

ФИРДОУСІ
ШĀХ-НĀМЕ

II

АКАДЕМИЯ НАУК СССР

ПАМЯТНИКИ ЛИТЕРАТУРЫ
НАРОДОВ ВОСТОКА

Т Е К С Т Ы

Большая серия

II

ИЗДАТЕЛЬСТВО ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ИНСТИТУТ НАРОДОВ АЗИИ

ФИРДОУСИ
ШАХ-НАМЕ

КРИТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ

Том II

Под редакцией Е.Э.БЕРТЕЛЬСА

СОСТАВИТЕЛИ ТЕКСТА А.Е.БЕРТЕЛЬС,
Л.Т.ГЮЗАЛЬЯН, О.И.СМИРНОВА,
М.Н.О.ОСМАНОВ, А.Т.ТАГИРДЖАНОВ

МОСКВА • 1962

Ф И Р Д О У С Ы
Ш А Х - Н А М Е

*Утверждено к печати Институтом Народов Азии
Академии наук СССР*

Редактор издательства *В. В. Волгина*
Художник *А. М. Олевский*

Технический редактор *С. В. Цветкова*
Корректоры *Э. Н. Раковская и М. М. Хасман*

Сдано в набор 11/V 1959 г. Подписано к печати 26 /IX 1961 г. Формат 84×108¹/₁₆. Печ. л. 17,5.
Усл. п. л. 28,7. Уч.-изд. л. 23,01. Тираж 1700 экз. Зак. 2434. Цена 1 р. 60 к.

Издательство восточной литературы. Москва, Центр, Армянский пер., 2

Московская типография № 3 „Искра Революции“. Мосгорсовнархоза
Москва Г-19, пер. Аксакова. 13

ОТ КОМИССИИ
ПО ИЗДАНИЮ КРИТИЧЕСКОГО ТЕКСТА
«ШĀХ-НĀМЕ» ФИРДОУСИ

Второй том настоящего критического текста «*Шāх-нāме*» был прочтен в рукописи главным редактором, покойным Е. Э. Бертельсом.

Работа по изданию тома проводилась уже после его смерти. Весь текст тома в корректурах был заново прочтен А. Фирдоусом, сделавшим много ценных замечаний. Составление текста произведено: Л. Т. Гюзальяном—царствование Наузара, Зау и Гаршаспа (весь текст, составленный Гюзальяном, доработан А. Е. Бертельсом); А. Е. Бертельсом — царствование Кай-Кубада; А. Т. Тагирджановым — эпизод «Царствование Кай-Кавуса и его поход в Мазандаран»; М.-Н. О. Османовым — эпизод «Битва Кавуса с шахом Хамаварана»; О. И. Смирновой — эпизод «Рустам и Сухраб».

غلطنامه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۵	۸	دیر باز	دیر باز	۱۸۷	۲۹	بند ها روت	بند ها روت
۳۶	۲	بستگان ^۵ را	بستگان ^۵ را	۱۹۶	۲۳	زمانی	زمانی
۴۰	۶	دستان آزاد ^۸	دستان آزاد ^۸	۲۰۱	۲۶	خر (так)	خر
۴۹	۲۲	Б относится	цитата по	۲۰۴	۱۳	تهی ^{۲۲}	تهی ^{۲۲}
۵۱	۱۴	خامی	к прим. 16.	۲۰۴	۱۴	درنگ	درنگ
۵۶	۲۲	последнюю гла-	جامی	۲۰۷	۲۰	سپاه — VI	سپاه — VI
		ву	4 и 5 главы	۲۰۷	۲۰	I —	I, IV —
۶۱	۸	بارء ^۸	شده روی — VI	۲۰۷	۲۰	شده روی — IV	شده روی — VI
۶۳	۱۶	حمله	گزر	۲۱۰	۸	گزر	گزر
۶۶	۲۲	(سر—) نیزه نه	بر	۲۱۱	۲۳	بد	بد
		بوق و نه	حملہ	۲۱۵	۲۴	IV — ¹³	VI — ¹³
۶۸	۲۹	فی قتل اغریث	نیزه نه بوق و نه	۲۱۸	۱۱	شاد کام ²¹	شاد کام ¹
۸۱	۲۲	ساله	بر (سر—) (T)	۲۲۰	۲۴	برو بر — IV	برو زبر — IV
۸۱	۲۴	V	اغریث	۲۲۲	۲۳	IV —	IV, VI —
۱۳۴	۱	که روی زمین ¹	سال	۲۲۳	۱۱	باختند	تاختند
۱۳۸	۲۵	بایرانیان	VI	۲۲۴	۲۷	IV —	IV, VI —
۱۴۵	۲۱-۲۲	VI — [VI] هاماوران	که روی زمین ¹	۲۲۵	۷	بترست	بترست
		شاه زنهار خواست	برایرانیان	۲۲۵	۲۵	گشتند آن سپاه	گشتند آن سپاه
		ز [چو]	ز [چو] — VI	۲۲۵	۲۸	بزرگ	بزرگ
۱۴۹	۱۴	بدشت نبرد	هاماوران	۲۳۰	۱۹	نیروی دست	نیروی دست
۱۵۰	۱۴	ابگینه	شاه زنهار خواست	۲۳۶	۶	اندازه	اندازه
۱۵۸	۱۶	برین	ز [چو]	۲۴۲	۱۸	6. 968	6. 966
۱۶۵	۱۶	پیموده	بدشت	۲۴۳	۱۴	بد نفسی	بد نفسی
۱۷۰	۲۶	خزینا	آبگینه	۲۴۴	۲۶	بی دین	دین
۱۷۳	۲۵	IV, VI —	پیدین	۲۴۴	۲۵	دین کنند — VI	دین کنند — VI
۱۷۵	۱۰	بجنگ	خزینا	۲۴۵	۲۸	IV, VI —	I, IV, VI —
۱۷۹	۳	یین	بجنگ	۲۴۶	۲۷	ترا زین	ترا ازین
۱۷۹	۲۵	;	آیین	۲۵۰	۵	прим. 4	прим. 5
۱۸۵	۲	آمد از	ز	۲۵۰	۱۴	6. 1057	6. 1058
۱۸۵	۲۱	کش (так)	آمد از دژ			اسب، اسبی، اسپها	اسب، اسبی، اسپها
			گشن			اسبها	اسبها

سهراب Поправки составителя к разделу

Стр. 193-194. Началом главы ۹ считать б. 307 (вм. б.319).

Стр. 215. Второе мисра' б. 584 читать: درفشى درفشان به پیشش بیای; прим. 10 к этому бейту читать:

¹⁰Так VI; Л — біаи چندی پیاده; I, IV — біаи پیکر درفشى біای. Прим. 14 читать:

¹⁴I, IV — چندی ستاده

Стр. 231-232. Порядок бейтов текста считать (по рук. Л): 810, 816—825, 811—815, 827 и т.д.; б. 826 вынести в примечания. Началом главы ۱۷ считать, соответственно, б. 827.

УКАЗАТЕЛЬ

УКАЗАТЕЛЬ ИМЕН И ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАЗВАНИЙ

ابليس (Иблис)

Хамаваран 372, 531.

آذرگشسپ (Ѓзар-гушасп)

Наузар 195; Мазандаран 523; Сухрāб 218.

آذر برزین (Ѓзар-бурзйн)

Хамаваран 466.

ارتنگ (Артанг)

Кайқубād 117.

ارجسپ (Арджасп)

Наузар 68.

ارژنگ (Аржанг)

Мазандаран 218, 223, 247, 267, 269, 515, 520, 522, 542, 648, 669.

اختر کاویان (Ахтар-и Кāвийāн)

Сухрāб 559.

آرشش (Ѓршаш)

Кайқубād 192.

ارمان (Армāн)

Наузар 68, 143, 149, 155, 179, 181, 185, 188, 298, 300, 350; Кайқубād 100.

اسپروز (Испарӯз)

Мазандаран 162, 509, 529.

اصطخر (Исҗахр)

Кайқубād 176.

اغريث (Ағрирас)

Наузар 88, 149, 152, 439, 479, 487, 490, 499, 502, 512, 524, 535; Гаршасп 8, 11, 105; Кайқубād 145.

افراسياب (Афрāснйāб)

Наузар 70, 75, 82, 97, 121, 126, 131, 188, 197, 219, 224, 253, 258, 273, 277, 306, 310,

319, 322, 349, 365, 478, 485, 529, 540; Зау 1; Гаршасп 6, 15, 17, 100, 122; Кайқубād 4, 28, 39, 43, 115, 143, 148; Хамаваран 183, 185, 305, 314, 321, 332, 335, 475, 484, 493, 500, 538, 543, 545, 554, 557, 563, 569, 605; Сухрāб 129, 139, 143, 148, 473.

См. также پورپشنگ.

البرز (Албурз)

Наузар 241; Гаршасп 113, 131, 141, 157; Кайқубād 197; Хамаваран 260, 358.

الکوس (Алкүс)

Хамаваран 572, 575, 576, 579, 585, 587, 589, 590, 594.

آمل (Ѓмул)

Наузар 104, 502, 511, 524; Кайқубād 113; Хамаваран 413.

اولاد (Аулād)

Мазандаран 445, 451, 453, 458, 472, 481, 513, 517, 530, 531, 565, 567, 600, 601, 873.

آهرمن (Ѓхирман) и اهریمن (Ахрйман)

Мазандаран 61, 68, 219, 229, 416, 440, 448; Сухрāб 671.

ايران (Ирāн)

Наузар 27, 33, 64, 77, 79, 85, 91, 136, 229, 236, 279, 293, 432, 454, 459, 483, 496, 501; Зау 15; Гаршасп 19, 35, 84, 102, 143, 155, 165, 170, 176, 183, 188; Кайқубād 96, 116, 137, 139; Мазандаран 17, 49, 87, 134, 191, 220, 676, 678, 736, 740, 751, 772, 780, 834, 880, 882, 883, 908; Хамаваран 2, 55, 99, 179, 184, 190, 191, 194, 201, 207, 284, 313, 315, 319, 323, 324, 325, 467, 524, 574;

Сухраб 128, 136, 138, 160, 161, 229, 259,
301, 309, 314, 322, 327, 343, 355, 368,
394, 396, 403, 436, 513, 516, 524, 537,
548, 549, 630, 634, 644, 653, 655, 662,
679, 930, 931, 936, 1030, 1032.

ایران زمی Гаршасп 83.

ایران زمین Наузар 108, 121, 136; Гаршасп 130,
203; Кайқубад 127; Мазандаран 81, 92,
152, 158.

ایرج (Ирадж)

Наузар 206; Кайқубад 68, 120, 122, 126,
127, 130, 142.

ب

بارمان (Bārmān)

Сухраб 150, 163, 167, 487.

بامین (Bāmīn)

Зау 11.

بربر (Барбар) и بربرستان (Барбаристан)

Хамаваран 5, 6, 7, 21, 39, 42, 43, 54, 148,
150, 216, 234, 247, 277, 299, 312, 331.

برزین (Būzīn)

Наузар 482; Кайқубад 3, 172; Мазандаран
816; Хамаваран 470, 548.

بزگوش (Бузгуш)

Мазандаран 497, 498.

بست (Буст)

Наузар 338.

بلخ (Балх)

Хамаваран 353.

بهرام (Бахрām) I (мобед)

Сухраб 1053.

بهرام (Бахрām) II (витязь)

Наузар 11; Мазандаран 44, 86, 147, 623;
Хамаваран 468, 548; Сухраб 310, 544.

بید (Бид)

Мазандаран 476, 484, 490, 669.

بيشه شيرچين (Бйше-и шйр-и Чйн)

Хамаваран 413.

پ

پارس (Pārs)

Наузар 240, 275, 292, 303, 333, 334, 538;
Зау 36; Кайқубад 175; Мазандаран 879;
Хамаваран 350.

پاشنگ (Пашанг)

Наузар 64, 69, 82, 85, 97, 132; Гаршасп
7, 9, 15; Кайқубад 65, 150, 157.

پور پاشنگ (пур-и Пашанг)

Наузар 152, 209, 228.

پور داستان (пур-и Дастан)

Хамаваран 25, 192.

پور داستان سام Кайқубад 41.

پور زال (пур-и Зāl)

Мазандаран 633.

پور طهماسب (пур-и Тахмасп)

Зау 10.

پور فریدون (пур-и Фарйдун)

Наузар 114; Хамаваран 325.

پور قباد (пур-и Қубад)

Хамаваран 87.

پولاد (Pulād) I

Кайқубад 172.

پولاد (Pulād) II و پولاد غندی (Пулād-и ғандй)

Мазандаран 267, 270, 476, 490, 669.

پیران (Pīrān)

Хамаваран 557, 563.

ت

تليمان (Талимāн)

Наузар 263.

تور (Tūr)

Наузар 65, 71, 93, 106, 429; Зау 32; Кай-
қубад 91, 120, 130, 142.

См. также پور فریدون.

توران (Tūrān)

Наузар 94, 111, 279; Гаршасп 50, 121; Ха-

маваран 2, 316, 336, 348, 478, 511, 556,
560, 598; Сухраб 18, 19, 76, 138, 161,
163, 263, 267, 524, 687, 728, 740, 1027.

زمين توران Хамаваран 518, 553.

تهمينه (Тахмине)

Сухраб 70, 114.

ث

ثريا (Сураййā)

Сухраб 463.

ج

جمشيد (Джамшид) и جم (Джам)

Мазандаран 39, 50, 126.

جويان (Джуйян)

Мазандаран 769, 774, 777, 785, 788, 790.

جيجون (Джайхун)

Наузар 114, 351; Гаршасп 16; Кайқубад
63, 125, 137, 152; Хамаваран 311.

چ

چين (Чин)

Наузар 112, 236; Зау 33; Хамаваран 2;
Сухраб 257, 567, 1027.

خ

خاور زمين (Хавар-замин)

Наузар 112.

ختن (Хутан)

Зау 33.

خراد (Харрад)

Наузар 482; Кайқубад 3, 172; Мазан-
даран 44, 816; Хамаваран 469.

خرگاه (Харгāх)

Зау 34.

خزوان (Хазарвāн)

Наузар 122, 352, 380, 394; Кайқубад 101.

خوارى (Хār-рай)

Наузар 541; Гаршасп 6, 101.

د

دامغان (Дамгāн)

Кайқубад 62.

درىاى پيکند (Дарйā-и Пайканд)

Зау 32.

درىاى چين (Дарйā-и чин)

Наузар 191.

دژ سپيد (Диж-и сапид)

Сухраб 173.

دستان (Дастāн)

Наузар 124, 362, 373, 377, 403, 470, 481,
493, 494, 501, 504, 512, 523, 540; Зау 13;
Кайқубад 2, 71, 166; Мазандаран 75,
87, 228, 233, 273; Сухраб 340, 360, 799,
807, 1035.

دستان سام

Наузар 498, 516; Гаршасп 43; Кайқубад
170; Мазандаран 89, 101, 238, 380; Сух-
раб 123, 1037.

دهستان (Дахистāн)

Наузар 105, 116, 118, 120, 127, 141, 199,
270, 450.

ديو سپيد (Дйв-и сапид)

Мазандаран 190, 195, 208, 247, 267, 476,
484, 542, 550, 553, 557, 577, 591, 594,
613, 648, 669, 694.

ر

رخش (Рахш)

Гаршасп 69, 70, 91, 148, 190, 191; Кайқу-
бад 38; Мазандаран 241, 270, 282, 284,
291, 297, 301, 307, 342, 344, 351, 355,
360, 366, 383, 429, 435, 439, 456, 457, 472,
533, 535, 541, 563, 714, 782, 840; Хамава-

ран 228, 253, 271, 606, 608; Сухрāб 20, 26, 29, 30, 40, 46, 53, 110, 111, 370, 390, 666, 668, 724, 825, 939.

رستم (Рустам)

Гаршасп 30, 33, 37, 43, 55, 56, 64, 66, 67, 70, 73, 75, 78, 83, 85, 96, 112, 130, 150, 152, 154, 161, 163, 169, 185; Кайқубād 6, 26, 36, 44, 50, 53, 71, 111, 154; Мазандаран 73, 107, 134, 160, 228, 238, 249, 261, 272, 285, 300, 318, 334, 357, 367, 368, 370, 372, 380, 388, 401, 406, 411, 413, 439, 444, 460, 471, 473, 503, 516, 523, 571, 584, 587, 590, 605, 618, 622, 646, 666, 668, 684, 695, 706, 729, 735, 744, 754, 760, 778, 790, 832, 837, 838, 903; Хамаваран 199, 223, 231, 237, 239, 243, 279, 299, 342, 357, 419, 420, 456, 463, 473, 479, 492, 501, 514, 517, 554, 573, 588, 590, 592, 609, 625; Сухрāб 16, 31, 45, 68, 88, 99, 109, 113, 123, 127, 133, 137, 140, 264, 316, 319, 336, 344, 369, 375, 377, 387, 397, 403, 410, 418, 434, 439, 447, 493, 495, 513, 516, 517, 544, 598, 615, 622, 629, 636, 661, 664, 667, 678, 682, 690, 691, 709, 719, 732, 737, 742, 759, 761, 770, 772, 788, 791, 821, 823, 829, 837, 864, 872, 880, 887, 901, 903, 905, 906, 923, 926, 931, 939, 953, 969, 974, 977, 1017, 1026, 1032, 1034, 1058.

رستم زال Мазандаран 900, 905; Сухрāб 115.

رستم زال زر Хамаваран 255.

См. также پور زال и پور داستان.

رضوان (Ризвāн)

Мазандаран 186.

رودابه (Рудāбе)

Мазандаран 273; Сухрāб 990.

روم (Рум)

Хамаваран 297.

رهام (Руххāм)

Мазандаран 623, 814; Сухрāб 669.

ری (Рай)

Наузар 450, 502, 524.

ز

زابُل (Зāбул), زابلستان (Зāбулистāн)

Наузар 124, 338, 350, 396, 409, 456, 481, 504, 511, 515, 518; Зау 37; Гаршасп 20, 54, 95, 99; Мазандаран 227; Хамаваран 25; Сухрāб 315, 333, 336, 340, 367, 371, 602, 799, 1035.

زاوستان Наузар 361, 415; Кайқубād 159; Хамаваран 192.

زادشم (Зāдшам)

Наузар 65, 78, 94; Гаршасп 34.

زال (Зāl) и زال زر (Зāl-и Зар)

Наузар 125, 135, 354, 372, 389, 394, 397, 404, 457, 510, 518, 535; Зау 1, 16, 34, 37; Гаршасп 21, 25, 91, 100, 112, 156, 167, 204; Кайқубād 10, 31, 101, 165; Мазандаран 62, 64, 94, 100, 108, 145, 155, 160, 250, 540, 760; Сухрāб 990, 1040.

زال مازانداران 58.

پور سام مازانداران 65.

См. также داستان.

زاوه (Зāве)

Наузар 241.

زره (Зирх)

Хамаваран 3.

زنگه شاوران (Занге-и Шāварāн)

Мазандаран 814; Хамаваран 469, 548.

زو (Зау)

Зау 10, 12, 14, 16, 26, 36, 41, 45; Гаршасп 1, 5, 107; Мазандаран 115.

См. также پور طهماسب.

زواره (Завāре)

Хамаваран 533, 534, 579, 581, 585, 593, 620; Сухрāб 673, 790, 1028, 1033, 1034.

ژ

ژنده رزم (Жанда-Разм), ژند (Жанд) и ژنده (Жанда)

Сухрāб 494, 498, 499, 500, 502, 503, 504, 510, 512, 525, 652.

س

سارى (Sārī)

Наузар 446, 448, 477, 494, 497, 513, 514, 515.

سام (Sām)

Наузар 9, 10, 15, 19, 24, 28, 32, 35, 48, 134, 202, 362; Гаршасп 22; Кайқубад 42, 71, 89; Сухрāб 113, 347, 524, 675, 986, 996.

سام نيرم Наузар 91; Сухрāб 691.

سام نريمن Наузар 125; Сухрāб 103.

سپاهان (Sipāhān)

Наузар 242; Мазандаран 909.

سپنجاب (Sapandjāb)

Гаршасп 17.

سرخس (Saraḥs)

Хамаваран 485.

سگسار (Sagcār)

Наузар 10.

سلم (Salm)

Наузар 71, 93, 429; Кайқубад 130.

سمنگان (Samangān)

Сухрāб 33, 39, 42, 47, 71, 87, 161, 349.

سنجه (Sandje)

Мазандаран 189, 194, 267, 490.

سهراب (Suhrāb)

Хамаваран 625; Сухрāб 14, 114, 132, 143, 155, 156, 167, 177, 179, 186, 189, 192, 206, 211, 212, 214, 216, 217, 228, 243, 250, 257, 269, 274, 284, 286, 303, 345, 385, 394, 436, 465, 466, 469, 474, 486, 488, 499, 503, 504, 522, 528, 570, 598, 603, 636, 648, 675, 677, 693, 718, 721, 723, 730, 735, 740, 746, 756, 760, 772, 810, 816, 827, 842, 849, 853, 878, 881, 902, 919, 930, 933, 980, 1040, 1042.

سودابه (Sudābe)

Хамаваран 101, 106, 109, 119, 121, 128, 132, 166, 167, 289.

سوريان (Sūriyān)

Хамаваран 331, 347.

سياوش (Siyāvūsh)

Хамаваран 415; Сухрāб 1059.

سيستان (Sīstān)

Наузар 351; Сухрāб 1036.

ش

شاپور (Shāpūr)

Наузар 263, 268, 269.

شام (Shām)

Хамаваран 30, 271.

شاهه (Shāhe)

Хамаваран 134, 136.

شماساس (Shamāsās)

Наузар 122, 137, 351, 356, 401, 407, 408, 412, 414, 418; Кайқубад 21, 24, 102.

شاهد (Shāhd)

Хамаваран 483.

شيدوش (Shīdūsh)

Наузар 295; Хамаваран 56.

ض

ضحاک (Zaḥḥāk)

Наузар 359; Мазандаран 39.

ط

طراز (Tarāz)

Сухрāб 58.

طوس (Tūs)

Наузар 232, 233, 287, 452; Зау 6; Мазандаран 44, 56, 86, 91, 147, 156, 161, 623, 761, 813, 908; Хамаваран 55, 151, 161, 171, 282, 419, 468, 547; Сухрāб 136, 310, 379, 381, 386, 389, 453, 543, 663, 669, 762, 928, 950, 972.

طوس نودن Мазандаран 764; Сухрāб 554.

پور طهماسب (Taḥmāsp) см. طهماسب

ف

فرهاد (Фархад)

Мазандаран 649, 652, 663, 664, 677, 682, 816; Хамаваран 55, 275, 548; Сухрāб 310.

فريرز (Фарйбурз)

Мазандаран 623; Сухрāб 585.

فریدون (Фарйдун) и آفریدون (Афарйдун)

Наузар 54, 206, 244, 463; Зау 9, 19; Гаршасп 111, 162; Кайқубад 91, 119, 123, 127, 130, 157; Мазандаран 52, 126.

ق

قارن (Қаран)

Наузар 92, 107, 116, 157, 162, 167, 190, 195, 197, 199, 205, 223, 262, 277, 290, 295, 299, 304, 320, 323, 328, 331, 334, 341, 346, 348, 414, 415, 482; Зау 11, 14; Кайқубад 2, 9, 16, 17, 23, 24, 26, 102, 112, 172.

کاوه قارن (Кауэ-Карн) 155, 325, 412.

قاف (Қаф)

Хамаваран 21.

قباد (Қубад) I

Наузар 162, 167, 181, 186, 203; Гаршасп 147, 148, 153, 157, 169, 184.

قباد (Қубад) и کيقباد (Кайқубад)

Гаршасп 111, 114, 144, 145, 162, 185; Кайқубад 1, 4, 10, 47, 56, 70, 99, 109, 136, 140, 156, 165, 202; Мазандаран 39, 72, 115, 127, 536.

قلون (Қулун)

Гаршасп 124, 128, 187, 192, 194, 197, 198.

قنوج (Қаннудж)

Наузар 338.

ك

کابل (Кāбул) и کابلستان (Кāбулистан)

Наузар 338, 396, 409, 481; Гаршасп 54, 58; Кайқубад 161; Хамаваран 203, 340.

کاوس (Кāвус), کيکاووس (Кай-Кāвус) и کايکاووس (Кай-Кāвус-кай)

Кайқубад 191, 195, 202; Мазандаран 11, 35, 76, 101, 125, 146, 162, 166, 183, 192, 203, 251, 314, 477, 483, 485, 508, 510, 531, 538, 540, 543, 600, 611, 615, 618, 624, 629, 656, 664, 671, 683, 688, 697, 759, 766, 780, 806, 836, 857, 890, 899, 914, 915; Хамаваран 1, 16, 19, 31, 41, 48, 60, 68, 70, 72, 77, 90, 101, 117, 119, 129, 142, 151, 158, 161, 162, 174, 175, 193, 201, 202, 204, 210, 215, 248, 249, 279, 282, 285, 329, 330, 350, 356, 375, 377, 381, 403, 407, 438, 452, 504, 527, 534, 619; Сухрāб 136, 137, 145, 363, 365, 380, 382, 389, 403, 422, 426, 428, 449, 482, 543, 630, 648, 650, 653, 660, 663, 665, 732, 770, 771, 784, 926, 928, 929, 961, 967, 968, 972, 1008, 1017.

کاوه (Кāве) см. قارن.

کروخان (Курұхāн)

Наузар 274, 282.

کريمان (Каримāн)

Сухрāб 103.

کشواد (Кишвād)

Наузар 295, 482, 509, 514, 516, 518; Кайқубад 3, 9, 113, 172; Мазандаран 44.

کلاهور (Калāхур)

Мазандаран 710, 715, 719, 720.

کلباد (Калбād)

Наузар 68, 402, 405, 406; Кайқубад 100.

کي آرش (Кай-Араш)

Кайқубад 191.

کي پشين (Кай-Пашин)

Кайқубад 191.

گ

گرازه (Гурāзе) и گراز (Гурāз)

Мазандаран 815; Хамаваран 277, 470, 497, 510; Сухрāб 589.

گرد آفرید (Гурд-афарйд)

Сухрāб 199, 209, 214, 220, 222, 234, 251, 253, 256.

گزریان (Гурзбāн)

Зау 11.

گرسیوز (Гарсйвāз)

Наузар 68.

گرشсп (Гаршасп) I

Наузар 92, 107.

گرشсп (Гаршасп) II

Гаршасп 1.

گرگان (Гургāн)

Наузар 105.

گرگсар (Гургсāр)

Наузар 26.

گرگін (Гургін)

Мазандаран 44, 86, 623, 761, 814; Хамаваран 55, 469, 547; Сухрāб 310, 668.

گژدهم (Гуждахам)

Наузар 297; Кайқубād 8; Сухрāб 175, 197, 250, 274, 313, 329, 334, 408, 433.

گسته (Густахм)

Наузар 233, 287, 452; Зау 6; Хамаваран 469, 950.

گودرز (Гударз)

Мазандаран 44, 86, 147, 156, 161, 623, 814, 909; Хамаваран 11, 151, 161, 171, 282, 420, 547; Сухрāб 411, 413, 417, 543, 633, 950, 955, 960, 974.

گودرز كشوادگان و گودرز كشواد (Мазандаран 761, 765, 818; Хамаваран 56, 468; Сухрāб 310, 402, 557, 619.

گوراب (Гурāб)

Наузар 354.

گیو (Гйв)

Мазандаран 44, 86, 147, 148, 169, 174, 623, 761, 813, 816, 819; Хамаваран 56, 151, 161, 171, 282, 419, 468, 473, 537, 547, 573; Сухрāб 310, 315, 331, 342, 364, 374, 377, 378, 453, 513, 516, 520, 577, 667, 759, 761.

پور گودرز (Сухрāб 577.

م

مازندران (Мāзандарāн)

Наузар 10; Мазандаран 19, 25, 51, 70, 116, 127, 131, 157, 170, 175, 184, 188, 191, 193, 196, 209, 218, 223, 248, 303, 363, 415, 479, 498, 512, 514, 593, 605, 608, 622, 632, 645, 647, 655, 657, 696, 700, 710, 724, 737, 749, 751, 754, 763, 768, 795, 797, 824, 831, 839, 846, 871, 874, 876, 878, 907, 914, 918; Хамаваран 323, 428; Сухрāб 323, 403, 824.

ماورا'النهر (Мāварā'a-н-нахр)

Кайқубād 125.

مرو (Марв)

Хамаваран 353.

مصر (Миср)

Хамаваран 30, 39, 234, 292, 299.

مغان (Муғāн)

Кайқубād 62.

مكران (Макрāн)

Хамаваран 3.

مكران زمين (Хамаваран 2.

منوچهر (Манучихр)

Наузар 2, 14, 39, 54, 62, 66, 91, 106, 169, 432; Кайқубād 122; Мазандаран 54, 114, 127.

مهرب (Михрāб)

Наузар 355, 357, 378, 379, 382; Кайқубād 8, 114, 161.

ميلاد (Мйлād)

Мазандаран 158; Хамаваран 56.

ن

نرم پای (Нарм-пāй)

Мазандаран 497.

نریمان (Нарймāн) и نیرم (Найрам)

Наузар 19, 24; Мазандаран 380; Сухрāб 113, 123, 126, 690.

نستوه (Настұх)

Наузар 263, 268.

نشاپور (Нишāпур)

Хамаваран 353.

نوذر (Наузар)

Наузар 1, 10, 29, 36, 45, 48, 50, 51, 52, 53, 56, 61, 63, 113, 117, 119, 130, 133, 144, 156, 200, 201, 225, 231, 255, 272, 278, 286, 304, 310, 311, 421, 424, 425, 458, 520, 522; Қайқубād 144; Мазандаран 115; Хамаваран 465.

نوند (Наванд)

Хамаваран 465.

نیل (Нил)

Қайқубād 168.

نیمروز (Нймрӯз)

Наузар 137, 332; Мазандаран 64, 280, 898; Хамаваран 26, 33.

و

ویسه (Вйсе)

Наузар 69, 274, 324, 327, 331, 333, 337, 346, 347, 348, 349, 413, 421.

ه

هاماوران (Хāmāvarān) и هاماور (Хāmāvar)

Мазандаран 918; Хамаваран 40, 65, 67,

79, 88, 91, 109, 112, 122, 125, 133, 139, 144, 150, 158, 205, 212, 221, 223, 232, 241, 258, 279, 292, 298; Сухрāб 323, 403.

هيجير (Худжйр)

Сухрāб 174, 177, 180, 181, 183, 184, 188, 195, 196, 200, 253, 283, 532, 540, 568, 572, 596, 601, 613, 626.

هری (Харй)

Хамаваран 353.

هوشنگ (Хушанг)

Наузар 54.

هومان (Хумāн)

Сухрāб 150, 163, 167, 169, 194, 467, 468, 469, 487, 750, 752, 817, 823, 864, 865, 1026.

هيرمند (Хйрманд)

Наузар 353, 375.

ی

يزدان (Йаздāн)

Наузар 489, 530; Зау 18; Гаршасп 45, 86; Мазандаран 255, 275, 307, 328, 390, 392, 414, 420, 505, 546, 643; Хамаваран 119, 159, 376, 430, 435, 447; Сухрāб 12, 443, 784, 800, 952, 1028.

T E K C T

همه خلق را چشم پر ژاله² کرد
 همه خلق را دل برو پر بغست³
 به پیشش همی اسب سهراب را
 جهانی بدو مانده اندر شگفت
 ز خون زیر سمش همی راند جوی
 همه ریگ و خاک زمین لعل کرد
 همان نیزه و تیغ و گرز گران
 همی یاد کرد آن بر و برزرا
 لگام و سپر را همی زد بسر
 به پیش خود اندر فگندش دراز
 فش و دمش از نیمه اندر برید
 بهالید دستش بموی و بروی
 زر و سیم و اسپان آراسته
 بگرد اندر آمد سر تخت اوی
 ز بالا در آورد و پشتش فکند
 ز کاخ و ز ایوان بر آورد خاک
 روانش بشد سوی سهراب گرد
 بکار ستوده درنگی مساز
 سپنجی نباشد همه سودمند
 سر انجام خشتست بالین تو
 بجز خاک تیره مرا جای نیست

ز بس کو همی شیون¹ و ناله کرد
 بران گونه بهیش پیفتاد پست
 ز خون او همی کرد لعل آب را
 سر اسب او را بر در گرفت
 گهی بوسه بر سر زدش گه بروی
 ز بس کو همی گریه بر نعل کرد
 بیاورد خفتان و درع و کمان
 بسر بر همی زد گران گرزرا
 بیاورد زین و لگام و سپر
 کمندش بیاورد هفتاد یاز
 همان تیغ سهراب را بر کشید
 همی کند موی و همی خست روی
 بدرویش داد آن همه خواسته
 بهخشید آن جملگی رخت اوی
 در کاخ در بست و تختش بکند
 در خانهها را سیه کرد پاک
 سر انجام هم در غم او بمرد
 نه ایدر همی ماند خواهی دراز
 دل اندر سرای سپنجی میند
 اگر چرخ گردان کشد زین تو
 اگر عمر باشد هزار و دویست

40

45

50

55

¹ VI—گریه ² VI—لاله ³ VI—б. оп.; IV—дальнейший текст

оп. и имеется только в VI; T—вариант текста по VI.

- 20 کنون آن بختون اندرون غرقه گشت¹ کفن برتن و یال تو خرقه گشت²
 کنون من کرا گپرم اندر کنار که باشد کنون مر³ مرا غم-گسار
 کرا خوانم اکنون بجای تو پیش⁴ کرا گویم این درد و تپمار خویش
 دریغای تن و جان و چشم و چراغ بختاک اندرون مازد از⁵ کاخ و باغ
 پدر جستی ای شیر مرد شهید⁶ بجای پدر گورت آمد پدید⁷
 از امید نومید گشتی⁸ بزار بغفتی بختاک اندرون زاروار
 ازان پیشی کو دشمنه را بر کشید جگرگاه سپه-مین تو بر درید⁹
 چرا آن نشانی که مادت داد ندادی بدو¹⁰ و نکردیش یاد
 نشان داده بود از پدر مادت ز بهر چه دارد¹¹ همی باورت
 بگفت هجیر بداندیش مرد بخود هرچه بایست زنهار خورد
 کنون مادت ماند بی تو اسپر پر از درد و تپمار و گرم¹² و زحیر
 چرا نامدم با تو اندر سفر بگشتن بگیتی و کردن سمر¹³
 همی گفت¹⁴ مادت بیچاره کرد¹⁵ بخنجر جگرگاه تو پاره کرد¹⁵
 ز هر سو برو انجمن گشت خلق کزان¹⁶ گونه در خون همی گشت غرق¹⁷
 همی زد کف دست بر رخ و بروی همی گفت و می خست و میکند موی¹⁸
 چرا مادت را نبردی براه چرا رفتی آنجا-بگنه بی سپاه
 مرا رستم از دور بشناختی ترا با من ای پور بنواختی
 نپنداختی بر زمینت فراز نکردی جگرگاهت ای پور باز¹⁹

1 VI—мисра испорчено. 2 VI—که شاک بر تن پاک خرقه شده. 22. и б. стоит после б.

3 VI—مازده بی. 4 VI—که شاکم بجای تو در پیش خویش. 5 VI—بگیتی. 6 VI—

گشتم. 7 VI—بندل. 8 VI—وای نامدار... VI— последнее слово мисра не читается. 9 VI—б. оп.

10 VI—برو. 11 VI—نامد. 12 VI—رنج. 13 VI—بگیتی. 14 VI—

ازان. 15 VI—دریغ که. 16 VI—درون سر بر سر. 17 VI—доб. бб.:

ببفتاد بر خاک و چون مرده گشت * ز گیتی همه خویش افسرده گشت

بخنوش آمد و باز نالاش گرفت * بران پور کشته نیایش گرفت

18 VI—бб. 34 и 35 оп. 19 VI—б. 37 настоящего приложения оп.

- به مادر¹ خبر شد که سهراب گردد
 5 بزد چنگ و بدرید پیروانش
 برآورد بانگ و غریو و خروش
 فرو برد ناخن دو دیده بکند
 ز رخ می چکیدش فرود⁹ آب خون
 همه خاک ره را بسر بر فکند
 10 بسر بر فکند آتش و بر فروخت
 همی گفت ای جان مادر کنون
 غریو و نژند و اسپر و نزار
 دو چشمم بره بود¹⁴ گفتم مگر
 گمادم چنان بود گفتم¹⁶ کنون
 15 پدر را همی جستی و یافتی
 چه دانستم ای پور کاید خبر
 دریغش نیامد ازان²¹ روی تو
 بران گرد گاهش²³ نیامد دریغ
 به پرورده بودم تن را بنواز
- به تیغ پدر خسته² گشت و بهرد³
 درخشان شد از⁴ لعل زیبا⁵ تنش⁶
 زمان تا زمان او همی شد ز⁷ هوش
 بر انگشت پیچید و از بن فکند⁸
 زمان تا زمان اندر آمد نگون¹⁰
 بدندان همه گوشت¹¹ بازو بکند
 همه جعد و موی سپاهش بسوخت
 کجایی سرشته¹² بخاک اندرون
 بخاک اندرون آن سر¹³ نامدار
 ز فرزندی و رستم بیابم¹⁵ خبر
 بگشتی¹⁷ بگرد جهان اندرون
 کنون ز آمدن نیز بشتافتی¹⁸
 که رستم دریدت بخنجر¹⁹ جگر²⁰
 ازان²¹ برز و بالا[ی]²² و آن موی تو
 که بدرید رستم مناجد(?) به تیغ²⁴
 به بر بر بر روز و شبمان دراز

1 VI- مادر چو 2 VI- خسته 3 VI- доб. б.:

خروشید و جوشید و جامه درید * بزاری بران کودک نارسید
 4 IV- آن 5 VI- جامه 6 VI- доб. б.:

دو زلفین چون تاب داده کمند * بانگشت پیچید و از بن بکند
 ср. б. 7 настоящего приложения. 7 VI- رفت 8 VI- б. 7 заменен б.:

ز بس ناله و گریه و از فرغ * همی باسمان شد خروش و چرخ
 9 VI- بیسی 10 VI- б. стоит после б. 9. 11 VI- پشت 12 VI- رسیده 13 VI- بداین

کنون 14 VI- доб. 15 VI- بیاید 16 VI- بد که گشتی 17 VI- بگیتی 18 VI- بدان

20 VI- порядок бб.: 16, 24, 18, 17, 19, 22, 20, 23, 27, 28 - 31, 21, 36, 25, 32, 33, 38, 40 и т.д., бб. 26, 34, 35, 37 и 39 оп. 21 IV- بدان

که برید VI- 24 بدان سپنه گاهش VI- 23 نازی اندام VI- 22 در دو случаях.

رستم برزنده تیغ

یکی خنجر آبگون بر کشید
سرش را همی خواست از تن برید
بزرگان به پوشش^۱ فراز آمدند
هچیر از در^۲ مرگ باز آمدند

VI

(سهراب, IV после б. 1043, VI после б. 1048)

چو رودابه تابوت سهراب دید
بدان تنگ تابوت خفته جوان
همی گفت زار ای گوی سرفراز
بمادر نگوئی همی^۷ راز خویش
۵ بروز جوانی بزندان شدی
نگویی چه آمدت پیش^۹ از پدر
فغانش ز ایوان بکیوان رسید
به پرده درون رفت با سوگ و درد
چو رستم چنان دید بگریست زار
۱۰ تو گفستی مگر رستغیز آمدش^{۱۳}
دگر باره تابوت سهراب شیر

ز^۳ چشمش چو باران^۴ خوناب^۵ دید
بزاری بگفت ای چراغ گوان
زمانی ز صندوق سر بر فراز^۶
که هنگام شادی چه آمد به^۸ پیش
بدین خانه مستمندان شدی
چرا بر دریدت برینسان^{۱۰} جگر
همی زار بگریست هر کان شنید
دلش پر ز درد^{۱۱} و دو رخساره زرد^{۱۲}
بیارید از دیده خون بر کنار
که دل را ز شادی گریز آمدش^{۱۳}
بی آورد پیش مهان دلیر

VII

(سهراب, IV после б. 1052, VI после б. 1058)

غریو آمد از شهر توران زمین
خبر زو بشاه سمنگان رسید
همان مادر گورد^۱ سهراب را

که سهراب شد کشته بر دشت کین^{۱۴}
همه جامه بر خویشتن بر درید
بداد آگهی زان تنگ و تاب را^{۱۵}

پیر از آب-VI^۵ روان جوی-T^۴ دو-VI^۳ دم-VI^۲ پیرشش-VI^۱

^۶ T-доб. бб.:

بزاری همی موییه آغاز کرد * همی بر کشید از جگر باد سرد
که ای پهلوان زاده بچه شیر * نزاید چو تو زورمند دلیر
بدینسان-VI^{۱۰}, T- چه آمد ترا-VI^۹ آمدت-T^۸ بگوی این همه-VI^۷
۱۳ T- VI-последующие три бб. оп. و رخس پر ز گورد-T^{۱۲} ز خون-VI^{۱۱}
تب و تاب را-VI^{۱۵} VI-б. оп. ۱۴
۱۵ VI-б. оп. ۱۴
تب و تاب را-VI^{۱۵} VI-б. оп. ۱۴
۱۵ VI-б. оп. ۱۴
تب و تاب را-VI^{۱۵} VI-б. оп. ۱۴

- پیش‌پیمان شدم من ز کردار¹ خویش
 پسر را بکشتم³ به پی‌رانده سر
 5 دریدم جگر گاه پور جوان
 فرستاد نزد یک هومان پیام
 نگه‌دار آن لشکر اکنون تووی
 که با تو مرا روز پی‌گزار نیست
 بکشتم به بی دانشی پور خود
 10 تو از زشت خووی¹⁰ نگفتی ورا
 برادرش را گفت پس پهلوان
 تو با او برو تا لب رود آب
 زواره پیامد هم اندر زمان
 پاسخ چنین گفت هومان گرد
 15 هجیر ستی‌زنده بد گمان
 نشان پدر جاست و با او نگفت
 بما این بد از شومئ او رسید
 زواره پیامد بر پی‌لستن
 ز کار ستی‌زنده¹⁹ بد گمان²⁰
 20 تهمتن ز گفتار او خیره گشت²¹
 بنزد هجیر آمد از دشت کین
- بیابیم² مکافات از اندازه پیش
 بریدم⁴ بن⁵ و پیغ آن نامور
 بگریزد برین چرخ تا جاودان
 که شمشیر کین ماند اندر نیام
 نگه کن بر ایشان⁶ اگر نغزوی
 همان پیش ازین جای گفتار نیست⁷
 ازین گریه بن بر⁸ بد آید سزد⁹
 بازش¹¹ زدی جان و دیده مرا¹²
 که ای نامور گرد¹³ روشن روان
 مکن بر کسی هیچ گونه¹⁴ شتاب
 بهومان¹⁵ سخن گفت از پهلوان¹⁶
 که بنمود سهراب را دست برد
 که می‌داشت راز سپه‌بد نهان
 روانش به بی دانشی بود جفت
 همی خواست از تن سرش را برید¹⁷
 ز هومان سخن راند¹⁸ وز انجمن
 که سهراب را زو سر آمد زمان
 جهان پیش چشمش همی²² تیره گشت²¹
 گریه‌بانش بگرفت و زد بر زمین

پی-T-IV-5 بریده-T-4 بکشته-IV-3 ستانم-T-2 گفتار-VI-1
 6-VI, T- بدیشان 7-VI-доб. б.:
 هجیر دلاور رها کن ز بنده * نیاید که آید بجانش گزند
 8-VI- بر آتش-T-11 از فعل زشت-VI-10 T-б. оп. 9 ازین کار بر من-VI-8
 مکن هیچ گونه-VI-14 که بر گرد ای گرد-T- که ای گرد با نام-VI-13 جامه و دیده را
 15-VI-доб. б.: VI-16 زوپارمان VI-16 زوپارمان-T-15 بکشگر
 ز گفتار رستم نبد شادمان * رها کرد او را هم اندر زمان
 20-VI- بدنهان-VI-20 ز کار هجیر آن بد-VI, T-19 گفت-VI-18 VI-б. оп. 17
 پیش چشم اندرش-T- پیش چشمش همه-VI-22 VI-21 شد-VI-21

5 که لختی ز زورش ستانند همی بداندسان که از پاکب یزدان بخواست
چو باز آنچنان کار پیش آمدش بپزدان بنالید کای کردگار
همان زور خواهم کن آغاز کار بدو باز داد آنچنان کشی³ بخواست
10 برفتین بره بر تواند همی ز نیروی آن کوه پیکر بکاست
دل از بیم سهراب ریشش آمدش بدین کار این بنده را پاس دار¹
مرا دادی ای پاکب پروردگار² بیفزود در تن هر آنچش بکاست

IV

(IV и VI после б. 938, سهراب)

از ین⁴ دژ دلیری به بند منست بسی زو نشان تو پرسیده ام
جزین⁵ بود یکسر سخنه ای او چو گشتم ز گفتار او نامید
5 بیمین تا کدامست از ایرانین نشانی که بد داده مادر مرا
چنینم بد اختر نبشته⁷ بسر چو برق آمدم رفتم اکنون چو باد
ز سختی برستم فرو بست دم از ین⁴ دژ دلیری به بند منست
بسی زو نشان تو پرسیده ام جزین⁵ بود یکسر سخنه ای او
چو گشتم ز گفتار او نامید بیمین تا کدامست از ایرانین
نشانی که بد داده مادر مرا چنینم بد اختر نبشته⁷ بسر
چو برق آمدم رفتم اکنون چو باد ز سختی برستم فرو بست دم

V

(IV и VI после б. 948, سهراب)

زواره بیامد بر پیلتن دریده همه⁹ جامه بر خوشتن¹⁰
چو رستم برادر بران¹¹ گونه دید بگفت آنچه از پور کشته شنید

درین T-⁴ بدو داد یزدان چنان کو- VI³ دریده همه⁹ جامه بر خوشتن¹⁰ VI-¹ میسرا

بیمینت باز- VI⁸ نبشته بد اختر- VI⁷ ازان مانده بادا- VI⁶ جزان- VI⁵

بدان- VI¹¹ و خسته تن- VI¹⁰ دریده پرو- T-⁹ دریده به تن- VI⁹

بمید¹ تنگدل آن گو نامجوی
 پیامد بنزدیک آن پیلتن
 برفتن چو تیر و بجستن³ چو باد
 بصحرا به پوید چو مرغی پیر⁵
 ندید دست کسی همچنان تیز بور
 بجستن چو برق و بهیکل چو کوه
 بدریا درون او بکردار راغ⁸
 رسد چون برانی⁹ پس بدگمان
 بخندید و رخساره شاداب کرد
 بنزدیک سهراب یل بی درنگ
 قوی بود و شایسته آمد هیون
 پرو برنشست آن یل نیو زاد
 گرفتش یکی نیزه¹⁰ چون ستون¹⁰
 که چون اسپم آمد بدست این چنین
 بکاوس بر روز¹² تباری کنم
 همی جنگ ایرانیان کرد ساز

نمید هیچ اسپی سزاوار اوی
 سر انجام گردی ازان انجمن
 که دارم یکی چرمه رخسار نژاد²
 یکی کتره چون کوهواری ستمبر⁴
 بزور و برفتن بکردار هور⁶
 ز زخم سمش گاو و ماهی ستوه
 بگناه⁷ دونده بسان کلاغ
 بصحرا درون همچو تیر از کمان
 بمید شاد سهراب از گفت مرد
 ببردند آن چرمه خوب رننگ
 بکردش بنیروی خود آزمون
 نوازید و مالید و زین برنهاد
 در آمد بزین چون گه بی ستون
 چنین گفت سهراب با آفرین
 من¹¹ اکنون چو باید سواری کنم
 بگفت این و آمد سوی خانه باز

15

20

25

III

(IV и VI после б. 876) سهراب

چنان یافت نیرو ز پروردگار
 همی هر دو پایش بدو در شدی
 دل او ازان آرزو دوز بود
 بزاری همی آرزو کرد آن

شنیدم که رستم از آغاز کار
 که گر سنگ را او بسر پر شدی
 ازان زور پیوسته رنجور بود
 بنالید وز¹³ کردگار جهان

1 VI- نمید 2 VI- نژاد 3 VI- پیویه 4 VI- چو شیر و پیویه
 5 VI- شود 6 VI- مور 7 VI- بگه بر 8 VI- زاغ 9 VI- زان
 10 VI- نیزه چوبی ستون 11 VI- گر 12 VI- روی 13 VI- بنالید بر
 از

بدانست کزوی نیابد رها
که از رزمگه ترک شد ناپدید
بدان سود جستین سر آمد زیان¹
بدست اندرون گرزهای گران
که از کشته شد پشته تا چرخ ماه²
یکی پادسرد از جگر برکشید⁴

گریزنده شد پیلسم ز اژدها
چو افراسیاب آن شگفتی بدید
بشد تیز با لشکر سوریان
دلیران ایران سراسر سران
بکشتند چندان ز توران سپاه
چو از دور³ افراسیاب آن بدید

45

50

II

(141. VI и VI после б. 141) (سهراب)

که ای مادر از من حدیثی شنو
سم او ز پیولاد⁵ خارا شکن
چو ماهی به بحر و چو آهو بهر
همین پهلوانی بر و یال [من]⁷
چو با خصم روی اندر آرم بروی
بخورشید تابان برآورد سر
فسیله بیارد بکردار دود
که پراوی نشیند چو جنگ آورد
که بودی به صحرای و کوه⁸ بر یله
کمندگی گرفت و پیامد دلیر
فگندی بگردنش خم دوال
شکم بر زمین بر نهادی هیون⁹
نیامدش شایسته اسپ بی دست

بمادر چنین گفت سهراب گو
یکی اسپ باید مرا گامزن
چو پیلان بزور و چو مرغان⁶ بهر
که برگیرد این گرز و گوپال من
پیاده نشاید شدن جنگجوی
چو بشنید مادر چنین از پسر
بچوپان بفرمود تا هر چه بود
که سهراب اسپ بچنگ آورد
همه هر چه بودند از اسپان گله
بشهر آوریدند سهراب شیر
هر اسپ که دیدی قوی زور و یال
نهادی برو دست را آزمون
بزورش بسی¹⁰ اسپ نیکو شکست

5

10

¹ IV, VI—б. оп. ² VI—б. оп. ³ IV—نگه کرد ⁴ Л—бб. 47, 48, 49 оп.; VI—вместо

б. 49 дает:

نگه کرد افراسیاب از کمان * بدان نامداران جنگی سهران
بدان سان همه کشته و خسته دید * یکی پادسرد از جگر برکشید
IV—⁹ و گله IV—⁸ оп. من IV—⁷ شیران IV—⁶ سم اسپ پیولاد و VI—⁵
یکی IV—¹⁰ (так). سیون

- 30 بیماری بیامد بر گسته‌هم یکی حمله آورد بر پیلسم پذیرفت³ حمله دلاور نهنگ بزد تیغ و⁵ برگسته‌توان کرد چاک دلاور بیفتاد و دامن زره یکی گبرد تیره برانگیختند ز قلب سپه گیو چون بنگرید بغرید چون رعد در کوهسار
- 35 بیماری بیامد⁸ بر هر سه یار دلاور نشد هیچ گونه زرننگ گهی تیغ زد گاه گرز گران چو پیران ز قلب سپه بنگرید برانگیخت باره دمان و دنان¹⁰
- 40 چنین گفت با گیو کای نامدار کزین گونه جوقی بکردار شیر بگفت این و بر سرکشان حمله برد¹³ وزان¹⁵ روی رستم بکردار باد¹⁶ بتیغ و بگوپال و گرز گران
- ورا دید زان گونه گشته دژم¹ چو پیل سرافراز و شیر دژم² درآمد بد و تیغ⁴ هندی بچنگ سر بارگی اندرآمد بخاک برآورد و زد بر کمر بر⁶ گره بدانگه که با هم برآویختند⁷ جهان پیش چشم یلان تیره دید ویا شیر جنگی گه کارزار برآویخت با پیلسم هر چهار میان دلیران درآمد بچنگ چنین تا فروماند دست سران برادرش را با دلیران⁹ بدید خروشان و جوشان چو شیر ژیان¹¹ شمارا هنر نیست در کارزار بچنگ اندر آیند بایک دلیر¹² ز لشکر درآمد یکی دار و برد¹⁴ به پیلان توران سپه درفتاد¹⁷ بیفگند توران سپه را سران

I-² برآویخت با او چو شیر دژم-VI؛ چو پیل سرافراز و شیر دژم-I-¹ درآمد یکی-I, IV, VI-⁴ پذیرفت-I, IV, VI-³ ورا دید زان گونه گشته دژم-I, IV, VI-⁹ بیامد بیماری-I, VI-⁸ ل-ب. оп. ⁷ کمر گه-I, IV-⁶ و-I-⁵ جوشان و-I, IV, VI-¹¹ بیماری بیامد برش تازیان-I, IV-¹⁰ برادر بدانجای بیچاره-I, IV-¹² نعره زنان

که با نامداری بکردار شیر * شده جنگجو چار کرد دلیر-I, IV-¹³ بکوشید هر چار مرد دلیر VI-to же разночтение с вариантом второго мисра: وزین-I, IV-¹⁶ و برآمد ازان رزمگه تیره کرد-I, IV-¹⁴ کرد شیر VI-б. оп. ¹⁵ I, IV-¹⁷ میان سپاه اندرآمد دلیر-I, IV-¹⁷ شیر

- بدو گفت شاه ای دلیر و ¹ جوان ²
 تو پیروز بادی بدین کارزار
 بدین ⁴ رزم فرخنده بادت شدن
 چو بشنید گفتار او ⁷ پیلسم
 سوی قلب ایران سپه شد چو گردد
 ز باد ¹⁰ اندرآمد بگرگین رسید
 یکی تیغ زد بر سر اسب اوی
 چو آن دید گسته هم رزم آزمای ¹²
 بتندی بیامد ¹⁴ بر پیلسم
 یکی نیزه زد بر کمر بند او
 بدست اندرش نیزه چون در شکست
 یل نامور ترکب پیروزگر
 چو آن دید پس پیلسم ²⁰ تیغ تیز
 یکی تیغ زد بر سر ترگ ²³ اوی
 برهنه سرش نیزه بشکسته ²⁶ خوار
 چو از میمنه زنگه شاوران
- سر نامداران و پوششت گوان
 همه دشمنان ترا کارزار ³
 پی پیروزی و کام ⁵ باز آمدن ⁶
 بغرید ماندند روئینه خم ⁸
 ز پرخاش برخاست گرد نبرد ⁹
 خروشی چو شیر ژیان برکشید
 تکاور در آمد ز بالا بروی ¹¹
 بکردار آتش برآمد ز جا ¹³
 خروشید ¹⁵ ماندند روئینه خم ¹⁶
 که نیزه شکست و بشد بند او ¹⁷
 بینداختش چوب نیزه ز دست ¹⁸
 بدید آنکه نیزه نبرد کارگر ¹⁹
 کشید و بیامد دلی بر ²¹ ستیز ²²
 ربودش ز سر ²⁴ ترگ ماندند گوی ²⁵
 فرومانده بیچاره در کارزار ²⁷
 بدید آن دل و زور کنند آوران

نام- I, IV- ⁵ برین- IV- ⁴ Л, VI-б. оп. ³ یل نامدار- VI- ² و- I- ¹
 برآویخت چون آتش- IV- ⁸ عنانرا برگرائید پس- VI- ⁷ سه- I, IV- ⁶ VI-б. оп.
 چپ و راست بد تیر و تیغ- VI- ⁹ چپ و راست زد تیغ و گرز نبرد- I, IV- ⁹ تیزدم
 تکاور ز درد- IV- ¹¹ گزندی نیامد بپیوند اوی- I- ¹⁰ چو باد- I, IV, VI- ¹⁰ و نبرد
 کار آزمای- VI- ¹² جنگ آزمای- I, IV- ¹² ز بالا در آمد بروی- VI- ¹³ اندرآمد بروی
 I- ¹⁶ بغرید- IV- ¹⁵ چو شیر ژیان شد- I, IV- ¹⁴ در آمد ز جای- VI- ¹³ ز جای- I- ¹³
 VI- ¹⁶ برآویخت چون آتش تیزدم
 برآویخت چون از ده ای دژم * به تیزی در آمد بر پیلسم
 Л, ¹⁸ گزندی نیامد بپیوند اوی- IV, VI- ¹⁷ (далее неразборчиво) I- ¹⁷
 کشید و در آمد ز کین و- VI- ²¹ پیلسم پس- IV- ²⁰ I, IV, VI-б. оп. ¹⁹ I, IV-б. оп.
 I-б. ²⁵ ربود از سرش- IV, VI- ²⁴ سرو تیغ- VI- ²³ و ترگ- IV- ²² Л, I-б. оп.
 برهنه شد و نیزه- IV- ²⁶ برهنه سر و نیزه بگنده- I- ²⁶ оп.; VI-б. стоит после б. 32.
 VI-б. стоит после б. 27; VI-б. стоит после б. 26. ²⁷ بگند

ملحقات

I

(رفتن کاوسی بشهر هاماوران) Л после б. 346; I, VI после б. 571; IV после
разночтения к б. 600)

گوی کی نژادی چو شیر دژم²
برادرش پیران پیروزگر
نبودی جزاز رستم جنگجوی
درآورد دو⁵ ابروان پر ز⁶ چین⁷
سرش را سوی جنگ جستن⁸ شتاب
دلیر و جوانم¹⁰ بهر¹¹ انجمن
چه گیو و چه گسته و رهام¹² شیر
گرازه که هست او ز جنگاوران
میان دلیران درآیم¹³ دلیر¹⁴
سرانشان بهترم بتیغ نبرد

دلیری که بد نام او پیلسم¹
که ویسه بدش نام اورا³ پدر
در ایران⁴ و توران هم آورد اوی
چو بشنید یل پیلسم این چنین
بیامد بنزدیک افراسیاب
چنین گفت با شاه توران⁹ که من
چه خاکست پیششم چه طوسی دلیر
چه بهرام و چه زنگه شاوران
اگر شاه فرمان دهد همچو شیر
کنم افسر نامداران بهگردد

5

10

بد-³ VI یکی نامجوی-^{VI} ذیلی نامجوی-² I, IV پیلسم نام اوی-¹ I, IV, VI
I, IV, ⁸ I, IV, ⁷ Л-бб. 2, 3, 4 оп. ⁶ VI-تاب ⁵ IV-در ⁴ IV-بایران ¹⁴ آن ناموررا
IV, ¹¹ همی سر فرازم-¹⁰ Л ⁹ ترکان-^{VI} Л, ⁸ سرش پر ز جنگ و دلش پر-^{VI}
میان یلان اندرآیم-¹³ I, IV, VI ¹² I, IV, VI ¹¹ ازین-^{VI}
¹⁴ I, IV, VI-доб.:

همه سروران را سر از تن بتیغ * بهترم کنم ماه (تاک-^{VI}) شان زیر میخ

در بسته را کسی نداند¹ گشاد بدین² رنج عمر تو گردد بباد³
یکی داستانست پر آب چشم دل نازک از رستم آید بچشم⁴
برین⁵ داستان من سخن ساختم بکار⁶ سیاوش پرداختم⁷

¹ IV— گزندانى; ² IV— همان; VI— بدان; ³ Л— دراز (так); VI— здесь б. оп.
(см. прим. 5). ⁴ VI—доб. бб.:

جهان سربسر پر ز قیمار گشت * هر آنکس که بشنید غمخوار گشت
برستم برین حال چندی گذشت * بگردد دلش شادمانی نگشت
به آخر شکیمایی آورد پیش * که جز آن نمیدید انجام خویش
جهانرا بسی است ازینسان پیاد * بسی داغ بر جان هر کس نهاد
کرا در جهان نیست هوش و خرد * کجا او فریب زمانه خورد
چو ایران سراسر خیر یافتند * دلان پر زغم بر همی تافتند
وزان روی هومان بتوران رسید * بگفتش پافراسیاب آنچه دید
за этими бб. в VI следует глава, содержащая «Плач матери Сухраба» (ср. прим. 6 к б. 1052
текста), б. 1058 текста и бб.:

ولیکن که داند گذشت از قضا * چنین بد قضا از خداوند ما
چو بر کس نماند جهان پایدار * همان به که نیکی بود یادگار
بگفتم من این داستانرا تمام * ابر مصطفی باد از ما سلام
VI— ⁷ پنام IV— ⁶ بدین IV— ⁵

و زین داستان روی پر تافتیم * بکار سیاوش بشتافتیم
IV—доб. б.:

بگفتم من این داستانرا تمام * ابر مصطفی باد از ما سلام
(ср. третий б. разночтения 4 по VI к б. 1058).

- 1050 همی گفت اگر دخمه زرّین کنم
 چو من زفته باشم نماند بجای
 یکی دخمه کردش ز سم ستور⁴
 چنین گفت بهرام نیکو سخن
 نه ایدر همی ماند خواهی دراز
 بتو داد یکروز نوبت پدر
 چنین است و⁹ رازش نیامد¹⁰ پدید
- ز مشک سیه گردش آگین¹ کنم²
 و گرنه مرا خود جزین نیست رای³
 جهانی ز زاری⁵ همی گشت کور⁶
 که با مردگان آشنایی مکن⁷
 بسی چیده باش و درنگی مساز⁸
 سزد گر ترا نوبت آید بسر
 نیایی¹¹ بخیره چه جویی کلید

¹ VI—آیین ² Б— бб. 1050 и 1059 отсутствуют. ³ VI—доб. б.:

چه سازم من اکنون سزاوار اوی * که ماند ازو در جهان رنگ و بوی
 و دفنوا و بنوا علیه تربته: Б—этот б. переводит следующим образом: ⁴ T—
 و دفنوا و بنوا علیه تربته: ⁵ IV, VI—بزاری ⁶ IV, T—доб. бб.:

تراشیده تابوتش از عود خام * پرو بر زده بند زرّین لگام
 بگیتی همی برشد این داستان * که چون کشت فرزندی را پهلوان
 جهان سر بسر پر ز تیمار گشت * هر آنکس که بشنید غمغوار گشت
 پرستم بران حال چندی گذشت * بگرد دلش شادمانی نگشت
 باخر شکیمیایی آورد پیش * که جز آن نمی دید هنجار خویش
 جهانرا بسی هست ازینسان پیاد * بسی داغ بر جان هر کس نهاد
 کرا در جهان هست هوش و خرد * کجا او فریب زمان می برد
 چو ایران سراسر خبر یافتند * بر آتش غم همی تافتند
 وزان روی هومان بتوران رسید * بگفت او بافراسیاب آنچه دید
 از او مانده بد شاه توران شگفت * وزان کار اندازه بس برگرفت
 за этими бб. IV доб. отдельную главу «Плач матери Сухраба» (варианты бб. 1399—1431 по T),
 см. приложение VII; VI—здесь доб. два первых бб. по IV; остальные бб., кроме бб. 4 и 9
 и глава доб. после б. 1058 текста (см. прим. 4 к б.); Б— доб. стихотворный извод издателя главы
 «Плач матери Сухраба» (سماع ام سهراب بقتله) 49 бб. ⁷ Б—бб. 1053—1058—стихотворный
 извод издателя. ⁸ IV—مباز и доб. бб.:

پس از پور یکماه مادر بزیست * پمرد و بخاکش چه مردم گریست
 چنین است رسم سرای کهن * سرش نیست پید و پایش ز بن
 نباشد¹¹ IV— ¹⁰ VI—نیاید ⁹ VI—оп.

1030 گسر ایشان بمن چند بد کرده اند
دل من ز درد تو³ شد پیر ز درد
و گسر دود¹ از ایران بهر آورده اند²
نخواهم از ایشان همی یاد کرد

21

1035 وز انجایگه شاه لشکر براند
بدان قلا زواره پیایید ز راه
چو آمد زواره⁵ سپیده دمان⁶
پس آنگه⁸ سوی زابلستان کشید
همه سیستان پیشی باز آمدند
چو تابوت را دید دستان سام
تهمتن پیاده همی رفت پیشی

¹ IV— ² IV—б. 1030 стоит после б. 1031 текста и доб. б.:

هـ-ج-ی-ر دلاور چو آمد ز راه * چنین گفت کز پیشی رفت آن سپاه
³ IV—دردت ⁴ Л—предполагает б. четыре других бб., текст которых не читается по
 фотографии рукописи. ⁵ IV—چو بگذشت و شب شد—VI: زواره بیامد—
⁷ IV—سوی او شد بپید رستم دمان и доб. бб.:

بریده دم یاد پادشاهان هزار * پر از خاک سر مهتران سوار
 بریده سمند سرافراز دم * دریده همه کوس رویینه خم
 سپه پیش تابوت می راندند * بزرگان بسر خاک بفشاندند
 VI—доб. варианты тех же бб. после б. 1035 текста (см.).⁸ VI—⁹ VI—доб. бб.:

بریده دم باد پایان هزار * رخ و دیدگان سران خاکسار
 بریده سمند سرافراز دم * بریده همه کوس رویینه خم
 سپه پیش تابوت می راندند * بزرگان بسی خاک افشانند
 VI-доб. бб.: ز درد دل اندر گداز VI-; ببرد و برنج و در آرز آمدند — 10

چو رستم چنان دید بگریست زار * بیمارید از دیده خون در کنار
 تو گفستی مگر رستخیز آمدست * که دلرا ز شادی گریز آمدست

¹¹ IV, VI—لگام ¹² VI—доб. бб.:

* تهنیت بـزارى بـپیش پدر ز قابوت زر زود بر کرد سر
 * بدو گفت بـنگر که سام سوار درین تنگ قابوت خفتست زار
 * بیمارید دستان ز دودیده خون پنا لید بر داور رهنمون

پدین رفتن¹ اکنون نباید گریست
 پرستم چنین گفت کاوس کی
 همی برد خواهد بگردش سپهر⁵
 یکی زود سازد یکی دیو تر
 تو دلرا⁹ بدین¹⁰ رفته خرسند کن
 اگر آسمان بر زمین برزنی
 نیابی¹² همان رفته را باز جای
 من از دور دیدم بر و پال اوی
 زمانه بر انگ پیختش با سپاه
 چه سازی و درمان این کار چیست
 بدو گفت رستم که او خود گذشت
 ز توران سرانند¹⁷ و¹⁸ چندی ز¹⁹ چین
 زواره سپه را گدازد بره
 بدو گفت شاه ای گو نامجوی

ندانم که² کارش بفرجام³ چیست
 که از کوه البرز تا برگ نی⁴
 نباید فگندن پدین⁶ خاک مهر⁷
 سرانجام بر مرگ باشد⁸ گذر
 همه گوش سوی خردمند کن
 وگر آتش اندر جهان در¹¹ زنی
 روانش کهن شد¹³ بدیگر سرای
 چنان برز و بالا و گوپال اوی¹⁴
 که ایدر بدست تو گردد تپاه
 برین¹⁵ رفته تا چند خواهی گریست
 نشستست هومان درین¹⁶ پهن دشت
 ازیشان بدل در مدار ایچ²⁰ کین
 بنیروی یزدان و فرمان شاه²⁴
 ازین رزم اندوهست آید بروی²²

فـرجـام ایـن کار IV, VI-³ نـدانـیم T-² رـفـتـه VI-¹
 4 IV- نی VI- تا آب و نی 56. 1017-1025 переданы сокращенно следую-
 щим образом: وإن مصیر الکل الی الفناء، فمن واحد یتقدّم
 و آخر یتأخر. وقد کان من قضاء الله أن یزعه من دیاره حتی ٔکون منیته علی یدک
 VI-⁶ بگردش همی برد خواهد سپهر VI- همی مرگ یابد زگردان سپهر IV-⁵
 دل و جان IV, VI-⁹ باید VI-⁸ VI-⁷ доб. б., текст которого искажен. برین
 14 VI-¹⁴ доб. б.: 13 IV- دان 12 IV, VI- نیاری 11 VI- بر 10 IV- ازین
 بگفتم بزرگان نماند همی * که ماند به تختیم بزرگان همی
 18 VI-¹⁸ و оп. زمین اند VI- سر آیند IV-¹⁷ بران VI- بدین IV-¹⁶ بران VI-¹⁵
 بدو آگهی آورد زان سپاه VI-²¹ بدیشان بدل در هرانچه ز VI-²⁰ و VI-¹⁹ оп.
 VI-²² доб. б.:

زواره چو برگشت زان رزمگاه * پرستم بگفت آنچه دید از سپاه
 22 IV-²² VI- 66. 1029-1033 оп.؛ ترا ازین نشان انده آمد بروی

- بفرمود تا دیبۀ خسروان
همی آرزوگاه و شهر آمدش² 1000
ازان دشت بردند تابوت اوی
پپرده سرای⁴ آتش اندر زدند
همان خیمه و⁵ دیبۀ هفت رنگ⁶
برآتش نهادند و برخاست غو
دریغ آن رخ و بررز و بالای تو
دریغ این¹⁰ غم و حسرت جان گسل
همی ریخت خون و همی کند خاک
همه پهلوانان کاوش شاه
زبان بزرگان پر از پند بود
چنین ست کردار چرخ بلند
چو¹⁸ شادان نشینند کسی با کلاه
چرا مهر باید همی¹⁹ بر جهان
چو اندیشۀ گنج²² گردد دراز
اگر چرخ را هست ازین آگهی
چنان دان کزین گردش²⁴ آگاه نیست 1015
- کشیدند بر روی پور جوان¹
یکی تنگ تابوت بهر آمدش²
سوی خیمه³ خویش بنهاد روی
همه لشکرش خاک برسر زدند
همه تخت پرمایه زرین⁷ پلنگ
همی گفت زار ای⁸ جهاندار نو
دریغ آن همه مردی و رای تو⁹
ز مادر جدا وز پدر داغ دل
همه¹¹ جامۀ خسروی کرد¹² چاک
نشستند بر خاک با او¹³ براه¹⁴
تختین بدرد از جگر بند¹⁵ بود
بدستی¹⁶ کلاه و بدیگر¹⁷ کمند
بخم کمندش رباید ز گاه
چو²⁰ باید خرامید با همرهان²¹
همی گشت²³ باید سوی خاک باز
همانا که گشتست مغزش تهی
که چون²⁵ و چرا سوی او راه نیست

ثم امر بحمل سهراب الی خیمه و¹ Б— 66. 999—1004 переданы следующей фразой:

в обоих случаях. VI—² باحراق سراق و خیمه و تخته و اسلحته و غیر ذلک

IV, VI—⁶ خیمه VI—; خیمه از IV—⁵ سرا پرده را VI—⁴ چشمه VI—³

T—⁸ همان تخت و پرمایه زین VI—, IV—⁷ زنگ رنگ و T—

آن IV, VI—¹⁰ IV, VI—6. оп; Б—66. 1005—1006 отсутствуют.

IV—6. او با VI—¹³ کرده VI—¹² Так в VI; Л, IV и T—¹¹ IV, VI—¹⁴

ثم جاءه الملک 1008 после 6. 1009; Б—66. 1008—1016 переданы следующим образом:

کیکاوش و جمیع الاکابر و الامراء و جلسوا معه علی التراب و أخذوا یعزونه و یسلونه

بدستی IV—¹⁷ بدست VI—¹⁶ بدرد از در بند VI—; زرد از در بند IV—¹⁵

بایدت برفتن همی ناگهان VI—²¹ که IV, VI—²⁰ همه VI—¹⁹ چه VI—¹⁸

بچون I, IV, VI—²⁵ کسی از گردش چرخ VI—²⁴ رفت VI—²³ روز IV, VI—²²

- نـبـیـنـد چـو تـو نـیـز¹ خـورـشـیـد و مـاه
 985 کـرا آـمـد اـیـن پـیـش⁴ کـامـد مـرا
 نـبـیـرـه جـهـانـدار سـام سـوار
 بـرـیـدن دـو دـسـتـم سـزـاوار هـسـت
 کـدامـیـن پـدر هـر گـز اـیـن⁸ کـار کـرد
 بـگـیـتـی کـه کـشـتـسـت فـر زـنـد را
 990 نـکـو هـش⁹ فـراوان کـنـد زـال زـر
 بـدین کـار پـوزش چـه پـیـش آـورم
 چـه گـویـنـد گـردان و گـردنـکـشان
 چـه گـویـم چـو آگـه شـود مـادرش
 چـه گـویـم چـرا کـشـتمش بـی گـناه
 995 پـدرش آن گـرـانـمـایـه¹³ پـهـلـوان
 بـرین¹⁶ تـخـمـه¹⁶ سـام نـفرین کـنـند¹⁷
 کـه دـانـسـت کـیـن کـودک ارجـمـند
 بـجـنـگ آیدش رای و سـازد سـپـاه
- نـه جـوشـن نـه² تـغـت و نـه تـاج و کـلاه³
 بـکـشـتـم جـوانی بـپـیـران سـرا
 سـوی مـادر از تـخـمـه⁵ نـامـدار⁵
 جـز از⁶ خـاک قـیـره مـبـادـم نـشـست⁷
 سـزـاوارم اکـنـون بـگـفـتـار سـرد
 دـلـیـر و جـوان و خـردمـنـد را
 هـمـان نـیـز رـودا بـه¹⁰ پـر هـنـر¹⁰
 کـه دـل شـان بـگـفـتـار خـویش آـورم¹¹
 چـو زین سـان شـود نـزد ایشـان نـشان¹²
 چـه گـونـه فـر سـتـم کـسـیـرا بـرش
 چـرا رـوز کـردم بـرو بـر سـپـاه
 چـه¹⁴ گـویـد بـدان پـاک نـخت¹⁵ جـوان
 هـمـه نـام مـن نـیـز بـی دین کـنـند¹⁸
 بـدین سـال¹⁹ گـردد چـو سـرو بـلند
 بـمـن بـر کـند رـوز رـوشـن سـپـاه

کار IV-4 و نه گاه IV-3 و I-2 نه بیـنـد مـرا رـوی VI-1
 IV-7 بـجـز VI-6. 986-998 отсутствуют. Б-бб. 986-998 отсутствуют. IV-5, VI-5
 далее порядок бб.: 993, 994, 988, 995, 1006, 990, 992, 1007, 1008, VI-порядок бб.: 993, 994, 988, 989, 995-1006, 990, 992, 991, 1007, 1008. IV-8
 پدر بد IV-8
 IV, VI-10 доб. б.: 10 بکوشش VI-9 کسی این چنین VI- که این
 که رستم بکشتن برو دست یافت * بدشـنـه جـگـر گاه او برشـکـافت
 VI-11 б. 991 здесь оп. IV, VI-12 доб. б.:
 ازین چـون بـدیـشان رـسـد آگـهـی * کـه بـر کـندم از باغ سـرو سـهـی
 VI-17 نه بر IV, VI-16 نخت پای IV, VI-15 به VI-14 گرانمایه تر I-13
 مرا نام T- همی نام من بیدل و دین کنند VI- همی نام من نیز بی دین کنند IV-18
 سان VI-19 بی مهر و دین کنند

چو بيشنيد گودرز بر گشت زود 975
بدو گفت خوی بد شهریار
ترا رفت باید بنزدیک او
بر رستم آمد بکردار دود
درختیست خنگی¹ همیشه بیمار²
درفشان³ کنی جان تاریک او

۲۰

بفرمود رستم که تا پیشکار
جوانرا بران⁵ جامه آنجایگاه⁶
گو پیلتن سر سوی راه کرد
که سهراب شد زین جهان فراخ 980
پدر جست¹⁰ و بر زد¹¹ یکی سرد باد¹²
پیماده شد از اسب رستم¹⁵ چو باد
همی گفت زار ای نبرده جوان¹⁷
یکی جامه افگند بر⁴ چو بیمار
بخواهید و آمد بنزدیک شاه⁷
کس آمد پسش⁸ زود و آگاه کرد⁹
همی از تو تاوت خواهد نه کاغ
بنالید و¹³ مژگان بهم بر نهاد¹⁴
بجای کله خاک بر سر نهاد¹⁶
سرافراز و از تخمه¹⁸ پهلوان

VI, T—доб. с небольшими вариантами те же бб. в следующем порядке: 1, 2, 5, 6, 3; б. 4 оп., а после б. 6 доб. б. 973 текста.

¹ IV—حنظل; VI—تلخی; но Л—حنکی, ср. خنک в смысле بد نفس и بد ذاتی

² IV—доб. б.:

بتندی بگیتی و را یار نیست * همان رنج کسرا خریدار نیست
یکی جامه آورد بدان VI—یکی خانه سازد بران IV—⁴ که روشن IV, VI—³
نخواهید و آمد بر شهریار IV—⁷ جامه زرنگار VI—⁶ خانه زرنگار IV—⁵ بدان VI, IV—
Б—бб. 979—981 переданы
پیش VI و T—⁹ برش IV—⁸ نخواهد و آمد بر شهریار VI—
دلش خست IV—¹⁰ ولما توسط الطريق لحقه الخیر بموت سهراب
و آمد IV—¹⁵ پر از آب کرد IV—¹⁴ оп. VI—¹³ باد سرد IV—¹² سر زد VI—¹¹
IV, VI—доб. б.:

بزرگان لشکر همه همچنان * غریوان و گریبان و زاری کنان
IV, VI—доб. бб. ¹⁸ زاری کنان ای جوان VI—¹⁷

چنین پست شد زود بالای تو * همی بگذرید از فلک رای تو
نپرورد گیتی چو تو یک دلیر * لبست نداشته بود از شیر سیر
و یقول: من الذی أصیب بمثل ما به
Б—бб. 983—985 переданы следующим образом:
أصبت و من الذی فجع بمثل ما به فجعت؟ قتلت ولدی حین شاب رأسی و انقضی عمری

کجا خستگان را کند تن درست
 سزد گر فرستی هم اکنون بپی¹
 چو من پیش تخت تو بهتر شود²
 بکاوس یکسر پیامش بداد³
 اگر زنده ماند چنان پیل تن⁵
 هلاک آورد بی گمانی⁷ مرا⁸
 نسازیم پاداش او⁹ جز به بد
 بدان فر و آن برز و آن¹¹ یال و شاخ¹²
 گر او شهریارست پس طوس کیست¹⁴
 کجا راند او زیر¹⁵ فر همای¹⁶

ازان نوشدارو که در گنج تست
 بنزدیک من با یکی جام می
 مگر کو بیخت تو بهتر شود
 پیامد سپهبد کردار باد
 بدو گفت کاوس کنز انجمن⁴
 شود پشت رستم بنیرو ترا⁶
 اگر یک زمان زو بمن بد رسد
 کجا گنجد او در جهان¹⁰ فراخ
 شنیدی¹³ که او گفت کاوس کیست
 کجا باشد او پیش تختم بپای

965

970

¹ IV, VI—زپی ² VI—доб. б.:

وگر نه بدرگاه تو بگـگـذریم * دگر باره ایران زمین بسپرم
 کرا بیشتر آب نزدیک من—IV: رزم زن—VI⁵ پیلتن—IV⁴ زبان پرگشاد—VI³
 и доб. бб.:

نخواهم که او را بد آید بروی * که هستش بسی نزد من آبروی
 ولیکن اگر داروی نوش من * هم زنده ماند گو پیلتن
 VI—доб. вариант второго б.; Б—бб. 968—971 отсутствуют; переводчик ограничивается вводными
 словами первого мисра б. 966: فقال له الملك ⁶ VI—مرا ⁷ IV—بی گمان مر
 او—IV¹⁰ پاداش آن—VI؛ پاداش را—IV⁹ سرا—VI⁸ بی گمان بر—VI
 IV, VI—б. 971 стоит после б. 972. ¹² IV, VI—و برز و بدان—IV, VI¹¹؛ اندر جهان—VI؛ یبال
 VI—¹⁶ ¹⁵ ل—پیش ¹⁴ IV, VI—چیست ¹³ VI—شنیدم

کجا گنجد اندر جهان فراخ * بدان فر و برز و بدان یال و شاخ
 B—заменяет б. 973 следующей фразой: و امتنع من إسعافه IV—доб. бб.:

بدشنام چندی مرا بر شمرد * به پیش سپه آب رویم ببرد
 چو فرزند او زنده ماند مرا * کنون خاک باشد بدست اندرا
 سخنه‌های سهراب نشنیدی * نه مردی بزرگ و جهان دیده
 کنز ایرانیان سر بمرم هزار * کنم زنده کاوس کی را بدار
 مگر ماند او زنده اندر جهان * به پیچد ازو خود جهان و جهان
 کسی دشمن خویشتن پرورد * بگیستی درون نام بد گسترده

بیامد بر پور خسته روان¹
 چو طوس و چو گودرز و چون گستههم
 زبان بر گشادند یکسر زبند²
 مگر کین سخن³ بر تو آسان کند
 که از تن ببرد سر خویشی پست
 ز مژگان همی خون فرو⁴ ریختند
 که⁵ از روی گیتی بر آری تو دود⁶
 چه آسانی آید بدان ارجمند
 بماند تو بی رنج⁸ با او بمان⁹
 بگیتی نگه کن که جاوید کیست
 سری زیر قاج و سری زیر ترگ¹¹

کز ایـدر بـرو زود¹² روشن روان
بگویش که ما را چه آمد بسر
دریدم که رستم مماناد دیـر
یکی رنجه کن دل بتیـمار¹⁴ من

¹ VI—خسته پور جوان ² Л, IV—به بند Б—66. 951—952 отсутствуют. ³ IV, VI—غمان ⁴ VI—خون دل ⁵ IV, VI—گر ⁶ VI—66. 955—956 оп. ⁷ T—مانده ⁸ VI и T—باشد مر او را ⁹ IV—همان VI—دوان ¹⁰ VI—آن
¹¹ IV, VI—доб. 66.:

چو آیدش هنگام بیرون کنند * وزن پس ندانیم تا چون کنند
 درازست راهش و گر کوفه است * پراگنده گانیم و گر هم‌ره است
 ز مرگ ای سپهبد بی اندوه کیست * همی خویشتن را بپاید گر پست
 ز تیمار ¹⁴ IV, VI — سوی ¹³ IV, VI — و ¹² VI — доб.

چنین گفت سهراب با پیلتن
همه کار ترکان دگر گونه گشت
سوی جنگ ترکان⁴ نراند سپاه
سوی مرز ایران⁶ نهادند روی
بسی کرده بودم زهر در امید⁷
مکن جز بنیکی بر ایشان⁸ نگاه⁹
بر از خون رخ¹⁰ و لب پر از باد سرد
دل از کرده خویشی با¹¹ درد و جوش
همه بر نهاندند برخاک روی
که او زنده باز آمد از کارزار
دریده پرو¹² جامه و خسته بر¹³
ترا دل برین گونه از بهر کیست
گرامی تر خود بیازرده¹⁵ بود
زمین پر خروش و هوا پر زجوش¹⁶
نه دل دارم امروز گویی نه تن¹⁷
همین¹⁸ بد که من کردم امروز بس¹⁹

چو آشوب برخاست از انجمن
که اکنون که¹ روز² من اندر گذشت
همه مهرپانی بران کن³ که شاه
که ایشان ز بهر مرا⁵ جنگجوی
بسی روز را داده بودم نویسد
نباید که بینند رنجی براه
نشست از بر رخش رستم چو کرد
پیامد پپیشی سپه با خروش
چو دیدند ایرانیان روی اوی
ستایشی گرفتند بر کردگار
چو زان گونه دیدند بر خاک سر
بپرسش گرفتند¹⁴ کین کار چیست
بگفت آن شگفتی که خود کرده بود
همه بر گرفتند با او خروش
چنین گفت با سرفرازان که من
شما جنگ ترکان مجوید کس

935

940

945

فجهید کل الجهد فی آن... ب- بدان کن IV, VI-³ کار IV-² چو IV, VI-¹
T-доб.:⁷ یکایک پایران Л-⁶ پپشتی من T-⁵ توران IV-⁴
چه دانستم ای پهلوانانور * که باشد روانم بدست پدر
Л, 13 همه IV, VI-¹² پر VI-¹¹ دل IV, VI-¹⁰ (T-бб. 1205—1215 см. приложение IV).
فلما شاهدوه ممزق الثياب مستعیض B-³ چنین و خسته جگر IV-⁴
گرامی تن خود بیازرده IV-¹⁵ بگفتند IV, VI-¹⁴ الرأى عن التاج بالتراب...
نماد آن زمان با سپهدار هوش IV, VI-¹⁶ گرامی تنی را که آزرده VI-¹⁷
B-б. отсутствует. IV-доб. б.:¹⁷

فرو ماندند از کار آن انجمن * همی بگسلیم جان شیرین ز تن
IV, VI-¹⁸ که این IV, T-доб. отрывок в 22 бб. (T-бб. 1224—1245); VI-доб. варианты тех
و خضر و آخوه زواره وقد شق علی نفسه ثیابه. فأرسله الی هومان و قال: قد أغمد سيف القتال،

دلیپر و ستوده بهر انجمن
سرش⁴ پر ز خاک و پر از آب روی²
بآب نو دیده نباید³ گریست
چنین رفت و این بودنی کار بود⁴
تتمین نیامد⁵ بلشکر زدشت⁶
که تا اندر آورد گه کار چیهست
پر از گرد⁷ رستم دگر جای بود
ندیدند گردان بران⁸ دشت کین
سر نامداران همه گشته شد
که تخت مهی شد ز رستم تهی
زمانه یکایک بر آمد¹⁰ بجوش
دمیدند و¹¹ آمد سپه دار طوسی
کز ایدر هیونی سوی رزمگاه
که بر شهر ایران¹³ باید گریست
از ایران که یار شدن¹⁵ پیش اوی¹⁶
برین¹⁷ رزمگه بر نشاید¹⁸ بدن

همی گفت کای کشته بر دست من
همی ریخت خون و همی کند موی
بدو گفت سهراب کین بدتر است
ازین خویشتن کشتن اکنون چه سود
چو خورشید تابان ز گنبد بگشت
ز لشکر پیامد هشیوار بیست
دو اسب اندر آن دشت بر پای بود
گو پیشتن را چو بر پشت زین
گمازشان چنان بد⁹ که او کشته شد
920
بکاؤس کی تاخت بند آگهی
ز لشکر بر آمد سراسر خروش
بفرمود کاؤس تا بوق و کوس
ازان پس بدو گفت کاؤس شاه¹²
925
بتازید تا کار سهراب چیهست
اگر کشته شد رستم جنگجوی¹⁴
باناموه زخمی به پیاید زدن
930

ازین پس دلم شادمانه میاد * بگیتی مرا خود زمانه میاد
VI—доб. б.:

بزد نعره و جانش آمد بجوش * همی کند موی و همی زد خروش
1 IV—سری 2 VI—доб. б.:

چو سهراب رستم بدانگونه دید * که افتاد و هوش از برش بر پرید
4 VI—доб. бб.: که بر کرده خود باید VI—; بر آب نو دیده IV—³

بنالید رستم پیرسید ازوی * بدو گفت کای شیر فرخنده خوی
ازین پس دلم شادمانه میاد * بگیتی مرا خود زمانه میاد
IV, VI—⁷ ز لشکر بدشت T—⁶ نباید VI—⁵ ср. прим. 19 к б. 916, разночтение по IV.

بر آمد IV, VI—¹⁰ گمازش چنان شد VI—; چنان بد گمانی IV—⁹ دران VI—⁸ و доб.
نیاید که مارا VI—¹³ بلشکر چنین گفت شاه IV, VI—¹² оп. و VI—¹¹ زمانه یکایک
نیاید VI—; نباید IV—¹⁸ بدین VI—¹⁷ او Л—¹⁶ شود VI—¹⁵ از چنگ او Л—¹⁴

ترا² خواست کردن همی³ خواستار
جهان پیش چشم اندرش⁵ تیره گشت⁶
بدو⁷ گفت با ناله و با خروش
که کم باد نامش ز گردنکشان⁹
بکشتی مرا خیره از بدخویی
نچنمید یک زره¹² مهرت ز جای¹³
نیامد پر از خون دو رخ مادرم
یکی مهره¹⁴ بر بازوی من بیست
بدار و بیمن تا کی¹⁶ آید بکار
پسر پیش چشم پدر خوار گشت¹⁷
فرستاد با من یکی پهلوان¹⁸
سخن برگشاید بهر انجمن
مرا نیز هم روز برگشته شد
برهنه نگه کن تن روشنم
همه جامه بر خویشتن بردید¹⁹

که سهراب کشتست و افکنده¹ خوار
چو بشنید رستم سرش⁴ خیره گشت
پرسید زان پس که آمد بهوش
که اکنون⁸ چه داری ز رستم نشان
بدو گفت ار ایدونکه¹⁰ رستم تویی
ز هرگونه بودمت¹¹ رهنمای
چو برخاست آواز کوسی از درم
همی جانفش از رفتن من بخواست
مرا گفت کین¹⁵ از پدر یادگار
کنون کارگر شد که بیکار گشت
همان نیز مادر بروشن روان
بدان تا پدر را نماید بمن
چوان نامور پهلوان کشته شد
کنون بند بگشای از جوشنم
چو بگشاد خفتان و آن مهره دید

905

910

915

VI-⁴ ترا VI-³ همی VI-² شد کشته افکنده VI-¹؛ افکنده و گشته IV-¹
چشمش همی IV-⁵ چورستم شنید این سخن
IV-⁶ доб. б.:

بیفتاد از پای و بهوش گشت * همی بی تن و تاب و بی توش گشت
IV-⁹ доб. бб.: نگر تا VI-⁸؛ بگو تا IV-⁸ چنین VI-⁷ доб. вариант того же б. VI-

که رستم منم کم مهاناد نام * نشینند بر ماتمم زال سام
یزد نعره و جانفش آمد بجوش * همی کند موی و همی زد خروش
چو سهراب رستم بران سان بدید * که افتاد و هوش از تنش بر دمید
IV-¹² بود ترا IV, VI-¹¹ اگر زانکه IV, VI-¹⁰ доб. первый б. разночтения по IV. VI-

IV-¹³ доб. б.: باره

کنون بند بگشای از جوشنم * برهنه بیمن این تن روشنم
VI-¹⁶ این VI-¹⁵ خرزه Б-¹⁴ доб. б. 915 текста (ср.). VI-
Б-бб. 911-914 отсутствуют. IV, VI-¹⁸ бб. 912-914 оп.; б. 915 доб. после б. 907 текста;

Л-доб. б.:

کجا نام آن نامور ژند بود * زپان و روان از در پند بود
IV-¹⁹ доб. бб.:

بنالید و گریان پرسید ازوی * که ای شیردل پور خورشید روی

گرفت آن² پرو یال جنگی پلنگ³
 زمانه پیامد نبودش⁵ توان
 بدانست کو هم نماید بزیر⁷
 بر شیر بیدار دل بر درید⁸
 ز نیک و بد اندیشه¹⁰ کوتاه کرد
 زمانه¹² بدست تو دادم کلبید
 مرا برکشید و بزودی بکشت¹³
 بخاک¹⁵ اندر آمد چنین یال من
 ز مهر اندر آمد روانم بـسـر
 پیالودی¹⁷ آن خنجر آبگون
 بر اندام تو موی دشمنه شود¹⁹
 وگر²⁰ چون شب اندر سپاهی شوی
 بپری ز روی زمین پاک²¹ مهر
 چو بیند که خاکست بالین من
 کسی هم برد²³ سوی²⁴ رستم نشان

غمی بود¹ رستم بیازید جنگ
 خم آورد پشت دلیر⁴ جوان
 ز دش بر زمین بر⁶ بکردار شیر
 سبک تیغ تیز از میان برکشید
 بیپچید⁹ زانپس یکی آه کرد
 بد¹¹ گفت کین بر من از من رسید
 تو زین بیگناهی که این کوژ پشت
 بیازی¹⁴ بگویند هم سال من
 نشان داد مادر مرا از پدر
 هر آنگه که تشنه شدستی¹⁶ بخون
 زمانه بخون تو تشنه شود¹⁸
 کنون گر تو در آب ماهی شوی
 وگر چون ستاره شوی بر سپهر
 بخواهد هم از تو پدر کین من
 ازین نامداران²² گردنکشان

890

895

900

گرفتش سروپای VI-؛ نهنگ IV-³ گرفتشی IV-² گشت IV, VI-¹
 VI-⁵ دلاور VI-⁴ и еще раз повторяет б. 887 текста. و جنگ نهنگ
 IV, ⁸ بزدر زمین آن سوار دلیر VI-⁷ ز جا بر گرفتشی VI-⁶ نماندش
 VI-⁹ VI-¹⁰ و VI-⁹ доб. VI-¹⁰ IV-¹⁰ ناله VI-¹⁰ доб. VI-⁹ VI-¹⁰ после б. 890 доб. бб. 896 и 897 текста.
 B-бб. 893 и 894 отсутствуют. ¹³ زمانرا IV-¹² چنین IV-¹¹ ز نیک و ز بد دست VI-¹¹
 شدی تو IV, VI-¹⁶ و VI-¹⁵ ل, IV, VI-¹⁵ بیازو VI-¹⁴
 IV, VI-¹⁹ بود VI-¹⁹ بود VI-¹⁸ پیالودست VI-¹⁸ پیالودت IV-¹⁷
 оп., стоят после б. 890 текста; см. разночтение 8; IV, VI-здесь доб. б.:
 همی جستمش تا بپیمش روی * چنین جان بدام بدین آرزوی
 VI-доб. еще б.:

دریغا که رنجم نیامد بسر * بمهر اندر آمد درونم ز بر
 نزد IV, VI-²⁴ نزد هم کسی VI-²³ و IV, VI-²² آیین VI-²¹ و IV-²⁰

- 875 همی خواست بپروزی و ¹ دستگاه
 که چون رفت ³ خواهد سپهر از برش
 وزان آبخور ⁵ شد بجای نبرد
 همی تاخت سهراب چون پیل مست
 گرازان و بر گور ⁷ نعره زنان
 همی مانند رستم ازو در ¹⁰ شکفت
 880 چو سهراب شیر اوژن ¹² او را بدید
 چنین گفت کای رسته از چنگ شیر
 نبود آگه از بخشش هور ² و ماه
 بخواهد ربودن کلاه از سرش ⁴
 پر اندیشه بودش دل و روی زرد
 کمندی بهازو کمائی ⁶ بدست
 سمنندش جهان ⁸ و جهانرا کنان ⁹
 ز پیگارش اندازها برگرفت ¹¹
 ز باد ¹³ جوانی دلش بر دمید ¹⁴
 جدا مانده از زخم شیر دلیر ¹⁵

۱۸

- دگر باره اسپان پیستند سخت
 یکشستی گرفتن نهادند سر
 هر آنگه که خشم آورد بخت شوم
 885 سرافراز ¹⁹ سهراب با ²⁰ زور دست
 بسر بر همی گشت بدخواه بخت
 گرفتند هر دو دوال کمر ¹⁶
 کند ¹⁷ سنگ خارا بکردار موم ¹⁸
 دو گفتی سپهر ²¹ بلندش بهست

— Л ⁴ گشت VI— ³ از کار خورشید VI— ; از بخشی خورشید IV— ² оп. و VI— ¹
 IV, VI—доб. отрывок в десять бб. (варианты бб. 1125—1135 по T), см. приложения III.
 ; گرازان و تازان و IV— ⁷ یکی خنجر آب داده VI— ⁶ وزان آب چون T— ⁵
 VI— (так!). ⁸ گرازان و چون شیر VI— ⁹ IV, VI—доб. б.:
 بران گونه رستم چو او را بدید * عجب ماند در وی همی بنگرید
 VI— ¹¹ غمی گشت و زو ماند اندر VI— ; غمین گشت و زو ماند اندر IV— ¹⁰
 б.: IV— ¹⁴ تاب IV— ¹³ باز آمد IV, VI— ¹² Б—б. отсутствует. ; اندرزا بر فرفت
 چو نزدیکتر شد برو بنگرید * سر او را بدان فتر و آن زور دید
 б.: IV, VI—доб. б.; دگر آمدی پیش شیر دلیر VI— ; چرا آمدی پیش شیر دلیر IV— ¹⁵
 چرا آمدی باز پیشم بگوی * سوی راستی خود نتابی تو روی
 б.: IV, VI—доб. б.: IV, VI— ¹⁸ شود VI— ¹⁷ 884 стоит после б. 885. VI—б. ¹⁶
 ز شبگیر تا سایه گسترد هور * همی این بر آن آن برین کرد زور
 که چرخ IV, VI— ²¹ آن IV, VI— ²⁰ سپهدار IV— ¹⁹

همی خواست کاید³ ز کشتن رها
 بداد و نبود⁵ این⁶ سخن دلپذیر
 سوم از جوانمردیش پی گمان⁷
 چو شیری⁹ که بر پیش¹⁰ آهو گذشت
 ازان کس که با او نبرد آزمود
 پیامد پیروسیدش از هم نبرد¹²
 سخن هرچه رستم بدو گفته بود
 بسپری رسیدی همانا زجان¹⁵
 میان یلی چنگ و گوپال تو¹⁸
 رها کردی از دام¹⁹ و شد کار²⁰ خام
 چه آرد²¹ بپیشست بدیگر نبرد²²
 پرانده همی ماند ازو²³ در شگفت
 بخشم و دل از غم پر²⁴ از کار اوی
 که دشمن مدار ارچه خردست خوار²⁶
 بسان یکی تیغ پولاد شد²⁸
 چنان چون شده باز یابد²⁹ روان
 بپیش جهان آفرین شد نغسست

بدان چاره¹ از چنگ آن² اژدها
 دلیر جوان⁴ سر بگفتار پیر
 [یکی از دلی و دوم از زمان
 رها کرد زو⁸ دست و آمد بدشت
 همی کرد نغچیر و یادش نبود
 همی دیر شد تا که¹¹ هومان چو گردد
 بهومان بگفت آن کجارتنه¹³ بود
 بدر گفت هومان گردد ای¹⁴ جوان
 دریغ این¹⁶ بر و بازو و یال تو¹⁷
 هژبری که آورده بودی بدام
 نگه کن کزین بیمده کارکرد
 بگفت و دل از جان او برگرفت
 پلشکر که خویش بنهاد روی
 یکی داستان زد برین²⁵ شهریار
 چو رستم ز دست وی آزاد شد²⁷
 خرامان بشد سوی آب روان
 بخورد آب و روی و سر و تن بشست

860

865

870

دلیر و — Так в Т; Л, IV, ⁴ یابد — IV, ³ بدین گفتن — VI, بدین چاره — IV, ¹
 دلور جوان — VI, ⁵ بود — VI, ⁶ آن — VI, ⁷ Л, Б — б. отсутствует.
 بدشتی — IV, VI, ⁹ کرد از — VI, ¹⁰ کردش از — IV, ⁸
 پیروسید ازو در نبرد — VI, ¹² پیروسید ازو وز نبرد — IV, ¹³ کرده — VI, ¹⁴ دریغ ای — IV, VI, ¹¹
 برو و برز — VI, ¹⁶ آن — VI, ¹⁷ همی از روان — VI, ¹⁵ چه گردی
 دست — IV, VI, ¹⁹ Б — б. отсутствует. ¹⁸ بای تو — IV, VI, ²⁰
 پرانده مانده دلش — IV, ²³ پروز نبرد — IV, ²² آید — VI, ²⁴ کام — T, ²⁰
 بر — VI, ²⁵ پر از غم دل — IV, VI, ²⁴ براندو — Л, ²⁶ براندش بدو — VI,
 وهو يقول: من استصغر عدوه وإن كان أسيراً، فسیری الیسیر: Б — этот б. переводит так: ²⁶
 چو جان رفته — I, ²⁹ گشت — IV, VI, ²⁸ ز چنگ وی آزاد گشت — IV, VI, ²⁷ اسپرا
 چو مرده که او باز یابد — VI, ³⁰ گویا بیابد

بکشتی گرفتن بر آویختند¹ 850
 بزد دست³ سهراب چون پیل مست
 بکردار شیری که بر گور زر
 نشست از بر سینه پیل تن
 یکی خنجر⁷ آبگون برکشید
 بسهراب گفت ای پل⁹ شیرگیر
 دگر گونه تر باشد آیین ما
 کسی کو بکشتی نبرد آورد 855
 نخستین که پشتش نهد بر زمین
 گرش بار دیگر بزیر¹³ آورد
 ز تن خون و خوی را فرو² ریختند
 بر آوردش از جای و بنهاد پست⁴
 زند چنگ⁵ و گور اندر آید بسر⁶
 پیر از خاک چنگال و روی و دهن
 همی خواست از تن سرش را برید⁸
 کمندا فگن و گرد¹⁰ و شمشیر گیر
 جزین باشد آرایش دین¹¹ ما
 سر مهتری زیر گرد آورد¹²
 نبرد سرش گرچه باشد بکین
 ز¹⁴ افگندش نام شیر آورد¹⁵

IV—² چو شیران بکشتی بر آویختند—VI؛ چو شیران بکشتی بر آویختند—IV¹
 IV, VI—⁴ بغزید—IV³ ز تنها خوی خون فرو—VI؛ ز تنها خوی و خون همی
 IV—دوب. 66.: چو شیر دمنده ز جا در بجست
 کمر بند رستم گرفت و کشید * ز پس زور گفتی زمین بردید
 بر رستم در آویخت چون پیل مست * بر آوردش از جای و بنهاد پست
 VI—دوب. первый б. разночтения по IV и б.:

یکی بانگ برزد پراز خشم و کین * تو گفتی بدزید یکسر زمین
 IV—⁶ دست—IV⁵؛ اندر آرد بسر—IV؛ 850 стоит после б. 851 текста; VI—
 زجا بر گرفتش بکردار شیر * که دارد بچنگال پیل دلیر
 и доб. 66.:

بزد بر زمین همچو سرو بلند * که یابد ز گردون گردان گزند
 چنان رستم شیردل بر زمین * بیامد پس آنگاه پر خشم و کین
 IV, VI—دوب. 66.:⁸ خنجر—VI⁷

نگه کرد رستم باواز گفت * که این راز باید گشاد از نهفت
 که نیکو نگه کن تو: доб. еще б., первое мисра которого залито чернилами, второе мисра:
 خود نباشد از آئین—VI¹¹ گرز—IV¹⁰ بزور نهنگ تو ای—VI⁹ ای پهلوان
 IV—دوب. 66.:¹⁵ به—IV¹⁴ اگر بار دیگرش زیر—IV¹³ 855—857 оп. VI—¹²
 روا باشد ار سر کنند زو جدا * بدین گونه تر باشد آیین ما

- دل از جنگ جستن پشیمان کنیم
 تو با من بساز و ² پیرای بزم ³
 همی آب شرمم بچهر آورد ⁵
 کنی ⁶ پیش من گوهر خویش یاد ⁷
 نبودیم هرگز بدین ⁸ گفت و گوی ⁹
 نگیرم فریب تو زین در ¹⁰ مکوش
 بکشتی کمر ¹¹ بسته ام بر ¹² میان
 که فرمان و رای ¹³ جهان بان بود
 نیم مرد گفتار و بند ¹⁵ و فریب
 نباشد سخن زین نشان دلپذیر ¹⁷
 برآید بهنگام هوش از برت
 بپررد روان تن بزدان کند
 بفرمان یزدان بساییم دست ²⁰
 هشیوار با گیر ²¹ و خود آمدند
 برفتند هر دو روان پر ز گرد ²²
- پیش جهاندار پیمان کنیم
 همان ¹ تا کسی دیگر آید بزم
 دل من همی با ⁴ تو مهر آورد
 همانا که داری ز گردان نژاد
 بدو گفت رستم که ای نامجوی
 ز کشتی گرفتن سخن بود دوش
 نه من کودکم گر تو هستی جوان
 بکوشیم و فرجام کار آن بود
 بسی گشته ام در ¹⁴ فراز و نشیب
 بدو گفت سهراب کن ¹⁶ مرد پیر
 مرا آرزو بد که در ¹⁸ بسترت
 کسی کن تو مانند ستودان کند
 اگر ¹⁹ هوش تو زیر دست منست
 از اسپان جنگی فرود آمدند
 بیستند بر سنگ اسپ نبرد

¹ IV, VI—همان ² VI—پشادی ³ Б—б. отсутствует. ⁴ IV, VI—بر ⁵ Б—второе
 мисра передает так: ⁶ VI—کسی ⁷ VI—داد;
 Б—б. отсутствует; IV—доб. бб.:

زمن نام پنهان نبایدست کرد * چو گشتی تو بامن کنون در نبرد
 مگر پرور دستان سام یلی * گزین نامور رستم زابللی
 نبودیم دی خود VI—؛ نکردیم هرگز چنین IV—⁸ VI—доб. вариант тех же бб.

فقال له رستم إن كنت من: ⁹ Б—бб. 837—841 передает, изменяя их порядок, так:
 الشبان فلسنت من الصبيان، ولا ممن ینغدع بالحيلة والمکر وقد حلیت الدهر أشطره،
 ز مرد VI—¹⁰ ولا بد لنا من بذل الجهد. ولا يكون منتهی الأمر و آخره الا ما أراد الله
 فرجام و حکم VI—¹³ بسته ام با VI—؛ بسته دارم IV—¹² همی IV—¹¹ فریدم برینسان
 اگر نیستم IV, VI—¹⁷ کای IV, VI—¹⁶ و رزق VI—¹⁵ من VI—¹⁴
 و گر VI—¹⁹ بر IV, VI—¹⁸ Б—бб. 842—845 отсутствуют. ²¹ بداریم دست VI—؛ برآید ز دست IV—²⁰
 درد IV, VI—²² گرز IV—²¹

بیمامد بران دشت آورد گاه
همه تلخی از بهر پیشی بود
وزان روی² سه راب با انجمن
به ومان چنین گفت کین شیر مرد
ز بالای من نیست بالاش کم
بر و کتف و یالش همانند⁴ من
نشاندنهای مادر پیایم همی
گمانی برم من که او رستمست
نباید که من با پدر جنگ جوی
بدو گفت هومان که در کارزار
شنیدم⁹ که در جنگ مازندران
بدین رخس¹⁰ ماند همی رخس اوی
[بشیرگیر چون بر دمید آفتاب
پوشید سه راب خفتان رزم
بیمامد خروشان بران دشت جنگ
ز رستم¹⁵ پی رسید خندان دولاب
که شب چون بدت¹⁷ روز چون خاستی
ز کف¹⁸ بگن این گرز¹⁹ و شمشیر کین
نشینیم هر دو پیاده²² بهم

نهاده پیسر بر ز آهن کلاه
مبادا¹ که با آز خویشی بود
همی می گسارید با رودزن³
که با من همی گردد اندر نبرد
بر رزم اندرون دل ندارد دژم
تو گوئی که داننده بر زد رسن⁵
بدان⁶ نیز لغتی بتابم⁷ همی
که چون او بگیتی نبرده کمست
شوم خیره روی اندر آرم بروی
رسیدست رستم بمن اند بار⁸
چه کرد آن دلاور بگرز گران
ولیکن ندارد پی¹¹ و پیش اوی
سر جنگ چوین بر آمد ز خواب¹²
سرش پر ز رزم و دلش¹³ پر ز بزم¹⁴
بجنگ اندرون گرز¹⁶ گاو رنگ
تو گفتی که با او بهم بود شب¹⁶
ز پیگار بر دل چه آراستی
بزن جنگ و²⁰ پیداد را²¹ بر زمین
بمی²³ تازا داریم روی دژم

بمانند VI-⁴ Б- 66. 816-826 отсутствуют. ² سوی VI-² همانا VI-¹

⁵ VI-⁵ دهن; IV, VI-⁵ доб. б.:

ز پای و رکابش همی مهر من * بجز نبرد بشرم آورد چه هر من
بدان رخس¹⁰ IV-¹⁰ شنیدی T-⁹ چند بار IV, VI-⁸ مادر ندارم VI-⁷ بدل IV, VI-⁶
بدین رخس¹¹ VI-¹¹ سر Tэк в T; Л- вместо этого б. стоят бб. 811-815 текста; IV,
VI-¹² б. оп. ¹³ VI-¹³ دلش پر ز کین و سرش VI-¹⁴ ب-бб. 827 и 828 переданы следующей фразой:

بودند باهم به شب VI-¹⁶ در رستم¹⁵ و لبس سهراب من ذلك الجاذب أيضا سلاحه
چنگ و IV, VI-²⁰ تیر VI-¹⁹ کین IV-¹⁸ یکی VI-¹⁷ بدی IV, VI-²¹
همی VI-²³ برامش VI-²² پیگار را

800 ی‌کایک سوی زابلستان شوید
 تو خرسند گگردان دل مادرم
 بگویش که تو دل بمن در میند
 کس اندر⁵ جهان جاودانه نماند
 بسی شیر و دیو و پلنگ و زهنگ
 بسی باره و⁹ دژ که کردیم پست
 805 در مرگ را آن¹⁰ بگوید که پای
 اگر سال گشتی¹² فزون از هزار
 چو خرسند گردد بدستان بگوی
 اگر جنگ سازد تو سستی مکن
 همه مرگ راییم پیر و جوان
 810 ز شب نیمه گفت سهراب بود

از ایدر¹ پندرد یک داستان شوید
 چنین کرد پندان² قضا بر سرم
 که سودی نداردت بودن³ نژند⁴
 ز گردون مرا خود⁶ بهانه نماند
 تبه شد بچنگم⁷ بهنگام جنگ⁸
 نپاورد کس دست من زیر دست
 باسپ اندر آرد بچند¹¹ ز جای
 همین بود خواهد سرانجام¹³ کار
 که از شاه گیتی¹⁴ مبرتاب¹⁵ روی¹⁶
 چنان رو که او راند از بن¹⁷ سخن¹⁸
 بگیتی نماند کسی جاودان
 دگر نیمه آرامش¹⁹ و²⁰ خواب بود²¹

۱۷

چو خورشید تابان برآورد²² پر
 تهمتن بپوشید بپر بیان
 کمندی بفتراک بر بست شست
 سیه زاغ پرتان فرو برد سر²³
 نشست از بر ژنده پیل ژیان²⁴
 یکی تیغ هندی گرفته بدست²⁵

1 ل، IV، از ایران-² IV، VI، راند ای-زدان
 که کس در VI-⁵ Б-б. отсутствует.⁴ مشو جاودانه ز جانم VI-؛ بهر جانم
 ؛ بسا باره IV-⁹ Б-б. 803-805 отсутствуют.⁸ ز چنگم IV-⁷ ز گیتی مرا جز IV-⁶
 همین VI و T-¹³ گردد IV، VI-¹² برآید T-¹¹ آنکس VI-¹⁰ بسی باره VI-
 مگردان تو IV-¹⁵ ایران VI-¹⁴ همین بود راه و همین بود IV-؛ بود راه و همین است
 ؛ چنان دان که او خواهد از بن IV-¹⁷ Б-б. 807 и 808 после б. 809 (ср. прим. 18).¹⁶
 IV،¹⁹ Б-после этого б. следуют бб. 807 и 808 текста.¹⁸ بران ران که او راند اندر VI-
 VI-؛ خورشید رخشان برآورد IV-²² Б-б. отсутствует.²¹ оп. و VI-²⁰ آسایش VI-
 خورشید رخشان بگسترد T-؛ خورشید تابان بگسترد
 فلما كان الغد لبس رستم سلاحه و ركب: 811-815 переданы следующим образом: Б-б. 811-815
 IV، VI-бб. оп.²⁵ ازدهای ژیان VI-؛ ازدهای دمان IV-²⁴ رخشه و أقبل الى المعركة

- 785 من امشب بپیش جهان آفرین
کزویست پیروزی و دستگاه²
کند قازه این بار⁴ کام ترا
بدو گفت رستم که با فر شاه⁶
بلشکر گه خویش بنهاد روی
790 زواره بپامد خلبانیده روان
ازو خوردنی خواست رستم نخواست
چنین راند پیش برادر سخن
بشیرگیر چون من باوردگاه
بپاور سپاه و درفش مرا
795 همی باش بر¹⁶ پیش پرده سرای
گر ایدون که پیروز باشم بچنگ
و گر خود دگر گونه¹⁷ گردد¹⁸ سخن
میباشید یکتن برین رزمگاه²⁰
- بمالم فراوان دو رخ بر¹ زمین
بفرمان او تابد از چرخ ماه³
برآرد بخورشیند نام ترا⁵
برآید همه کامه نیک خواه⁷
پر اندیشه جان و سرش کینه جوی⁸
که چون بود امروز⁹ بر پهلوان
پس آنگه ز اندیشه گان دل¹⁰ بشت¹¹
که بیدار دل باش و تندی مکن¹²
روم پیش آن¹³ ترک آوردخواه¹⁴
همان تخت و زرینه کفش¹⁵ مرا
چو خورشید تابان برآید ز جای
به آورد گه بر نسازم درنگ
تو زاری میباز و تندی¹⁹ مکن
مسازید²¹ جستن سوی رزم راه

T - VI-³ و فر و زور VI-² رخ اندر VI-¹ سر اندر I-

بدان تا ترا بر دهد دستگاه * برین ترک بدخواه گم کرده راه
IV-доб. вариант того же б., соответствующий б. 783 текста; I-далее текст отсутствует до
конца повествования о Сухрабе. 4 VI-پژمرده 5 VI-доб. бб.:

نخواستیم که تو به نیروی دست * کنی دشمن خویشتن خوار و پست
چو بشنید رستم ز شاه این سخن * یکی رای فرخنده افگند بن
دلش جنگجوی IV-⁸ شاه IV-⁷ که از تخت شاه VI-⁶ که ای نیکخواه IV-⁶
Л, VI-доб. б.:¹¹ ز اندیشه دل را IV, VI-¹⁰ که امروز چون گشت IV, VI-⁹
سپه را دو فرسنگ بد در میان * گشادن نیارسنت یکتن میان
IV-¹⁴ I, IV-¹³ این VI-¹² IV-см. прим. 11. IV-¹² тот же б. доб. после б. 792 текста.
وگر جز دگر گونه Л-¹⁷ در I, IV, VI-¹⁶ هداسی الذهبی Б-¹⁵ ناورد خواه
کرد او VI-¹⁸ وگر زانکه جزین گونه VI-¹⁷ زور ایدونک جز این گونه IV-
میایید یکتن به IV-²⁰ تو بیدار دل باش و تندی VI-¹⁹ تو زاری مساز و تندی IV-¹⁹
بسازید VI-²¹ متازید یکتن به آوردگاه VI-²¹ آوردگاه

بماید همی^۱ غم زدل کاستن
 سخن راند^۴ با گپیو و گفت و^۵ شنید^۶
 چگوننه جنگ اندر آورد پای
 کزین^۸ گونه هرگز ندیدیم نیو^۹
 ز لشکر بر طوس شد کینه خواه
 چو گرگین فرود آمد او^{۱۱} بر نشست
 بکردار شیر زیان بردمید^{۱۲}
 زنیرو پیفتاد ترگ^{۱۴} از سرش^{۱۵}
 شدند از^{۱۸} دلیران بسی^{۱۹} جنگ جوی
 جز از^{۲۱} پیلتن پای^{۲۲} او نداشت
 سپاهی برو ساده بگماشتیم^{۲۴}
 همی تاخت از قلب تا میمنه^{۲۶}

کنون خوان همی^۱ باید آراستن
 وزان^۳ روی رستم سپه را بدید
 که امروز سهراب رزم آزمای^۷
 چنین گفت با رستم گرد گپیو
 پیامد دمان تا بقلب^{۱۰} سپاه
 که او بود بر زین و نیزه بدست
 پیامد چو با نیزه او را بدید
 عمودی خمیده بزد بر برش^{۱۳}
 نتابید با او^{۱۶} بتابید^{۱۷} روی
 ز گردان کسی مایه^{۲۰} او نداشت
 هم آیین پیشین نگه داشتیم^{۲۳}
 سواری نشد^{۲۵} پیش او یکتانه

760

765

چو گردان مرا روی بینند تیز * از اندوهشان تن شود ریزه ریز
 کنون جنگ فردا و روز بزرگ * پدید آید آنکس که باشد سترگ
 بنام جهان آفرین یک خدای * یکی را از ایشان زمانم بجای
 VI—после этих бб. доб. еще б.:

دل اندر چنین رو نبایدت بست * ز دشمن بگردد تپناه دست
 (мисра искажено).

وزین VI—^۳ همی IV—^۲ خوان و می IV, VI—^۱ خوان می I—^۱
 B—бб. 759—770 переданы следующей фразой: ^۶ و گفته تن IV—^۵ گفت I, IV—^۴
 جنگ آزمای I, IV, VI—^۷ و کذلک رستم حکمی لچپو ما جری له فی یومه
 I, IV, VI—^{۱۰} میان I—^۹ I—второе мисра оп.; см. прим. 13 к б. 757. ^۸ L, VI—^۸ کزان
 I, IV—^{۱۲} ب. : ^{۱۱} I, IV—^{۱۱} چو گرگ این فرود آمد و T—^{۱۱}

بتنها نشد کس برش جنگجوی * سپردیم میدان کینه بدوی
 او تا VI—^{۱۶} ازوی و IV—^{۱۶} ازو و I—^{۱۶} برش L—^{۱۵} خود IV, VI—^{۱۴} سرش L, I, VI—^{۱۳}
 بجز I, IV, VI—^{۲۱} پای^{۲۰} I, IV, VI—^{۲۰} بدین VI—^{۱۹} این L—^{۱۸} نتابید IV—^{۱۷}
 T—^{۲۴} سپاهی برو سابه بگماشتیم I, IV, VI—^{۲۴} داشتیم T—^{۲۳} مایه I, IV, VI—^{۲۲}
 I—^{۲۶} ب. : ^{۲۵} IV—^{۲۵} شد ^{۲۶} I—^{۲۶} سپه را برو هیچ نگذاشتیم

ز هر سو همی شد دمان و دنان * بزیر اندرون بود اسپش چمان
 IV, VI—^{۲۶} доб. варианты того же б.

شب تیره آمد سوی لشکرش میان سوده از جنگ¹ و از خنجرش²
 بهومان چنین گفت³ کامروز هور برآمد جهان کرد پر جنگ و شور⁴
 شما را چه کرد آن⁵ سوار دلیر که یال یلان داشت و آهنگ شیر⁶
 بتو گفت هومان که فرمان شاه چنان بند کز ایدر نجنبید سپاه
 همه کار ما سخت ناساز بود باورد گشتن چه آغاز بود⁷
 پیامد یکی مرد پر خاشجوی برین⁸ لشکر گشتن بنهاد روی
 تو گفتی ز مستی کنون خاستست و گر جنگ با یکتی⁹ آراستست¹⁰
 چنین گفت سهراب کو¹¹ زین سپاه نکرد از دلیران کسی را قیام
 از ایرانیان من بسی کشته ام زمین را بخون و گل¹² آغشته ام¹³

750

755

VI-³ آهمن برش I, IV, VI-² پیاسود از رنج VI-¹
 B-содержание бб. 750-758 I, IV, VI-⁴ چنین گفت سهراب
 فحکى سهراب لهومان ما جری بینہ و بین رستم: передано следующей фразой:
 I-доб. бб.:⁵ و چنگال شیر I, IV, VI-⁶ بسر زان VI-⁵
 چه آمد شما را چه گفت و چه کرد * که او بود هم زور من در نبرد
 چه کرد او ابا لشکرم سر بسر * که چون او ندانم بگیتی دگر
 یکی پیر مردست برسان شیر * نگردد ز پیگار و ز جنگ سیر
 ندانم بگرد جهان سر بسر * که بندد گه کینه چون او کمر
 VI-доб. те же бб. в таком порядке: 2, 1, 3 и 4; IV-доб. те же бб. в таком порядке: 2, 3, 4 и 1.
 باورد گه گشتن T-باورد گشتن کزان باز بود VI-باورد بر گشتن آغاز بود I, IV-⁷
 I и T-доб. бб.:¹⁰ نه او جنگ با کین VI-⁹ بدین I, IV, VI-⁸ آغاز بود
 ز هر سو پراگند گرد نبرد * ز لشکر گه ما بسی کشت مرد
 وزان پس بدان لشکر خویش روی * نهاد و همی رقت در پیوه پوی
 چون گل T-¹³ I-доб. бб.:¹¹ گر VI-¹² و оп.;¹² ل-¹¹
 اگر شیر پیش آمدی بی گمان * نرستی چنین دان ز گزر گران
 وزین بر شما جز نظاره نبود * [ولیکن نیامد کسی خود چه سود]
 IV, VI-доб. варианты тех же бб., после которых добавляют бб. (VI-их варианты):

بپیشم چه شیر و پلنگ و هژیر * بپیکان فرو آرم آهو ز ابر

- ازین پره‌نر ترک نو خاسته
 بلشکر گه خویش تازید زود
 735 میان سپه دید سهراب را
 سر نیزه پر خون و خقنان و⁴ دست
 غمی⁶ گشت رستم چو او را بدید
 بدو گفت کای ترک⁷ خونخواره مرد
 چرا دست یازی بسوی⁸ همه
 740 بدو گفت سهراب توران سپاه
 تو آهن‌نگ کردی بدیشیان نخست
 بدو گفت رستم که شد تیره‌روز
 برین¹¹ دشت هم دار و هم منبرست
 گر ایدون که شمشیر با بوی شیر¹³
 745 بگردیم شبگیر¹⁵ با تیغ کین
- بغفتان بر و بازو آراسته¹
 که اندیشه دل بدان گونه بود²
 چو می³ لعل کرده بغون آب را
 تو گفتی ز نغچیر گشتست⁵ مست
 خروشی چو شیر زیان برکشید
 از ایران سپه جنگ با تو که کرد
 چو گرگ آمدی در میان رمه
 ازین رزم بودند بر⁹ بی‌گناه
 کسی با تو پیگار و کینه نجست
 چه پیدا کند تیغ گیتی¹⁰ فروز
 که روشن جهان¹² زیر تیغ اندرست
 چنین آشنا شد تو¹⁴ هرگز ممیر
 برو¹⁶ تا چه خواهد¹⁷ جهان آفرین

۱۶

- برفتند و روی هوا¹⁸ تیره گشت
 تو گفتی ز جنگش سرشت²⁰ آسمان
 و گر²² بازه زیر اندرش آهنست
- ز سهراب گردون همی خیره گشت¹⁹
 نیارامد²¹ از تاختن یک زمان
 شگفتی روانست و رویین تنست

¹ Б—б. передан так: علی ید سهراب ² Б—бб. 734—737 переданы следующей фразой:
 چو شیری که T—⁵ VI—⁴ I, IV, VI—³ زمین و فرجع و صاح علیه صیحة
 در خون نشستی I—با من نسودی IV, VI—⁸ تیز I, VI—⁷ دژم T—⁶ گیرد ز نغچیر
 B—второе мисра б. 742 и бб. 743—745 пересказаны
 следующим образом: VI—¹¹ فلیرجع کل واحد منا الی معسکره ثم نعود اذا أصبحنا
 شمشیر VI—¹⁵ که VI—¹⁴ بازو بشمشیر و تیر T—¹³ روان I, IV, VI—¹² بدین
 B—¹⁹ бб. وهر دو هوا I—¹⁸ خواهی VI—¹⁷ تو شو VI—¹⁶ تو رو I, IV—
 746—749 не переводит, ограничиваясь переводом первого слова б. 745: فرجعنا (переводит нашего
 текста). I—²⁰ سرشتش جنگ I—²¹ نیاساید I, IV, VI—²² دگر IV, VI—

که بر^۲ زمین بچمباند اندر بر^۳د
بماید از هنر دست رستم تھی^۴
همه^۵ خسته و گشته^۶ دیر آمدند^۷
ز زمین بر کشید و پیفشارد ران^۸
پیپیچید و^۹ درد از دلیری بغورد^{۱۰}
بـزخـم دلیران^{۱۱} نه پایدار
دو دست سوار از همه بترست^{۱۳}
جوانی کند پیر کانا^{۱۴} بود^{۱۵}
چنان تنگ شد بر دلیران زمین
دل و جان با ندوه^{۱۸} بگذاشتند
بدانسان^{۱۹} که نخچیر بیند پلنگ
پراگنده گشت آن سپاه بزرگ^{۲۱}
بایرانیان بر یکی حمله برد^{۲۲}
ز گرزش^{۲۴} بسی نامور شد تپاه^{۲۵}
که کاؤس را بی گمان بد رسد

720 کمر بند سهراب را چاره کرد¹
 میان جوان را³ نمود آگهی
 دو شیر اوژن از جنگ سیر آمدند
 دگر باره سهراب گرز گران
 بزد گرز و آورد کتفش بدرد
 بخندید سهراب و گفت ای سوار
 برزم اندرون¹² رخس گوئی خرسست
 اگر چه گوی سوارو بالا بود
 725 بسستی¹⁶ رسید این¹⁷ ازان آن ازین
 که از یکدگر روی برگاشتند
 تهنیتن به و ران سپه شد بچنگ
 میان سپاه اندر آمد چو گرگ²⁰
 730 عنان را به پیچید سهراب گرد
 بزد خویشتن را پایران سپاه²³
 دل رستم اندیشه کرد بد

¹ Б—سہراب و هو آخذ بمعافد سہراب ² I, VI—از؛ IV—در ³ I—اور

⁴ Т—доб. б.:

فرو داشت دست از کمربند اوی * شگفتی فرو ماند از بند اوی
 5 I, IV, VI, T-خم, غم, هم; 6 I, VI, T-گشته و خسته 7 Б-б. отсутствует. 8 Б-

فتألم: Б—передает мисра так: 10 VI—оп. 9 ثم إن سهرب أخرجه من حلقة سرجه
 بزير اندرون VI—بزخم اندرون 12 I—سواران 11 I—منه رستم
 15 VI—دوب. б.: 14 IV—دانا VI—رسوا 13 IV—بذرت ب. Б—б. отсутствует.

مرا رحمتی آمد از تو بدل * که از خونت آغشته گشتست گل
 پیرانندیشه ¹⁸ VI- رسیدی ¹⁷ VI- پیوستی T- پیوستی VI- ¹⁶ VI- ¹⁶ VI-
 گشتند خرد IV- گشتند آن سپاه بزرگ I- ²¹ I- گرد I- ²⁰ I- برانسان ¹⁹ I, IV-
 I, IV- ²² I, IV- 6. 729 стит после 6. 731 текста. I-6. ¹⁶ VI-
 و بزرگ

بایران سپه رفت سهراب گورد * عنان داره قیمازنگ را سپرد
 25 VI-66. 729-731 оп. بدستش VI-24 در ایران سباه VI-6. оп.

- یکی را نبرد چنگ و بازو بکار² تن از خوی پر آب و همه کام³ خاک یک از یگدگر ایستادند⁴ دور جهانها شکفتی ز⁷ کردار دست ازین دو یکی را نجنبید مهر همی بچه را باز داند ستور⁹ نداند همی مردم از رنج و آزار¹⁰ همی گفت رستم که هرگز نهنگ مرا خوار شد جنگ¹² دیو سپید جوانی چنین¹³ ناسپرده جهان بسیری رسانیدم از روزگار چو آسوده شد باره هر دو مرد بزه بر نهادند هر دو کمان زره بود و خفتان و بپر بیان⁷¹⁵ غمی شد دل هر دو از یگدگر تهمتن که گر¹⁸ دست بردی¹⁹ بسنگ
- یکی را نبرد چنگ و بازو بکار² زبان گشته از تشنگی چاک چاک پر از درد باب⁵ و پر از رنج⁶ پر هم از تو شکسته هم از تو⁸ درست خرد دور بد مهر نمود چهر چهر ماهی بدریا چه در دشت گور یکی دشمنی را¹¹ ز فرزند باز ندیدم که آید بدین سان بچنگ ز مردی شد امروز دل نامید نه گردی نه نام آوری از مهران¹⁴ دو لشکر نظاره بدین کارزار ز آورد و ز بند و ننگ و¹⁵ نبرد جوانه همان سالخورده همان¹⁶ ز کلب و ز پیکانش نامد¹⁷ زبان گرفتند هر دو دوال کمر بکندی ز کوه سیاه روز²⁰ جنگ²¹

دست بازو — I, IV, VI — دست و بازویش یار — T² اسپ دلاور سوار — I, IV, VI — Так в VI; دهان پر ز — T³ یک از دیگران استادند — I⁴ یکی از دگر مانند آذگاه — VI — شکفتا که — I, IV⁷ درد — Л⁶ در دتاب — VI — تباب باب — Л⁵ شکسته هم از تو هم از پرور — I⁸ شکفته که — VI — رزم — IV¹² همی دشمنان را — VI¹¹ رنج آزار — I, IV, VI¹⁰ ماند ز دور — VI⁹ ز آورد و — I¹⁵ Б-бб. 711 и 712 отсутствуют. ز دست یکی — I, IV, VI¹⁴ ز آورد از جنگ و ننگ — VI — باورد که ننگ تر شد — IV — جنگ و ز ننگ و — Л-доб. б.: جوان و مهران سالخورده گوان — Л¹⁶

ز تیر و ز پیکان هوا تیره گشت * جهان از شکفتی همی خیره گشت I¹⁹ اگر — I, IV¹⁸ ز تیر و ز پیکار مانده — VI — ز کلب و ز پیکان نیامد — I, IV¹⁷ بکندی ز — VI²¹ سیاه سنگ را روز — IV, VI — ز خار به بسی روز — I²⁰ کردی سنگی سیاه بی درنگ

اگر زنده مازی مترس از نهنگ
که با نامداران توران گـروه
بمردی جهان زیر پای منست²
همه راستی باید افگند بن
گر از³ تـخـمـه نامور نیـرمی
هم از تـخـمـه سام نیـرم نیم
نه با دخت و گاهم نه با افسـرم
برو⁶ تـیـره شد روی روز⁷ سـپـید

نگه کن مرا گر بپینی¹ بـجـنگ
مرا دید در جنگ دریا و کوه
چه کردم ستاره گوی منست
بدو گفت کز تو بپـرسـم سخـن
من آیدون گمانم که تو رستمی
چنین داد پاسخ که رستم نیم
که او پهلوانست و⁴ من کـهـترم⁵
از امید سهراب شد ناممید

690

۱۵

همی مازد از گفت مادر شـگـفت
بکوتاه نیزه¹⁰ همی تاختند¹¹
بچپ باز بردند هر دو عنان
همی ز آهن آتش فرو ریختند¹⁴
چه زخمی¹⁶ که پیدا کند رستمی
غمی گشت بازوی کند آوران¹⁷
دمان²⁰ باد پایان و²¹ گردان دژم
زره پاره شد بر²³ میان گوان

به آورد گه رفت⁸ نیزه بـکـفت⁹
یکی تنگ میدان فرو ساختند
نماید ایچ بر¹² نیزه¹³ بند و سنان
بشمشیر هندی بر آویختند
بزخم اندرون تیغ¹⁵ شد ریز ریز
گرفتند زان پس عمود گران
ز نیرو¹⁸ عمود اندر آورد خم¹⁹
ز اسپان فرو ریخت بر گـسـتـوان²²

695

700

¹ I, IV—قا نه بپینی—IV—قا بپینی—² I, IV, VI—доб. б.:

چو آمد ز رستم چنین گفتگوی * بچنبید سهراب را دل بدوی
IV—⁶ هوا الپهلوان و انا الغلام—⁵ B—оп. و VI—⁴ وزان VI—هم از IV—که از I—³
بکوپال و نیزه—VI—¹⁰ گرفت I, IV, VI—⁹ و I, IV, VI—доб. ⁸ زرد و VI—⁷ بدو
I, IV—¹¹ T—¹⁴ B—соответственно: T—¹³ B—соответственно: T—¹² I, IV, VI—доб. бб.:

ببستند پیمان که از هر دو روی * بیماری نباید کسی کینه جوی
بکردند تدبیر با هم نبرد * نشد هیچ ازیشان یکی روی زرد
I—б. 697 следует после б. 698 текста. ¹⁴ B—соответственно: ¹³ B—соответственно: ¹² I, IV, VI—با
همی کوفتند آن برین این بران T—¹⁷ رزمی IV, VI—¹⁶ تیر VI—¹⁵
و VI—²¹ جهان VI—²⁰ دوان IV—¹⁹ چمان I—¹⁸ آمد بغم T—¹⁷ ز تیر و VI—¹⁶
در VI—²³ B—соответственно: ²² B—соответственно: ²¹ B—соответственно: ²⁰ B—соответственно: ¹⁹ B—соответственно: ¹⁸ B—соответственно: ¹⁷ B—соответственно: ¹⁶ B—соответственно: ¹⁵ B—соответственно: ¹⁴ B—соответственно: ¹³ B—соответственно: ¹² B—соответственно: ¹¹ B—соответственно: ¹⁰ B—соответственно: ⁹ B—соответственно: ⁸ B—соответственно: ⁷ B—соответственно: ⁶ B—соответственно: ⁵ B—соответственно: ⁴ B—соответственно: ³ B—соответственно: ² B—соответственно: ¹ B—соответственно:

نه این رستخیز از پی یکتست³
 بهست آن کیانی کمر بر میان
 زواره نگره‌بان گاه و سپاه⁴
 همی رفت پرخاشجوی و دژ
 برش چون بر سام جنگی فراخ
 باورد گه هر دو همرو⁷ شویم⁸
 باورد گه⁹ رفت از پیش صف¹⁰
 ز من جنگ و پیگار سوی تو گشت¹²
 چو من با تو باشم¹⁴ باورد بس
 ترا خود بیک مشت من پای نیست¹⁶
 ستم یافت بالت¹⁸ ز بسیمار سال
 بدان جنگ و یال¹⁹ و رکب دراز
 زمین سرد و خشک و سخن²¹ گرم و نرم²²
 بسی بر زمین پست کردم سپاه
 ندیدم بدان سو²⁴ که بودم²⁵ شکن

بدل¹ گفت کین کار² آهرمنست
 بزد دست و پوشید بر میان
 نشست از بر رخس و بگرفت راه
 درفشش⁵ ببردند با او بهم
 چو سهراب را دید با⁶ یال و شاخ
 بدو گفت از ایدر بیکسو شویم
 بهمالید سهراب کف را بکف
 برستم چنین گفت¹¹ کاذر گذشت
 از ایران نخواهی دگر یار¹³ کس
 به آورد گه بر ترا¹⁵ جای نیست
 بهالا بلندی و با¹⁷ کتف و یال
 نگره کرد رستم بدان سرفراز
 بدو گفت نرم ای جوان مرد گرم²⁰
 به پیروی بوسی دیدم آورد گاه
 تبه شد بسی دیو در جنگ²³ من

675

680

685

1 VI — چنین 2 I, IV, VI — رزم کین 3 Б — б. отсутствует. 4 I, IV, VI — доб. б.:

بدو گفت از ایدر مرو پیشتر * بمن دار گوش از یلان بهیشتر
 I — 5 و اوصی آخاه زواره بالا بهرح مکانه، و يحفظ ماوراء: Б — соответственно переводит: VI — 8 بر آورد گه بر پی آهو I, IV — 7 و آن IV — 6 درفش

بگفت او برستم برو تا رویم * بیکجای گه هر دو مرد گویم
 ب. стоит после б. 677 текста. I, IV — 9 بر آورد گه VI — 10
 VI — б. оп.; I, 11 I, IV — سهراب I — 12 بدو گفت سهراب I, IV, VI — доб. б.:

بگفت او برستم برو تا رویم * بیکجای هر دو مرد گویم
 13 I, IV — یار VI — 14 نخواهیم یاری ز I, IV, VI — 15 باشم و تو
 I, VI — 19 سالت IV — 18 بر VI — 17 VI — б. 680 стоит после б. 681 текста. 16
 نرم و گرم VI — 22 هوا I, IV, VI — 21 نرم I, VI — 20 یال جنگ IV: سفت و جنگ
 دیدم I, VI — 25 ندیدم بسویی IV: زرفتم بسویی I — 24 در دست VI: زبر دست I — 23

- که داری از ایرانینان تیـز چـنگ
همی گفت و می بود² جوشان بسی³ 655
- خروشان بیامد بپـر ده سرای
خم آورد زان پس⁶ سنان کرد سیـخ⁷
سرپـرده یک بهـره¹⁰ آمد ز پای¹¹
رمیـد آن دلاور سـپـاه دلـیر
غمـی گـشت کاوـس و آواز داد 660
یکی نزد رستم برید آگـهـی
ندارم سـواری و را هم نـمـرد
بشد طوس و پیـغام کاوس بر د
بدو گفت رستم که هر¹⁷ شـهـریار
گهی گنج¹⁸ بودی گهی ساز بزم 665
بفرمود تا رخـش را زین کنند
ز خیمه نگه کرد رستم بدشت
نهاد از بر رخـش رخـشـنده زین
همی بست بر پاره²⁰ رهـام تنـگ
همی این بدان آن بدین گفت زود 670
- که پیش من آید بهـنـگام¹ چـنگ
از ایران ندادند پاسـخ کـسی⁴
بـنـیـزه در آورد بـالا ز جـای⁵
بزد نیـزه⁸ برکنـد هـفتاد⁹ میـخ
ز هر سو بـرآمـد دم کـر نای
بکردار گـوران ز چـنگال شـیر¹²
کزین¹³ نامـداران فرخـنـژاد¹⁴
کزین ترک شد مـغـز گردان¹⁵ تهـی
از ایران نیارد کس این کار کرد
شنیده سخن پیش¹⁶ او بر شمرد
که کردی مرا ناگهان خواستار
ندیدم ز کاوـس جـز رنـج رزم
سواران بروها پر از چـین کنند
زره گیـو را دید کاندز گذشت¹⁹
همی گفت گر گین که بشتاب هیـن
ببر گـستـوان²¹ بر زده²² طوس چـنگ
تـهـمـتن چـو از خیمه²³ آوا شنود

3 I, VI- بگفت و همی بود 2 I, IV, VI- بدین دشت 1 I, IV, VI-
655-666. B. оп.; I, IV, VI- 5 نداد ایچ پاسخش کس 4 I, VI- خامش بسی T; خاموش بس
ورکض نحو سرادق کپکاوس فقوقضه برمه وتفرق عنه من کان هناک من: 659-656
العسکر تفرق الیهافیر لصوله الضیغم الیهصور و لم یقدر أحد شجعان ذلک العسکر علی مقاومتہ
بزد IV- و 8 I, VI- سنان سستیخ 7 I, IV, VI و T- پشست 6 I, IV, VI و T-
12 I, IV, کندش ز جای IV- آمد بتای 11 I, IV- نیمه 10 VI- هشتاد 9 I, IV- گرد
660-662. B. оп.; VI- 14 که ای 13 I, IV, VI و T- VI- 6. оп.
ذلک علی کپکاوس فأذفد طوسا الی رستم لیغمیرہ بصنبح سهراب، ویستنہضہ الیہ و یستعجلہ
666-667. B- 19 رزم IV- چنگ 18 I, VI و T- ای 17 VI- نزد 16 VI- ترکان 15 I, IV
و أمر عسکرہ بالركوب و جعل جرجین یقال له: عجل: 667-668. B. оп.;
پرده 23 I, VI- در زده 22 I, IV- که برگستوان 21 VI- باگرز IV- با لرزه 20 I, VI-

یکی خود چینی¹ بکردار باد² بپوشید خفتان و بر سر نهاد
نشست از بر باره تیزتگ⁴ ز تندی بچوش آمدش خون برگ³
به آورد گه رفت چون پیل مست⁶ خروشید و بگرفت نیزه⁵ بدست
نیارست کردن بدو در نگاه⁷ کس از نامداران ایران سپاه
ز بازوی و ز⁸ آب داده سنان ز پای و رکیب و ز دست و عنان
بگفتند کاینست⁹ گو پیلستین ازان پس دلیران شدند انجمن
که یار شدند پیش¹⁰ او جنگجوی نشاید نگه کردن آسان بدوی
همی شاه کاوس را بر¹¹ شمرد ازان پس خروشید سهراب گرد
که چون¹⁴ است کارت بدشت نبرد چنین¹² گفت با¹³ شاه آزاد مرد
که در جنگ نه تاو داری نه پی¹⁵ چـرا کرده نام کاوس کی
ستاره بدین کار گریان¹⁷ کنم تنست را برین نیزه بریان¹⁶ کنم
بدان¹⁸ شب کجا کشته شد ژند رزم یکی سخت سوگند خوردم بمزم
کنم زنده کاوس کی را بدار کز ایران نمائیم¹⁹ یکی نیزه دار

¹ Б—خوذة ترکیمة—² I, IV, VI—

زهره را و خفتان بپوشید شاد * یکی ترکب رومی بسر بر نهاد
I, IV—доб. б.:

گرفتیش سنان و کمان و کمند * گران گرز را پهلوی دیو بـند
VI—доб. вариант того же б. ³ I—خون بروی VI—خون زرگ⁴
⁵ Б—رج⁶ VI—обратный порядок мисра; I, IV, VI—
VI и T—доб. бб.:

بـرون آمد و رای ناورد کـرد * برآورد بـر چـهـره ماه گرد
وزان پس دمان شد بپرده سرای * بـنـیـزه برآورد بالا ز جای
بکردار گوران ز چنگال شیر * رمیـدند ازو سروران دلیر
IV—⁹ و آن I, IV, VI—⁸ 644—655 отсутствуют. ⁷ I—
I, IV, VI—¹³ کای I, IV, VI—¹² بدو VI—¹¹ کاوس باید VI—¹⁰ نزد VI—
VI и T—¹⁵ چه گونه¹⁴ I, IV, VI—¹⁶ کی در جنگ شیران نداری تو پی
سپاه ترا جمله پیچان¹⁷ I, IV, VI—¹⁸ بدین چون منت سخت پیچان VI—
نه بـیـنـم VI—¹⁹ بدین VI—¹⁸ دران I—

چو گودرز و ¹ هفتاد پور گزین
 نباشد پایران تن من ⁴ مباد
 همه پهلوانان ² بیا آفرین ³
 چنین دارم از موبد پاک یاد
 که چون برکشد ⁵ از چمن ⁶ بیخ سرو
 بسهراب گفت این چه ⁸ آشتنست
 نباید ترا جست با او نبرد
 همه پیلتن را نخواهی شکست
 همانا که ¹¹ آسان نیاید بدست
 برآرد به آوردگاه از تو گردد ¹⁰
 همه رستم گفتنست ⁹

۱۴

چو بشنید این گفتهای ¹² درشت ¹³
 ز بالا زدش تند یک پشت دست
 نهان کرد ازو روی و ¹⁴ بنمود پشت ¹⁵
 پیفگند و ¹⁶ آمد بجای نشست ¹⁷

¹ II, I — оп. ² I, IV, VI — نامداران ³ I, IV — доб. б. (см. прим. 23 к б. 632); VI — б.
 оп. ⁴ VI — پایران ⁵ I, VI — کشم ⁶ I, VI — زمین ⁷ IV, VI —
 مباد ⁸ VI — آنچه ⁹ VI — доб. бб.:

چرا باید این کینه آراستن * بییهوده چیزى ز من خواستن
 بدین کینه خواهی بریدن سرم * که آگاهى آن نباشد برم
 بهانه نباید بخون ریختن * چه باید کنون حجت انگیزتن
¹⁰ I, IV — б. оп.; VI — б. 637 стоит после б. 638 текста. ¹¹ I, VI и T — همانا که ¹² I, IV,
 چیزى ¹⁵ I, IV — سر پردلان زود ¹⁴ VI — نهفت ¹³ I, IV — گفتارهای VI —
 نگفت; I, IV — доб. б.:

عجب مانند ازان گفتهای درشت * سر پردلان زود بنمود پشت
 VI — доб. б.:

نهان کرد ازو روی و چیزى نگفت * عجب مانند ازان گفتهای نهفت
 после которого доб. б., добавленный в рук. I и IV. ¹⁶ I, IV, VI — پیفگندش ¹⁷ Б — б. отсутствует; I, IV, VI — доб. бб.:

بسی کرد اندیشههای دراز * ز هر گونه کرد پیگار ساز
 بست از پی کینه انگیزه * نهاده از سر سروری قاج زر

تو مردان^۱ جنگی کجا دیده
 که چندین ز رستم سخن بایدت^۳
 از آتش^۵ ترا بیم چندان بود
 چو دریای سبز^۷ اندر آید ز جای
 سر تیرگی اندر آید بخواب^۹ 625
 بدل گفت پس^{۱۱} کار دیده هجیر
 بگویم بدین ترک با^{۱۲} زور دست
 ز لشکر کند جنگ او ز^{۱۳} انجمن
 برین^{۱۴} زور و این کتف و این یال اوی^{۱۵}
 از ایران نیاید^{۱۷} کسی کینه خواه 630
 چنین گفت موبد که مردن^{۱۹} بنام
 اگر من شوم کشته بر دست اوی

که بانگ پی اسپ^۲ نشنیده
 زبان بر ستودنش بگشایدت^۴
 که دریا آرام خندان^۶ بود
 ندارد دم آتش تیر پیای^۸
 چو تیغ از میان^{۱۰} برکشد آفتاب
 که گر من نشان گو شیرگیر
 چنین یال و این خسروانی نشست
 بر انگیزد این باره^{۱۲} پیلتن
 شود کشته رستم بچنگال اوی^{۱۶}
 بگردد سر تخت^{۱۸} کاوس شاه
 به از زنده دشمن بدو^{۲۰} شاد کام^۱
 نگرده^{۲۲} سیه روز چون آب جوی^{۲۳}

۱ I, IV, VI и T — ۲ I, IV, VI и T — ۳ I, IV, VI и T — ۴ I, IV, VI и T —
 ۵ I, IV, VI и T — ۶ I, IV, VI и T — ۷ I, IV, VI и T — ۸ I, IV, VI и T —
 ۹ I, IV, VI и T — ۱۰ I, IV, VI и T — ۱۱ I, IV, VI и T — ۱۲ I, IV, VI и T —
 ۱۳ I, IV, VI и T — ۱۴ I, IV, VI и T — ۱۵ I, IV, VI и T — ۱۶ I, IV, VI и T —
 ۱۷ I, IV, VI и T — ۱۸ I, IV, VI и T — ۱۹ I, IV, VI и T — ۲۰ I, IV, VI и T —
 ۲۱ I, IV, VI и T — ۲۲ I, IV, VI и T — ۲۳ I, IV, VI и T —

ارشی بینم آنگاه آیدت یاد * که دریا خسروشان نگرده ز یاد
 تا^{۱۱} VI — تیغ نفس — IV — تیغ تیش — I, IV, VI и T — ۴۰ I, IV, VI и T —
 برین گونه کتف و — L — ۱۵ I, IV, VI и T — ۱۶ I, IV, VI и T —
 از ایران نیاید کسی جنگجوی * که اوی اندر آرد ابا او بروی
 چو ز ایران نباشد^{۱۷} I, IV — ۱۷ I, IV — ۱۸ I, IV, VI и T —
 به از زندگانی و دشمن بکام^{۲۱} VI — ۲۱ I, IV, VI и T —
 چو من هست گودرز را سیال خورد * دگر پور هفتاد و شش شیر مرد
 چو گویو جهانگیر لشکر شکن * که باشد بهر جا سر انجمن
 چو بهرام و رهام گردن فراز * چو شیردوش شیر اوژن رزمساز
 پس از مرک من مهربانی کنند * ز دشمن بکین جانستانی کنند
 I, IV — ۱۸ I, IV, VI и T — ۱۹ I, IV, VI и T — ۲۰ I, IV, VI и T — ۲۱ I, IV, VI и T —

- تـرا بی نیـمازی دهم در جهان
ور ایـدون که این راز داری ز مـن
سر ترا نخواهد همی تن بجای
نیمینی که موبد بخسرو چه گفت
سغن گفت⁶ ناگفته⁷ چون گوهرست
چو از⁹ بند و پیـوند یابـد رها
چنین داد پاسخ هجیرش که شاه
نبرد کسی جوید¹³ اندر جهان
کسیـرا¹⁵ که رستم بود هم نبرد
تنش زور دارد بـصـد زورمند
چـنو خـشم گـیرد بـروز نـبرد
[هم آورد او بر زمین پیل نیست
بدو گفت سهراب از²³ آزادگان
چرا چون ترا²⁴ خواند باید بـسر
- گـشاده کنـم گـنـجـهای نـهان¹
گـشاده بـپوشی بـمن² بر سـخن
نـگر تا کـدامـین بـه آیدت رای³
بدانکه که بگشاد راز از⁴ نهفت⁵
کجا نابـسوده بـسـنگ⁸ اندرست
درخـشـنده¹⁰ مـهری بـود بی بـها¹¹
چو سیر آید از مهر¹² وز تاج و گاه
که او ژنده پیل اندر آرد ز جان¹⁴
سرش ز آسمان اندر آید¹⁶ بگرد¹⁷
سرش برترست از درخت بلند¹⁸
چه هم رزم او ژنده¹⁹ پیل و چه مرد²⁰
چو گرد بی رخس²¹ او پیل نیست²²
سپه بخت گودرز کشوادگان
بدین زور و این دانش و این هنر

¹ I, IV, VI—سهراف—راز گـردی میان مـهان—² I, IV, VI—میانچی کن اکنون بدین هر دو رای—³ I, IV, VI—⁴ IV—оп. ⁵ Б—бб. 610—612 отсутствуют. ⁶ Л, VI—گفته—⁷ IV—ناگفته—⁸ VI—بند—⁹ VI—چو آن—¹⁰ I—چو رخشنده—¹¹ Л—کی از ابر پیل—¹² I—خواهد—¹³ Л—¹⁴ Л—¹⁵ I—¹⁶ Л—¹⁷ Л—доб. б.: I, VI—; که از ابر و پیل اندر آرد زمان—IV; آورد در دهان به زخم سر گرز سندان شکن * برآرد دمار از دو صد انجمن—¹⁸ I, IV, VI—آرد—¹⁹ I, IV, VI—²⁰ I—доб. б.: I—²¹ I—доб. б.: I—оп. ²² I, IV—б. ²³ I, IV—б. ²⁴ I, IV—б. ²⁵ I, IV—б. ²⁶ I, IV—б. ²⁷ I, IV—б. ²⁸ I, IV—б. ²⁹ I, IV—б. ³⁰ I, IV—б. ³¹ I, IV—б. ³² I, IV—б. ³³ I, IV—б. ³⁴ I, IV—б. ³⁵ I, IV—б. ³⁶ I, IV—б. ³⁷ I, IV—б. ³⁸ I, IV—б. ³⁹ I, IV—б. ⁴⁰ I, IV—б. ⁴¹ I, IV—б. ⁴² I, IV—б. ⁴³ I, IV—б. ⁴⁴ I, IV—б. ⁴⁵ I, IV—б. ⁴⁶ I, IV—б. ⁴⁷ I, IV—б. ⁴⁸ I, IV—б. ⁴⁹ I, IV—б. ⁵⁰ I, IV—б. ⁵¹ I, IV—б. ⁵² I, IV—б. ⁵³ I, IV—б. ⁵⁴ I, IV—б. ⁵⁵ I, IV—б. ⁵⁶ I, IV—б. ⁵⁷ I, IV—б. ⁵⁸ I, IV—б. ⁵⁹ I, IV—б. ⁶⁰ I, IV—б. ⁶¹ I, IV—б. ⁶² I, IV—б. ⁶³ I, IV—б. ⁶⁴ I, IV—б. ⁶⁵ I, IV—б. ⁶⁶ I, IV—б. ⁶⁷ I, IV—б. ⁶⁸ I, IV—б. ⁶⁹ I, IV—б. ⁷⁰ I, IV—б. ⁷¹ I, IV—б. ⁷² I, IV—б. ⁷³ I, IV—б. ⁷⁴ I, IV—б. ⁷⁵ I, IV—б. ⁷⁶ I, IV—б. ⁷⁷ I, IV—б. ⁷⁸ I, IV—б. ⁷⁹ I, IV—б. ⁸⁰ I, IV—б. ⁸¹ I, IV—б. ⁸² I, IV—б. ⁸³ I, IV—б. ⁸⁴ I, IV—б. ⁸⁵ I, IV—б. ⁸⁶ I, IV—б. ⁸⁷ I, IV—б. ⁸⁸ I, IV—б. ⁸⁹ I, IV—б. ⁹⁰ I, IV—б. ⁹¹ I, IV—б. ⁹² I, IV—б. ⁹³ I, IV—б. ⁹⁴ I, IV—б. ⁹⁵ I, IV—б. ⁹⁶ I, IV—б. ⁹⁷ I, IV—б. ⁹⁸ I, IV—б. ⁹⁹ I, IV—б. ¹⁰⁰ I, IV—б.

- زمانه نبشته دگرگونه داشت
دگر باره پرسید ازان سرفراز
595 ازان پرده سبز و مرد³ بلند
ازان پس هجیر سپهبدش گفت⁵
گر از نام چینی بدانم⁷ همی
بدو گفت سهراب کین نیست داد
کسی کو بود پهلوان جهان
600 تو گفتی که بر¹¹ لشکر او مهترست
چنین داد پاسخ مر اورا هجیر
کنون رفته باشد بزابلستان
بدو گفت سهراب کین خود مگوی¹⁴
برامش نشیند جهان پهلوان
605 مرا با تو امروز پیمان یکیست
اگر پهلوان را نهایی بمن
- چنان کو گذارد بپاید گذاشت¹
ازان کشی بدیدار او بد نیاز²
وزان اسپ و آن تاب داده⁴ کمند
که از تو سخرا چه باید⁶ نهفت
ازان است کورا ندانم همی
ز رستم نکردی سخن هیچ یاد
میان سپه در⁸ نداند⁹ نهان¹⁰
نگهبان هر مرز و هر کشورست¹²
که شاید بدن کان گو شیرگیر
که هنگام بزمست در¹³ گلستان
که دارد سپهبد سوی جنگ روی¹⁵
برو¹⁶ بر بخندند پیر و جوان
بگویم و گفتار ما¹⁷ اندکیست¹⁸
سرافراز باشی بهر انجمن

¹ I, IV—доб. б.:

چو دل برنهی بر سرای سپنج * همه زهر پیش آرد و درد و رنج
ثم عاود VI— доб. вариант того же б. ² Б— бб. 594 и 595 передает следующим образом:

سهراب السوال لما فی نفسه من السید الذی کان مشوقا الیه،
و مرفرا بجناح قبله علیه، فسایله ثانیا عن السرداق الذی کان فی نفس الأمر سرادق
ایبه رستم و قال: قل لی لمن ذلک السرداق الأخضر؟ ومن ذلک الرجل الطویل الذی
VI— ⁵ اسپ و آن خم داده— IV؛ مرد و آن تاب داده— I, VI؛ ⁴ اسپ— I, VI؛ ³ هو عنده
نام چینی ندانم— I؛ نام جویی بدانم— ⁷ LI؛ ⁶ نباید— VI؛ ¹² T—доб. бб.؛
در— I, IV؛ ¹¹ نشان— VI؛ ¹⁰ نگرورد— IV؛ ⁹ میان بسته دارد— ⁸ LI؛

برزمنی که کاؤس لشکر کشد * به پیل دمان تخت و افسر کشد
جهان پهلوان بایدش پیشی رو * چو بر خیزد از دشت آوای غو
I, IV—доб. б.؛ ¹⁵ ما هذا الکلم— B؛ ¹⁴ I, VI؛ ¹³ اشکوفه و— VI؛ ¹³ بزمست بر— LI؛

ز هر سو بهر جهاندار شاه * بیایند نزدش مهان با کلاه
کنون رفت و پیمان من— VI؛ بگویم که گفتار من— I, IV؛ ¹⁷ برین— I, IV, VI؛ ¹⁶

¹⁸ Б— б. отсутствует.

- بدو گفت زان سوی¹ تابنده شید² 580
 ز دیمای رومی پپیشش⁴ سوار
 پیماده سپردار و نیهـوزان⁵
 نشسته سپهدار بر تخت عاج
 ز هودج⁸ فرو هشته دیما جلیل
 بر خیمه نزدیک⁹ پرده سرای
 بدو¹¹ گرفت کورا فریهـرز خوان 585
 پپرسید کان سرخ¹³ پرده سرای
 بگرد¹⁶ اندرشی سرخ و زرد و بنفش
 درفشی پس پشت پیکر گراز
 چنینه گفت کورا گرازست نام
 هشیوار و²⁰ ز تخمه گیوگان²¹ 590
 نشان پدر جست و²³ با او نگفت
 تو گیتی²⁴ چه سازی که خود ساختست

چو خورشید تابان VI-³ تابان برست VI-² ازان سو که I, IV, VI-¹
 I, IV-⁷ لشکر VI-⁶ اصحاب ترسه و رماح B-⁵ و پیشش I, IV-⁴ پرو افسرست
 B-⁶⁶ 582 و 583 отсутствуют, далее фрза: نهاده بر عاج از منگ تاج VI-¹; کرسی عاج ساج
 زده خیمه VI-¹; بر خیمه در پیش I, IV-⁹ پرده I, IV, VI-⁸ فی اوصاف ذکرها المؤلف
 I-¹¹ B-⁶⁶ 587 текста. VI-¹ یکی ماه پیکر درفشی بپای I, IV-¹⁰ بر پیش
 VI-⁶⁶ 585 و 586 текста оп.; I, IV-¹² چنینه

چنین گفت سهراب کز بهر شاه * بپایند پیشش مهان با کلاه
 VI-¹ доб. б.:

زده خیمه در پیش پرده سرای * بدهلیز چندی ستاده بپای
 B-⁶⁶ 587-588 переданы фразой: I, IV, VI-¹³ درفشی درخشان پپیشش VI-¹⁴ ازان زرد VI-¹³
 VI-¹⁶ ثم سایله عن سراق آخر B-⁶⁶ 587-588
 I, IV-²¹ و VI-²⁰ گذارد VI-¹ نپچد I-¹⁹ از I-¹⁸ سیمین I, T-¹⁷
 B-⁶⁶ 592-593 отсутствуют. VI-¹ نگررد ز جان IV-¹ بپندد میان I-²²
 B-⁶⁶ 592-593 отсутствуют. VI-²⁶ گونه VI-²⁵ جهانرا I, IV, VI-²⁴ و I-²³ оп.

3 دران نیزه بر شیر زرین سرست
 6 بنوی پیامد بر شهریار
 8 بدو گفت 7 نامش ندارم بوی
 10 کجا او پیامد بر شهریار
 که جایی ز رستم پیامد نشان
 13 همی دید و 12 دیده نپد باورش
 مگر کان سخنها شود دلپذیر
 ز فرمان نکاهد نخواهد 15 فزود
 کشیده سراپرده بد 17 بر کران 18
 برآید 19 همی ناله کردای
 برآورده از پرده 21 زرین سرش 22
 که خوانند 24 گردان ورا گیو نیو
 به ایرانیان 25 بر دو بهره سرست 26

درفش بدید 1 ازدها پیکر 2 ست
 چنین 4 گفت کز چین یکی نامدار 5
 پسر سید نامش ز فرخ هجیر
 بدین دژ بدم من بدان 9 روزگار
 غمی گشت سهراب را دل ازان 11
 نشان داده بود از پدر مادرش
 همی نام جست از زبان 14 هجیر
 نهشته بسر بر دگر گونه بود
 ازان پس پسر سید زان 16 مهتران
 سواران بسپار و پیلان پپای
 یکی گرگ 20 پیکر درفش از برش
 بدو گفت کان پور 23 گودرز گیو
 ز گودرزبان مهتر و بهترست

570

575

وقدّامه — 2 B درفشش بپین T درفشش بدید IV درفشش پپیش I, VI 1

رایة تشبه الثعمان 3 VI—دوب. 66:; برست VI—3

هجیر آنگهی گفت با خویشتن * که گر من نشان گو پیلتن
 بگویم بدین نیک دل شیرمرد * ز رستم برآرد بناگاه گرد
 ازان به نباشد که پنهان کنم * ز گردنکشان نام او بفکنم
 I, IV—دوب. эти же 66. после б. 569 текста. 4 I, IV—بدو 5 I, IV, VI—نیکخواه 6 I, IV, VI—

7 I, VI—بگفتا که 8 I—زویر 9 VI—درین 10 I, IV—دوب. 66:; добавленные
 سهراب ازان سرکشان VI—سهراب را دل بدان I, IV—11
 12 VI—و оп. 13 IV—یاورش 14 IV, VI—دهان 15 I, IV, VI—نه هرگز 16 I, IV, VI—
 ثم سایله عن صاحب 18 B—66. 574—576 переданы так: 17 I, IV, VI—سراپرده 19 I, IV, VI—برآمد
 VI—دوب. 6:; سراق آخر و رایة آخری علی رأسها صورة ذئب من الذهب

که لعل و بنفش است پرده سرای * ز سهمش بچنبد زمیغش ز جای
 19 I, IV—برآمد 20 VI—کوه 21 I, IV, VI—آورده 22 VI—دوب. 6:;

میان سراپرده تختی زده * ستاده غلامان پپیشش رده
 که VI—کجا خواند I—24 چنین گفت کو بود VI—چنین گفت کان پور 25 I, IV—
 26 VI—درست T—دوب. 6:; ایران سپه I, IV, VI—25 خواننده

سرافراز داماد رستم بود * بایران زمین همچو او کم بود

- بـگـرـد انـدرش خـیـمـه ز انـدازه بـیـش
 زده پـیـش او² پـیـل پـیـکـر دـر فـش
 چـنـیـن گـفـت کـان⁵ طـوس نـو ذـر بـود
 دگر گـفـت⁷ کـان سـرخ پـرده سـرای
 یـکـی شـیـر پـیـکـر دـر فـش بـز⁹
 چـنـیـن گـفـت کـان فـر آـزاد گـان
 پـیـر سـیـد کـان سـبـز پـرده سـرای¹⁴
 یـکـی تـخـت پـر مـایـه انـدر مـیـان
 [بـرو بـر نـشـسـتـه یـکـی پـهـلـوان
 ز هر¹⁷ کس که بـر پای پـیـشش بـر است¹⁸
 یـکـی بـاره پـیـشش بـهـالای او
 بـرو²⁰ هر زـمان بـر خـروشد هـمی
 بـسی پـیـل²² بـر گـسـتـوان دـار پـیـش
 نـه مـرد سـت ز ایـران²⁴ بـهـالای او
- 555
 560
 565
- پس پـشـت پـیـلان و بـالاش پـیـش¹
 بـدر بـر³ سـواران زـیـنـه کـفـش⁴
 دـر فـشش⁶ کـجا پـیـل پـیـکـر بـود
 سـواران بـسی گـردش انـدر بـپای⁸
 دـر فـشان یـکی در¹⁰ مـیـانـش گـهر¹¹
 جـهـانـگـیـر¹² گـودرز کـشـواد گـان
 یـکی لـشـکـری گـشـن پـیـشش بـپای
 زده پـیـش او اخـتـر کـاو یـان¹⁵
 ابـا فـر و بـا سـفـت و یـال گـوان¹⁶
 نـشـسـتـه بـیـک رـش سـرش¹⁹ بـر تر است
 کـمـندی فـرو هـشـتـه تـا پای او
 تـو گـویـی که در زین²¹ بـجـوشـد هـمی
 هـمی جـوشـد آن مـرد²³ بـر جای خـویش
 نـه بـیـنـم هـمی اسـپ هـمـتـای او²⁵

IV—² Б-б. отсутствует. و شیران پیش—T؛ مردانش پیش—IV؛ بالا ز پیش—I¹
 ل—⁶ کو—VI⁵ مداسات ذهبیه—B⁴ بنزدش—I, IV, VI³ یکی ازدها
 یـکـی لـشـکـری کـشـی بـه پـیـشش بـپای—VI⁸ پیرسید—I, IV, VI⁷ درفش
 میان—VI¹¹ درفشان گهر در—VI؛ درفشان و اندر—I, IV¹⁰ درفش بنفش—VI⁹
 I, IV, VI—доб. б.:؛ بنفش

پس پشتش اندر سپاهی گران * همه زیـزـه داران و جوشنـوران
 Б этот б. имеет. T—доб. бб.:¹³ سپهدار—I, IV, VI¹²

سپه کش بود گاه کینه دلیر * دو چل پور دارد چو پیل و چو شیر
 کجا پیل با او نکوشد بـجـنگ * نه از دشت بـیـر و نه از گـه پـلـنگ
 درست—IV¹⁸ ازان—I, IV, VI¹⁷ Л—б. оп.¹⁶ Б—б. отсутствует.¹⁵ سـرادق—B¹⁴
 I, IV, VI²² دریا—I, IV, VI²⁴ بخود—T؛ بدو—I, IV²⁰ بیک سر ازو—I, IV, VI¹⁹
 VI—доб. б.:²⁵ پایران نه مردی—I, IV, VI²⁴ و VI—доб.²³ و

بسی پیل و بر گستوان و زیبای (так!) * خـروشان بـدر گـاه پـرده سـرای

- 535 سخن هرچه پرسم همه راست گوی
[چو خواهی که یابی رهایی ز من
از ایران هر آنچهت بپرسم بگویی
سپارم بخت و گنج آراسته
ور ایدون که کژی بود رای تو
540 هجیرش چنین داد پاسخ که شاه
بگویم همه آنچه⁵ دادم بدوی
بدو گفت کز تو بپرسم همه
همه نامداران آن مرز را
ز بهرام و از رستم نامدار
545 بگو کان سراپردۀ هفت رنگ¹¹
پیش اندرون¹² بسته صد ژنده پیل
یکی برز¹⁴ خورشید پیکر درفش
بقلمب سپاه اندرون جای کیست
بدو گفت کان¹⁶ شاه ایران بود
550 وزانپس بدو گفت بر¹⁸ میهنه
سراپردۀ بر²⁰ کشیده سپاه
- مستاب از ره راستی هیچ روی¹
سرافراز باشی بهر انجمن²
مستاب از ره راستی هیچ روی
بیابی بسی³ خلعت و خواسته
همان بند و زندان بود جای تو
سخن⁴ هرچه پرسد ز ایران سپاه
بکژی چرا بایدم گفت و گوی⁶
ز گردنکشان و⁷ ز شاه و رمه⁸
چو طوس و چو کاوس و⁹ گودرز را
ز هر کت¹⁰ بپرسم بمن بر شمار
بدو اندرون¹² خیمه های پلنگ
یکی مهد¹³ پیروزه برسان نیل
سرش ماه زرین غلافش بنفش
ز گردان ایران و را نام¹⁵ چیست
بدرگاه او¹⁷ پیل و شیران بود
سواران¹⁹ بسپار و پیل و بنه
رده گردش²¹ اندر ز هر سو²² سپاه

¹ I, IV, VI—مکن رای و چاره مجوی—² Л—бб. 536 и 537 оп. بکژی (بلندی—VI)

³ IV—ز من—⁴ I, VI—هرچه—⁵ I, IV, VI—⁶ I, IV—доб. б.:
* ز کژی بتر هیچ اندیشه نیست

بگیتی به از راستی پیشه نیست *
Л, I и IV—доб. еще б.:

نمی بینی جز از راستی پیشه ام * بکژی نباید خود اندیشه ام
VI—доб. вариант тех же бб. ⁷ I, IV—هم ⁸ Л—⁹ Б—бб. 542, 543 и 544 отсутствуют. ز شاه رمه

IV, VI—سراپردۀ از دیه رنگ رنگ—¹¹ I—هر چت—¹⁰ I—چو کاوس و چون طوس و—⁹ VI—
وزان تخت—^{VI}—¹³ I—¹² VI—¹⁴ I—¹⁵ I—¹⁶ VI—¹⁷ I, IV, VI—¹⁸ VI—¹⁹ I—²⁰ Л—²¹ Л—²² I, VI—

کز—¹⁸ VI—¹⁷ I, IV, VI—¹⁶ VI—¹⁵ I—¹⁴ VI—¹³ I—¹² VI—¹¹ I—¹⁰ I—⁹ VI—⁸ Л—⁷ I, IV—⁶ I, IV—⁵ I, IV, VI—⁴ I, VI—³ IV—² I, IV, VI—¹ I, IV, VI—

ستاده—²² I, VI—²¹ Л—²⁰ Л—¹⁹ Л, IV—¹⁸ VI—¹⁷ I, IV, VI—¹⁶ VI—¹⁵ I—¹⁴ VI—¹³ I—¹² VI—¹¹ I—¹⁰ I—⁹ VI—⁸ Л—⁷ I, IV—⁶ I, IV, VI—⁵ I, IV, VI—⁴ I, VI—³ IV—² I, IV, VI—¹ I, IV, VI—

و زانجای گه رفت نزد یک شاه
 ز سه راب و از برز و بالای اوی
 که هرگز ز ترکان چنین کس نخواست
 به توران و ایران³ نهاند یکس
 وزان مشقت برگردن زند درزم
 به گفتمند و پس رود و می خواستند

15

چو افگند خور سوی بالا⁴ کمند
 بپوشید سهراب خفتان جنگ
 یکی تیغ هندی بچنگ اندرش⁸
 کمندی بفتراک بر شست خم
 بیامد یکی برز بالا¹¹ گزیـد
 بفرمود تارفت پیشش هـجـیر
 نشانه نماید که خم آورد
 بهر کار در پیشه کن راستی

¹ و حکى له صنيعة و — далее бб. 521—526 переведены следующей фразой: بر و T; زبر و پای اوى IV² ما چرى و باتوا ينظرون فى ترتيب أمر القتال I — вар. мисра: پاى اوى — 526 оп. 522 VI — وزن بزم فردوس آرای اوى I — 527 текст доб. б.:
³ به I, IV, VI — 528 — 529 — 530 — 531 — 532 — 533 — 534 — 535 — 536 — 537 — 538 — 539 — 540 — 541 — 542 — 543 — 544 — 545 — 546 — 547 — 548 — 549 — 550 — 551 — 552 — 553 — 554 — 555 — 556 — 557 — 558 — 559 — 560 — 561 — 562 — 563 — 564 — 565 — 566 — 567 — 568 — 569 — 570 — 571 — 572 — 573 — 574 — 575 — 576 — 577 — 578 — 579 — 580 — 581 — 582 — 583 — 584 — 585 — 586 — 587 — 588 — 589 — 590 — 591 — 592 — 593 — 594 — 595 — 596 — 597 — 598 — 599 — 600 — 601 — 602 — 603 — 604 — 605 — 606 — 607 — 608 — 609 — 610 — 611 — 612 — 613 — 614 — 615 — 616 — 617 — 618 — 619 — 620 — 621 — 622 — 623 — 624 — 625 — 626 — 627 — 628 — 629 — 630 — 631 — 632 — 633 — 634 — 635 — 636 — 637 — 638 — 639 — 640 — 641 — 642 — 643 — 644 — 645 — 646 — 647 — 648 — 649 — 650 — 651 — 652 — 653 — 654 — 655 — 656 — 657 — 658 — 659 — 660 — 661 — 662 — 663 — 664 — 665 — 666 — 667 — 668 — 669 — 670 — 671 — 672 — 673 — 674 — 675 — 676 — 677 — 678 — 679 — 680 — 681 — 682 — 683 — 684 — 685 — 686 — 687 — 688 — 689 — 690 — 691 — 692 — 693 — 694 — 695 — 696 — 697 — 698 — 699 — 700 — 701 — 702 — 703 — 704 — 705 — 706 — 707 — 708 — 709 — 710 — 711 — 712 — 713 — 714 — 715 — 716 — 717 — 718 — 719 — 720 — 721 — 722 — 723 — 724 — 725 — 726 — 727 — 728 — 729 — 730 — 731 — 732 — 733 — 734 — 735 — 736 — 737 — 738 — 739 — 740 — 741 — 742 — 743 — 744 — 745 — 746 — 747 — 748 — 749 — 750 — 751 — 752 — 753 — 754 — 755 — 756 — 757 — 758 — 759 — 760 — 761 — 762 — 763 — 764 — 765 — 766 — 767 — 768 — 769 — 770 — 771 — 772 — 773 — 774 — 775 — 776 — 777 — 778 — 779 — 780 — 781 — 782 — 783 — 784 — 785 — 786 — 787 — 788 — 789 — 790 — 791 — 792 — 793 — 794 — 795 — 796 — 797 — 798 — 799 — 800 — 801 — 802 — 803 — 804 — 805 — 806 — 807 — 808 — 809 — 810 — 811 — 812 — 813 — 814 — 815 — 816 — 817 — 818 — 819 — 820 — 821 — 822 — 823 — 824 — 825 — 826 — 827 — 828 — 829 — 830 — 831 — 832 — 833 — 834 — 835 — 836 — 837 — 838 — 839 — 840 — 841 — 842 — 843 — 844 — 845 — 846 — 847 — 848 — 849 — 850 — 851 — 852 — 853 — 854 — 855 — 856 — 857 — 858 — 859 — 860 — 861 — 862 — 863 — 864 — 865 — 866 — 867 — 868 — 869 — 870 — 871 — 872 — 873 — 874 — 875 — 876 — 877 — 878 — 879 — 880 — 881 — 882 — 883 — 884 — 885 — 886 — 887 — 888 — 889 — 890 — 891 — 892 — 893 — 894 — 895 — 896 — 897 — 898 — 899 — 900 — 901 — 902 — 903 — 904 — 905 — 906 — 907 — 908 — 909 — 910 — 911 — 912 — 913 — 914 — 915 — 916 — 917 — 918 — 919 — 920 — 921 — 922 — 923 — 924 — 925 — 926 — 927 — 928 — 929 — 930 — 931 — 932 — 933 — 934 — 935 — 936 — 937 — 938 — 939 — 940 — 941 — 942 — 943 — 944 — 945 — 946 — 947 — 948 — 949 — 950 — 951 — 952 — 953 — 954 — 955 — 956 — 957 — 958 — 959 — 960 — 961 — 962 — 963 — 964 — 965 — 966 — 967 — 968 — 969 — 970 — 971 — 972 — 973 — 974 — 975 — 976 — 977 — 978 — 979 — 980 — 981 — 982 — 983 — 984 — 985 — 986 — 987 — 988 — 989 — 990 — 991 — 992 — 993 — 994 — 995 — 996 — 997 — 998 — 999 — 1000 — 1001 — 1002 — 1003 — 1004 — 1005 — 1006 — 1007 — 1008 — 1009 — 1010 — 1011 — 1012 — 1013 — 1014 — 1015 — 1016 — 1017 — 1018 — 1019 — 1020 — 1021 — 1022 — 1023 — 1024 — 1025 — 1026 — 1027 — 1028 — 1029 — 1030 — 1031 — 1032 — 1033 — 1034 — 1035 — 1036 — 1037 — 1038 — 1039 — 1040 — 1041 — 1042 — 1043 — 1044 — 1045 — 1046 — 1047 — 1048 — 1049 — 1050 — 1051 — 1052 — 1053 — 1054 — 1055 — 1056 — 1057 — 1058 — 1059 — 1060 — 1061 — 1062 — 1063 — 1064 — 1065 — 1066 — 1067 — 1068 — 1069 — 1070 — 1071 — 1072 — 1073 — 1074 — 1075 — 1076 — 1077 — 1078 — 1079 — 1080 — 1081 — 1082 — 1083 — 1084 — 1085 — 1086 — 1087 — 1088 — 1089 — 1090 — 1091 — 1092 — 1093 — 1094 — 1095 — 1096 — 1097 — 1098 — 1099 — 1100 — 1101 — 1102 — 1103 — 1104 — 1105 — 1106 — 1107 — 1108 — 1109 — 1110 — 1111 — 1112 — 1113 — 1114 — 1115 — 1116 — 1117 — 1118 — 1119 — 1120 — 1121 — 1122 — 1123 — 1124 — 1125 — 1126 — 1127 — 1128 — 1129 — 1130 — 1131 — 1132 — 1133 — 1134 — 1135 — 1136 — 1137 — 1138 — 1139 — 1140 — 1141 — 1142 — 1143 — 1144 — 1145 — 1146 — 1147 — 1148 — 1149 — 1150 — 1151 — 1152 — 1153 — 1154 — 1155 — 1156 — 1157 — 1158 — 1159 — 1160 — 1161 — 1162 — 1163 — 1164 — 1165 — 1166 — 1167 — 1168 — 1169 — 1170 — 1171 — 1172 — 1173 — 1174 — 1175 — 1176 — 1177 — 1178 — 1179 — 1180 — 1181 — 1182 — 1183 — 1184 — 1185 — 1186 — 1187 — 1188 — 1189 — 1190 — 1191 — 1192 — 1193 — 1194 — 1195 — 1196 — 1197 — 1198 — 1199 — 1200 — 1201 — 1202 — 1203 — 1204 — 1205 — 1206 — 1207 — 1208 — 1209 — 1210 — 1211 — 1212 — 1213 — 1214 — 1215 — 1216 — 1217 — 1218 — 1219 — 1220 — 1221 — 1222 — 1223 — 1224 — 1225 — 1226 — 1227 — 1228 — 1229 — 1230 — 1231 — 1232 — 1233 — 1234 — 1235 — 1236 — 1237 — 1238 — 1239 — 1240 — 1241 — 1242 — 1243 — 1244 — 1245 — 1246 — 1247 — 1248 — 1249 — 1250 — 1251 — 1252 — 1253 — 1254 — 1255 — 1256 — 1257 — 1258 — 1259 — 1260 — 1261 — 1262 — 1263 — 1264 — 1265 — 1266 — 126

چو خورشید برداشت ز زین سپر * زمـانه بـرآورد از چـرخ سـر
 بـرند اندر I-⁸ نیل رنگ T-؛ زرد رنگ VI-؛ خوب رنگ IV-؛ نسیم رنگ I-⁷
 B-⁹ یکی تیغ هندی بر اندر برش VI-؛ بـرند آور افگند اندر برش IV-؛ افگنده اندر برش
 I, IV, ¹² برز و بالا VI-؛ قند بالا I, IV, ¹¹ بر I, IV, ¹⁰ 66. 529 и 530 отсутствуют.
 VI-؛ سر افشان شود I, IV, ¹⁴ اکنون تو پندم پذیر IV-¹³ ایران سپه را VI-
 T-б. оп. ¹⁵ سر افشان کند VI-доб. б.: ¹⁶

چو تو راستی در دل آراستی * کند راست کار تو راستی

- چنین گفت کامش شب نباید غنود
که گرگ اندر آمد² میان رمه
اگر یار باشد جهان آفرین
ز فتراک زین برگشایم کمند
پیامد نشست از پرگاه خویش
که گر⁶ کم شد از تخت من ز ندرزم
چو برگشت رستم بر شهریار
بره بر گو پیلتن را بدید
یکی بر خروشید چون پیل مست
بدانست رستم کز ایران سپاه
بخندید و زان پس¹² فغان برکشید
پیامد پیاده بنزدیک اوی
پیاده کجا بود¹⁰ تیره شب
بگفتش بگیو آن کجا کرده بود
همه شب همی نیزه باید بسود¹
سگ و مرد را آزمودش همه³
چو نعل سمندم بسایند زمین
بخواهم از ایرانیان⁴ کین ژند
گرازمایگانرا همه خواند پیش⁵
نیامد همی⁷ سیر جانم ز بزم⁸
از ایران سپه گیو بد پاسدار
بزد دست و گزر از میان بر⁹ کشید¹⁰
سیر بر سر آورد و بنمود¹¹ دست
بشب گیو باشد طلایه بره
طلایه چو آواز رستم شنید
چنین گفت کای مهتر جنگجوی¹³
تہمتن بگفتار بگشاد لب
چنان شیرمردی که آزرده بود¹⁴

1 VI — همی زنده باید بود I, IV — заменяют б. двумя следующими:

بدیشان چنین گفت سهراب شیر * که ای بخردان و یلان دلیر
یک امشب شما را نباید غنود * همه شب سر نیزه باید بسود
آمد اندر VI — 2 Б — далее вместо перевода бб. 507—510 следует их сокращенный пересказ.

VI — 5 از ایران نخواهم مگر VI — 4 دید در دمدمه VI — 3 آزمود او همه IV —
VI — 6 доб. первый из двух бб., добавленных I и IV после б. 507 текста (см.
прим. 1 к б. 507). VI — 7 اگر VI — 8 نباید همی VI — 9
بهمان بفرمود تا می خورد * غمی لشکری را همی بشکرد

VI — 10 доб. б.: VI — 8 نباید همی VI — 9
و تیغ از میان بر VI — 10 B — далее вместо перевода бб. 515—520
I, IV — 13 بخندید آنگاه I, IV — 12 بگشاد I, IV — 11
следует их краткий пересказ.

I, IV — 14 доб. б.: I, IV — 14
کینه جوی VI — 14
برو آفرین کرد گیو گزین * که بی تو مباد اسپ و گوپال و زین

- همی دید رستم مر او را ز دور¹ 495
 بشایسته کاری⁴ برون رفت ژند
 بدان لشکر اندر چنو کس نبود
 چه مردی بدو گفت با من بگوی
 تهمتن یکی مشقت بر گردنش
 بدان جایگاه خشک شد⁷ ژندرزم
 زمانی همی بود سهراب دیر
 بپرسید¹⁰ سهراب تا ژندرزم 500
 برفتند و دیدندش¹² افکنده خوار
 خروشان ازان¹⁴ درد باز آمدند
 بسهراب گفتند شد ژندرزم
 چو بشنید سهراب بر جست زود
 ابا چاکر و شمع و خپناگران 505
 شگفت آمدش سخت و²⁰ خیره به اند
- نشست و² نگه کرد مردان سـور³
 گوی دید بر سان سرو بلند
 بر رستم آمد بپرسید زود⁵
 سوی روشنی آی و بنمای روی
 بزد تیز و بر شد⁶ روان از تنش
 نشد ژنده رزم آنگهی سوی بزم⁸
 نیامد بنزدیک او ژند⁹ شیر
 کجا شد که جایش تهی شد ز بزم¹¹
 برآسوده از بزم واز کارزار¹³
 شگفتی فرو مانده از کار ژند¹⁵
 سرآمد برو¹⁶ روز¹⁷ پیگار و بزم¹⁸
 بیامد بر ژند بر سان دود
 بیامد ورا دید مرده چنان¹⁹
 دلیران و گردنکشان را²¹ بخواند

1 I, 2 همی بود رستم بدان جا ز دور—IV, VI; همی بود رستم بدان جای دور—I 3
 VI—доб. б.; 3 VI—نشستن—IV; 4 نشسته—VI; 5

یـکـی نامـور بود دستـور او ی * کـجـا نـام او ژنده بد نامـجـوی
 VI—7 بزد تا برون شد—IV; بزد سخت و بر شد—I, VI 6 VI—б. оп. 5 خرج الحاجة—B 4
 سرآمد برو روزگاران—VI; سر آمدش رزم و سر آمدش بزم—I, IV 8 بیفتاد انجایگاه
 :б. оп. I, IV—11 نگه کرد—I, IV 10 نژره—VI; ژنده—I, IV 9 Б—б. отсутствует. 9; بزم

بپامد کس و دید او را نـگـون * تـبـاه و شـده جـانـش از تـن بـرون
 VI—доб. вариант того же б. и б.:

ز کارش بگفتند سهراب را * بخود تلخ کردش خور و خواب را
 فـوئـب و آتی 13 Б—далее вместо перевода бб. 501—505 следует фраза: 12 دیدند—IV, VI
 ورا—I, IV, VI 16 ز دردش دل اندر گداز آمدند—VI 15 پیر از—I, IV, VI 14 مصرع زند
 :б. оп. I, IV—17 رزم و پیکار و بزم—VI; روزگاران بزم—I 18 رزم و—VI 17

ز کارش چو گفتند سهراب را * بر او تلخ گشتش خور و خواب را
 کندآوران را—VI 21 оп. و—VI 20 :б. оп. VI—19 گران—I 19 ср. выше, прим. 11.

شب تیره بر دشت لشکر^۱ کشید
 میان بسته جنگ^۲ و دل کینه خواه^۳
 از^۴ ای در شوم بی کلاه و کمر
 بزرگان کدامند و سالار کیست
 که بیدار دل بادی^۵ و تن درست
 بپوشید و آمد دوان تا^۶ حصار
 خروشیدن نوش^۷ ترکان شنید
 چنانچه چون سوی آهوان نره شیر^{۱۰}
 نشسته بیک دست او ژنده رزم^{۱۱}
 دگر بارمان نام بردار شیر
 پسان یکی سرو شاداب^{۱۴} بود^{۱۵}
 برش چون بر پیل^{۱۶} و چهره چو خون^{۱۷}
 جوان و^{۱۹} سرافراز^{۲۰} چون نره شیر
 بپیشی دل افروز تخت بلند
 بران^{۲۲} برز و بالا و تیغ و نگیں^{۲۳}

چو خورشید گشت از جهان ناپدید
 تهمتن پیامد بنزدیک شاه
 که دستور باشد مرا تاجور
 ببینم که این نو جهاندار کیست
 بدو گفت کاؤس کین کار تست
 تهمتن یکی جامه ترکوار
 پیامد چو نزدیکی دژ رسید
 بران^۸ دژ درون^۹ رفت مرد دلیر
 چو سهراب را دید بر تخت بزم
 بدیگر چو هومان سوار دلیر
 تو گفتی^{۱۲} همه تخت^{۱۳} سهراب بود
 دو بازو بکردار ران هیون
 ز ترکان^{۱۸} بگرد اندرش صد دلیر
 پرستار پنجاه با دست بند
 همی یک بیک خواندند^{۲۱} آفرین

میان بسته رزم VI-؛ میان بسته بر جنگ I-^۲ بر روز دامن I, IV-^۱
 جاء رستم کیکاؤس و استأذنه آن یدخل B-далее бб. 479—482 переданы следующей фразой:
 I-^۶ باشی IV-^۵ کز IV, VI-؛ که I-^۴ معسكر الترك على سبيل التجسس
 B. оп. VI-؛ صياحهم على الشرب B-؛ خروشیدن و نوش I-^۷ نهران تا IV, VI-؛ نهران در
 B-б. отсутствует؛ دگر باره آن نام بردار شیر VI-^{۱۰} فرو I, IV, VI-^۹ بدان I, IV, VI-^۸
 B-^{۱۵} سهراب IV-^{۱۴} گرد VI-^{۱۳} گوئی IV-^{۱۲} VI-бб. 486 и 487 оп. VI-^{۱۱} B-
 бб. 488—490 отсутствуют. I, VI-^{۱۶} شیر IV-^{۱۷} доб. б.:

بتهن پیلوار و بالا بلند * به پیشه در از بیم شیر بر بلند
 همی خواند I, IV-^{۲۱} و VI-^{۲۰} доб. و VI-^{۱۹} I, IV-؛ یلان VI-^{۱۸} زگردان VI-
 B-б. отсутствует. VI-^{۲۲} بدان VI-^{۲۳} هرکس برو

- همی رفت منزل بمنزل جهان¹ 460
 درخشیدن خشت و ژوپین زگرد
 ز بس گونه گونه سنان و درفش
 تو گفתי که ابری برزنگ آبشومی
 جهان را شب و³ روز پیدا نبود
 ازینسان بشدتا در دژ رسید
 خروشی بلند آمد از دیدگاه⁵ 465
 چو سهراب زان دیده⁷ آوا شنید
 بانگشت لشکر بهومان نمود
 چو هومان ز دور آن سپه را بدید
 بهومان چنین گفت سهراب گرد
 نمبینی تو زین لشکر پیکران 470
 که پیش من آید به آوردگاه
 سلاطینست بسیار و مردم بسی
 کنون من بیخت رد¹³ آفراسیاب
 بتنگی¹⁵ نداد ایچ سهراب دل
 [یکی جام می خواست از می گسار 475
 وزان سو سراپرده شه ریار
 ز بس خیمه و مرد و پرده سرای
- شده چون شب و روز گشته نهان²
 چو آتش پس پس پرده لاجورد
 سپرهای زرین و زرینه کفش
 برآمد ببارید زو سپندروس
 تو گفستی سپهر و ثریا نبود
 بشد⁴ خاک و سنگ از جهان ناپدید
 بسهراب گفتمند⁶ کامد سپاه
 بباره بیامد⁸ سپه بنگرید⁹
 سپاهی که آنرا کرانه نبود
 دلش گشت پر بیم و دم در کشید¹⁰
 که اندیشه از دل بیاید سترد
 یکی مرد جنگی و گریزی گران
 گر ایدون که یاری دهد هور و ماه¹¹
 سرافراز نامی ندانم¹² کسی
 کنم دشت را همچو دریای آب¹⁴
 فرود آمد از بباره شاداب دل
 نکرد ایچ رنجه دل از کارزار¹⁶
 کشیدند بر دشت پیش حصار
 نماند ایچ بر دشت و بر کوه¹⁷ جای

شده روی VI-؛ جهان شب شده روز گشته نهان I, IV-² سپاه VI-؛ چمان I-¹
 I, VI-⁶ سور القلعة B-⁵ شده I, IV, VI-⁴ شب از I, IV-³ خورشید تابان سپاه
 سپه را بدید I, IV-⁹ ببالا برآمد I, IV, VI-⁸ ازان گونه VI-⁷ بنمود
 I, IV-دوب. ب.:¹⁰

بدو گرفت سهراب جنگ آزمای * که دل دار بر جای و رخ را بجای
 سرافراز VI-؛ سرافراز و جنگی نمینم I, IV-¹² B-ب. отсутствует. مهر و ماه VI-¹¹
 IV-¹⁵ B-ب. оп. VI-؛ من دماهم: B-поясняет¹⁴ الملک B-؛ شه I, IV-¹³ و نامی نه بینم
 بماندیم بر کوه و بر دشت VI-¹⁷ B-перевод б. имеется. L-б. оп.:¹⁶ به تندی

450 بندهو گرفت کاؤس کامروز بزم
چیناراست رامشگهی شاهوار
ز آواز ابریشم و بانگ نای
همی باده خوردند تا نیم شب
گزینیم و فردا بسازیم رزم¹
شد ایوان بکردار باغ بهار²
سمن عارضان³ پیش خسرو پپای⁴
ز چیناگران بزرگشاده⁵ دو لب⁶

۱۱

455 دیگر روز فرمود⁷ تا گیو و طوس
در گنج بگشاد و⁹ روزی بداد
سپردار و جوشنوران صد هزار
یکی لشکر آمد ز پهلو بدشت
سراپرده و خیمه زد بر دو میل
هوا¹³ نیلگون گشت و کوه¹⁴ آبنوس
ببستند شبگیر بر⁸ پیل کوس
سپه بر نشاند و بنه بر نهاد¹⁰
شمرده بلشکر گه آمد سوار
که از گرد ایشان¹¹ هوا تیره گشت¹²
بپوشید گیتی بنعل و بپیل
بجوشید دریا ز آواز¹⁵ کوس¹⁶

¹ I, IV— б. заменен двумя:

چنین گرفت کاؤس کای پهلوان * بخدمت ببندم کمر بر میان
بیا تا بشادی یک امروز بزم * گزینیم و فردا بسازیم رزم

² VI—بهار; IV—доб. бб.:

بیاراست رامشگهی دلپذیر * نشستند بر گوشه آبگیر
گرانمایگانرا همی خواندند * بدان خرمی گوهر افشاندند
از آواز ابریشم و بانگ نای * سمن چهرگان پیش خسرو پپای
پیش او بر پپای VI—⁴ سمن چهرگان I, IV—³ I, IV—доб. эти бб. после б. 452 текста.

⁶ I, IV—доб. бб.: بیاد بزرگان گشاده VI—; گشادند رامشگران هر I, IV—⁵

بخوردند می تا جهان تیره گشت * دل نامداران ز می خیره گشت
همه مست بودند و گشتند باز * بپیموده گردان شب دیرباز
چو خورشید آن چادر قیرگون * بدرید و از پرده آمد برون
I, IV—¹¹ و روزی بداد IV—¹⁰ оп. و VI—⁹ بر کوهه I, IV, VI—⁸ بفرمود کاؤس I, IV—⁷

شد زمین I, IV—¹⁴ سما VI—¹³ Бб. 456—463 отсутствуют. ¹² اسپان VI—

بجنبید هامون ز آوای I, IV, VI—¹⁵ VI—второе мисра б. 458, бб. 459, 460 и 461 и первое мисра б. 462 оп.

چنین برشده نامت اندر جهان
و دیگر که تنگ اندر آمد سپاه
برستم بر¹ این داستانها بخواند
بدو گفت اگر³ بیم دارد دل
ازین⁵ تنگ برگشت و آمد براه
چو درشد ز در شاه⁷ بر پای خاست
که نندی مرا گوهرست و سرشت
وزین⁹ ناسگالیده¹⁰ بدخواه نو
بدین چاره جستن ترا خواستم
چو آزرده گشتی تو ای پیلتن
بدو گفت رستم که گیهان¹⁴ تراست
کنون آمدم تا چه فرمان دهی

445

205

جهان سرپسر زیر پای¹ تو باد
تو دانی که کاؤس را مغز نیست
بجوشد³ همانکه پیشیمان شود
تهمتن گر آزرده گردد ز شاه
هم او زان⁶ سخنها پیشیمان شد دست
تهمتن چنین پاسخ آورد باز
مرا تخت زین باشد و تاج ترک
چرا دارم از خشم کاؤس⁹ پاک
سرم گشت¹¹ سیر و دلم کرد پس
ز گفتار چون سیر گشت انجمن¹²
که شهر¹⁴ و دلیران و¹⁵ لشکر گمان
کزین¹⁶ ترک ترسیده شد سرفراز
که چونان که گژدهم داد²⁰ آگهی
چو رستم همی زو²³ بترسد بچنگ
از آشفتن شاه و پیگار اوی
ز سهراب یل رفت²⁴ یکسر سخن

همیشه سر تخت جای تو باد
بتیزی² سخن گفتنش مغز نیست
بخوبی ز سر باز پیشیمان شود
هم⁴ ایرانیانرا نباشد گناه⁵
ز تنیدی بخاید همی⁷ پشت دست
که هستم ز کاؤس کی بی نیاز
قیما جوشن و دل⁸ نهاده پسر گب
چه کاؤس پیشم چه یک مشت خاک¹⁰
جز از پاک یزدان نترسم ز کس
چنین گفت گودرز با پیلتن¹³
بدیگر سخنها برند این زمان
همی رفت زین¹⁷ گونه چندی¹⁸ برار¹⁹
همه بوم و بر کرد باید²¹ تهی²²
مرا و ترا نیست جای درنگ
بدیدم بدرگاه بر گفت و گوی
چنین پشت بر شاه ایران مکن

مر T-⁴ بگوید I, VI-³ بتندی IV, VI-² بگرمی I-² رای I, IV-¹

⁵ I-доб. б.:

که بگذارد این شهر ایران همی * کند بوم فرخنده ویران همی
بتندی همی IV-⁷ هم او زین VI-⁶ کنون زان I, IV-⁶ IV, VI-доб. варианты того же б.
I, IV-¹⁰ обратный порядок мисра; VI- б. оп. از خشم او ترس و I-⁹ تن IV-⁸ خاید او
ز گفتار او خیره شد انجمن IV-¹² ز گفتار چون سردگشت انجمن I-¹² کرد VI, VI-¹¹
I-¹⁶ оп. و I, IV, VI-¹⁵ شاه I, IV, VI-¹⁴ تهمتن VI-¹³ سیر شد پیلتن VI-
VI-¹⁹ доб. б. چیزی I, IV, VI-¹⁸ همی گفت ازین VI-¹⁷ کزان

که چون رستم از وی بترسد بچنگ * مرا و ترا نیست جای درنگ
چه بوم IV-²¹ که چون گژدهم داد ازو VI-²⁰ که چون گژدهم دادمان I, IV-²⁰
VI-²² б. стоит после б. 432 текста. همه بوم و بر گردد از ما T-²² زو چه بر کرد باید
و ترک نیست VI-²⁴ ترکست I, IV-²⁴ چو رستم از او می I-²³

- 405 [که گویی ورا زنده¹ بر دار کن
چو او رفت و آمد⁴ سپاهی⁵ بزرگ
که داری که با او بدشیت نمرد
یلان ترا سر بسر گزدهم⁷
همی گوید آن روز هرگز مباد
کسی را که جنگی⁹ چو رستم بود
چو بشنید گفتار گودرز شاه
پشیمان بشد زان کجا¹² گفته بود
بگودرز گفت این سخن درخورست
خردمند باید دل پادشاه¹³
شما را بیايد بر¹⁵ او شدن
سرش کردن از تیزی من تهی
چو¹⁷ گودرز برخاست از پیش او
برفتند با او سران سپاه
چو دیدند گرد²⁰ گو پیلتن
ستایش²² گرفتند بر پهلوان 420
- ز شاهان² نیاید گزافه سخن³
یکی⁶ پهلوانی بکردار گبرگ
شود بر فشاند برو تیره گرد
شنیدست و دیدست از⁸ پیش و کم
که با او سواری کند رزم یاد
بپازارد او را خرد¹⁰ کم بود¹¹
بدانست کو دارد آیین و راه
بمیهودگی مغزش آشفته بود
لب پیر با پند نیکوترست
که تیزی و تنیدی نیارد بها¹⁴
بخوبی بسی داستانها زدن
نمودن بدو روزگار پنهانی¹⁶
پس¹⁸ پهلوان تیز بنهاد روی
پس¹⁹ رستم اندر گرفتند راه
همه²¹ نامداران شدند از چمن
که جاوید بادی²³ و روشن روان

1 VI- و گوینده VI- 2 شاهي I, IV, VI-доб. б.: 3

مکافات رستم نمودی درست * ز شاهان کس این رای هرگز نجست
9 I, IV- بر I, IV, VI- 8 گشت هم VI- 7 ابا T- 6 سپاه VI- 5 رفت آید I- 4
VI- 11 (метр нарушен) بران خرد⁴ در سرش VI-؛ بران خرد در سرش I, IV- 10 مردی
VI- 12 I, IV- ازان شد کجا 414 текста и его вариант по рук. I, см. прим. 13 и 14. доб. б.
شهریار IV, VI- خرد باید اندر سر شهریار I- 13 شدش زانکه او
I, IV, VI- 14 I, IV, VI- VI- здесь б. оп., доб. после б. 410
لا بدّ للملك أن يكون وافر العقل متنكباً عن الحدّة و الجهل B- (ср. прим. 11);
I, VI- 15 I, VI- 16 T- доб. б.: پس

پیاور تو او را بنزدیک من * که روشن شود جان تار یک من
VI- 18 سوی IV- 17 ارکب الآن مع الأكابر و الأمراء خلف رستم و ردّوه B- доб.:
I, VI- 23 I, VI- 22 VI- 21 سر VI- 20 I, IV- 19 I, IV- پی

بگودرز گفتند کین کار تست
سپهبد جز از¹ تو سخن نشنود
بنزدیک این شاه دیوانه رو³
سخنهای چرب و دراز آوری
سپهبدار گودرز کشواد رفت
بکاووس کی گفت رستم چه کرد
[فراموش کردی ز هماماوران⁷
شکسته بدست تو گردد درست
همی بخت تو زین سخن نغذود²
وزین در سخن یاد کن نو بنو
مگر بخت گم بوده باز آوری⁴
بنزدیک خسرو خرامید تفت⁵
کز ایران بر آوردی امروز گردد⁶
وزان⁸ کار دیوان مازندران]⁹

بگفتار تو پی گمان بگردد I, IV, VI и T- بجز VI- چو از IV, T-¹

IV, VI- شو I-доб. бб.:⁴

چو رستم که هست او جهان پهلوان * ببخشید کاووس کی را روان
برنج و بسختیش فریاد من * نبودست هرگز چنو هیچ کس
چو بستند دیوان مازندران * هم آن شاه و هم ما بوند گران
ز بهرش چه رنج و چه سختی کشید * جگرگاه دیو دژم بر درید
بشادیش برتخت شاهی نشاند * بر او آفرین بزرگان بخواند
دگر ره چو او را بهماماوران * بستند پایش بوند گران
ز بهرش چنان شهریاران بکشت * بهماماوران هیچ نمود پشت
بیاورد وی را سوی تخت باز * بشاهی همی برد پیشش نماز
چو پاداش او باشد آویختن * نهیمیم جز روی بگریختن
و لیکن کنون نیست هنگام کار * که تنگ اندرآمد چنین روزگار
نیاید که آیند ایران بتنگ * چو آید رسانید مارا بچنگ
IV, VI- доб. те три бб., которые доб. I после б. 397 текста (см. прим. 11 к б. 397;

далее в IV следуют три первых бб. по I и непосредственно за ними пять последних по той же рук.; в VI доб. бб., добавленные I, с небольшими вариантами. ⁵ VI-

چه سازیم اکنون که رستم برفت * سوی زابلستان خرامید تفت
⁶ VI- доб. здесь вариант б. 406 текста:

چنو رفت آمد سپاه گران * همه رزم جویان و کند آوران
⁷ I, IV- بهماماوران ⁸ VI- وزین ⁹ Л- бб. 404 и 405 оп.; Б- бб. 404-409 отсут-
ствуют.

سر نیزه و تیغ¹ یار من اند
چه آزاردم او³ نه من بنده ام
بایران ار ایدونکه⁶ سهراب گردد
شما هر کسی چاره جان کنید
بایران نمینید ازین پس مرا
غمی شد دل نامداران¹⁰ همه
دو بازو و دل شهریار من اند²
یکی⁴ بنده آفریننده ام⁵
پیامد نماند⁷ بزرگ و نه خرد
خرد را بدین کار پیچان کنید
شما را زمین⁸ پر کرگس مرا⁹
که رستم شبان بود و ایشان رمه¹¹

395

¹ VI—گرز ² I, IV—б. оп.; VI—доб. б.:

جهان بنده و رخسار تختم بود * فلک چاکر و گرز بختم بود
که من IV—بلی I—⁴ ⁵ I—доб. бб.: ³ IV—چه آزار دارد
دلیران بشاهی مرا خواستند * همان گاه و افسر بیاراستند
سوی تخت شاهی نکردم نگاه * نگه داشتیم رسم و آیین و راه
اگر من پذیرفتمی تاج و تخت * نبودی ترا این بزرگی و بخت
همه هرچه گفتمی سزای منست * ز تو نیکوپیها بجای منست
گرت ناوردیدم ز البرز کوه * بزاری فتاده میان گروه
ترا این بزرگی نبود و کام * که گویی سخنها بدستان سام
IV—доб. те же бб. с незначительными вариантами бб. 5 и 6; VI—доб. три первых бб. по I, после которых доб. бб.:

و گر کیستادم ز البرز کوه * بخواوری فتاده بداورا ز کوه
نیاوردمی من بایران زمین * نبستی کمر بند و شمشیر کین
نبودی ترا این بزرگی و کام * که گویی سخنها بدستان پیام
بایرانیان I, IV—⁶ ⁷ IV—پیام نماند ⁸ VI—شما ⁹ VI—доб. бб.:
زمین با شما ¹⁰ VI—بایران نه بس دیر VI—گفت
¹¹ VI—доб. бб.:

بزداسپ و از پیش ایشان برفت * همی پوست گفتمی بر او بر بگفت
و گردان همه VI—¹¹ ¹⁰ I—доб. бб.: (метр нарушен) ایرانیان I—¹⁰

هم آنگه نشستند با یکدیگر * سراسر بزرگان پرخاش خر
چو گیو و چو گودرز و بهرام شیر * چو رهام و گرگین سوار دلیر
همی این بدان آن بدین گفت شاه * ندارد دل نامداران نگاه

- برآشفت باگیو و با پیلتن
بفرمود پس طوس را شهریار
خود² از جای برخاست کاوس کی
بشد طوس و دست تهمتن³ گرفت
که از پیشش کاوس بیرون برد
تهمتن بر آشفت با شهریار
همه کارت از یکدیگر بدترست
تو سهراب⁹ را زنده بردار کن
بزد تند یک دست بر دست طوس
ز بالا نگون اندر آمد بسر¹³
بدر¹⁴ شد بخشم اندرآمد برخش
چو خشم آورم شاه کاوس کیست
زمین بنده و رخش¹⁶ گاه منست
شب تیره از¹⁸ تیغ رخشان کنم
- فرو ماند خیره¹ همه انجمن
که رو هر دو را زنده برکن بدار
برافروخت بر سان آتش ز نی
بدو⁴ مانده پرخاش جویان شگفت⁵
مگر کاندز آن تیزی⁶ افسون برد⁷
که چندین مدار آتش اندر کنار
ترا شهریاری نه⁸ اندر خورست
پر¹⁰ آشوب و بدخواه را خوار کن¹¹
تو گفستی¹² ز پیل زیان یافت کوس
برو کرد رستم بتندی گذر
منم گفست شیر اوژن و تاج بخش
چرا دست یازد بمن طوس کیست¹⁵
نگین گرز و مغر کلاه منست¹⁷
به آورد گاه بر سر افشان کنم

درو — 4 و پس دست رستم — 3 IV چو — 2 I, IV بدو خیره مانده — 1 I, IV, VI
VI — доб. б.: 5 I, IV — شگفت — 5 I, IV

شده رستم از خشم کاوس مست * گرفته همی طوس دستش بدست
تندی — 6 IV — доб. тот же б., но с перестановкой мисра, после следующего б. текста.
7 I, IV — доб. б.:

گرفته همی طوس دستش بدست * شده رستم از خشم کاوس مست
см. прим. 5. 8 IV — چه 9 T — تو آن ترک — 10 VI — چو 11 I, IV — доб. бб.:

همه روم و سگسار و مازندران * چه مصر و چه چین و چه هاموران
همه بنده در پیش رخش منند * جگر خسته تیغ و تغش منند
تو اندر جهان خود زمین زنده * بکینه چرا دل بیا گنده
12 VI — گوئی 13 VI — سر 14 I, IV — برون 15 VI — доб. б.:

چرا دارم از خشم کاوس پاک * چه کاوس پیشم چه یک مشت خاک
16 IV — و 17 IV — منست 18 I, IV — доб. б.: 19 I, IV — دو بازو دل شهریار

زمین بنده و رخش تختم بود * فلک چاکر و گرز بختم بود
چون — 18 I, IV — доб. вар. того же б. после б. 392 текста; Б — бб. 390—393 отсутствуют.

370 بفرمود تا رخشی را زین کنند دم اندر دم نای رویین کنند¹
سواران زایل شدند نای برفتند² با ترگ و جوشن زجای³

۱۰

375 گرازان⁴ بدرگاه شاه آمدند چو رفتند و⁶ بردند پیشش نماز
یکی بانگ بر زد بگیو از نخست که رستم که باشد که فرمان من
بگیر و⁹ بمر زنده بردار کن¹⁰ زگفتار او گپیو¹³ را دل بخست
گشاده دل و نیکخواه⁵ آمدند برآشفست و پاسخ نداد ایچ باز⁷
پس آنگاه شرم از دو دیده بشست⁸ کند پست و پیچد ز پیمان من
وزو نیز با من مگردان¹¹ سخن¹² که بردی برستم¹⁴ بران گونه دست¹⁵

صیوحی همان روز برخاستند * از اندیشه دلها بپیچراستند
VI—доб. вариант второго из этих двух бб.

1 VI—доб. б.: I—доб. б.: زین کنند

چو آراستند اسپ رستم تمام * بزین و عنان و رکیب و ستام
IV, VI—доб. вариант того же б. 2 I, VI—доб. б.: 3 I, IV, VI—доб. б.:

برآراست رستم سپاهی گران * زواره شدش بر سپاه پهلوان
VI—доб. еще бб.:

چو رستم پیامد بنزدیک شاه * پذیره شدندش بیکروزه راه
چو طوس و چو گودرز کشوادگان * پیاده شده پیشش اسپشش دوان
پیاده شد از اسپ رستم همان * گرفتند پرسشش برو بر میان
وز آنجا VI—از آنجا IV—4 IV—доб. б. те же бб. после б. 372 текста. I, IV—доб. б.:

برفتند و VI—چو رفتند I, IV—6 I, IV—доб. б. 7 I, IV, VI—доб. б.:

شده قند کاوس چین در جبین * شده راست ماندند شیر غریب
8 I, IV, VI—далее порядок бб. следующий: 378, 375, 379, 376, 377 и 380. 9 T—

12 IV—доб. б.: 11 VI—مغزای با من 10 B—اصليه و اخذ الساعة 13 بگیری

اگر تیغ بودی کنون پیش من * سرش کندی چون ترنجی ز تن
15 IV—доб. б.: 14 I, IV—سوی او 13 VI—طوس

بایستاد خاموش و گپیو آزمان * ننگه کرد در روی شاه جهان

دلش مایم آرد. بهمن گام سور¹
 نباید گرفتن چنین کار جنگ
 زیاد سپهر بد بدستان شدند
 پیامد تهن بر آراست³ کار
 دوم⁴ روز رفتن نیامدش یاد⁵
 نیامد ورا یاد کاوسی کی⁷
 چنین گفت با کرد سالار نیو⁸
 هم این¹⁰ داستان پر دلش¹¹ زوار نیست
 شده دور ازو خورد و آرام¹⁴ و خواب
 زمی باز پیگار و جنگ آوریم¹⁵
 ز ناپاک رایبی درآید بکین¹⁶
 که با ما¹⁷ نشورد کس اندر زمین¹⁸

درفش مرا چون بپیند ز دور
 بدین تیزی اندر. نیاید² بجنگ
 360 بوی دست بردند و مستان شدند
 دگر روز شبگیر هم پر خمار
 زمستی هم آن روز باز ایستاد
 سه دیگر⁶ سحرگه بیاورد می
 بروز چهارم بر آراست گیو
 365 که کاوسی تندست⁹ و هشیار نیست
 غمی بود ازین کار و¹² دل پر¹³ شتاب
 بزابلستان گر درنگ آوریم
 [شود شاه ایران بما خشمگین
 بدو گفت رستم که مندیش ازین

¹ I, IV, VI—доб. бб.:

چو ماند همی رستم زال را * خداوند شمشیر و گویال را
 همان نیز چون سام جنگی بود * دلیر و هشیوار و سنگی بود
² I, IV, ⁴ I, IV, ³ I, IV, ³ بدین تیزی ایدر بیاید IV—بدین زودی نیاید—I
 VI—سیوم⁵ I, IV, VI—доб. бб.:

بفرمود رستم بخوالیگران * که اندر زمان آوریدند خوان
 چو خوان خورده شد مجلس آراستند * می و رود و رامشگران خواستند
 چو آن روز بگذشت روز دگر * پیاراست مجلس چو رخسار خور
 VI—⁸ فرمان و کی VI—⁷ چهارم VI—⁶

به پنجم بر آراست گیو دلیر * چنین گفت کای نامداران شیر
 در VI—¹³ و. оп. ¹² ل. بر دل این داستان IV—¹¹ همش—I¹⁰ سریع الغضب—⁹ ب
 زمین پرز پیکار و جنگ VI—زمین پیش کاوس جنگ آوریم I, IV و T—¹⁵ از آرام و از خورد—I¹⁴
 VI—¹⁶ ل. بر آردش کین—I, IV—доб. бб.:

مرا کرد اندرز کاوس شاه * که جنگ اندر آمد بایران سپاه
 ندارد کسی قوت جنگ اوی * مگر پهلوان زور دارد بـراوی
 VI—доб. варианты тех же бб. ¹⁷ I, IV—من ¹⁸ I, IV—доб. бб.:

کسی را که باشد همانند سام * نباشد سبک را درنگی تمام

- 350 هنوز آن گرامی ندانند که جنگ
فرستادمش زر و گوهـر بسی
چنین پاسـخ آمد که آن ارجمند
همی می خورد با لب شیربوی⁴
بمباشیم یکروز⁷ و دم بر زنیـم
ازان پس گراییم⁸ نزدیک شاه
355 مگر بخت رخشنده⁹ بیدار نیست
چو دریا به موج¹⁰ اندر آید ز جای
- توان کرد باید که نام و رنگ¹
بر مادر او بدست کسی²
بسی بر نیاید که گردد بلند³
شود بی گمان زود⁵ پرخاشجوی⁶
یکی بر لب خشک نم بر زنیـم
بگردان ایران نماییم راه
و گرنه چنین کار دشوار نیست
ندارد دم آتش قیـز پای

توان کرد وقت نبرد و درنگ — IV: توان کرد و داند شتاب و درنگ — I¹
VI — ² 350 стоит после б. 352 текста. VI — توان کرد وقت شتاب و درنگ — VI
بر مادرش زر و گوهـر بسی * فرستادهام من بدست کسی
³ VI — доб. б.:

هنوز آن نیازی دل و جان من * نه مرد مصافست و لشکر شکن
после которого идут б. 350 текста и варианты бб., доб. в рук. I и IV после б. 353 текста, см.
прим. 6; I, VI — доб. тот же б. после б. 353 текста. ⁴ VI — شیر جوی⁵ VI — گردو⁵
⁶ I, IV — доб. бб.:

چو آیدش هنگام تازد چو شیر * بسی سروران را سر آرد بزیر
بیا تا کنون سوی ایران شویم * ز شادی سوی کاخ داستان شویم
ببینیم تا رای این کار چیست * همین پهلوان ترک فرخنده کیست
بیامد سوی کاخ داستان فراز * یل پهلوان رستم سر فراز
خود و گیو در کاخ خرم شدند * زمانی نشستند و بی غم شدند
چنین گفت رستم کزین باک نیست * که آخر سر انجام جز خاک نیست
نداند کس این پهلوان از که خاست * نداند کسی کین سوار از کجاست
بگیو آنگهی گفت پس پیلتن * که ای گرد سالار لشکر شکن
هم آیدر نشینیم امروز شاد * ز گردان و کاوس گیریم یاد
в VI эти бб., кроме последнего, стоят после б. 352 текста; после первого б. доб. два других; последние два бб. отсутствуют, вместо них стоит б.:

فرسته چنین پاسـخ آورد باز * ازان پرهـنر کـودکـب سرفراز
پنازیـم — I⁸ امروز — I, IV⁷ I — здесь доб. еще 10 бб. явно позднейшего происхождения.
VI — گذاریم⁹ I⁹ فرخنده — IV¹⁰ دریای موج — ср. б. 624 текста.
VI — گذاریم⁹ I⁹ فرخنده — IV¹⁰ دریای موج — ср. б. 624 текста.

بچنگال و نیروی شیران تویی²
 ستاننده مرز مازندران³
 ز تیغ تو ناهید⁴ بریان شود
 هم آورد تو در جهان پیل نیست
 نمان تو کوهی ز بن برکنید⁵
 ز تو برفرازند گردان کلاه
 کز اندیشه آن⁹ دلم گشت ریش
 چو خواندیم آن¹¹ نامه گزدهم
 نباشد بهر کار فریادرس¹²
 که پیش¹⁴ تو آید گرانمایه گیو¹⁵
 مکن داستان را گشاده دو لب¹⁶
 ز زابل برانسی برآری خروش
 نباید جز از تو¹⁸ ورا هم نبرد¹⁹
 عنان تگاور بپاید بسود

دل و پشت گردان ایران¹ تویی
 گشاینده پند هاماوران
 ز گرز تو خورشید گریان شود
 چو گرد پی رخس تو نیل نیست
 نماند تو بر شیر بند افگند
 تویی از⁶ همه بد بایران⁷ پناه
 گزاینده کاری بند⁸ آمد بپیش
 نشستند گردان بپیش¹⁰ بهم
 چنان باد کاندز جهان جز تو کس
 بدان گونه دیدند¹³ گردان نیو
 چو نامه بخوانی بروز و شب
 مگر با سواران بسپار هوش
 بر اینسان¹⁷ که گزدهم زو یاد کرد
 بگیو آنگهی گفت برسان دود²⁰

325

330

335

¹ Л — ایران و توران ² Б — далее вместо перевода бб. 321—327 следуют такие строки:

فکتب کتابا صدره بالثناء علیه و قال فیه لا زلت ملجأ و ملاذ، ولا کان غیرک فی العالم
⁴ T — VI — обратный порядок мисра; I, IV — б. оп. ³ VI и T — مستجارا
 در ایران — I, VI ⁷ در — VI — I, IV ⁶ بر که گزند افگند — I, IV, VI ⁵ بهرام
 بخوانند این — I, IV ¹¹ سراسر — T — ایران — I, IV, VI ¹⁰ او — VI ⁹ نو — I, IV, VI ⁸
 چو خوانند آن — VI ¹² I, IV, VI — б. оп.; в Б — этот б. также отсутствует; см. прим. 2 к
 نزد — I, IV и VI ¹⁴ بران بر نهادند — VI — بران گونه دیدند — I ¹³ 322. б.
 سپهدار گیو — VI ¹⁵ I, IV, VI — доб. б.:
 بنزد تو آرد همان نامه را * بدانی بدو نیکی آن خامه را
 I, IV, VI — доб. б.: ¹⁶

اگر دسته داری بدستت مپوی * یکی تیزکن مغز و بنمای روی
 جز از تو نباشد — I, IV, VI ¹⁸ بدان سان — VI — از انسان — IV — برآن سان — I ¹⁷
 I, VI — доб. б.: ¹⁹

چو نامه به هر اندر آمد بداد * بگپیو دلاور بکردار باد
 برسان رود — VI — پشتاب زود — I, IV ²⁰ IV — доб. вариант того же б.

سپهدار نامه بر ایشان بخواند
 چندی گفت با پهلوانان برآز
 برین سان³ که گزدهم گوید همی
 چه سازیم و درمان این کار⁴ چیست
 بر آن بر نهادند یکسر که گیو
 [برستم رساند⁹ از این آگهی
]گو پیشتن را بدین رزمگاه
 نشست آنگهی رای زد¹⁴ با دبیر

315

۹

یکی نامه فرمود پس شهریاری
 نخست آفرین کرد بر کردگار¹⁶
 دگر آفرین کرد بر پهلوان

320

و زیبن داسستان چنانند گونه¹ : Л—повторяет второе мисра б. 303:

VI—² براند

سپهدار نامه بر ایشان برآز * که این کار گردد بما بر دراز
 پایران I, VI—⁵ درد T—⁴ بدینسان I, IV, VI—³ I, IV—б. оп.
 رسانند VI—⁹ (так!) سام ز VI—⁸ رود پیش I, IV—⁷ بزاول Л—⁶
 T—¹³ بیاورد VI—¹² Л—бб. 316 и 317 оп.¹¹ باهم بشد VI—¹⁰ برهم بشد IV—
 مر اورا بخواند بدین رزمگاه * که او یست ایرانیان را پناه
 I, IV—¹⁴ I, IV—¹⁵ سوی VI—¹⁶ Остальные рук. и T спускают
 IV—¹⁸ I, IV—¹⁷ باد و IV—¹⁷ نباشی و I—
 IV, VI—доб. бб.:

چنان [دان—VI] که اندر جهان جز تو کس * نباشد بهر کار فریادرس
 بدان کز ره ترک نام آوری * یکی تاختن کرد با لشکری
 بدژ در نشستست خود با سپاه * بران مردم دژ گرفتست راه
 یکی پهلوان ست گرد دلیر * بتن ژنده پیل و بدل نره شیر
 از ایران ندارد کسی تاب اوی * مگر تو که تیره کنی آب اوی

- چو خورشید بر زد سر از قیره¹ کوه
 سپهدار سهراب نیزه بدست
 سوی باره آمد یکی بنگرید⁶
 پیامد در دژ گشادند باز⁸ 305
 بفرمان همه پیش او¹² آمدند
 چو نامه بنزدیک خسرو¹⁵ رسید
 گرانمایگانرا ز لشکر بخواند
 نشستند با شاه¹⁷ ایران بهم
 چو طوس و چو گودرز¹⁹ کشواد و گبو 310
- میانرا² بستند ترکان³ گیوه
 یکی بارکش باره⁴ بر نشست⁵
 باره درون بس کسی را⁷ ندید
 ندیدند در⁹ دژ یکی¹⁰ رزمساز¹¹
 بجان هر کسی چاره جو¹³ آمدند¹⁴
 غمی شد دلش کان سخنها شنید
 و زمین داستان چند گونه براند¹⁶
 بزرگان لشکر همه پیش و کم¹⁸
 چو گرگین و بهرام و فرهاد²⁰ نیو

توران — I, IV, VI³ میانهها — I, IV² نیزه — VI; پرز — I, IV و T; دمره — I¹
 بارهٔ قیزتگ — VI و T⁵ بارهٔ قیزتگ بارهٔ — I, IV⁴;
 بران بد که گردان دژ را همه * بگریزد ببندد بسان رمه
 چو آهننگ دژ کرد کسرا ندید * خروشی چو شیر ژیان بر کشید
 IV — доб. еще б.:
 بشب رفته بودند با گژدهم * سواران دژدار و گردان بهم
 VI — доб. тот же б. после б. 305, а за ним б. 304, после которого доб. б.:
 هر آنکس که بود اندر آن جایگاه * گنه کار بودند اگر بی گناه
 بجز اندرون بس کسی را — I, IV⁷ چو سهراب و لشکر بر دژ رسید — I, IV و VI⁶
 در دژ گشادند در — VI⁸ باره درون گژدهم را — T; پیاده درون گژدهم را — VI
 اوی — I و T¹² سرفراز — VI¹¹ کسی — I, IV, VI¹⁰ بر — IV⁹ حال باز
 I, IV, VI و T¹⁴ جوی — IV, VI و T¹³;
 همی جست گرد آفرید و ندید * دلش مهر و پیوند او بر گزید
 بدل گفت از آذیس دریغا دریغ * که شد ماه تابنده در زیر میغ
 310. ср. б. 310. بپرسید بسیار و هم خیره ماند — VI¹⁶ کاوس — IV¹⁵
 همه شهر ایران ز پیش و ز کم — I¹⁸ همه پهلوانان — VI¹⁷
 فرهاد و بهرام — IV; فرهاد و شاپور — I; و — L²⁰ — доб. و IV, VI — доб. 19
 فرهاد و رهام و — VI

تو گفتی¹ که سام سوارست و بس²
 سر بخت گردان همه⁴ خفته گیر⁵
 نکوشیم و دیگر نگوئیم چیز⁶
 نراند سپاه و نسازد کمین⁸
 نگیرد کسی دست او را بدست
 درنگی شود شیر ز اشتاب¹⁰ اوی
 فرستاده را جست¹¹ و بگشاد لب
 نبیند ترا هیچکس زان سپاه¹²
 پس نامه¹⁴ آنگاه بر پای خاست¹⁵
 بران¹⁶ راه بی راه شد ناپدید
 سپردند آن باره¹⁷ دژ بدوی

عنان دار چون او ندیدست کس
 باندیش³ بر آسمان رفته گیر
 اگر خود شکویم یک چند نیز
 اگر دم زند شهریار زمین⁷
 دژ و باره گیرد که خود زور هست
 که این باره⁹ را نیست پایاب اوی
 چو نامه بهر اندر آمد بشب
 [بگفتش چنان رو که فردا پگاه
 فرستاد نامه سوی راه¹³ راست
 بنه بر نهاد و سر اندر کشید
 سوی شهر ایران نهادند روی

295

300

ز ما مایه گیرد که خود زور هست * نگیرد کسی دست او را بدست
 IV—доб. варианты тех же бб. в ином порядке; VI—доб. вариант первого б. и б.:

بنه این که امشب همه بر نهیم * همه گوش را سوی لشکر نهیم
 после б. 295 текста.

¹ I, IV, VI—گویى ² I, IV—доб. б.:

نداریم طاقت درین جنگ اوی * بدین گرز و چنگال و آهنک اوی
 VI—б. оп. ³ I, IV—بزرگیش ⁴ I, IV—فرو ⁵ IV—обратный порядок мисра; VI—б. оп. ⁶ VI—نجویم نیز IV—доб. б.:

بنه اینک امشب همه بر نهیم * همه روی را سوی لشکر نهیم
 ср. прим. 21 к б. 290 (разночтение по I, VI). ⁷ VI—اندرین ⁸ Л, VI—بسازد و بسپاه
 I, IV—бб. 295 и 296 оп. ⁹ VI—پایه ¹⁰ VI—از تاب ¹¹ Так в VI; Л—فرستاد بر خاست
 I, IV—доб. еще б: ¹² Л, Б—б. оп.;

کسی کرد نامه هم اندر زمان * بنزدیک کاوس شاه جهان
 VI—доб. вариант того же б.:

کسی کرد نامه هم اندر زمان * بر آراست ره را چو باد دمان
¹³ I, IV—دست ¹⁴ IV—نامه ¹⁵ VI—доб. б.:

چو او رفت گزدهم اندر زمان * بنزدیک شاه جهان پهلوان
¹⁶ VI—بدان ¹⁷ I, IV, VI, Б—б. оп.; I, IV—доб. б.:

بزیر دژ اندر یکی راه بود * که دشمن ازان ره نه آگاه بود
 VI—доб. вариант того же б. (ср. б. 270 текста и примечание к нему).

که سالش ده و دو باشد¹ فزون
چو² خورشید تابان بدو³ پیکرست
ندیدم کسی را چنان⁵ دست و گرز⁶
ز دریا و از کوه تنگ آیدش
چو بازوی او تیغ برزنده نیست⁷
یکی باره تیغزنگ بر نشست
بر اسپش ندیدم فزون زان پپای⁸
گراید ز بیمنی سوی مغز بوی¹⁰
برش ماند زان¹¹ بازو اندر شگفت
پر اندیشه¹³ جان¹⁴ از پی کار اوست¹⁵
عنان پیچ¹⁷ زمین گونه نشنیده ام
یکی مرد جنگ آور آرد بکف¹⁸
که او اسپ تازد²⁰ برو روز کین²¹

یکی پهلوانی پپیش اندرون
بمالا ز سرو سهی برترست
برش چون بر پیل⁴ و بالاش برز
چو شمشیر هندی بچنگ آیدش
چو آواز او رعد غرنده نیست
هچیر دلاور میاذرا بپست
بشد پپیشی سهراب رزم آزمای
که⁹ برهم زند مرّه را جنگ جوی
که سهرابش از پشت زین برگرفت
درستست و¹² اکنون بزفهار اوست
سواران ترکان¹⁶ بسی دیده ام
میادا که او در میان دو صف
بران¹⁹ کوه بغشایش آرد زمین

لا یزید سنه - B: همه سالش باشد ده و دو - VI: که سالش ز دو هفت ناید - I¹
ز ترکان ندیدم چنان - I, IV⁵ شیر - I, VI⁴ برو - VI³ ز - IV² علی اُسبوعین
B-б. отсутствует. I, IV⁷ B-б. отсутствует. VI⁶ بایران ندیدم چنان - VI
доб. б.:

بایران و توران چنان مرد نیست * ز گردان کس اورا هم آورد نیست
VI-доб. вариант того же б. I, VI¹⁰ б. оп. I, VI⁹ چو - IV⁹ زیر پای - VI⁸
B-б. отсутствует. I, IV¹⁴ پر آزار - I, IV¹³ و - VI¹² زو - VI¹¹ از - I, IV¹¹ مغز - I¹⁴
I¹⁶ B-б. отсутствует. و پر از درد اوست - IV: و پر از درد پوست - I, VI¹⁵
VI¹⁸ доб. б.: عنان دار - I¹⁷ ز توران و ایران - IV: سواران توران
نخواهم که با او بمحرا بود * هم آورد اگر کوه خارا بود
که او اسپ راند - I, IV: کجا اسپ راند - VI²⁰ بدان - VI: پرین - I, IV¹⁹
I-доб. бб.: پر ز کین - IV²¹

از ایران همه فرهی رفته گیر * جهان از سر تیغش آشفته گیر
اگر دم زند شهریار اندرین * نیارد سپاه و نه سازد کمین

کجا دژ² بدان جای³ بر پدای بود⁴
 پیکبار گوی دست پدر را بشست⁶
 ز پیکار مان دست⁷ کوتاه گشت
 به بینند آسپد روز فیرد⁹

270 بُزیر دژ اندر یکی جای¹ بود
بتاراج داد آن همه بوم و رست⁵
چنین گفت کامروز پیگاه گشت
بر آرم بشبگیر⁸ ازین باره گرد

人

بی‌آورد و بن‌شاند مردی دبی‌ر¹¹
 براف‌گند پوینده مردی برآه
 نمود آذگه‌ی گ‌گردش روزگار¹³
 همه رزم جوینان¹⁴ کندآوران

چو بر گشت سهراب¹⁰ گذر دهم پیر
یکی نامه بنوشت نزد یک شاه 275
نخست آفرین کرد بر کردگار¹²
که آمد بر ما سپاهی گران

VI — доб. варианты тех же бб. и бб.:

پشیمانی آنکه ندارد سود * چو گردون گردان کلاهت ربود
بسهراب گفت او که یاوه مگوی * که کارت بدانست ای جنگجوی
اگر جنگ را آمدهستی کنون * همانا که گردی بدستم زبون
بگفت و بخندید و بنمود راه * بزیر آمد از بام و بر سر کلاه
بتدبیر بنشست با گستههم * زدی رای بسیار با بیش و کم
سراجم گفتند کاینست راه * که نامه نویسیم نزدیک شاه
وزان پس بسیچیم راه گریز * هم امشب بتازیم چون باد تیز
پرین بر نهادهد و بر خاستند * همانگاه باره بر آراستند

ср. прим. 3 к б. 258 (разночтение по Т).

که دشمن از آن ره نه-⁴ IV از آن جای-³ I که آن دژ-² VI راه-¹ IV
 I, IV, 270 و 271 стоят после б. 273 текста; VI — доб. б.:

چو بر گشت ازان جای-گه جنگجوی * سوی لشکر خویش بنهاد روی
 IV⁸ — ز پیگارمان کار — I, IV⁷ بر ایشان بیکباره بدخواه گشت — IV⁶ ودشت — IV⁵
 : I, IV — доб. б.: I, IV — вариант мисра: ⁹ I, IV — برآریم شهگیر
 چو گفت این-عنان را بتابید و رفت * سوی جای خود راه را برگرفت
 چو او باز گردید — I, IV¹⁰ за которым следуют бб. 270 и 271 текста (ср. прим. 4).
 I, IV¹⁴ — Б-б. отсутствует. ¹³ B-б. — ¹² I, IV — شه-ریار — ¹¹ IV, VI — ¹⁰ I, IV — ⁹ I, IV — ⁸ I, IV — ⁷ I, IV — ⁶ I, IV — ⁵ I, IV — ⁴ I, IV — ³ I, IV — ² I, IV — ¹ I, IV — ⁰ I, IV — ⁻¹ I, IV — ⁻² I, IV — ⁻³ I, IV — ⁻⁴ I, IV — ⁻⁵ I, IV — ⁻⁶ I, IV — ⁻⁷ I, IV — ⁻⁸ I, IV — ⁻⁹ I, IV — ⁻¹⁰ I, IV — ⁻¹¹ I, IV — ⁻¹² I, IV — ⁻¹³ I, IV — ⁻¹⁴ I, IV — ⁻¹⁵ I, IV — ⁻¹⁶ I, IV — ⁻¹⁷ I, IV — ⁻¹⁸ I, IV — ⁻¹⁹ I, IV — ⁻²⁰ I, IV — ⁻²¹ I, IV — ⁻²² I, IV — ⁻²³ I, IV — ⁻²⁴ I, IV — ⁻²⁵ I, IV — ⁻²⁶ I, IV — ⁻²⁷ I, IV — ⁻²⁸ I, IV — ⁻²⁹ I, IV — ⁻³⁰ I, IV — ⁻³¹ I, IV — ⁻³² I, IV — ⁻³³ I, IV — ⁻³⁴ I, IV — ⁻³⁵ I, IV — ⁻³⁶ I, IV — ⁻³⁷ I, IV — ⁻³⁸ I, IV — ⁻³⁹ I, IV — ⁻⁴⁰ I, IV — ⁻⁴¹ I, IV — ⁻⁴² I, IV — ⁻⁴³ I, IV — ⁻⁴⁴ I, IV — ⁻⁴⁵ I, IV — ⁻⁴⁶ I, IV — ⁻⁴⁷ I, IV — ⁻⁴⁸ I, IV — ⁻⁴⁹ I, IV — ⁻⁵⁰ I, IV — ⁻⁵¹ I, IV — ⁻⁵² I, IV — ⁻⁵³ I, IV — ⁻⁵⁴ I, IV — ⁻⁵⁵ I, IV — ⁻⁵⁶ I, IV — ⁻⁵⁷ I, IV — ⁻⁵⁸ I, IV — ⁻⁵⁹ I, IV — ⁻⁶⁰ I, IV — ⁻⁶¹ I, IV — ⁻⁶² I, IV — ⁻⁶³ I, IV — ⁻⁶⁴ I, IV — ⁻⁶⁵ I, IV — ⁻⁶⁶ I, IV — ⁻⁶⁷ I, IV — ⁻⁶⁸ I, IV — ⁻⁶⁹ I, IV — ⁻⁷⁰ I, IV — ⁻⁷¹ I, IV — ⁻⁷² I, IV — ⁻⁷³ I, IV — ⁻⁷⁴ I, IV — ⁻⁷⁵ I, IV — ⁻⁷⁶ I, IV — ⁻⁷⁷ I, IV — ⁻⁷⁸ I, IV — ⁻⁷⁹ I, IV — ⁻⁸⁰ I, IV — ⁻⁸¹ I, IV — ⁻⁸² I, IV — ⁻⁸³ I, IV — ⁻⁸⁴ I, IV — ⁻⁸⁵ I, IV — ⁻⁸⁶ I, IV — ⁻⁸⁷ I, IV — ⁻⁸⁸ I, IV — ⁻⁸⁹ I, IV — ⁻⁹⁰ I, IV — ⁻⁹¹ I, IV — ⁻⁹² I, IV — ⁻⁹³ I, IV — ⁻⁹⁴ I, IV — ⁻⁹⁵ I, IV — ⁻⁹⁶ I, IV — ⁻⁹⁷ I, IV — ⁻⁹⁸ I, IV — ⁻⁹⁹ I, IV — ⁻¹⁰⁰ I, IV — ⁻¹⁰¹ I, IV — ⁻¹⁰² I, IV — ⁻¹⁰³ I, IV — ⁻¹⁰⁴ I, IV — ⁻¹⁰⁵ I, IV — ⁻¹⁰⁶ I, IV — ⁻¹⁰⁷ I, IV — ⁻¹⁰⁸ I, IV — ⁻¹⁰⁹ I, IV — ⁻¹¹⁰ I, IV — ⁻¹¹¹ I, IV — ⁻¹¹² I, IV — ⁻¹¹³ I, IV — ⁻¹¹⁴ I, IV — ⁻¹¹⁵ I, IV — ⁻¹¹⁶ I, IV — ⁻¹¹⁷ I, IV — ⁻¹¹⁸ I, IV — ⁻¹¹⁹ I, IV — ⁻¹²⁰ I, IV — ⁻¹²¹ I, IV — ⁻¹²² I, IV — ⁻¹²³ I, IV — ⁻¹²⁴ I, IV — ⁻¹²⁵ I, IV — ⁻¹²⁶ I, IV — ⁻¹²⁷ I, IV — ⁻¹²⁸ I, IV — ⁻¹²⁹ I, IV — ⁻¹³⁰ I, IV — ⁻¹³¹ I, IV — ⁻¹³² I, IV — ⁻¹³³ I, IV — ⁻¹³⁴ I, IV — ⁻¹³⁵ I, IV — ⁻¹³⁶ I, IV — ⁻¹³⁷ I, IV — ⁻¹³⁸ I, IV — ⁻¹³⁹ I, IV — ⁻¹⁴⁰ I, IV — ⁻¹⁴¹ I, IV — ⁻¹⁴² I, IV — ⁻¹⁴³ I, IV — ⁻¹⁴⁴ I, IV — ⁻¹⁴⁵ I, IV — ⁻¹⁴⁶ I, IV — ⁻¹⁴⁷ I, IV — ⁻¹⁴⁸ I, IV — ⁻¹⁴⁹ I, IV — ⁻¹⁵⁰ I, IV — ⁻¹⁵¹ I, IV — ⁻¹⁵² I, IV — ⁻¹⁵³ I, IV — ⁻¹⁵⁴ I, IV — ⁻¹⁵⁵ I, IV — ⁻¹⁵⁶ I, IV — ⁻¹⁵⁷ I, IV — ⁻¹⁵⁸ I, IV — ⁻¹⁵⁹ I, IV — ⁻¹⁶⁰ I, IV — ⁻¹⁶¹ I, IV — ⁻¹⁶² I, IV — ⁻¹⁶³ I, IV — ⁻¹⁶⁴ I, IV — ⁻¹⁶⁵ I, IV — ⁻¹⁶⁶ I, IV — ⁻¹⁶⁷ I, IV — ⁻¹⁶⁸ I, IV — ⁻¹⁶⁹ I, IV — ⁻¹⁷⁰ I, IV — ⁻¹⁷¹ I, IV — ⁻¹⁷² I, IV — ⁻¹⁷³ I, IV — ⁻¹⁷⁴ I, IV — ⁻¹⁷⁵ I, IV — ⁻¹⁷⁶ I, IV — ⁻¹⁷⁷ I, IV — ⁻¹⁷⁸ I, IV — ⁻¹⁷⁹ I, IV — ⁻¹⁸⁰ I, IV — ⁻¹⁸¹ I, IV — ⁻¹⁸² I, IV — ⁻¹⁸³ I, IV — ⁻¹⁸⁴ I, IV — ⁻¹⁸⁵ I, IV — ⁻¹⁸⁶ I, IV — ⁻¹⁸⁷ I, IV — ⁻¹⁸⁸ I, IV — ⁻¹⁸⁹ I, IV — ⁻¹⁹⁰ I, IV — ⁻¹⁹¹ I, IV — ⁻¹⁹² I, IV — ⁻¹⁹³ I, IV — ⁻¹⁹⁴ I, IV — ⁻¹⁹⁵ I, IV — ⁻¹⁹⁶ I, IV — ⁻¹⁹⁷ I, IV — ⁻¹⁹⁸ I, IV — ⁻¹⁹⁹ I, IV — ⁻²⁰⁰ I, IV — ⁻²⁰¹ I, IV — ⁻²⁰² I, IV — ⁻²⁰³ I, IV — ⁻²⁰⁴ I, IV — ⁻²⁰⁵ I, IV — ⁻²⁰⁶ I, IV — ⁻²⁰⁷ I, IV — ⁻²⁰⁸ I, IV — ⁻²⁰⁹ I, IV — ⁻²¹⁰ I, IV — ⁻²¹¹ I, IV — ⁻²¹² I, IV — ⁻²¹³ I, IV — ⁻²¹⁴ I, IV — ⁻²¹⁵ I, IV — ⁻²¹⁶ I, IV — ⁻²¹⁷ I, IV — ⁻²¹⁸ I, IV — ⁻²¹⁹ I, IV — ⁻²²⁰ I, IV — ⁻²²¹ I, IV — ⁻²²² I, IV — ⁻²²³ I, IV — ⁻²²⁴ I, IV — ⁻²²⁵ I, IV — ⁻²²⁶ I, IV — ⁻²²⁷ I, IV — ⁻²²⁸ I, IV — ⁻²²⁹ I, IV — ⁻²³⁰ I, IV — ⁻²³¹ I, IV — ⁻²³² I, IV — ⁻²³³ I, IV — ⁻²³⁴ I, IV — ⁻²³⁵ I, IV — ⁻²³⁶ I, IV — ⁻²³⁷ I, IV — ⁻²³⁸ I, IV — ⁻²³⁹ I, IV — ⁻²⁴⁰ I, IV — ⁻²⁴¹ I, IV — ⁻²⁴² I, IV — ⁻²⁴³ I, IV — ⁻²⁴⁴ I, IV — ⁻²⁴⁵ I, IV — ⁻²⁴⁶ I, IV — ⁻²⁴⁷ I, IV — ⁻²⁴⁸ I, IV — ⁻²⁴⁹ I, IV — ⁻²⁵⁰ I, IV — ⁻²⁵¹ I, IV — ⁻²⁵² I, IV — ⁻²⁵³ I, IV — ⁻²⁵⁴ I, IV — ⁻²⁵⁵ I, IV — ⁻²⁵⁶ I, IV — ⁻²⁵⁷ I, IV — ⁻²⁵⁸ I, IV — ⁻²⁵⁹ I, IV — ⁻²⁶⁰ I, IV — ⁻²⁶¹ I, IV — ⁻²⁶² I, IV — ⁻²⁶³ I, IV — ⁻²⁶⁴ I, IV — ⁻²⁶⁵ I, IV — ⁻²⁶⁶ I, IV — ⁻²⁶⁷ I, IV — ⁻²⁶⁸ I, IV — ⁻²⁶⁹ I, IV — ⁻²⁷⁰ I, IV — ⁻²⁷¹ I, IV — ⁻²⁷² I, IV — ⁻²⁷³ I, IV — ⁻²⁷⁴ I, IV — ⁻²⁷⁵ I, IV — ⁻²⁷⁶ I, IV — ⁻²⁷⁷ I, IV — ⁻²⁷⁸ I, IV — ⁻²⁷⁹ I, IV — ⁻²⁸⁰ I, IV — ⁻²⁸¹ I, IV — ⁻²⁸² I, IV — ⁻²⁸³ I, IV — ⁻²⁸⁴ I, IV — ⁻²⁸⁵ I, IV — ⁻²⁸⁶ I, IV — ⁻²⁸⁷ I, IV — ⁻²⁸⁸ I, IV — ⁻²⁸⁹ I, IV — ⁻²⁹⁰ I, IV — ⁻²⁹¹ I, IV — ⁻²⁹² I, IV — ⁻²⁹³ I, IV — ⁻²⁹⁴ I, IV —

چنین گفت کای شاه ترکان چین¹
هم از آمدن هم ز دشت نبرد³
که ترکان ز ایران نیابند جفت
بدین درد غمگین مکن خویشستن
که جز بافرین بزرگان نه
نداری⁷ کس از پهلوانان همال
که آورد گردی⁸ ز توران سپاه
شما¹¹ با تهمتن ندارید پای
ندافم چه آید ز بد بر سرت¹³
همی از پلنگان بپاید نهفت
رخ نامور سوی توران کنی¹⁴
خورد گاو نادان ز پهلوی خویش¹⁶
که آسان¹⁸ همی دژ بچنگ آمدش¹⁹

چو سهراب را دید بر پشت زین
چرا رنجه گشتی کنون² باز گرد
بخندید و اورا⁴ به افسوس گفت
چنین بود و⁵ روزی نبودت ز من
همانا که تو خود ز ترکان نه
بدان زور و بازوی و آن کتف و یال⁶
و لیکن چو آگاهی آید بشاه
شهنشاه و رستم⁹ بجنبید¹⁰ ز جای
نماید یکی¹² زنده از لشکرت
دریغ آیدم کین چنین یال و سفت
ترا بهتر آید که فرمان کنی
نباشی پس ایمن ببازوی¹⁵ خویش
چو بشنید سهراب ننگ¹⁷ آمدش

260

265

¹ I, IV — چین و شاه توران ² I, IV, VI — چنین ³ T — доб. бб.:

بدو گفت سهراب کای خوب چهر * بتاج و بتخت و بهاه و بههر
که این باره با خاک پست آورم * ترا ای ستمگر بدست آورم
چو بیچاره گردی و پیچان شوی * ز گفتار هرزه پشیمان شوی
پشیمانی آنگه نداردت سود * چو گردون گردان کلاحت ره بود
کجا رفت پشیمان که کردی پدید * چو بشنید گفتار گرد آفرید
بدان زور I — ⁶ رفت VI — رفت و ⁵ I, IV و آنگه VI — و با او ⁴ I, IV
بدین زور و این بازو و کتف و یال VI — و آن بازو و کتف و یال
LI — ¹¹ بپیچد I — ¹⁰ مع رستم B — ⁹ که آمد گروهی I, IV — ⁸ نیابی I, IV
همان ¹² VI — کسی ¹³ B — бб. 265 и 266 отсутствуют. ¹⁴ I — бб. 267 и 268 оп.; IV —
б. 267 стоит после б. 268 текста. ¹⁵ VI — ز بازوی ¹⁶ B — переводит б. 268 следующим
образом: ¹⁷ IV, VI — نیک ¹⁸ I — کز انسان
¹⁹ I, IV — доб. бб.:

بدو گفت سهراب کای خوب چهر * بتاج و بتخت و بهاه و بههر
که این باره با خاک پست آورم * ترا ای ستمگر بدست آورم
چو بیچاره گردی و پیچان شوی * ز گفتار هرزه پشیمان شوی

بدو گفت کاکنون ازین بر مگرد¹ که دیدی مرا² روزگار نبرد³
 برین باره دژ⁴ دل اندر میند
 بپای آورد زخم کوپال من
 عنان را بپیشچید گرد آفرید
 همی رفت و سه راب⁹ با او بهم¹⁰ 250
 در باره پگشاد¹¹ گرد آفرید
 در دژ بستند و غمگین شدند
 ز آزار گردآفرید و هجیر¹⁵
 بگفتند کای نیکدل¹⁷ شیر زن
 که هم رزم جستی هم¹⁸ افسون و رنگ 255
 بخندید بسپار گردآفرید

که دیدی مرا² روزگار نبرد³
 که این⁵ نیست برتر ز ابر⁶ بلند
 نراند کسی نیزه بر⁷ یال من
 سخند سرافراز بر دژ کشید⁸
 پیامد بدرگاه دژ گزدهم
 تن خسته و بسته¹² بر دژ کشید¹³
 پر از غم دل و دیده خونین شدند¹⁴
 پر از درد بودند برنا و پیر¹⁶
 پر از غم بد از تو دل انجمن
 نیامد ز کار تو بر دوده¹⁹ ننگ²⁰
 بهاره برآمد²¹ سپه بنگرید²²

بیایا بکردار سرو بلند * لبانش چو پسته دهانش چو قند
 после котрых следует вариант б., доб. рукописями Л и VI:

زگفتار او مبتلا شد دلش * تو گفستی که دژ بلا شد دلش
 زمین - IV² ازین کینه اکنون نگرد - VI: زین گفته اکنون مگرد - I, IV⁴
 - I, IV⁵ بدین باره و دژ - IV: بدان باره دژ - I⁴ چو کردی شود بخت را روی زرد - VI³
 بهاره برآمد سپه (را) گزید - I⁸ نگه کن بدین بازو و - VI⁷ چرخ - I, IV⁶ که آن
 سمند - I, IV¹² در دژ گشادند - T¹¹ و دختر ز بیم (так!) - VI¹⁰ و نژدار - I, IV⁹
 - VI: از در دژ کشید - IV¹³ سرافراز

بدژ راند بهاره هم اندر زمان * بخندید سه راب روشن روان
 از آزار و کردار کار هجیر - I, IV¹⁵ وزان ترک بدخواه پرکین شدند - VI¹⁴
 VI: (так!) از آواز دكروز کار هجیر - VI¹⁶ Б - бб. 253, 254 и 255 отсутствуют; VI - доб. б.:
 چو دخترش را دید گزدهم پیر * ز شادی رخس گشت ماندند شیر
 T - доб. б.:

بر دختر آمد همی گزدهم * اپا نامداران و گزدهم
 روزه - IV¹⁹ و - VI¹⁸ بدو گفت کای نیکدل - IV, VI: بدو گزدهم گفت کای - I¹⁷
 - IV²⁰ ننگ - VI: ننگ - VI: доб. б.:

سپاس از خداوند چرخ بلند * که نامد بچانت ز دشمن گزند
 چنین گفت کامد بلایی پدید - I, IV²² پیاده پیامد - VI²¹

- 235 بداندست کاویخت گردآفرید بدو روی بنمود و گفت ای دلیر
 دو لشکر نظاره برین جنگ ما کنون من گشایم⁴ چنین روی و موی
 که با دختری او بدشت نمرد نهانی⁸ بسازیم بهتر بود
 ز بهر من آهو ز هر سو مغواه¹⁰ کنون لشکر و دژ بفرمان تست
 دژ و گنج و دژ بان سراسر قراست چو رخساره بنمود سهراب را
 یکی بوستان بد در اندر¹⁴ بهشت دو چشمش گوزن و دو ابرو کمان
- 240 245
- مر آنرا جز از¹ چاره درمان ندید² میان دلیران بگردار شایر
 برین گرز و شمشیر³ و آهنک ما سپاه تو⁵ گردد پر از گفت و گوی⁶
 بدین سان بابر اندر آورد گرد⁷ خرد داشتین کار بهتر بود⁹
 میان دو صف بر کشیده سپاه نباید برین آشتی جنگ¹¹ جست
 چو آیی¹² بدان ساز کت دل هواست¹³ ز خوشاب بگشاد عذاب را
 بهالای او سرو دهقان نکشت تو گفתי همی بشکفت هر زمان¹⁵

¹ VI — آن جز ² T — вар. б.:

گشادش رخ آنگاه گرد آفرید * مر آن را جز این هیچ چاره ندید
 سپاه از تو⁵ IV, VI — گشاده⁴ بدین گردش و ساز³ VI —
⁶ VI — доб. б.:

بخندند گردان سراسر برین * بران سرفرازان و گردان و کین
⁷ IV — доб. бб.:

زنانش چنین اند ایرانیان * چه گویند گردان بگرز گران
 نباید که چندین درنگ آوری * همه نام مارا بننگ آوری
 VI — доб. вариант второго б.:

نماید که چندین درنگ آورد * همان نام تو زیر ننگ آورد
 از هر سو آهو مغواه¹⁰ IV — 240 текста. 239 б. VI — همانا⁹ IV —
 VI — мисра искажено. 11 VI — کینه 12 IV — که رانی¹³ IV — оп. (так!);
 بد در ایدر¹⁴ L — چنان کت مراد و هواست T: چنان ساز دل کت هواست VI —
 VI — بود اندر¹⁵ I — (конец лакуны) بشکند از همان¹⁵ VI — доб. б.:

ز گفتار او مبتلا شد دلش * برافروخت گنج بلا شد دلش
 IV — доб. бб.:

بعارض چو دیبای منسوج بود * بزللفیها بندها روت بود

- عنان بر گرایید و برگاشت اسپ
زدوده سنان آنگهی در ربود
220 بزود بر کمر بند گرد آفرید
ز زین بر گرفتش بکردار گوی
چو بر زین⁶ پیچید گرد آفرید
بزد نیزه⁷ او بدو نیم کرد
به آورد بها او بسنده نبود
225 سپهرید عنان ازدها را سپرد
چو آمد خروشان بتنگ اندرش
رها شد ز بند زره موی اوی
بدانست سهراب کو دخترست
شگفت آمدش گفت از ایران سپاه
230 سواران جنگی بروز نبرد
ز فتر اکب بگشاد پیچان کمند
بدو گفت کز من رهای¹⁹ مجوی
نیامد بدامم بسان تو گور
- بیامد بکردار آذر¹ گشسپ¹
در آمد بدو هم بکردار دود²
زره بر برش یک بیک³ بر درید
چو چوگان بزخم⁴ اندر آید بدوی⁵
یکی تیغ تیز از میان بر کشید
نشست از بر اسپ⁸ و بر خاست گرد
پیچید⁹ ازو روی و¹⁰ برگاشت¹¹ زود
بخشم از جهان¹² روشنایی ببرد¹³
بجنبید¹⁴ و برداشت خود از سرش
درفشان چو خورشید شد روی اوی
سر و موی او از در¹⁵ افسرست
چنین دختر آید به آوردگاه
همانا با بر¹⁶ اندر آرد گرد¹⁷
بمنداخت و¹⁸ آمد میانش بمند
چرا جنگ جویی²⁰ تو ای ماه روی
ز چنگم رهایی نیابی مشور

1. VI — доб. бб.:

چو آشفته شیری و تنیدی نمود * سر نیزه را سوی او کرد زود
بدست اندرون نیزه جان ستان * پس پشت خود کردش آنگه سنان
IV — доб. второй б. разночтения по VI и б.:

بر آشفته شد شیر و تنیدی نمود * بن نیزه را سوی او کرد زود
VI — ز باد IV⁴ یک بیک از تنش VI — بر تنش یک بیک IV³ IV — б. оп.²
بزود تیغ و نیزه IV⁷, VI⁷ بر خود IV⁶ آورد روی VI — آید بروی IV⁵ بتاب
بر گشت IV¹¹ و زو روی VI¹⁰ شتابید VI — بتابید I, IV⁹ بر زین VI⁸
IV¹⁶ از در و IV¹⁵ بخندید IV¹⁴, VI¹⁴ VI — б. оп.¹³ بچنگ از هوا IV¹²
оп. VI¹⁸ و VI¹⁸ (текст искажен). доб. б. VI — نیارند گرد VI¹⁷ بر او VI — زابر
جستی IV²⁰ بهانه IV¹⁹

- نهان کرد گیسو بنیز زره
 فرود آمد از بکردار شیر
 پیش سپاه اندر آمد چو گرد
 که گردان کداحند و جنگ آوران⁵ 205
- چو سهراب شیراژن او را بدید
 چنین گفت کاسد دگر باره گور
 پوشید خفتان و بر سر نهاد
 پیامد دمان پیشی گرد آفرید
 کمان را بزه کرد و بگشاد بر
 سهراب بر¹⁰ تیر باران گرفت
 نگه کرد سهراب و آمدش زندگ¹²
 سپر بر¹⁵ سر آورد و بنهاد روی
 چو سهراب را¹⁸ دید گرد آفرید¹⁹
 کمان بزه را²⁰ بازو فگند
 سر نیزه را سوی سهراب کرد
 بر آشفست سهراب و شد چون²³ پلنگ 215
- بزد بر سر ترگ¹ رومی گره²
 کمر بر میان بادپای بنیز³
 چو رعد خروشان یکی ویله⁴ کرد
 دلیران و کار آزموده سران⁶
 بخندید و لب را بدندان گزید
 بدم خداوند شمشیر و زور⁷
 یکی ترگ چینی⁸ بکردار باد
 چو دخت کهند افکن او را بدید
 نبد مرغ را پیشی تیرش⁹ گذر
 چپ و راست جنگ سواران¹¹ گرفت
 بر آشفست و تیز¹³ اندر آمد بچنگ¹⁴
 ز پیگار¹⁶ خون اندر آمد بجوی¹⁷
 که برسان آتش همی بر دمید
 سمنش برآمد بابر²¹ بلند
 عنان و سنان را²² پر از تاب کرد
 چو بدخواه او چاره گر بد بچنگ²⁴

¹ Б — البیضة ² VI — گره را ³ VI — доб. б.:

ز در رفت پویان بسان بهار * یکی تیر در دستش آهن گذار
 VI — доб. бб.: ⁴ VI — نعره ⁵ IV — کند آوران ⁶ VI — جنگی سران

که بر من یکی آزمون را ز جنگ * نگردد بسان دلاور نهنگ
 ز چندان کشی (так!) لشکر سرفراز * مر او را نیامد کسی پیشی باز
 بگردش¹¹ IV — چو سهراب را¹⁰ IV — بندش⁹ VI — رومی⁸ IV — ⁷ Б — перевод б. оп.
 212 — 225 передает следую-
 щим образом: ¹² VI — تنگ ¹³ VI — و پس ¹⁴ Б — бб. ¹⁵ B — перевод б. оп.

فصل سیفه و قطع رمحها فولت هاربه من بین یدیه فرکض سهراب فی اثرها
 بنزدیک آن دختر جنگ جوی¹⁷ T — پیکان¹⁶ VI — در¹⁵ IV —

هم او را نمی^{VI} — هم آورد را¹⁸ IV — ²⁰ IV, VI — ¹⁹ VI — ²¹ VI — ²² IV — سنانش ²³ IV — همچون ²⁴ IV —
 برابر²¹ VI — کمان را بزه بر

که بدخواه او خیره بد روز جنگ^{VI} — چو بدخواه را دید او بادرنگ

نیامد سنان^۲ اندرو جایگیر
 بن^۴ نیزه زد بر میان^۵ دلیر^۶
 نیامد همی زو بدلیش ایچ یاد^۷
 همی خواست از تن بریدن سرش
 غمی شد ز سهراب و زنهار خواست
 چو خشنود شد پند بسیار داد
 بنزدیک هومان فرستاد او
 که اورا گرفتند و بردند اسپر
 که کم شد هچیر اندر آن انجمن

یکی نیمه زده¹ بر میانش هجیر
 سنان باز پس کرد³ سهراب شیر
 ز زین بر گرفتهش بکردار باد
 ز اسب اندر آمدنشست از برش
 پیچید و برگشت بردست راست
 رها کرد ازو چند گ و زنهار داد
 بپستش بپند آنگهی رزمجوی⁸
 بدژ در⁹ چو آگه شدند از هجیر
 خروش آمد و ناله¹⁰ مـرد و زن

Y

که سالار آن انجمن گشت کم¹²
همیشه بچنگ اندرون نامدار
زمانه ز مادر چنبنی ناورید¹⁵
که شد لاله رنگش بکردار قیصر¹⁷
نبود اندر آن کار جای درنگ

چو آگاه شد دختر¹¹ گزدهم
 زنی بود برسان¹³ گزری¹⁴ سوار
 کجا نام او بود گزرد آفرید
 چنان ننگش¹⁶ آمد ز کار هجیر
 پیوشید درع سواران جنگ¹⁸

¹IV — یزد نيزه — ²VI — سنازش نيزود — ³VI — برد — ⁴VI — يکى — ⁵IV — ميمازش — ⁶VI — هچير — ⁷IV — ياد — ⁸VI — вторе мисра б. 190, бб. 191 и 192 и первое мисра б. 193 оп.; T — доб. б.:

بزد بر زمينش چو يک لخت کوه * بجان و دلش اندر آمد ستوه
خروشان - VI¹⁰ بدين در - VI⁹ 191-196 гг. - Б. جندگجوى - VI⁸ IV⁸
زان سخن - VI¹¹ 12 VI - доб. бб.: شدند آزمان

پلرزید همی دخت را گزدهم * برادرش را خورد بدو گسته‌هم (takl)
 بدان دخت را نام گرد آفرید * که چون او کس اندر زمانه ندید
 غمی گشت و بر زد خروشی بدرد * برآورد از دل یـکـی بـاد سـرد
 و بلغ الحبر الی T—доб. третий б. разночтения по VI; Б—бб. 196 — 201 передает так:
 14 VI—کردار IV—¹³ القلعة بما جرى علی هجیر فلیست المرأة السلاح
 17 IV—شد IV—¹⁶ نرکش VI—б. оп. * که چون او بچنگ اندرون کس ندید—IV¹⁵
 18 T—سواران که او را گرفتند و بردند اسیر VI—ошибочно; لاله بر گش بکردار قیر
 بچنگ

- چو سهراب نزدیکی دژ¹ رسید
نشست از بر بادپای چوگرد
چو سهراب جنگ آور اورا بدید
ز لشکر برون تاخت بر سان شیر
چنین گفت با رزم دیده هجیر
چه مردی و نام و نژاد تو چیست⁶
هجیرش چنین داد پاسخ که بس
هجیر دلیر و¹⁰ سپهبد منم
فرستم بنزدیک شاه جهان¹²
بخندید سهراب کین¹⁴ گفت و گوی
چنان¹⁵ نیزه بر نیزه بر ساختند¹⁶
- 180
- 185
- هجیر دلاور سپه را² بدید
ز دژ رفت پویان بدشت نبرد³
برآشفت و شمشیر کین برکشید
بپیش هجیر اندر آمد دلیر⁴
که تنها جنگ آمدی خیره خیر⁵
که زاینده را بر تو باید گریست
بترسی⁷ نباید⁸ مرا یار کس⁹
سرت را هم اکنون¹¹ ز تن برکنم
تنت را کنم زیر گل در¹³ نهان
بگوش آمدش قیز بنهاد روی
که از یکدگر¹⁷ باز شناختند¹⁸

VI - доб. бб.:³ مر اورا - IV² نزدیک او در - VI نزدیک آن دژ - IV¹

بدان لشکر ترک آواز داد * چنین گفت آن گرد پهلوی نژاد
که گردان کدامین و جنگ آوران * دلیران و کار آزموده سران
که با من بگردند در کینه گاه * ز چندین دلاور سران سپاه
پذیره نیامد کس اورا بجنگ * که بد برز بالا و بازو نهنگ
چنین گفت - IV⁴ فطاعن هو و سهراب B - бб. 179-188 передает одной фразой:
IV⁵ - заменяет б. двумя следующими: (ср. следующий, б. 181 текста).
که تنها جنگ آمدی خیره خیر * کنون پای دار و عنان سخت گیر
چرا خیره تنها بجنگ آمدی * خرامان بجنگ نهنگ آمدی
نیاید - IV⁸ بمردی - VI; جنگت - IV⁷ چه نامی و اصل و نژاد تو چیست - IV⁶
VI - доб. бб.:⁹ نیابی - VI

منم گرد ایران سوار دلیر * که روبه شود پیش من نره شیر
کند کرس اندر - VI¹³ مهان - VI¹² هم اکنون سرت را - IV, VI¹¹ و - IV, VI¹⁰
که - VI; همی یکدگر - IV¹⁷ انداختند - IV¹⁶ سبک - IV¹⁵ زین - IV¹⁴
IV, VI - доб. бб.:¹⁸ نیزه زهم

چو آتش درآمد گو پیل زور * چو کوهی روان کرد از جا ستور

- 165 اگر جنگ جویی تو جنگ آورند
چنین نامه و² خلعت شهریار
بسهراب آگاهای آمد ز راه
پذیره بشد با نیا همچو باد⁵
چو هومان ورا دید با یال و کفت
بدو داد پس نامه شهریار
170 جهانجوی چون نامه شاه خواند⁸
کسی را نمد پای¹⁰ با او بجنگ
دژی بود کش خواندندی سپید
نگهبان دژ رزم دیده هجیر
هنوز آنزمان گسته¹⁵ خرد بود
175 یکی خواهرش¹⁷ بود گرد و سوار
- جهان بر بداندیش تنگ آورند¹
ببردند با ساز چندان سوار³
ز هومان و از بارمان و سپاه⁴
سپه دید چندان دلش گشت شاد
فرو ماند هومان ازو در⁶ شگفت
ایا هدیه و اسب و استر بیمار⁷
ازان جایگه تیز لشکر براند⁹
اگر شیر پیش آمدی¹¹ گر پلنگ¹²
بران دژ بد ایرانیان را¹³ امید
که با زور و دل بود و با دار و گیر¹⁴
بغردی گراینده¹⁶ و گرد بود
بداندیش و گردنکش¹⁸ و نامدار¹⁹

چو آن نامه و VI - 'چو آن نامه با IV -² VI - здесь б. оп. (см. прим. 7 к б. 170).

VI - вар. б.⁴ با اسب و استر بیمار VI - اسپان و چندی سوار IV -³

پس آمد بسهراب از ایشان خبر * پذیره شدن را بمستثنی کمر

نشد با نیا پیش هومان چو باد VI - نیم آمد دمان نزد هومان چو باد IV -⁵

IV, VI - доб. б.: ساز چندان نثار VI - آلت کارزار IV -⁷ بینادل اندر VI -⁶

همان نیز بیدار دو پهلوان * بگفتند پیغام شاه ردان

VI - после этого б. доб. еще б.:

که گر جنگ جویی تو جنگ آورند * جهان بر بداندیش تنگ آورند

I, IV, VI - نامه او بخواند T - доб. б.:⁹

بزد کوس و سوی ره آورد روی * جهان شد پر از لشکر و های و هوی

IV - доб. б.:¹² نهنگ IV - آمدش IV - آیدش T -¹¹ قاب IV -¹⁰

سوی مرز ایران سپه را براند * همی سوخت آباد و چیزی نماند

VI - мисра испорчено. با گرز [و] تیر IV -¹⁴ بد ایرانیانرا بدان دژ VI -¹³

مرد IV -¹⁸ اخت B - دخترش T -¹⁷ هنر گستر IV -¹⁶ گزدهم I, IV -¹⁵

VI - доб. б.:¹⁹ افکن

نهاده برو نام گرد آفرید * ز گردون جهان در جهان ناورید

- پدر¹ را نباید که داند پسر²
مگر کان دلاور گو سال خورد
ازان⁵ پس بسازید⁶ سهراب را 155
برفتند بی‌دار دو پهلوان
بپیش اندرون هدیه¹⁰ شهریار
ز پیروزه تخت و زیاده¹¹ تاج
یکی نامه با لایه و دلپسند¹³
که گر تخت ایران بچنگ آوری 160
ازین مرزقا آن¹⁵ بسی راه نیست
فرستمت هرچند¹⁶ باید¹⁷ سپاه
بتوران چو هومان و چون بارمان
فرستادم اینک بفرمان تو
- که بندوق دل و جان بهر پدر³
شود کشته بر دست این شیر مرد⁴
ببندید⁷ یک شب برو⁸ خواب را
بنزدیک سهراب روشن روان
ده اسب و ده استر بزین و بیمار
سر تاج زر پایه¹² تخت عاج
نیشسته بنزدیک آن ارجمند¹⁴
زمانه برآساید از داوری
سنگان و ایران و توران یکمست
تو بر تخت بنشین و بر نه کلاه¹⁸
دلیر و سپهبد نبذ بی گمان¹⁹
که باشند یک چند مهمان تو

1 IV — پسر 2 IV — پدر 3 IV, VI, T — б. здесь оп., следует после б. 151 текста (см. прим. 9 к б. 151). 4 IV, VI — доб. б.:

چو بی رستم ایران بچنگ آوریم * جهان پیش کاوس تنگ آوریم
ببندیم — VI: بگیرییم — IV 7 بسازیم — VI: به بندیم — IV 6 وزان — IV, VI 5
8 IV — بدو 9 T — доб. б.:

و گر کشته گردد بدست پدر * ازان پس بسوزد دل نامور
لایه دلپسند — IV 13 سر تاج در پایه — T 12 پیروزه — VI 11 خلعت — VI 10
14 IV, VI — доб. б.:

چو نامه نیشستند آن بخردان * بدادند پیغام شاه ردان
و او بر کلاه — VI 18 خواهی — VI 17 چندانکه — IV, VI 16 از ایران بتوران — VI 15
19 VI — доб. бб.: VI: و هشیوار و بد بد گمان — VI 19

چو طرخان چینی و سیصد هزار * گزین یلان از در کارزار
زچین آن زمان نزد افراسیاب * بخدمت رسیده بهنگام خواب
بایشان چنین گفت از اندر زمان * سراسر به پویند با بارمان
دگر نامداران که از چین بدند * سراسر کمر بسته کین بدند
IV — доб. те же бб. после б. 164 текста (но с вариантом первого мисра б. 3 разночтения: بگفتا

بر انسان گراید ردان

که افگند سهراب کشتی بر آب¹
 همی رای شمشیر و تیر آیدش
 کنون رزم کاوسی جوید همی
 نیاید همی یاش از هر کسی
 هنر برتر⁴ از گوهر ناپدید⁵
 خوش آمدش خندید و شادی نمود
 کسی کو گراید بگزرز گران⁷
 چو هومان و مر بارمان را سپرد⁸
 که این راز باید که ماند نهفت⁹
 تهنیتن بود بی گمان چاره جوی¹⁰

خبر شد بنزدیک افراسیاب
 هنوز² از دهن بوی شیر آیدش
 زمین را بخت چر بشوید همی
 سپاه انجمن شد برو بر بسی
 سخن زین درازی³ چه باید کشید
 چو افراسیاب آن سخنها شنود
 ز لشکر گزید از⁶ دلاور سران
 ده و دو هزار از دلبران گورد
 بگردان لشکر سپهدار گفت
 چو روی اندر آرند هر دو بروی

145

150

¹ VI—доб. б.:

یکی لشکری شد برو انجمن * همی سرفرازد بهر انجمن
 سخن را درازی—VI؛ سخن را بدین در—IV؛ سخن بین درازی—³ Так в T; Л—² IV—همی
 از گوهر آمدپدید—IV, VI—⁵ مگر بهتر—VI—⁴ IV—доб. б.:

سپهدار نشنیده بود این خبر * ز تهنیتن نه و رستم زال زر
 VI—доб. вариант того же б.:

سپهدار بشنود و برد این خبر * ز حال وی و رستم چاره گر
 زگردان توران—VI؛ ز لشکر گزیده—IV—⁶ IV, VI—доб. б.:

سپهد چو هومان و چون بارمان * که در جنگ شیران نجستی زمان
 گزیده سپاهی بدیشان سپرد—VI؛ گزیدش ز لشکر بدیشان سپرد—IV—⁸ IV—доб. бб.:
 چنین گفت کین چاره اندر نهان * برآرد و سازید کار مهان
 پسر را نباید که داند پدر * که بدد بدل مهر جان پسر
 VI—доб. варианты бб. по IV:

پدر را نباید که داند پسر * نباید که داند پسر را پدر
 چنین گفت کین چاره اندر نهان * بدارید و سازید کار جهان
 شوند در زمان او—VI؛ جنگجوی—IV—¹⁰ T—доб. варианты обоих бб. (ср. б. 153 текста).

همی جنگجوی

چنین گفت سهراب کاذر¹ جهان
بزرگان³ جنگ آور از باستان
نبرده نژادی که چونین بود
کندون من⁵ ز ترکان جنگ آوران
برانگیزم از گاه کاوسی را
برستم دهم تخت و گرز⁸ و کلاه
از⁹ ایران بتوران شوم جنگ جوی
بگپرم سر تخت افراسیاب
چو رستم پدر باشد و من پسر
چو روشن بود روی خورشید و ماه
زهرسو سپه شد پرو انجمن

135

140

کسی این سخن را ندارد² نهان
ز رستم زند این زمان داستان
نهان کردن از من چه یین بود⁴
فرار آورم لشکری بی کران
از ایران ببرم⁶ پی طوسی را⁷
نشانشش بر گاه کاوسی شاه
ابا شاه روی اندر آرم بروی
سر نیزه بگذارم از آفتاب¹⁰
نباید بگیتی کسی¹¹ تاجور
ستاره چرا بر فرازد کلاه¹²
که هم با گهر بود و هم تیغ زن¹³

VI—доб. б.:⁴ و LI—доб.³ ندارد کسی این سخن در—IV² اندر—VI¹
نهانی چرا داشتی از من این * نژادی از آیین و از آفرین
فقال عـند ذلک سهراب مدلا بالانتساب الی ذلک البیت: 132—134 передает так: Б—бб.
VI—доб. б.:⁴ IV—доб. б.:⁷ ببرم از ایران—IV, VI⁶ من اکنون—VI⁵ العظیم و الاصل الکریم
نه گرگین بمانم نه گودرز و گپو * نه گستم نوذر نه بهرام نیو
VI—доб. этот б. после б. 137 текста.⁸ IV—доб. VI—доб. VI—доб. б.:¹⁰ IV—доб. б.:⁹
ترا بانوی شهر ایران کنم * بجنگ یلان جنگ شیران کنم
IV, VI и T—далее следует¹² بگیتی نباید کسی—VI; چه باید بگیتی کسی—IV¹¹
еставной эпизод «Выбор коня Сухрабом» (см. приложение II).¹³ IV, VI—доб. бб.:
به پیشش پیامد بخواهشگری * وز خواست دستوری و یـاوری
چو شاه سمنگان چنان دید باز * ببخشید ویرا زهرگونه ساز
ز تاج و ز تخت و کلاه و کمر * ز اسب و ز استر ز زر و گهر
ز خشتان کین و نساز نبرد * شگفتند ازان کودک شیرخورد
بداد و دهش دست را برگشاد * همه ساز و آیین شاهان نهاد
VI—после б. 1 разночтения доб. еще б.:
که خواهم شدن [من به] ایران زمین * که بینم مر آن باب با آفرین

که یارست با او نبرد آزمود
بدو گفت گستاخ بامین بگوی
همی باسهمان اندر آید سرم
چه گویم چو پرسد کسی از پدر⁴
نمانم ترا زنده اندر جهان⁶
بدین شادمان باش و تنیدی مکن
ز داستان سامی و از نیستمی
که تخم تو زان⁷ نامور گوه رست
سواری چو رستم نیامد پدید
سرش را نیارست گردون بسود⁸
بیاورد و بنمود پنهان بدوی⁹
از ایران¹¹ فرستاده بودش پدر¹²
نباید که داند ز سر تابین¹⁴
شدستی سر افراز¹⁷ گردنکشان
دل مادت گردد از درد ریـشی

چو ده ساله شد زان زمین¹ کس نبود
بر مادر آمد بپرسید ز وی
که من چون² ز همشیرگان³ برترم
ز تخم کیس وز کدامین گهر
گر این پرسشی از من بماند⁵ نهان
بدو گفت مادر که بشنو سخنی
تو پور گو پیلتن رستمی
ازیرا سرت ز آسمان برترست
جهان آفرین تا جهان آفرید
چو سام نریمان بگیتی نبود
یکی نامه از رستم جنگ جوی
سه یاقوت رخشان بسه مهره¹⁰ زر
بدو گفت افراسیاب¹³ این سخن
پدر گر شناسد¹⁵ که تو زین¹⁶ نشان
چو داند بخواندت نزدیک¹⁸ خویش

120

125

130

IV, 4 همزادگان-IV 3 چون من-VI; من چو-IV و T 2 در جهان-VI 1
B-перевод б. оп. 6 پوششی از من تو داری-IV 5 چو پرسند نام-VI
VI-доб. б.: 8 تخم ازان-VI 7
به پیشش چو دیو و چو شیر و پلنگ * چه پیر و چه گرگ و چه پیل و زهنگ
و سه پدره-Т; دو مهره به-VI; و سه مهره-IV 10 B-бб. 127-131 оп.; مادر بدوی-VI 9
VI-доб. б.: 12 که اورا-VI 11
نگه کن تو اینرا بخوبی نگر * که بابت فرستاد ای پرهـنر
VI-доб. бб.:

بدانگه که او زاده بودش زمام * فرستاده بودش پدر با پیام
همان مهره کو بد نشان پدر * بدو داد و گفت او سخن سر بر سر
نگه کن تو اکنون و این را به بین * که بابت فرستاده بودست این
IV-б. стоит после б. 131 текста; VI-б. оп. 14 دگر گفت افراسیاب-IV 13
که هستی سزاوار-VI 17 کنون این-VI 16 کو بداند-VI; گر بداند-IV 15
بخواند ترا نزد-IV 18

نستاپد بستندی بر او آفتاب
همی گفت از هر سخن پیش اوی²
بیاراست روی زمینی را بهر⁴
بسی بوسه دادش بچشم و بسر⁵
ابا انده و درد انباز⁶ گشت⁷
بپرسیدش از خواب و آرام گاه⁸
برو¹¹ شادمان شد دل تاج بخش
شد از رخس رخشان و از شاه شاد¹³

105 فرود آرد از ابر پرتان¹ عتاب
[همی بود آن شب بر ماه روی
چو خورشید رخسده³ شد بر سپهر
[بپدرود کردن گرفتیش بر
پری چهره گریان ازو باز گشت
بر رستم آمد گرانمایه شاه
110 چو این گفته شد⁹ مژده دادش برخش¹⁰
بپامد بهالید و زین بر نهاد

5

یکی پورشی¹³ آمد چو تابنده ماه
و گر¹⁴ سام شیرست و گر¹⁴ نپرست
ورا نام تهمینه سهراب کرد
برش چون بر رستم زال بود
بپنجم دل قیر و پیکان¹⁸ گرفت¹⁹

چو نه ماه بگذشت بر دخت شاه
تو گفستی گو پیلتن رستمست
چو خندان شد و¹⁵ چهره شاداب کرد
115 چو یک ماه¹⁶ شد همچو یک سال بود
چو سه ساله شد زخم چوگان¹⁷ گرفت

¹ VI— پرتان ² VI— здесь б. оп.; см. разночтение 21 к б. 97. ³ VI— خورشید تابنده

⁴ VI—б. стоит после б. 108. ⁵ VI—б. оп.; Л, Б—бб. 107 и 108 оп. ⁶ VI— دمسان

⁷ VI—доб. б.:

بشدد رستم و دختر آنجا بماند * وزان رفتن اوهم آنجا بماند

⁸ VI—доб. б.: و از چایگاه

بخواندش ابا پهلوان آفرین * که جاوید باشی تو با رای دین (так!)

ز یزدان نیکی—¹² IV ازو—¹¹ IV, VI ز رخس—¹⁰ IV چو شد گفته این—⁹ VI

دهش کرد یاد: IV—доб. б.:

وزانجا سوی سپستان شد چو باد * وزین داستان کرد بسیار یاد

VI—доб. вариант того же б.:

بپامد سوی شهر ایران چو باد * وزین داستان کرد بسیار یاد

و ركب و خرج مسروراً منشرح الصدر من جهة ملك سمجان حتى عاد الى: Б—доб:

شد آن—¹⁵ VI یا—¹⁴ VI کودک—¹³ IV, VI ارض ایران و کان لایزال بعمده و یشکره

دل بپر و پیکان—¹⁸ Л ساز میدان—¹⁷ IV, VI نه ماهه—^{VI} یک ماهه—¹⁶ IV

117 передает бб. ¹⁹ Б—دل شیر مردان—^{VI} دل شیر و چوگان—^{IV}

و لما بلغ ثلاث سنين لم يكن هناك أحد يقاومه في قوته و شجاعته

سه دیگر که اسپت¹ بجای آورم
 چو رستم برانسان⁴ پری چهره دید
 و دیگر که از رخسار داد آگهی
 بفرمود تا موبدی⁸ پرهنر
 چو بشنید شاه این سخن شاد شد
 [بدان پهلوان داد آن¹⁰ نخت خویش
 [بخشود و رای و فرمان¹³ اوی¹⁴
 چو بسپرد دختر بدان پهلوان
 ز شادی بسی زر¹⁸ برافشانند
 که این ماه نو بر تو فرخنده باد
 چو انباز او گشت با او براز
 چو خورشید تابان²² ز چرخ بلند
 بمآزوی رستم یکی مهره بود
 بدو داد و گشتش²⁴ که این را بدار
 بگیر و بگیری سوی او بر بدوز
 و را بدو نیک آید ز اختر پسر
 بمآلای سام نریمان بود

90
 95
 100

¹ I, VI - رخشت ² IV, VI - سراسر پهای ³ IV, VI - доб. б.:

سخنهای آن ماه آمد بهین * قهقهه سراسر شنید آن سخن
 فَعَقِدَ عَلَيَّهَا رَسْتَمَ: B-66. 88-97 передает следующей фразой: ⁴ I, VI - بدانسان ⁵

⁶ VI - آنچه ⁷ VI - доб. б. (метр нарушен):

بر خویش چو سرو روان * خرامان پیامد بر پهلوان
⁸ VI - موبد ⁹ VI - روانش ز اندیشه ¹⁰ VI - او ¹¹ VI - بدینسان ¹² Л-б. оп.

¹³ IV - پیمان ¹⁴ VI - تو ¹⁵ VI - تو; Л, VI - б. стоит после б. 96 текста; IV -
 66. 94 - 95 оп. ¹⁶ VI - ازو ¹⁷ Л-б. оп. ¹⁸ VI - همه جان ¹⁹ VI - بدان ²⁰ IV -

²¹ IV - نبود ²² VI - доб. б.:

همی بود آن شب بر ماه روی * همی گفت از هر سخن پیش اوی
 گرت دختر آید از ²⁵ IV - گفتا ²⁴ VI - مشکین ²³ T - روشن ²² T -

اگر دختر آید بدان روزگار ^{VI} - روزگار

چه جویی شب تیره¹ کام تو چیست
تو گویی که² از غم بدو نیمه³ام
زیبشت⁴ هژدرو و پلنگان منم
چو من زیر چرخ کیود⁷ اندکیست
نه هنرگز کس آوا شنیدی⁸ مرا
شنیدم همی¹⁰ داستانت بسی
نترستی و هستی چنین تیز چنگ
بگردی بران¹² مرز و هم نغیوی
هوا را بشمشیر گردان کنی
بدرد دل شیر و چنگ¹³ پلنگ¹⁴
نیارد بنخچیر کردن¹⁵ شتاب
ز بیم سنان تو خون بارد ابر
بسی لب بدندان گزیدم ز تو
بدین¹⁷ شهر کرد ایزد آبشغورت
نمیند جزین¹⁸ مرغ و ماهی مرا
خورد را ز بهر هوا¹⁹ کشتهام
نشاند یکی پورم اندر²¹ کنار
سپهرش دهد بهر²² کیوان و هور

بپرسید زو گفت نام تو چیست
چنین داد پاسخ که تهمینه⁴ام
یکی نخت شاه سمنگان منم
بگیتی ز خوبان⁵ مرا جفت⁶ نیست
کس از پرده بیرون ندیدی⁸ مرا
بگردار⁹ افسانه از هر کسی
که از شیر و دیو¹¹ و نهنگ و پلنگ
شب تیره تنها بتوران شوی
بتنهها یکی گور بریان کنی
هر آنکس که گرز تو بیند بچنگ
برهنه چو تیغ تو بیند عقاب
نشان کمند تو دارد هژدرو
چو این¹⁶ داستانها شنیدم ز تو
بجستم همی گفت و یال و برت
ترا ام کنون گر بغواهی مرا
یکی آنک بر تو چنین گشتهام
و دیگر که از تو مگر²⁰ کردگار
مگر چون تو باشد بمردی و زور

70

75

80

85

IV, 4: نز شک — Так в Т; Л — 3: Б — б. оп. 2: شب و روز — VI 1: IV — 5: بر شک — VI 6: یار — VI 7: چرخ برین — T 8: ندیده — شنیده IV, VI и T — 9: و مالی فوق الارض شبیه — Б 10: IV — 11: شنیدستم — IV 12: دران — VI 13: ز دست تو شیر — IV 14: 14: VI — вариант мисра: 15: VI — вариант б.: 16: 17: 18: 19: 20: 21: 22:

چو با گرز کردی همی تیز چنگ * بدرد دل شیر و چرم پلنگ
زدگر — VI 18: برین — VI 17: چنین — T и IV 16: بنخچیر کردن نسازد — IV 15: پلش — IV 22: یکی کودکم در — T 21: مرا — IV 20: هوی — T 19: همی — T

سپه چشم و گلرخ بتان طراز
بدان تاقه‌مستن نباشد دژم²
همی از نشستن⁴ شتاب آمدش
بیمار است و بنهاد مشک و گلاب

گسارنده پیاده آورد¹ ساز
نشستند با رودسازان بهم
چو شد مست و³ هنگام خواب آمدش
سزاوار او جای آرام و⁵ خواب

60

۴

شبهانگ بر چرخ گردان بگشت⁷
در خواب گه نرم کردند باز⁹
خرامان پیامد ببالین مست
چو خورشید تابان پر از رنگ و بوی
ببالا بگردار سرو بلند¹²
تو گفستی که بهره ندارد ز خاک¹³
برو¹⁴ بر جهان آفرین را¹⁵ بخواند

چو یک بهره از تیره شب در⁶ گذشت
سخن گفتن⁸ آمد نهفته بر از
یکی بنده شمع¹⁰ معنیر بدست
پس پرده¹¹ اندر یکی ماه‌روی
دو ابرو کمان و دو گیسو کمند
روانش خرد بود و تن جان پاک
از او رستم شیردل خیره‌ماند

65

оп. — IV³ ... 21 (к б. 57) по VI. — доб. здесь б. — IV² ... و رود و — IV¹

چو از شب یکی نیمه — VI⁶ ... оп. — Л: ساخته جای — VI⁵ ... دمی از گسستن — VI⁴

VI⁹ — доб. бб.: T — گفته⁸ ... نشست — VI⁷ ... اندر

همی گفت رستم گر آید سپاه * نیاید مگر جز بفرمان شاه
کشیم تیغ تیز و بگریزم ورا * ز ترکان ببرم فراوان سرا
IV¹², VI — доб. бб.: оп. (пропуск); T — بنده¹¹ ... VI¹¹ ... VI¹⁰ ... شمع

لیمان از طبر زد زبان از شکر * دهانش مکتل پدر و گهر
ستاره نهان کرده زیر عقیق * تو گفستی ورا زهره آمد رفیق
IV¹³ — доб. бб.:

بهشتی بد آراسته پرنگار * چو خورشید تابان بخرم بهار
برخساره بر کرده از گل نگار * فرو هشته از غالیه گوشوار
دو یاقوت خندان دو نرگس دژم * ستون دو ابرو چو سیمین قلم
VI — доб. те же бб. в порядке 1,3,2 и с перестановкой мисра первых двух бейтова, после этих бб. доб. еще б.:

سرمه چون خنجر کابللی * دوزلفش مسلسل خط معقلی
IV¹⁵ — یزدان ... VI¹⁴ — بدو

درین^۱ شهر ما نیکیخواه توایم
 تن و خواسته زیر فرمان تست
 45 چو رستم^۴ بگفتار او بندگرید
 بدو گفت رخشم بدین مرغزار
 کنون تا سمنگان نشان پی است
 ترا باشد از باز جویی سپاس
 50 اگر ایدونک ماند زمن ناپدید^۹
 بدو گفت شاه ای سزاور مرد
 تو مهمان من باش و تندی مکن
 یک امشب بوی شاد داریم دل
 55 نماند پی رخش فرخ^{۱۳} نهان
 تهمتن بگفتار او شاد شد
 سزا دید رفتن سوی خان او
 سپهبد بدو^{۱۶} داد در کاخ جای
 ز شهر و ز لشکر مهانرا^{۱۹} بخواند

ستاده^۲ بفرمان و راه توایم
 سر ارجمندان و^۳ جان آن تست
 ز بدها گمانیش^۵ کوتاه دید
 زمن دور شد بی لگام و فئسار
 7 وز آنجا^۶ کجا جویبارونی است^۷
 بیاشم پپاداش^۸ نیکی شناس
 سران را بسی سر پماید^{۱۰} برید
 نیارد کسی با تو این کار کرد
 11 یکم تو گردد سراسر سخن^{۱۱}
 12 وز اندیدیشه آزاد داریم دل^{۱۲}
 چنان باره نامدار جهان^{۱۴}
 روانش ز اندیدیشه آزاد شد
 شد از مرده دلشاد^{۱۵} مهمان او
 همی بود در پیش او بر^{۱۷} پپای^{۱۸}
 سزاور با او بشادی^{۲۰} نشاند^{۲۱}

زدل بد گمانیش T- 5 تهمتن VI- 4 و VI- 3 ستوده L- 2 بدین L, IV- 1
 نیارد پپاداش IV- 8 بدان هر کجا جویبار و دست IV- 7 وز آنسو VI- 6
 11 VI-доб. б.: 10 IV- بخواهم 9 IV, VI- رخشم نیاید پدید 8 بیابی تو پاداش VI-
 که قیزی و تندی نیاید بکار * بنرمی برآید ز سوراخ مار
 IV-доб. тот же б. после б. 52 текста. 12 IV-доб. б., см. предыдущее примечание.
 نامدار آن جهان VI- 14 نامور پهلوان IV- 13 پی رخش رستم نماند VI-
 17 L- 16 و VI-доб. 15 IV- 14 ز شد آن مرده را شاد
 18 VI-доб. 56, 57 и 58 оп., доб. б.: 18 چون بنده پیشش IV-
 مگر باز یابد ازو رخش خویش * که بودی جهانبخش او رخش خویش
 21 IV-доб. б.: 20 T- 19 سران را IV, VI-
 بفرمود و خیمهگرانرا بخواند * همه بد سکالان پپیشش براند
 VI-доб. б.:
 بفرمود خوالیگران را که خوان * بیارند و بنهند پیش گوان

ز هر سو همی بارگی را ندید¹
 سراسیمه سوی سمنگان شتافت
 کجا⁴ پویم از ننگ تیره روان⁵
 تهمتن بدین سان بغفت و ببرد⁷
 سپردن بغم دل⁸ بیکیارگی
 بجایای نشانش بیابم مگر¹⁰
 تن اندر عنا¹¹ و دل اندر شکنج¹²

[بدان مرغزار اندرون بسنگریزد
 غمی گشت چون بارگی را نیافت
 همی گفت کانون² پیاده توان³
 چه گویند گردان⁶ که اسپش که برد
 کنون رفت نباید به بیچارگی
 کنون⁹ بست باید سلیح و کمر
 همی رفت زمین سان پرافدوه و رنج

35.

۳

خبر زو بشاه و بزرگان¹³ رسید
 بنخچه چیرگه زو رمیدست رخش¹⁴
 کسی کو بسر بر نهادی کلاه¹⁶
 که یارست با تو¹⁷ نبرد آزمود

چو نزدیک شهر سمنگان رسید
 که آمد پیاده گسو تاج بغش
 پذیره شدندش بزرگان و شاه¹⁵
 بدو گفت شاه سمنگان چه بود

40

¹ Л-б. оп.; Б-перевод б. оп. ² I, VI-کنون ³ I, IV-نوان; VI-نوان; Б-бб.

34-38 оп. ⁴ IV-همی ⁵ VI-تیره روان; I, IV, VI-доб. бб.:

ابا ترکش و گرز بسته میان * چنپن ترک و شمشیر و بمر بیان
 بیابان چه گونه گذاره کنم * ابا جنگ جویان چه چاره کنم
⁶ IV-ترکان ⁷ VI-доб. бб.:

کنونم بد بغت آمد پدید * که ششصد منم گرز باید کشید
 همان جوشن و خود و بمر بیان * کمند و کمان و کمر بر میان
⁸ I, IV, VI-بغم دل نهادن ⁹ VI-همی ¹⁰ VI-доб. бб.:

بست آنگهی او کمر بر میان * همان تیغ و تیر و کمان و کپان (так!)
 لگام و جناح و نمد زمین و زین * بخوش اندر آورد کعبا (так!) که بین
 بشیر و ¹³ I, IV- ¹¹ I, IV, VI-б. оп.; VI-доб. два бб. позднего происхождения. ¹² I, IV, VI-б. оп.; VI-доб. два бб. позднего происхождения. ¹³ I, IV- ¹⁴ I, IV, VI-б. оп.; VI-доб. два бб. позднего происхождения. ¹⁵ I, IV, VI-б. оп.; VI-доб. два бб. позднего происхождения. ¹⁶ I, IV, VI-б. оп.; VI-доб. два бб. позднего происхождения. ¹⁷ I, IV, VI-б. оп.; VI-доб. два бб. позднего происхождения.

برو ¹⁶ IV- ¹⁵ VI-بزرگان شهر ¹⁴ I-начало лакуны (бб. 40-245). ¹³ I, IV, VI-б. оп.; VI-доб. два бб. позднего происхождения. ¹² I, IV, VI-б. оп.; VI-доб. два бб. позднего происхождения. ¹¹ I, IV, VI-б. оп.; VI-доб. два бб. позднего происхождения. ¹⁰ VI-доб. бб.:

همی گفت هر کس که این رستمست * و یا آفتاب سپیده دمست
 پیاده شدندش نزد او زود شاه * کسی کو [بسر] بر نهادی کلاه
 (ср. б. 41 текста). ¹⁷ IV-او

چو شیر دژ آگاه² نخچیر جوی
 بیابان سراسر پر از گبور دید
 بغندید و ز جای برکنند رخس
 بیفگند بر⁵ دشت نخچیر چند
 یکی آتشی بر فروزید سخت
 درختی بجست از در باب زن
 که در چنگ او پیر مرغی نسخت
 ز مغز استخوانش برآورد گرد
 چمان و چیران رخس در مرغزار
 بران دشت نخچیر که بر گذشت⁸
 بگشتند¹¹ گرد لب چوپیار
 سوی بند کردندش بشتافتند¹³
 همی هر یک¹⁵ از رخس جستند¹⁶ بهر
 بکار آمدش باره دست کش

سوی مرز توران چو بنهاد روی¹
 چو نزدیک³ مرز توران رسید
 بر افروخت چون گل رخ تاج بخش
 بتیر و کمان و⁴ بگرز و کمنند
 ز خاشاک وز خار و⁶ شاخ⁷ درخت
 چو آتش پراگنده شد پیلتن
 یکی نره گوری بزد بر درخت
 چو بریان شد از هم بکنند و بخورد
 بغفت و برآسود از روزگار
 سواران ترکان تنی هفت و هشت
 یکی اسپ⁹ دیدند در مرغزار¹⁰
 چو بردشت مر رخس¹² را یافتند
 گرفتند و بردند پویان بشهر¹⁴
 چو بیدار شد رستم از خواب خوش

20

25

30

1. I, IV и T — سوی مرز تورانش بنهاد روی — VI —

وشار حتی وصل الی حدود توران: Б — этот б. и первое мисра следующего б. передает так: وشار حتی وصل الی حدود توران

2. I, IV — در VI — 3. VI — نزدیک شهر سمنگان — 4. VI — و — 5. VI — در — 6. I, IV —

7. VI — برگ — 8. VI — доб. б.: ز خار و ز خاشاک و — VI — ز خاشاک و خار وز

که تا آهویی را بچنگ آورند * گزند و بزنند و کشند و خورند

9. I — رخس — 10. IV, VI и T — دیدند در مرغزار — 11. I, IV — گشت — 12. I, IV — اسپ — 13. I, IV — доб. бб. (Б. оп.):

14. Б — وقادوه الی بلد — 15. I, IV, VI — هر کس — 16. IV — بردند

چو رخس آن کمنند سواران بدید * چو شیر ژیان آنگهی بردمید

سواران زهر سو درو تاختند * کمنند کیانی در انداختند

سه تن کشته شد مهتر و ارجمند * نیامد [نیامد — IV] سر رخس جنگی ببند

یکی را بزخم لگد کرد پست * یکی را سر از تن بدندان بغست

پس آنکه فکندند هر سو کمنند * که تا گردن رخس کردند بزد

14. Б — وقادوه الی بلد — 15. I, IV, VI — هر کس — 16. IV — بردند

17. I, IV, VI — هر کس — 18. I, IV, VI — هر کس — 19. I, IV, VI — هر کس

- دم مرگ چوون آتش هولناک
 درین² جای رفتن نه جای درنگ
 چنان دان که دادست و⁵ پیداد نیست
 جوانی و پیری بنزدیک مرگ⁷
 دل از نور ایمان گر آگنده
 برین¹⁰ کار یزدان ترا راز¹¹ نیست
 بگیتی دران¹³ کوش چون بگذری
 کنون رزم سهراب رانم نخست¹⁵
- ندارد ز برناو فرتوت پای¹
 براسب فنا³ گر کشد⁴ مرگ تنگ
 چو داد آمدش جای فریاد نیست⁶
 یکی دان چو اندر بدن نیست بر گ⁸
 ترا خامشی به که تو بنده⁹
 اگر جانت با دیو¹² انباز نیست
 سرانجام نیکی بر خود¹⁴ بری
 از ان کین که او با پدر چون بجست¹⁶

10

۲

- ز گفتار دهقان یکی داستان
 ز موبد برین گونه برداشت¹⁸ یاد
 غمی بد دلش ساز نخچیر کرد
- بپیوندم از گشته باستان¹⁷
 که رستم یکی روز از بامداد¹⁹
 کمر بست و ترکش پر از تیر کرد²⁰

15

¹ I, IV, VI—доб. б.:

جوان را چه باید بگیتی طرب * که پی (بر-I) مرگ راهست پیری سبب
 VI—доб. еще б.:

نه روبه بماند نه درنده شیر * نه بد دل بماند نه مرد دلیر
 I, IV—⁶ دادت ز—оп. و IV—⁵ کند—I, IV, VI—⁴ قضا—³ بدین—VI—²
 بنزد اجل—I, IV, VI—⁷ آمدش جای فریاد چیست—VI: آمدش بانگ و فریاد نیست
 I, IV, VI—доб. б.:⁹ چو درین نخواستی خلل—IV, VI: چو درین نداری خلل—I—⁸

پرستش بر اندیشه کن با نیاز * همان کار روز پسین را بساز
 I, IV, VI—¹⁰ بدین—¹¹ ناز—IV—¹² اگر دیو باجانت—I, IV, VI—¹³
 I, IV, VI—¹⁴ اسلام با خود—¹⁵ باید درست—I, IV—¹⁶ VI—б. оп. ¹⁷ VI—вар. б.:

بگفتار دهقان کنون باز گرد * نگر تاجه گوید سراینده مرد
 B—передает бб. 16 и 17 I, IV, VI—¹⁹ بدین گونه داریم—VI—¹⁸
 следующим образом: VI—доб. б.:²⁰ اصبح ذات یوم مومنا خزینا فعزم علی الصید
 وزان پس برخیش اندر آورد پای * برانگیخت آن کوه پیکر ز جای

سہراب

۱ بخاک افگند فارسیده قرنج
 ۲ هنرمند دانی‌مش^۲ ار بی‌هنر
 ۳ ز داد این همه بانگ و^۳ فریاد چیست^۴
 ۵ بدین پورده اندر^۵ قرا راه نیست
 ۶ بکس بر^۷ نشد این در راز باز^۸
 ۹ چو آرام یابد^{۱۰} بدیگر سرای^{۱۱}

اگر قند هادی برآید ز کنج
ستم کاره خوانیمش از دادگر
اگر مرگ دادست بیداد چیست
ازین راز جان تو آگاه نیست
همه تا در آرز رفتن فراز⁶
بر رفتن مگر بهتر آیدش⁹ جای

5

¹ I, IV, VI—предшествуют бб.:

کنون رزم سهراب و رستم شنو * دگرها شنیدستی این هم شنو
یکی داستانست پر آب چشم * دل نازک از رستم آید بخشم
و³ I, VI — ³ I, IV — خوانیمش — T: ⁴ I, IV — ⁴ I, VI —
برین —⁵ I — ⁵ I, IV, VI — ⁶ I, IV, VI —
در آفریده جای فراز —⁷ I, IV, VI —
بهترش آید —⁸ I, IV, VI —
بهترش آید —⁹ I, IV, VI —
گیر —¹⁰ I, IV, VI —
دوب. ب. —¹¹ I, IV, VI —

اگر مرگ کسرا نیوپردی * ز پیر و جوان خاک بسپاردی
اگر آتشی گاه افروختن * بسوزد عجب نیست از سوختن
بسوزد چو در سوزش آید درست * چو شاخ نو از بیخ کهنه درست

VI — два последних бб. разночтения следуют после 6. 3 текста; третий — после 6. 6.

بران¹ دشت فرخنده پر² پهلوان
 سیم را بدرگاه⁴ شاه آمدند
 چنین است رسم سرای سپنج
 برین و بران روز هم بگذرد
 سخنهاى این⁵ داستان شد بین⁶
 دو هفته همی بود روشن³ روان
 بدیدار فرخ کلاه آمدند
 یکی زو تن آسان و دیگر برنج
 خردمند مردم چرا غم خورد
 ز سهراب و رستم سرایم سخن⁷

625

VI-؛ سیم هفته نزدیک I, IV-⁴ لشکر VI-³ تن IV-² بدان VI-¹
 تیز شد VI-⁶ سخنها برین IV, VI-⁴؛ سخنها بدین I-⁵ سیم چون بدرگاه
 چنان کاندز VI-⁶؛ چنان کاندز آمد ز بالا سخن IV-⁴؛ چنان چون در آمد ز بالا سخن I-⁷
 آمد ز بالا نشد

- ۶۰۵ پس پشت جنگ آور^۲ افراسیاب
مکن سستی اندر گه^۴ کارزار
بخون سنگ را رنگ^۵ مرجان کنم
که گفتی برآمد زپهلوش پر
همی خواست آورد اورا^۶ بپند
۶۱۰ سپهدار ترکان بدزدید^۸ یال
بکردار آتش برآمد ز جای
دهن خشک وز رنج پر آب تن^{۱۰}
دو بهره نیمامد^{۱۳} بخمرگاه باز
گرفتار در دست آن انجمن
ز ترگ و زشمه شیر زرین پیام
بایرانپان^{۱۶} مافد بسیار چیز
نجستند^{۱۷} مردان برگشته را^{۱۸}
ز هر نیکویی^{۱۹} بی^{۲۰} نیاز^{۲۱} آمدند
ز ترکان^{۲۳} و ز دشت نخچیرگاه^{۲۴}
زواره ز اسب اندرافتاد و بس
۶۱۵ مهمتن برانگیخت رخس^۱ از شتاب
چنین گفت با رخس کای نیک یار^۳
که من شاه را بر تو بی جان کنم
چنان گرم شد رخس آتش گهر
ز فترک بگشاد رستم کمند
۶۲۰ بترک اندرافتاد خیم^۷ دوال
ودیکر که زیر^۹ اندرش بادپای
بجست از کمند گو پیلتن
ز لشکر هراکس که بد^{۱۱} جنگ ساز^{۱۲}
اگر^{۱۴} کشته بودند اگر^{۱۵} خسته تن
ز پرمایه اسبان زرین ستام
۶۱۵ جزین هرچه پرمایه تر بود نیز
میان باز نگشاد کس کشته را
بدان دشت نخچیر بازآمدند
نوشته^{۲۲} نامه باکامی شاه
وزان کز دلیران^{۲۵} نشد کشته کس
۶۲۰

همی شد پس پشت I, IV-^۲ و رکض رستم خلف افراسیاب B-; گگرد-^۱ J
کارد I, IV, VI-^۶ ز خون دشت را همچو I, IV, VI-^۵ دم VI-^۴ هوشیار VI-^۳
پر از آب رخ خشک I, IV, VI-^{۱۰} بنزیر I-^۹ بدزدید IV-^۸ زخم J-^۷ میانش
I, IV, VI-^{۱۰} :دوب: مانده دهن

دلش خسته و کشته لشکر دو بهره * همی نوش جست از جهان یافت زهر
I-^{۱۶} یا VI-^{۱۵} همه IV, VI-^{۱۴} نرفته I-^{۱۳} رزمساز VI-^{۱۲} شد I-^{۱۱}
ز هر VI-^{۱۹} سرگشته را VI-^{۱۸} نگشتند IV-; نپستند J-^{۱۷} بر ایرانیان
نپشتند I, IV, VI-^{۲۲} ز هرگونه با اسب و ساز I-^{۲۱} با IV-^{۲۰} گونه(?)
زگردان ایران VI-^{۲۵} دشت و آوردگاه VI-^{۲۴} پیکار I, IV, VI-^{۲۳}

پَر از خُون تَن و تَبِیغ مانده بدست²
 بپوشید بر زین تَوَزی³ کفن
 ز دامن نشد دور⁴ پیوند اوی⁵
 بخون جگر غرقه شد مغفروش⁷
 دو لشکر بمانده بدو در⁹ شگفت
 پَر از بیم شد جان توران گروه
 کشیدند شمشیر برسان شیر
 نهادند بر کتف گرز گران¹²
 که پیدا نیامد همی سر ز پای
 که شد خاک لعل¹⁵ از کران تا کران
 چه با تَن چه بی تَن جدا کرده سر¹⁷
 سپه را ره¹⁹ برگزشتن نماند¹⁸

زواره بدرد از¹ بر زین نشست
 بر آویخت الکوس با پیلتن
 یکی نیزه زد بر کمر بند اوی
 تهمتن یکی نیزه زد بر برش⁶
 بنیزه همیدون⁸ ز زین بر گرفت
 زدش بر زمین همچو¹⁰ يك لغت کوه
 برین همنشان هفت گرد دلیر
 پس پشت ایشان¹¹ دلاور سران
 چنان بر گرفتند لشکر¹³ ز جای
 بکشتند چندان ز جنگ آوران¹⁴
 فگنده چو پیلان¹⁶ بهر جای بر
 به آورد که جای گشتن نماند¹⁸

595

600

پَر VI-؛ پَر از خون دل آزرده از گرز دست I-² زواره ازین گونه IV-¹
 بر تَن لباس IV-؛ توری I, VI-³ از خون تَن آزرده از گرز پست
 قطعنه B-؛ سرش VI-⁶ ز زخمی شده دور پَر پند اوی IV-⁵ ز جوشن نیامد به
 همیدون برخیره VI-⁸ شگفتی بدان مانده بد لشکرش VI-⁷ رستم فی صدره
 زدش بر I, IV-¹⁰ درو در IV-؛ بدو مانده اندر I, VI-⁹ همیدون بنیزه I-
 I-دوب. I-¹² رستم I, IV-¹¹ زمین بر چو

چو افراسیاب آن شگفتی بدید * بسوی دلیران یکی بنگرید
 چنین گفت افراسیاب آن زمان * که بر جنگیان چیره شد بد گمان
 بپوشید و رای پلنگ آورد * یکایک برین کین درنگ آورد
 چو لشکر شنیدند آواز اوی * بر رستم نهادند یکباره روی
 چو آن دید رستم ابا هفت گرد * بستندی و تیزی یکی حمله برد
 IV, VI-دوب. варианты тех же бб.; IV- между бб. 4 и 5 разночтения дает интерполяцию из 47 бб.; см. приложение. I-¹⁶ که چون لعل گشت VI-¹⁵ کند آوران VI-¹⁴ اورا I-¹³
 IV-؛ چه با سر چه از تَن جدا کرده سر I-¹⁷ فگندند پیلان VI-؛ فگندند پیلان
 IV-¹⁸ چه با سر شد از تَن جدا کرد سر VI-؛ که با سر چه از تَن جدا کرده سر
 بره VI-؛ رهی IV-¹⁹ نبود

ز مردان جنگی فزون از هزار
 ابا جوشن و گرز و خفتان شدند²
 بدو تیز الکوس بنهاد⁴ روی
 بدانست کز تخمه نیرمست
 چو پیل سرافراز و شیر دژم⁷
 دل شیر جنگی پر از بیم کرد¹⁰
 ز گرد سران شد زمین¹² ناپدید
 سوی گرز بردند چون باد دست¹⁴
 که از بیم¹⁵ او شد زواره ستوه
 ز اسب اندرافتاد و بیهوش گشت¹⁷
 همی خواست از تن بریدن سرش
 بکردار آتش سوی او دوید²¹
 کجا دست²² شد سست و شمشیر کند
 دلش گفتی از پوست آمد پدید²⁴
 ز مردی بدل در نیامدش²⁵ پیاد
 نه پیموده زان شدستی دلیر

برون رفت با او ز لشکر سوار
 همه با سنان سرافشان شدند¹
 زواره پدیدار بد³ جنگجوی
 گمانی چنان پردکو⁵ رستمست
 زواره⁶ برآویخت با او بهم
 سناندار⁸ نیزه بدو نیم کرد⁹
 بزد دست و تیغ از میان¹¹ برکشید
 ز کین آوران¹³ تیغ برهم شکست
 بینداخت الکوس گرزوی چو کوه
 بزین اندر از زخم بیتوش¹⁶ گشت
 فرود آمد الکوس تنگ¹⁸ از برش
 چو رستم برادر برانگونه¹⁹ دید²⁰
 بالکوس برزد یکی بانگ تندی
 چو الکوس آوای²³ رستم شنید
 بزین اندر آمد بکردار باد
 بدو گفت رستم که²⁶ چنگال شیر

580

585

590

بدید آن یل VI-³ چو ناهید و هرمز درفشان بدند I, VI-² بدند I, VI-¹
 بنیزه بکردار شیر دژم I-⁷ پیامد I-⁶ گمانش چنان بد که او I-⁵ بنهاد الکوس IV-⁴
 زواره ز الکوس پر بیم گشت I, VI-¹⁰ گشت I, VI-⁹ سنانرا ز IV-⁸
 ز کین اندرون I-¹³ ز گرد سواران جهان I-¹ هوا VI-¹² تیغ یلی I-¹¹
 I, VI-¹⁴ вместо б. 584 дает: ز تیغ آوران IV-¹⁴
 بکین اندرون تیغ شد لخت لخت * بداندم که آن رزمشان گشت سخت
 چو زانگونه شان تیغ درهم شکست * سوی گرز بردند ناچار دست
 بخاک اندر I, VI-¹⁷ بیهوش VI-¹⁷ بزین اندرون سخت بی هوش I-¹⁶ زخم I, VI-¹⁵
 I, VI-¹⁹ زود VI-¹⁸ پیفتاد از اسب و بیهوش گشت IV-¹⁸ افتاد و خاموش گشت
 I, IV-²³ که هم دست VI-²² شتافت I, IV, VI-²¹ یافت I, IV, VI-²⁰ بدانگونه
 I-²⁵ از ترس او برزدید VI-²⁵ از تن به بیرون پزید IV-²⁴ آواز VI-²⁴
 چو IV-²⁶ تو I, VI-²⁶ بدل برش

جهانجوی و هم² رزمیده توپی
 برو زود زایشان³ بپرداز جای
 تن پیل و چنگال شیران تراست
 چو از باد آتشی دلش بر دمید⁴
 ز ترکان دلیران⁵ خنجرگذار
 کزو بود نیروی جنگ و شکن
 تو گفستی که بستد ز خورشید کف
 بران⁶ سان که دریا برآید⁷ بجوش
 ازان نامداران دو بهره بکشت¹⁰
 چنین گفت با نامور مهتران
 میان دلیران و گردنکشان
 نیایست¹² کردن بدین¹³ رزم رای¹⁴
 که چندین¹⁵ همی رزم¹⁶ شیران بخواست
 همه¹⁸ جنگ¹⁹ با رستم آراستی
 کجا شد چنان²⁰ آتشی و باد اوی
 که سالار توران چه افکنند بن
 بخون شسته بدی گمان جنگ را²²

ز مردان¹ توران خنیده توپی
 عیانرا بتندی یکی برگرای
 چو پیروزگر باشی ایران تراست
 چو پیران ز افراسیاب این شنید
 بسی چید با نامور ده هزار
 چو آتش بیامد بر پیلتن
 تهمتین بلبها برآورده کف
 برانگیخت اسب و برآمد خروش
 سپر بر⁸ سر و تیغ هندی بمشت⁹
 نگه کرد افراسیاب از کران
 که گر تا شب این جنگ هم¹¹ زین نشان
 بماند نماند سواری بجای
 پیرسید کالکوس جنگی کجاست
 بمستی¹⁷ همی گیورا خواستی
 همیشه از ایران بدی یاد اوی
 بالکوس رفت²¹ آگهی زین سخن
 برانگیخت الکوس شیرنگ را

560

565

570

575

¹ I, IV, VI-شیران ² I-هم оп. ³ I, IV-برو کنند از ایشان VI; پرو نیز از ایشان ⁴ I, VI-چو باد دمان از میان بر دمید ⁵ II-من الآساد المذكورین; بزرگان ⁶ I, VI-بدان ⁷ VI-درآید ⁸ IV-در ⁹ VI-بندست ¹⁰ VI-بخت ¹¹ I, IV, ¹² I-доб. 45 бб. интерполяции; ¹³ I-برین ¹⁴ I-доб. 45 бб. интерполяции; ¹⁵ I, VI-چندان ¹⁶ I, VI-جنگ ¹⁷ I-که در خان ¹⁸ IV-همی ¹⁹ I, VI-رزم ²⁰ I, VI-کنون ²¹ I, VI-شد ²² I-доб.:

بیامد دمان تا بقلب سپاه * همان نره شیر درنگی منم
 چو فرمان دهد مرا شهریار * که تنها روم من بدین کارزار
 چو بشنید از شاه توران زمین * بگفتش ز لشکر سران هر گزین
 VI-доб. варианты тех же бб.

همه نیزه و تیغ هندی بچنگ
 بنسان پلنگان پیاراستند²
 چو شیریه که گم کرده باشد شکار
 دو تا کرد⁵ بسیمار بالای برز⁶
 بشد⁷ خیره سالار توران زمینی
 نکزد ایچ بر کینه⁸ جستن شتاب
 گوانرا ز لشکر همی خواند نرم¹¹
 سر بخت¹² گردنکشان¹³ گشته شد¹⁴
 که این دشت¹⁵ رزمست¹⁶ گر¹⁷ جای خواب
 سگالش گرفتیم و شیران بدیم
 ز رزم آز¹⁹ کوتاه بینم همی²⁰

چنین¹ لشکری سرفرازان جنگ
 همه یکسر از جای برخاستند
 بدان گونه³ شد گیو⁴ در کارزار
 پس و پیش هر سو همی کوفت گرز
 رمیدند ازو رزمسازان چین
 ز رستم پتوسید افراسیاب
 پس⁹ لشکر اندر همی راند گرم¹⁰
 ز توران فراوان سران کشته شد
 ز پیران پتوسید افراسیاب
 که در رزم جستن دلیران بدیم¹⁸
 کنون دشت روباه بینم همی

550

555

در (۹) — VI⁴ بران گونه — I, IV, VI³ برآراستند — I, IV, VI² چنان — I, IV¹
 IV⁹ جنگ — IV, VI⁸ شده — I, IV, VI⁷ گرز — IV⁶ گشت — I, IV, VI⁵
 I —¹³ سخت — VI¹² گرم — I, IV, VI¹¹ نرم — IV, VI¹⁰ بسی
 I —¹⁴ порядок бб. следующий: 551, 552, 556, 553; IV — порядок бб. следующий: 551, 554, 552, 556; б. 555 стоит после первого б., доб. в этом разночтении б бб.; VI — порядок бб. следующий: 551, 552, 554, 555, 556, вариант последнего б. разночтения, 553; I — доб.:
 з نام آوران بخت بر

سبك ران بچنگ اندرون تیز کرد * برآشفت و آهننگ آویز کرد
 چو رستم چنان دید گرز گران * بگردن برآورد و بفشرد ران
 پپیش سپاه اندر آمد دلیر * بغرید برسان غرنده شیر
 پس پشت او پر کشتواد بود * که با جوشن و گرز پولاد بود
 سواران و گردان ایران دمان * بچنگ اندرون گرز و تیر و کمان
 چو شد تیره بر چشم توران سپاه * بگردن برافراخت رستم کلاه
 جای IV¹⁵ — доб. варианты этих бб.; Л — доб. вариант последнего б. разночтения.
 VI —¹⁶ ; برزم دلیران ایران شدیم — I¹⁸ یا VI¹⁷ ذی IV¹⁷ جنگست VI¹⁶
 I —²⁰ бб. 558—559 после б. 571; I — доб.:
 سر از رزم — VI¹⁹ بچنگ دلیران ایران شدیم
 وزان پس پیران چنین گفت شاه * که ای پرخرد مهتر نیک خواه
 IV, VI — доб. варианты этого б.

تَهْمَتَن بِرَوِیَرِ گِرِفَتِ آفرین
هژیر آنک او¹ جام می بشکورد²

بَخورد و بپوشید روی زمین
که جام برادر برادر خورود

535

۱۱

که ای نازش شهریار و³ گوان
نمانم که آیند بدین⁵ روی آب
بذارمش ازان سوی پل یکزمان⁸
که بر ما سر آمد نشاط و مزیع¹⁰
بزه بر نهاده دو زاغ کمان
چو آمد درفش جفاپیشه دید
بپیش سپاه اندر¹⁴ افراسیاب
نشست از بر ژنده پیل ژیان¹⁵
تو گفستی که هوش از دلش¹⁶ بر¹⁷ پرید¹⁸
بگردن برآورده²⁰ گوپال او
چو گر گین و چون گیو گرد و سوار²¹
چو فرهاد و برزین جنگ آوران²²

چنین گفت پس گیو با پهلوان
شوم ره بنگیرم بافراسیاب⁴
سر پل⁶ بنگیرم بدان⁷ پد گمان
بدان تا بپوشند گردان سلیج⁹
بشد تازیان تا¹¹ سر پل دمان
چنین تا بنزدیکی¹² پل رسید
که بگذشته بود او ازین¹³ روی آب
تَهْمَتَن بپوشید بمر بیان
چو در جوشن افراسیابش دیدید
ز چنگ و برو بازو و¹⁹ یال او
چو طوس و چو گودرز نیزه گذار
چو بهرام و چون زنگه شاوران

540

545

هژیر آنکه این — IV؛ خنك آنکه این — I¹ B—перевод бб. 533—538 отсутствует; VI—доб.:

تَهْمَتَن بپوشید بمر بیان * نشست از بر نشست پیل ژیان (م. ن.)
VI—⁶ برین — I, IV, VI⁵ بر افراسیاب — I, IV, VI⁴ و —³ Л. оп.
و أحفظ رأس * بدارم بدانروی آب این زمان — VI⁸ بران — IV⁷
— I, IV, VI¹³ بنزد سر — VI¹² بر — IV¹¹ مزاج — VI¹⁰ سلاح — VI⁹ القنطرة
— VI¹⁵ آمد — IV¹⁴ بودش برین
بپوشید رستم سلاح گران * نشست از بر رخس شير ژیان
VI—доб.:

تو گفستی که گر گست با پیل مست * برآمد بکردار آذر گشسپ (без риф.)
بشد پیش توران سپه او بچنگ * بغرید هم چون دمنده نهنگ
— I¹⁸ قن او — VI¹⁷ برش — I¹⁶ I, IV—доб. варианты второго б. рук. VI.
گرد سوار — I²¹ بران هول — I, IV, VI²⁰ و — VI¹⁹ بازوی — Л. رمید — VI¹⁹
— I, IV, VI—б. оп.²² گیو گردان سوار — VI²² گرد و گیو سوار — IV

- 520 بدین¹ دشت کین بر گز² از ما یکپیست
شده هفت گرد سوار انجمن
یکی باشد از ما و زیشان هزار
برین دشت اگر ویژه تنها منم
چنو کینه خواهی بیاید⁸ مرا
525 تو ای می گسار از می بابلی¹²
بپیمود می ساقی و داد زود¹⁴
بکف بر نهاد آن برخشیده جام
که شاه زمانه مرا ییاد ییاد
ازان پس تهمتن زمین داد بوسی
سران جهاندار برخاستند
530 که مارا بدین جام می جای²⁰ نیست
می²¹ و گرز یک زخم و میدان جنگ
می بابلی²³ سرخ در جام زرد
زواره چو بلبل²⁵ بکف بر نهاد
- همی جنگ ترکان بچشم³ اندکپیست⁴
چنین نامبردار و⁵ شمشیرزن
سپه چند باید ز ترکان شمار⁶
که بر پشت گلرنگ در جوشنم⁷
از ایران⁹ سپاهی نباید¹⁰ مرا¹¹
بپیامی تا سر یکی بلبل¹³
تہمتن شد از دادش¹⁵ شاد زود¹⁶
نخستین ز کاوس کی برد نام
همیشه بروبوش آباد ییاد¹⁷
چنین گفت کین باده بر ییاد طوسی¹⁸
ابا¹⁹ پهلوان خواهش آراستند
همی با تو ابلیس را پای نیست
جز از تو کسی را نیامد²² بچنگ
تہمتن بروی زواره بخورد²⁴
هم از شاه کاوس کی²⁶ کرد ییاد

¹ I, IV - برین ² I, IV - کینه گر ³ I, IV - جنگ ⁴ VI - 6. on. همه خیل توران بچنگ
⁵ I, IV, VI - نامداران ⁶ I, IV, VI -
یکی پانصد و دو ز ما با [VI - تا] هزار * سواران گردنکشش نامدار
ز توران ⁹ I, IV, VI - چنین کینه گاهی بیاید ⁸ I, IV, VI - 6. on. ⁷ I, IV, VI - 6. on.
زبابلی ¹² I, IV, VI - 6. стоит после 6. 520. ¹¹ I, IV, VI - بیاید ¹⁰ I, IV, VI -
آمدن ¹⁵ I, IV - زود داد ¹⁴ VI - کابلی ¹³ VI - بلبلۃ من السلاف الیابلی -
بگفت و بخورد و زمین بوسه داد ¹⁷ I, IV, VI - شد از می خروشان و شاد ¹⁶ VI -
¹⁹ I, IV, و سمی کیکاوسی و قبل الارض و شربها علی اسمہ - ¹⁸ I, IV, VI - 6. on.;
²³ I, IV, VI - نیامد جز از تو کسی را ²² I - پی ²¹ VI - جام ²⁰ VI - ابر ¹⁹ VI -
وزان جام پر باده چند هفت من * بیکدم بخورد آن گو پیلتن ²⁴ IV - زابلی
همان از شه نامور ²⁶ I, IV, VI - ساغر ²⁵ I, IV, VI -

که مارا کمون نیست جای درنگ¹
 همه جنگ را گردن افراختند
 بدان³ سرکشان تا⁴ بگریزند راه⁵
 پیامد سپه را همه بنگرید
 درفش سپهدار توران سپاه
 تو گشتی بزخم اندر آمد گراز⁷
 تهمتن همی خورد می با سپاه
 که برخیز و از¹⁰ خرمی باز گرد
 ز لشکر بلندی و پستی¹² یکیست
 همی تابد از گرد چون آفتاب¹³
 بدو گفت با ماست پیروز بخت
 ز گرد سواران توران زمین¹⁴
 عنان پیچ¹⁶ و برگستان و رسوار¹⁷

چنین گفت با نامداران جنگ
 به راه بیابان بیرون تاختند
 ز هر² سو فرستاد بی مر سپاه
 گرازه⁶ چو گرد سپه را بدید
 بدید آنک شد روی گیتی سپاه
 از آنجا چو باد دمان گشت باز
 پیامد دمان تا به⁸ نخچیرگاه
 چنین گفت با⁹ رستم شیرمرد
 که چندان¹¹ سپاهست کاندازه نیست
 درفش جفاپیشه افراسیاب
 چو بشنید رستم بخندید سخت
 تو از شاه ترکان چه ترسی چنین
 سپاهش فزون نیست¹⁵ از صد هزار

510

515

¹ I, IV, VI—б. стоит после б. 504; I, IV, VI—доб.:

چنین گفت کز راه یکسو شوید * شب و روز از تاختن نغنیوید
 بدان تا VI—⁴ بران I, IV, VI—³ بدو I—² و امرهم ألا یفتروا عن الرکض B—
 I, IV, VI—доб.:⁵ برایشان

چو نزدیک نخچیرگاه آمدند * شتابان همه کینهخواه آمدند
 I—вместо бб. 511—513 дает:⁷ زواره JL—⁶

نگه کرد یکسر بدید آن سپاه * سپاهی که بد همچو ابر سپاه
 بدیدش که از دشت برخاست گرد * درفش پدید آمد از گرد و مرد
 گرازه چو باد دمان باز گشت * ابا نعره و بانگ و آواز گشت
 کای I, IV, VI—⁹ چو آمد نزدیک I, IV, VI—⁸ дают варианты этих бб. IV, VI—
 VI—бб. 515—516 оп.¹³ هامون I, IV, VI—¹² چندین IV—¹¹ ازیدر بدین I, IV, VI—¹⁰
 زگرداکن و نامدار IV—¹⁷ زره دار VI—¹⁶ فزونست IV—¹⁵ مردان چین JL—¹⁴
 I, IV, VI—доб. (см. б. 523):

برین دشت اگر ویژه تنبها منم * که با کرز و با رخشی و با جوشنم

که از ما بافراسیاب این زمان
یکی چاره سازد بیاید بچنگ
495 بیاید طلایه بره بر یکی
بیاید دهد آگهی از سپاه
گرازه⁶ بزه بر نهاده کمان⁷
سپه را که چون او نگهدار بود
ببخچیر و خوردن¹⁰ نهادند روی
500 پس آگاهی آمد بافراسیاب
ز لشکر جهان دیدگانر بخواند
وزان هفت گورد¹¹ سوار دلیر
که مارا بیاید کنون¹⁴ ساختن
گراین¹⁷ هفت یل را¹⁸ بچنگ¹⁹ آوریم
505 بکردار بخچیر باید شدن
گزین کرد شمشیرزن سی هزار

همانا رسید آگهی بی گمان
کند دشت بخچیر بر یوز تنگ¹
که چون آگهی² یابد او اندکی
نباید که گیرد³ بداندیش⁴ راه⁵
بیامد بران⁸ کار بسته میان
همه⁹ چاره دشمنان خوار بود
نکردند کس یاد پرخاشجوی
ازیشان شب تیره هنگام خواب
ز رستم بسی داستانها براند
که بودند هر يك¹² بکردار شیر¹³
بناگاه¹⁵ بردن یکی قاختن¹⁶
جهان پیش کاوس²⁰ تنگ آوریم
بناگاه لشکر²¹ برایشان²² زدن
همه رزمجو²³ از در کارزار

اندیشه VI-⁴ آرد VI-³ آگهی VI-² 1 Л, I, IV-б. стоит после б. 495.

فلا بدّ من طلیعة تكون أمامنا و تحفظ الطريق حتی اذا-⁵ Л, I-б. оп.;
—⁶ Л احس بعسكر افراسياب اخبرتنا و أنذرتنا كيلا يئتمهز الخصم منّا فرصة
همی —⁹ Л برین I, IV, VI-⁸ سر تخم گپوگان I, VI-⁷ کرازه B- زواره
و اشتغل الباقون بما هم فيه B- بخچیر خوردن VI- بخچیر کردن I, IV-¹⁰
یکسر VI-¹² جنگی I-¹¹ من الصيد واللهو غیر مفکرین فی عدوهم
13 I, IV-دوب.:
گزید و هم آنکه بیک يك بگفت * که مارا فتادست کاری شگفت
VI-دوب.:

وزان پس بلشکر سراسر بگفت * که مارا فتادست کاری شگفت
ولا بدّ لنا من B-¹⁶ بناکم VI-¹⁵ بیاید کنون چاره VI-¹⁴ I, IV- کارها
گردان VI-¹⁹ هفت را يك IV-¹⁸ گران I, IV-¹⁷ آن نرض الیهم ونهجم علیهم
VI-²² بدیشان I-²¹ سپه را بناگه I, IV-²⁰ بر بداندیش VI-²³ جنگ
نامدار I, IV, VI-²³ سپه را بدیشان بناگه

- 460 هم از تو نگردد به پرهیز باز
دلپیرت ز جنگ آوران نشمرد
سخنهای نیکو به بند اندرست
یکی داستانست با³ رنگ و بوی⁴
یکی سـور کرد از در انجمن
بدو اندرون کاخهای بلند
بدانجا فروزد همی رهنمون
شدند انجمن نامور یک سپاه
چو بهرام و چون گیو آزادگان⁸
چو گستههم و خژاد جنگ آوران
گرازه کجا بد سر⁹ انجمن
یکی لشکری نامدار ارجمند
ز چوگان و تیر و نیمید¹⁰ و شکار
برستم که ای نامبردار زیو
چو یوز¹¹ دونده¹² بکار آیدت
بپوشیم تابان رخ آفتاب
بگـیـریـم آرام روز¹³ دراز
بشمشیر بر شیر بند افکنیم¹⁴
که اندر جهان یادگاری کنیم¹⁵
- زمانه چو آمد¹ بتنگی فراز
چو همره کنی جنگ² را با خرد
خرد را دین را رهی دیگـرسـت
کنون از ره رستم جنگجوی
شنیدم که روزی گو پیـلـتن
بجایی کجا نام او بد نوید⁵
کجا آذر تیز⁶ برزین کنون
بزرگان ایران بدان بزمگاه⁷
چو طوس و چو گودرز کشوادگان
چو گرگین و چون زنگه شاوران
چو برزین گردنکشی تیغزن
ابا هر یک از مهتران مرد چند
نیاسود لشکر زمانی ز کار
بمستی چنین گفت یک روز گیو
گرایدونه رای شکار آیدت
بنخچیرگاه رد افراسیاب
ز گرد سواران و از یوز و باز
بگور تگاور کمند افکنیم
بدان دشت توران شکاری کنیم
- 465
470
475

بردوند-Б; ارنوند-Л⁵ رنگبوی-VI⁴ پر-I³ مرگ-I, VI² آید-IV¹
گرازه-I, IV⁹ چو گیو و چو رهام آزادگان-IV, I⁸ رزمگاه⁷-VI⁷ برز-I⁶
المناضلة-Б; گوی و ز تیر-I¹⁰ گرازه که بود افسر-VI¹⁰ که بود او سر
نفراییدن نیزهای-I, IV¹³ درنده-Л¹² رخش-IV¹¹ و المعاقرة و الملاعبة
IV-доб.¹⁴ بکار آید نیزهای-VI¹⁴

بژوبین گـراز و تذروان بـباز * بـگـیـریـم یـکـسـر بـروز دراز
I-доб. этот же б. после б. 478. Л-б. оп.¹⁵; Б-перевод этого б. дан так: فنسطاد فی صحراء

توران اصطیاداً یبقی فی العالم ذکره أبـد الدهر

ببغششود بر وی جهان آفرین
 که تابنده شد بر کهان و مهان²
 همان شاه⁵ بر گاه زیبا⁶ شدست
 که بر سر نهادی باند افسری
 وزان سر کشیدن براه آمدند
 بآب وفا روی⁷ خسرو بشست
 پرستنده و چاکر او شدند⁸
 نیایش نیاید¹¹ بفریادرس
 کنون رزم رستم بیايد سرود¹⁴

چو بگذشت یک چند گریان چنین
 یکی داد¹ نو ساخت اندر جهان
 جهان گفستی³ از داد دیبا⁴ شدست
 ز هر کشوری نامور مهتری
 بدرگاه کاوسی شاه آمدند
 زمانه چنان شد که بود از نخست
 همه مهتران کهتر او شدند
 کجا پادشا⁹ دادگر بود و¹⁰ پس
 بدین¹² داستان گفتم آنکم شنود¹³

450

455

۱۰

که ناگه برآویخت باند ره شیر
 رخ تیغ هندی بشوویی همی¹⁵
 که¹⁷ پیش آیدت روز ننگ و نبرد¹⁸

چه گفت آن سراینده مرد دلیر
 که گر نام مردی بجوویی همی
 ز بدها نیایدت¹⁶ پرهیز کرد

¹ I, IV—کار; VI—کاخ ² I— доб. перед этим б.:

پراگنده آمد ز هر سو سپاه * بنزدیک درگاه کاوسی شاه
 برافروخت ز آمرزش دادگر * بدانست کز رنجهای یافت بر
 نشست از بر تخت زر با کلاه * یکی گنج بگشاد در بر سپاه
 شهنشاه⁵ I, IV, VI— زیبا⁴ VI— گیتی³ VI—
 IV, VI—доб. варианты этих бб.

⁶ I— برنا ⁷ I, VI— وفا تاج ⁸ I, IV, VI—доб.:

نشست از بر تخت گوه رنگار * ابا تاج و پا گرز⁹ گاو سار
 I, IV, VI—¹² نیاشد VI— نبود او¹¹ I, IV—
⁹ I, IV, VI— پادشه¹⁰ Л— и оп.

I— доб.:

چنین بود آیین شاه جهان * چنین بود رستم سر پهلوان
 I, IV, VI— затем следует б. 455, после которого I, VI— доб. бб.:

همه داد کرد و همه داد دید * ازیراکه گیتی همه باد دید
 چو با مرگ کوشش نداردت سود * کنون رزم رستم بیايد شنود
 IV—доб. те же бб. с заменой второго мисра второго б. разночтения на:

¹⁸ I, IV, VI— چو¹⁷ I, IV, VI—
¹⁶ Л, VI— بپایدت ¹⁵ VI— б. оп. کسی را نبود

روزگار نبرد

- 430 بگیتی جز¹ از پاک یزدان نماند
 بچنگ زمین سربسر تاختی
 پس از تو بدین⁴ داستانی کنند⁵
 که تا ماه و خورشید را بندگردد
 همان⁷ کن که بیدار شاهان کنند
 435 جز از بندگی پیش یزدان⁸ مجوی
 چنین داد پاسخی که از راستی
 همی¹⁰ داد گفستی و پیداد نیست
 فروماند کاوس و تشویر خورد
 بسیچید و اندر عماری نشست
 440 چو آمد بر¹⁵ تخت و گاه¹⁶ بلند
 چهل روز بر¹⁷ پیش یزدان بپای
 همی ریخت از دیدگان آب زرد
 ز شرم از در کاخ بیرون نرفت
 همی ریخت از دیده پالوده²¹ خون
 445 ز شرم دلیران منشی کرد پست
 پیشیمان شد و درد بگزید و رنج
 همی رخ بمالید بر تیره²⁵ خاک

1 VI— (метр нарушен). 2 IV— آسمان 3 I, IV—доб.:

ز یک دست چون برتر آیی همی * برابر بچنگ اندر آیی همی
 نگه کن که تا چند گونه بلا * به پیش آمدت یافتی زو رها
 ستاره همی— IV; ستاره همه یک بیک— I, VI 6 زنده— I, IV, VI 5 بسی— VI 4
 همه— I, IV, VI 10 بداد— I, VI 9 تا توانی— I 8 چنان— I, IV 7 یک بیک
 VI—ب. مردان مرد— VI; و مردان مرد— I, IV 13 VI—ب. 434—437 оп. 12 فام— I 11
 IV—; گاه و تخت— I 16 سوی— I, IV 15 ماندش— IV 14 433. б. стоит после
 19 IV—б. стоит после б. 438. بسی— I 18 در— I, IV, VI 17 تختگاه— VI; تخت و گاه
 IV— 23 آمرزش از— I, IV 22 بالای از دیده— I, IV, VI 21 VI—б. 442, 443 оп. 20
 گرم— I 25 VI—б. 445—446 оп. 24 بهخشید و

415 سپاوش زو¹ خواست کاید² پدید
 بجای بزرگی و تخت⁴ نشست
 بمانده همیشه درون زار و خوار⁷
 بمایست لغتی چمید و چرید³
 پیشیمانی و درد⁵ بودش بدست⁶
 نیایش همی کرد با کردگار

۹

420 همی کرد پوش ز بهر⁸ گناه
 خپر یافت زو رستم و گویو و طوسی
 پرستم چنین گفت گودرز پیر
 همی بینم اندر جهان تاج و تخت
 چو کاوس نشنیدم اندر جهان
 خرد نیست اورا نه دانش نه رای
 رسیدند پس پهلوانان بدوی
 بدو گفت گودرز بیهارستان¹⁷
 425 بدشمن دهی¹⁹ هر زمان جای خویش
 سه بارت چنین رنج و سختی فتاد
 کشیدی²² سپه را بهمازندان
 دگر باره مهربان دشمن شدی
 مر اورا همی جست هر سو سپاه⁹
 برفتند با لشکری¹⁰ گشن و کوسی
 که تا کرد مادر مرا سیر شیر
 کیان و بزرگان بیدار بخت¹¹
 ندیدم کس از کهتران¹² و مهان¹³
 نه هوشش بجایست و نه دل بجای¹⁴
 نکوهش گر¹⁵ و تیز و پرخاشجوی¹⁶
 ترا جای زیباتر از شارسهستان¹⁸
 نگوئی بکس بیهده رای خویش
 سرت ز آزمایش²⁰ نگشت²¹ اوستاد
 نگر تا چه سختی رسید اندران
 صنم بودی اکنون²³ برهمن شدی

¹ I, IV—ازو ² I, IV—آمد ³ VI—دید ⁴ I, IV—بیکرده ⁵ I, IV—رنج ⁶ VI—б. оп. ⁷ I, IV, VI—زاروار ⁸ I—بیکرده ⁹ I, IV—سپاه ¹⁰ IV, VI—لشکر ¹¹ VI—б. оп. ¹² I, IV, VI—کسی از کهان ¹³ VI—доб.:

نبدیدم ز کاوس بی مغزتر * بفرمان یزدان پیروزگر
 پژوهشی¹⁶ VI—نکوهشی¹⁵ I, IV, VI—¹⁴ VI—б. оп.; B—перевод бб. 420—423 отсутствует.
 ب—شارسهستان¹⁸ IV—مارستان B—بیمارستان¹⁷ IV—کنان و ابا گفتگوی
 نشد²¹ I, IV—سرت را ز آزمایش²⁰ IV, VI—¹⁹ I—эти слова срезаны. شارسهستان
²² I—слово срезано. ²³ I, IV, VI—اورا

بمـرغ و¹ بـگوشـت² بره چـند گـاه
بدان³ سان که غـرم آوریدند⁴ زیر⁵
سر درزهارا⁶ بـزر سـخت کـرد
ببست و بران گونه بر کرد ساز
ببست اندر اندر اندیشه دل یکسره
پیـاورد و بر تـخت بـست استوار
که اهریمنش برده بد دل ز راه⁹
سوی گوشت¹¹ کردند هر یک¹² شتاب
ز هامون با براندر افراشتند¹³
سوی گوشت کردند آهنـگ و رای¹⁶
همی رفت تا¹⁷ بررسد بر¹⁸ ملک
که تا جنگ سازد بتیر و کمان
نداند بجز پر خـرد راز این
چنین باشد آنکس که گیردش از
غمی گشت و پرها بخوی درنشانند
کشان بر زمین از هوا²⁰ تخت شاه
بآمل بروی زمین آمدند²¹
همی بودندی داشت اندر نهان

همی پرورانیدشان سال و ماه
چو نیرو گرفتند هر یک چو شیر
ز عود قماری یکی تخت کرد
پهلوش⁷ بر نیزه های دراز
400 پیـاویخت از نیـزه ران بره
ازان پس عـقاب دلاور چـهار
نشست از بر تخت کاوسی شاه⁸
چو شد گرسنه¹⁰ تیزپـران عـقاب
405 ز روی زمین تخت برداشتند
بدان حد¹⁴ که شان بود نیرو بجای¹⁵
شنیدم که کاوسی شد بر فلک
دگر گفت ازان رفت بر آسمان
ز هر گونه هست آواز این
410 پـریدند بسـیـار و مـاندند باز
چو با مرغ پرنده نیرو نهانند
نگونسار گشتند ز¹⁹ ابر سیاه
سوی بيشه شیر چین آمدند
نکردش تپاه از شگفتی جهان

4 I, IV— برایین—VI؛ بران—I, IV, VI³ کباب و—VI, I¹ و—VI, I² و—VI, I⁵ اندر آمد بشیر—VI⁶ I, IV, VI—تخت هارا—VI⁷ بپهلوی—VI⁸ کی—I, IV⁹ I, IV—می—VI¹⁰ بپیش اندرون جام—VI¹¹ کوه—VI¹² I, IV—یکسر—VI¹³ کرگس—VI¹⁴ VI—

گـر ازان با براندر افراشتند * ز روی زمین تخته برداشتند
16 Л— نیرو و قاب—VI؛ نیرو و جای—I, IV¹⁵ بران حد—IV, VI؛ بران سان—I¹⁴
از—I, VI¹⁸ تا—VI¹⁷ ببرند تختش بر آفتاب—VI 409؛ 406—60. 402
فوقین فی بعض الآجام—B²¹ از هوا نیزه و—I, IV, VI²⁰ از—I, IV, VI¹⁹
من ارضی آمل

یکی دستۀ گل بکاوسی داد
همی چرخ گردان سزد³ جای تو
شبانوی و گردنکشان چون⁵ رمه
نشان تو هرگز نگردد نهان
که چون گردد اندر نشیب و فراز⁸
برین گردش چرخ⁹ سالار کیست¹⁰
روانش زاندیشه¹¹ کوتاه شد¹²
بگیتی¹⁴ مر اورا نمودست چهر¹⁵
ستاره فراوان و ایزد یکیست
که با سوزش و جنگ و¹⁹ پتیاره اذد
ز بهر تو باید سپهر²⁰ و زمین²¹
که تا چون شود بی پر اندر هوا
کزین خاک چندست تا چرخ²²
یکی کز و²³ ناخوب چاره گزید²⁴
برفتند سوی نشیمن عقاب
بهر خانۀ بر دو²⁶ بگذاشتند

پیامد بر او¹ زمین بوس² داد
چنین گفت کین فز زیمای تو
بکام تو شد روی⁴ گیتی همه
یکی کار ماندست کاند⁶ جهان
چه دارد⁷ همی آفتاب از تو راز 385
چگونست ماه و شب و روز چیست
دل شاه ازان دیو بی راه شد
گمانش چنان شد¹³ که گردان سپهر
ندانست¹⁶ کین چرخا مایه¹⁷ نیست
همه زیر¹⁸ فرمایش بیچاره اذد 390
جهان آفرین بی نیازست ازین
پر اندیشه شد جان آن پادشا
ز دانندگان پس پرسید شاه
ستاره شمر گفت و خسرو شنید
بفرمود پس تا²⁵ بهنگام خواب 395
ازان بچه بسیار برداشتند

¹ I, IV, VI به پیشش ² VI بوسه ³ بود VI ⁴ I (метр нарушен). ⁵ I, IV, VI گردن فرازان ⁶ I, IV تادر ⁷ IV داند ⁸ VI бб. 384, 385 оп. ⁹ IV—
إنك بهذه السلطنة و الجلالة تستحق أن تكون السماء تحتك ¹⁰ B چرخ و
T—доб.: و الفلك تحتك

گرفته‌ی زمین و آنچه بد کام تو * شود آسمان نیز در دام تو
¹¹ I, IV از اندیشه ¹² VI—б. оп. ¹³ I, IV بد چنان ¹⁴ I, IV بد ندانست کورا همی مایه ¹⁵ I, IV بدانست ¹⁶ I, IV بدانست ¹⁷ I, IV بدانست ¹⁸ I, IV بدانست ¹⁹ I, IV بدانست ²⁰ I, IV بدانست ²¹ I, IV بدانست ²² I, IV بدانست ²³ I, IV بدانست ²⁴ I, IV بدانست ²⁵ I, IV بدانست ²⁶ I, IV, VI بدانست
B—перевод бб. 389—391 отсутствует. ²² IV—
B—перевод бб. 393—394 отсутствует. ²⁵ IV—
B—перевод бб. 393—394 отсутствует. ²⁶ I, IV, VI بدانست
فأخذ منها افراخا و جعلوها في بيوت B—

- 365 یکی کاغ زرین ز بهر نشست
نبودی تموز ایچ پیدا ز دی³
بایوانش⁴ یاقوت برده بکار
همه ساله⁷ روشن⁸ بهاران بدی
ز درد و غم و رنج دل دور بود
370 بخواب اندرآمد بد¹⁰ روزگار
برنجش گرفتار دیوان بدند¹²
برآورد و بالاش داده¹ دو شست²
هوا عنبرین بود و بارانش می
ز پیروزه کرده بروبر⁵ نگار⁶
گلان چون رخ غمگساران بدی
بدی را تن⁹ دیو رنجور بود
ز¹¹ خوبیی و از داد آموزگار
ز بادافره¹³ او¹² غریوان بدند¹²

۸

- چنان بد که ابلیس روزی پیگاه
بدیوان چنین گفت کامروز کار
یکی دیو باید کنون نغز دست
375 شود جان کاوس پیره کند
بگرداندش سر ز یزدان پاکب
شنیدند و بر دل گرفتند یاد
یکی دیو دژخیم بر پای خاست
غلامی پیاراست¹⁹ از خویشتن
380 همی بود تا یک²⁰ زمان²¹ شهریار
یکی انجمن کرد پنهان ز شاه
برنج و بسختیست با شهریار¹⁴
که داند ز هرگونه رای و¹⁵ شست
بدیوان برین¹⁶ رنج کوتاه کند
فشاند برآن فرّ زیباش¹⁷ خاک
کس از بیم کاوس پاسخ نداد
چنین گفت کین چرپ دستی¹⁸ مراست
سغن گوی و شایسته¹⁹ انجمن
ز پهلوی برون شد ز بهر²² شکار

فی طول مائة و عشرین ذراعا—B دست—IV² برآورد بالاشرا بر—I, IV, VI¹
کرد و برو زر—VI⁵ بر ایوانش—I, IV⁴ نیمد هیچ پیدا تموز و نه دی—VI³
ساله—IV⁷ B—перевод б. оп. I, IV—б. с обратным порядком мисра стоит после б. 370; B—перевод б. оп.
بدی—I, IV¹² نه—VI¹¹ سر—L, I, VI¹⁰ با تن—IV⁹ دل—I⁹ روزش—VI⁸
من یدد کیمکامی—B از روزگار—VI از شهریار—I¹⁴ او—VI¹³ وی—I, IV¹³
IV, VI—فشاندش بر فرش دیماش—I¹⁷ درین—VI¹⁶ مرین—IV¹⁶ و—VI¹⁵ I, VI¹⁵
I, IV, VI¹⁹ انا اقوم بهذا الامر—B نغز کاری—I, IV, VI¹⁸ فشاند بران فرش دیماش
بعزم—VI²² با نامور—IV تا نامور—I²¹ آن—VI²⁰ برآراست—VI

- 350 بیامد سوی پارس کاوس کی
بیمار است تخت و بگسترد داد
فرستاد هر سو یکی پهلوان
بمرو و نشاپور و بلخ و هری
جهانی پر از داد شد یکسره
355 ز بس گنج و زیبایی و فرهی
مهان⁷ پیش کاوس بهتر شدند
جهان پهلوانی پرستم سپرد
یکی خانه⁹ کرد اندر البرز کوه
بفرمود کز¹¹ سنگ خارا کنند
360 بیمار است آخر بسنگ اندرون
ببستند¹³ اسبان جنگی بدوی¹⁴
دوخانه دگر ز ابگینه ساخت
چنان¹⁸ ساخت جای¹⁹ خرام²⁰ و خورش
دو خانه ز بهر سلیج نبرد
- جهانی بشادی نوافگند پی
بشادی و خوردن دل اندر نهاد¹
جهاندار و پیدار و روشن روان²
فرستاد بر هر سوی لشکری
همی روی برتافت³ گرگ از بره⁴
پری و دد و دام گشتش⁶ رهی
همه تاجدارانش لشکر شدند
همه روزگار بهی زو شمرد⁸
که دیو اندران¹⁰ رنجهها شد ستوه
دو خانه برو هر یکی ده کمند¹²
ز پولاد میخ و ز خارا ستون
هم اشتر¹⁵ عماری کش و¹⁶ راهجوی
زبرجد بهر جایش¹⁷ اندر نشاخت
که تن یابد²¹ از خوردنی پرورش
بفرمود کز²² نقره خام کرد²³

¹ I, IV, VI—در اندر گشاد ² VI—б. оп. ³ I, IV—بر گاشت ⁴ VI—б. оп.
و اطاعه—B; پری مردم و دیو گشته ⁶ I, IV, VI—ز بس گنج شاهی و بس ⁵ VI—
VI—доб.: و اذعن له الملوک أرباب التخوت—B; همی—VI; همه—⁷ I, IV, الجن و الإنس
همه روزگار بهی زو شمرد * همی جای کرد اندر البرز کوه
که دیوان ازان—¹⁰ I, IV, VI—همی جای—VI; جای—⁹ I, IV, см. 66. 357—358.
جنگ اندروی—IV; دروی—¹⁴ I, VI—نمشتند—¹³ IV—دو کنند—¹² VI—قا—¹¹ I, IV—
جای—¹⁹ I, IV—چنین—¹⁸ I, IV, VI—جای—¹⁷ I, IV, VI—оп. و—¹⁶ Л—اسپر—¹⁵ VI—
بفرمود و از—²² I—بفرمود از—²² IV, VI—یابد تن—²¹ I, IV—حرام—²⁰ IV—حاجت
²³ Л—доб.:

بدانجا یکی جایگه ساخت راست * که روزش نیفزود هرگز نکاست
IV, VI—доб. варианты б. после б. 365; B—перевод б. отсутствует.

سرش پر ز کین گشت² و دل پرشتاب
نزیبد جزا مردم زشت خوی⁴
نیازت نبودی بهمازندان⁵
بباید شنیدن⁷ سخنهای راست
همه شهر ایران⁹ سرای منست
تهی کردم از تازیان انجمن
عقاب اندر آرم ز تار یک میخ¹¹
درفش درفششان برافراخته¹²
سخنهای بکاوسی کی کرد یاد¹³
بیاراست لشکر بپیکار اوی
یکی لشکری بی کران و میان¹⁵
بگردون همی خاک برزد ز آب¹⁶
زمین آهنین شد هوا¹⁸ آبنوس
همی موج خون خاست از دشت جنگ²⁰
بران رزم گاه اندر آمد بخواه²¹
سر سرکشان پاک برگشته شد²²
بی²³ آتش بجوشید همچون نمید²⁴

چو آگاهی آمد¹ بافراسیاب
فرستاد پاسخش کین³ گفت و گوی
ترا گر سزا بودی ایران بدان
چنین گفت کایران⁶ دو رویه مراست
که پور⁸ فریدون نیای منست
و دیگر بهمازوی شمشیرزن
بشمشیر¹⁰ بستانم از کوه تیغ
کنون آمدم جنگ را ساخته
فرستاده برگشت ماندند باد
چو بشنید کاوسی گفته اوی
ز بربر پیامد سوی سوریان¹⁴
بجنگش بیاراست افراسیاب
جهان کر¹⁷ شد از ناله بوق و کوسی
ز زخم تیرزین و از بس ترنگ¹⁹
سر بغت گردان افراسیاب
دو بهره ز توران سپه کشته شد
سپهدار چون کار زان گونه دید

325

330

335

¹ I, IV, VI— چو این آگاهی شد ² I, IV, VI— سرش گشت پر کین ³ I, IV, VI—
لو کنت مستحقا لملک ایران لم تقصد ⁴ VI— زشت روی ⁵ Л-б. оп.; Б- ⁶ VI—
لیس يستحق ملک ایران و توران غیرى-Б; کین از-Л ⁷ VI—
بپیغام ⁸ I, IV— توران ⁹ IV— افریدون و تور-Б; تور-¹⁰ Л, VI—
¹¹ VI—б оп.; Б- перевод б. оп.; ¹² I, IV, VI— б. стоит после б. 323; I, IV— доб. бб.:
بیاراست لشکر کران تا کران * بگرز و بتیغ و بمرگستوان
بسی سوی او نامور با شتاب * پیامد همان نیز افراسیاب
VI— доб. варианты тех же бб. ¹³ I, IV, VI— б. оп. ¹⁴ I, IV, VI— تازیان ¹⁵ Б-
изложение соответствует порядку бб. в I, IV, VI. ¹⁶ IV, VI— برآب ¹⁷ I, IV, VI—
پر ¹⁸ I, IV, VI— سپهر ¹⁹ IV— برنگ ²⁰ I— زد خون ازان دشت جنگ ²¹ VI—б. оп.
VI—повторяет свой вариант второго мисра б. 332. ²² I, IV— б. стоит после б. 337.
²³ IV— چو ²⁴ VI— бб. 336—337 оп.

دل ما شد از کار ایشان بدرد
 همی تاج¹ او خواست افراسیاب 305
 بر فرتیم با نیـزه های دراز
 از ایشان و از ما بسی کشته شد
 کنون کآمد³ از کار او⁴ آگهی
 همه نامداران شمشیرزن
 چو شه⁷ برگزاید زیر بر عنان 310
 زمین کوه تا کوه پر خون کنیم
 فرستاده تازی¹¹ برافگند و رفت
 چو نامه بر شاه ایران رسید
 از ایشان پرسند آمدش کارکرد
 که ایران بپرداز و بیشی مجوی 315
 ترا شهر توران بسندست خود
 فزونی مجوی ار شدی بی نیاز
 ترا کهتری کار بستن¹⁹ نکوست
 ندانی که ایران نشست منست
 پلنگ ژیان گرچه باشد دلیر 320

که دلشان چنمین برتری یاد کرد
ز راه خرد سرش گشته شتاب²
برو تلخ کردیم آرام و ناز
زمانه بهر نیک و بد گشته شد
که تازه شد آن تخت شاهنشاهی
برین کینه گه بر شدند⁵ انجمن⁶
بگردن⁸ برآریم یکسر سنان⁹
ز دشمن بیابان چو¹⁰ جیحون کنیم
ببربرستان روی بنهاد و¹² تفت
بران¹³ گونه گفتار بایسته¹⁴ دید
بافراسیاب آن زمان نامه کرد
سر ما شد از تو¹⁵ بر از گفت وگوی
بخیره¹⁶ همی دست یازی ببند
که درد آردت¹⁷ پیشی¹⁸ رنج دراز
نگه داشتن بر تن خویش پوست
جهان سربسر زیر دست منست²⁰
نیارد شدن پیش چنگال شیر

آمد—³ I, IV چندان بد مبیند هرگز بغواب —² I, IV, VI تخت —¹ I, IV, VI
و الآن حين جائئنا المشرى بانتظار احوال الدولة الشاهنشاهیة —⁴ I, IV, VI تو—⁵ I, IV, VI
تأهینا فی عساکرنا منتظرین —⁶ I, IV, VI چندی که منتهی شویم —⁷ I, IV, VI یکجاشدیم —⁸ I, IV, VI
بگردون —⁹ I, IV, VI چو او —¹⁰ I, IV, VI چو او —¹¹ I, IV, VI 305. 309—310 стоят после б. 307 текста. —¹² I, IV, VI
جهان —¹³ I, IV, VI چاره —¹⁴ I, IV, VI ز خونشان زمین رود —¹⁵ I, IV, VI
و —¹⁶ I, IV, VI سر ما ز تو شد —¹⁷ I, IV, VI شایسته —¹⁸ I, IV, VI
که خیره —¹⁹ I, IV, VI زود آیدت —²⁰ I, IV, VI زود آیدت —²¹ I, IV, VI
که پیش آیدت زود —²² I, IV, VI
—²³ I, IV, VI
—²⁴ I, IV, VI
—²⁵ I, IV, VI
—²⁶ I, IV, VI
—²⁷ I, IV, VI
—²⁸ I, IV, VI
—²⁹ I, IV, VI
—³⁰ I, IV, VI
—³¹ I, IV, VI
—³² I, IV, VI
—³³ I, IV, VI
—³⁴ I, IV, VI
—³⁵ I, IV, VI
—³⁶ I, IV, VI
—³⁷ I, IV, VI
—³⁸ I, IV, VI
—³⁹ I, IV, VI
—⁴⁰ I, IV, VI
—⁴¹ I, IV, VI
—⁴² I, IV, VI
—⁴³ I, IV, VI
—⁴⁴ I, IV, VI
—⁴⁵ I, IV, VI
—⁴⁶ I, IV, VI
—⁴⁷ I, IV, VI
—⁴⁸ I, IV, VI
—⁴⁹ I, IV, VI
—⁵⁰ I, IV, VI
—⁵¹ I, IV, VI
—⁵² I, IV, VI
—⁵³ I, IV, VI
—⁵⁴ I, IV, VI
—⁵⁵ I, IV, VI
—⁵⁶ I, IV, VI
—⁵⁷ I, IV, VI
—⁵⁸ I, IV, VI
—⁵⁹ I, IV, VI
—⁶⁰ I, IV, VI
—⁶¹ I, IV, VI
—⁶² I, IV, VI
—⁶³ I, IV, VI
—⁶⁴ I, IV, VI
—⁶⁵ I, IV, VI
—⁶⁶ I, IV, VI
—⁶⁷ I, IV, VI
—⁶⁸ I, IV, VI
—⁶⁹ I, IV, VI
—⁷⁰ I, IV, VI
—⁷¹ I, IV, VI
—⁷² I, IV, VI
—⁷³ I, IV, VI
—⁷⁴ I, IV, VI
—⁷⁵ I, IV, VI
—⁷⁶ I, IV, VI
—⁷⁷ I, IV, VI
—⁷⁸ I, IV, VI
—⁷⁹ I, IV, VI
—⁸⁰ I, IV, VI
—⁸¹ I, IV, VI
—⁸² I, IV, VI
—⁸³ I, IV, VI
—⁸⁴ I, IV, VI
—⁸⁵ I, IV, VI
—⁸⁶ I, IV, VI
—⁸⁷ I, IV, VI
—⁸⁸ I, IV, VI
—⁸⁹ I, IV, VI
—⁹⁰ I, IV, VI
—⁹¹ I, IV, VI
—⁹² I, IV, VI
—⁹³ I, IV, VI
—⁹⁴ I, IV, VI
—⁹⁵ I, IV, VI
—⁹⁶ I, IV, VI
—⁹⁷ I, IV, VI
—⁹⁸ I, IV, VI
—⁹⁹ I, IV, VI
—¹⁰⁰ I, IV, VI
—¹⁰¹ I, IV, VI
—¹⁰² I, IV, VI
—¹⁰³ I, IV, VI
—¹⁰⁴ I, IV, VI
—¹⁰⁵ I, IV, VI
—¹⁰⁶ I, IV, VI
—¹⁰⁷ I, IV, VI
—¹⁰⁸ I, IV, VI
—¹⁰⁹ I, IV, VI
—¹¹⁰ I, IV, VI
—¹¹¹ I, IV, VI
—¹¹² I, IV, VI
—¹¹³ I, IV, VI
—¹¹⁴ I, IV, VI
—¹¹⁵ I, IV, VI
—¹¹⁶ I, IV, VI
—¹¹⁷ I, IV, VI
—¹¹⁸ I, IV, VI
—¹¹⁹ I, IV, VI
—¹²⁰ I, IV, VI
—¹²¹ I, IV, VI
—¹²² I, IV, VI
—¹²³ I, IV, VI
—¹²⁴ I, IV, VI
—¹²⁵ I, IV, VI
—¹²⁶ I, IV, VI
—¹²⁷ I, IV, VI
—¹²⁸ I, IV, VI
—¹²⁹ I, IV, VI
—¹³⁰ I, IV, VI
—¹³¹ I, IV, VI
—¹³² I, IV, VI
—¹³³ I, IV, VI
—¹³⁴ I, IV, VI
—¹³⁵ I, IV, VI
—¹³⁶ I, IV, VI
—¹³⁷ I, IV, VI
—¹³⁸ I, IV, VI
—¹³⁹ I, IV, VI
—¹⁴⁰ I, IV, VI
—¹⁴¹ I, IV, VI
—¹⁴² I, IV, VI
—¹⁴³ I, IV, VI
—¹⁴⁴ I, IV, VI
—¹⁴⁵ I, IV, VI
—¹⁴⁶ I, IV, VI
—¹⁴⁷ I, IV, VI
—¹⁴⁸ I, IV, VI
—¹⁴⁹ I, IV, VI
—¹⁵⁰ I, IV, VI
—¹⁵¹ I, IV, VI
—¹⁵² I, IV, VI
—¹⁵³ I, IV, VI
—¹⁵⁴ I, IV, VI
—¹⁵⁵ I, IV, VI
—¹⁵⁶ I, IV, VI
—¹⁵⁷ I, IV, VI
—¹⁵⁸ I, IV, VI
—¹⁵⁹ I, IV, VI
—¹⁶⁰ I, IV, VI
—¹⁶¹ I, IV, VI
—¹⁶² I, IV, VI
—¹⁶³ I, IV, VI
—¹⁶⁴ I, IV, VI
—¹⁶⁵ I, IV, VI
—¹⁶⁶ I, IV, VI
—¹⁶⁷ I, IV, VI
—¹⁶⁸ I, IV, VI
—¹⁶⁹ I, IV, VI
—¹⁷⁰ I, IV, VI
—¹⁷¹ I, IV, VI
—¹⁷² I, IV, VI
—¹⁷³ I, IV, VI
—¹⁷⁴ I, IV, VI
—¹⁷⁵ I, IV, VI
—¹⁷⁶ I, IV, VI
—¹⁷⁷ I, IV, VI
—¹⁷⁸ I, IV, VI
—¹⁷⁹ I, IV, VI
—¹⁸⁰ I, IV, VI
—¹⁸¹ I, IV, VI
—¹⁸² I, IV, VI
—¹⁸³ I, IV, VI
—¹⁸⁴ I, IV, VI
—¹⁸⁵ I, IV, VI
—¹⁸⁶ I, IV, VI
—¹⁸⁷ I, IV, VI
—¹⁸⁸ I, IV, VI
—¹⁸⁹ I, IV, VI
—¹⁹⁰ I, IV, VI
—¹⁹¹ I, IV, VI
—¹⁹² I, IV, VI
—¹⁹³ I, IV, VI
—¹⁹⁴ I, IV, VI
—¹⁹⁵ I, IV, VI
—¹⁹⁶ I, IV, VI
—¹⁹⁷ I, IV, VI
—¹⁹⁸ I, IV, VI
—¹⁹⁹ I, IV, VI
—²⁰⁰ I, IV, VI
—²⁰¹ I, IV, VI
—²⁰² I, IV, VI
—²⁰³ I, IV, VI
—²⁰⁴ I, IV, VI
—²⁰⁵ I, IV, VI
—²⁰⁶ I, IV, VI
—²⁰⁷ I, IV, VI
—²⁰⁸ I, IV, VI
—²⁰⁹ I, IV, VI
—²¹⁰ I, IV, VI
—²¹¹ I, IV, VI
—²¹² I, IV, VI
—²¹³ I, IV, VI
—²¹⁴ I, IV, VI
—²¹⁵ I, IV, VI
—²¹⁶ I, IV, VI
—²¹⁷ I, IV, VI
—²¹⁸ I, IV, VI
—²¹⁹ I, IV, VI
—²²⁰ I, IV, VI
—²²¹ I, IV, VI
—²²² I, IV, VI
—²²³ I, IV, VI
—²²⁴ I, IV, VI
—²²⁵ I, IV, VI
—²²⁶ I, IV, VI
—²²⁷ I, IV, VI
—²²⁸ I, IV, VI
—²²⁹ I, IV, VI
—²³⁰ I, IV, VI
—²³¹ I, IV, VI
—²³² I, IV, VI
—²³³ I, IV, VI
—²³⁴ I, IV, VI
—²³⁵ I, IV, VI
—²³⁶ I, IV, VI
—²³⁷ I, IV, VI
—²³⁸ I, IV, VI
—²³⁹ I, IV, VI
—²⁴⁰ I, IV, VI
—²⁴¹ I, IV, VI
—

چندان دان که ایران و توران مراست * ببايد شنيدن سخنهاي راست

290 بلشکرگه آورد¹ لشکر ز شهر
سپاهش فزون شد ز سیصد هزار
برو انچه من شد ز بربر سوار
پیامد گران لشکری بربری

ز گیتی برین گونه جویند بهر
ز ره دار و بر گستانور² سوار
ز مصر و ز هاماوران صد هزار³
سواران چنگ آور⁴ لشکری

7

فرستاده شد نزد قیصر ز شاه
 295 بفرمود کن نامه‌داران روم
 جهان‌دیده باید عنان‌دار کس⁹
 چنین لشکری باید از مرز روم¹²
 پس آگاهی آمد ز هاماوران¹³
 که رستم بمصر و بمریز چه کرد
 300 دلیری بچستند¹⁷ گرد و سوار
 نوشتند¹⁹ نامه یکی مردوار²⁰
 که ما شاه را چاکر و بنده‌ایم²²
 چو از گرگساران پیامد²⁴ سپاه

جنگ آوردو⁴ ل—б. доб. на полях. ³ ل—б. доб. на полях. ² ورگستوانور—VI ¹ IV—آمد (так!).
 به⁸ I— رو نیارد VI—; پیپاید IV—; بتازد⁷ I— رو VI— ⁶ ایذر IV—⁵ و
 عمان و سپهر یایدش یارو¹⁰ I, IV, VI— وبس⁹ I, IV, VI— پیآباد IV, VI—; یریا به
¹¹ ل—доб.:

که آیند اندر همه ساخته * سنانها به پروین برافراخته
شهریاران روز—¹⁵ دشت—¹⁴ VI, VI بهاموران—¹³ VI مرز و جوم—¹² VI
شیرافکن و اسمدار—¹⁸ I دجستند و—¹⁷ VI بدان شهریاران بر در چه کرد—¹⁶ VI
نمیشند—²⁰ I, IV عنان دار و نیزه ور و نامدار—¹⁹ VI گردافکن و نامدار—¹⁸ IV
بنده—²¹ VI سرسپر چاکریم—²² I, IV شایسته—²¹ I, IV یکی نامه شاهوار—²¹ VI شاهوار
روان جز بفرمان او نسپریم—²³ VI جهان جز بفرمان او نسپریم—²³ I, IV و چاکریم
بر آمد—²⁴ VI لانا عبید الملک نذعن لطاعته و نهادر الی امتثال اوامر—²⁵ VI
جویندگان

- 275 بیفگند و فرهاد¹ دستش بیست
ز خون خاک دریا شد و دشت کوه
شاه بر سرستان بچنگ گراز⁴
ز کشته زمین گشت مانند کوه⁶
به پیمان که کاوس را⁸ با سران
سراپرده و گنج و تاج و¹⁰ گهر
برین بر نهادند و برخاستند¹²
چو از دژ رها کرد کاوس را
سلیح¹⁴ سه کشور سه گنج سه شاه
سپهبد جزین¹⁵ خواسته هرچ دید
بیاراست کاوس خورشید فر
280 ز پیروزه پیکر ز یاقوت¹⁷ گاه
یکی اسب رهوار زیراندزش
همه چوب بالاش از عود تر
بسودابه فرمود²¹ کاند²² نشین
- گرفتار شد نامبردار² شست
ز بس کشته افگنده از هر گروه³
گرفتار شد با چهل رزمساز⁵
همان شاه هاماوران شد ستوه⁷
بر رستم آرد ز هاماوران⁹
پرستنده و تخت و¹¹ زرین کمر
سه کشور سراسر پیاراستند¹³
همان گیو و گودرز و هم طوس را
سراپرده و لشکر و تاج و گاه
بگنج سپهبدار ایران کشید
بدیبا¹⁶ رومی یکی مهد زر
گهر بافته بر جلیل¹⁸ سیاه
لگامی بز آرد¹⁹ بر سرش
برو²⁰ بافته چند گونه گهر
نشست و بخورشید کرد آفرین²³

و استوسر معه — Б؛ شد آن مرد پهلو گرفتار — I, IV, VI — بهرام — I, IV, VI — ستون امیرا³ — I, IV —
بخون گشته آغشته هامون و کوه * ز بس کشته آمد ز هر دو گروه — VI —

ز خون خاک تر گشت و هامون چو کوه * ز بس کشته آمد ز هر دو گروه — VI —
[هاماوران — I, IV, VI — باکوه راست — I, IV, VI — سرفراز — I, IV, VI — دراز — VI —
آورد هاماوران — VI — بهاماوران — IV — کی — I, IV — شاه زندهار خواست ز [چو
سپاه — I, IV — پیاراستند — VI — پرساختند — I, IV — و оп. — VI — و оп. — VI —
Л-доб.؛ سه کشور پیرداختند

فرستاد و مهر شاه را آورد * برو داد گاهش چنان چون سزید
بدیبا¹⁶ از — I — چو — VI — سلاح — VI —
ز یاقوت و تاج و ز پیروز — VI — ز یاقوت تاج و ز پیروزه — I, IV —
میگفت — VI — بران — VI — ز زر آرد — VI — لگام زرازده — IV —
و امرها بالمصیر الیه — Б؛ نهان رو چو خورشید گرد زمین — I, IV, VI — کاید — IV —
22

سپاه سه شاه و¹ سه کشور بدید
 که از نیزه² مژگان مدارید³ باز
 دو دیده نهاده بنوک سنان
 فزونئی لشکر⁶ نیاید بکار
 تو گفتی هوا بر زمین لاله کشت
 ز نیزه هوا چون نیستان شدست⁹
 پراکنده خفتان همه دشت¹² و غار
 ز خون فرومایه پرهیز کرد
 پیمناخت از باد¹⁵ خسته¹⁶ خام
 تو گفتی¹⁸ خم اندر میانش فسرده¹⁹
 چو²⁰ چوگان بزخم اندر آمد²¹ بدوی²²

سپهبد چو لشکر بهامون کشید
 چنین گفت بیا لشکر سرفراز
 بش و یال بینید و اسب و⁴ عنان
 اگر صد هزارند و ما⁵ صد سوار
 برآمد درخشیدن تیر و⁷ خشت
 ز خون دشت گفتی میستان شدست⁸
 بریده ز هر¹⁰ سو سر¹¹ ترکدار
 تهمتن مران رخس را تپیز کرد
 همی تاخت اندر¹³ پی شاه شام¹⁴
 میانش بخلقه درآورد¹⁷ گردد
 ز زمین برگرفتشی بکردار گوی

265

270

سوی میسره نامبردار شیر * زواره که بود ازدهای دلیر
 یاسب اندرون پور دستان سام * ایر کوهه⁴ زمین درون خم خام
 چو هاماوران شاه از دور دید * که رستم بدان سان همی بردمید
 غمی گشت و آهنگ آویز کرد * ازان پس که از جنگ پرهیز کرد
 پیاراست لشکر چپ و دست راست * همی مغز گردان ز نعره بکاست
 سوی میمنه شاه بربرستان * بچنگ اندرون گرز⁸ جانستان
 سوی میسره شاه مصر و سپاه * بتن برش جوشن بسر بر کلاه
 بقلب اندرون شاه هاماوران * بگردش یکی لشکری بی کران

۴ لـ بهالید- I, IV, VI ۳ امروز- I, IV, VI ۲ و- IV کشور- I, IV ۱
 ز لشکر فزونی- VI فزونی ز لشکر- I, IV ۶ گر- I, IV ۵ دنب و- I دیگر
 حتی سالت الؤدیة بالدماء- B که رود زمست- IV, VI ۸ نیروی- VI تیغ و- I, IV ۷
 بر- I ۱۱ بریدند هر- لـ ۱۰ ده رزم [که خون- VI] گو پیمتن رستمست- IV, VI ۹
 جم- VI ۱۴ اسب از- VI ۱۳ و قد حرجت الرؤس کالاکر فی الصحراء- B کوه- لـ ۱۲
 چنانش بخلقی اندر افکند- لـ ۱۷ شست خم- VI شست- I, IV ۱۶ یال- I ۱۵
 I, IV, ۲۲ آید- I, VI ۲۱ که- I, IV, VI ۲۰ فسرده- I, IV, VI ۱۹ گوئی- I ۱۸
 بروی- VI

255 فرستاده پاسخ بیاورد زود
بر رستم زال زر شد چو دود¹
تہمتن چو ہشنید گفتار اوی
بسپچید و² زی³ جنگ بنہاد روی⁴

۵

260 دگر روز لشکر بیماراستند
بہاماوران بود صد ژندہ پیل
از آوای⁷ گردان بتوفید کوه
تو گفتی جہان سربسر آہنست⁹
پس پشت پیلان¹¹ درفشان درفش¹²
بدزدید چنگک و¹³ دل شیر نر
ہمی ابر بگداخت اندر ہوا
درفش از دو رویہ پیپراستند⁵
یکی لشکری ساختہ بر⁶ دو میل
زمین آمد از نعل اسبان ستوہ⁸
وگر¹⁰ کوه البرز در جوشنست
بگرد اندرون سرخ و زرد و بنفش
عقاب دلاور پیفگند پر
برابر کہ دید ایستادن روا¹⁴

¹ I, IV, VI—б. оп.; Б—перевод этого б. отсутствует. ² I, IV—پہ پیچید; IV—оп.

³ VI—در ⁴ I—доб.:

برانگیخت آن رخس پویندہ راست * طلب کرد آن جنگ جویندہ راست
درآمد برابر بجنگ ایستاد * بران دشمنان چشم خود بر گشاد
طلب کرد گردد دلاور یکی * ز بسپار گردان با اندکی
نیارست آمد کسی پیش جنگ * دلاور ہمی کرد بر جا درنگ
کہ تا وقت خورشید رخشان در آب * درآمد شب تیرہ گون در شتاب
دلاور عنانرا بتاپید باز * سوی جای خود در زمان رفت باز
بآرامگہ بود تا شب گذشت * دگر روز چون شید رخشنده گشت
IV—доб. варианты тех же бб., затем доб.:

زجای اندرآمد گو پیلتن * صفی برکشید از یلان انجمن
VI—доб. варианты тех же бб. за исключением бб. 6—7. ⁵ I—б. оп. ⁶ VI—تا ⁷ I, IV,
VI—آواز ⁸ I, IV, VI—б. стоит после б. 261. ⁹ I, IV, VI—ز آہنست ¹⁰ VI—ویا ¹¹ I, IV,
VI—گردان ¹² VI—درفش درفش ¹³ I—оп. ¹⁴ VI—پیپا; Л—доб. на полях
другим почерком:

چپ و راست لشکر بیماراستند * ازان روی زین روی کین خواستند
گرازہ بیماراست بر میمنہ * بدان سو کشیدند لشکر بنہ

- چو نامه بنزدیک ایشان رسید
همه دل پر از بیم برخاستند 240
نهادند سر سوی هاماوران⁵
سپه کوه تا کوه صف برکشید
چو رستم چنان دید نزدیک⁹ شاه
که شاه سه کشور برآراستند¹¹
اگر جنگ را من بجنبم ز جای 245
نباید کزین کین¹⁴ بتو بد رسد
مرا تخت بربر نیاید بکار
فرستاده بشنید و آمد دوان
پیام تهمتین همه باز راند
چنین داد پاسخ که مندیش ازین 250
چنین بود تا بود¹⁷ گردان سپهر
و دیگر که دارند یار منست
تو رخش درخشنده²⁰ را ده عنان
ازیشان²¹ یکی زنده اندر جهان
- که رستم¹ بدین دشت² لشکر کشید
سپاهی ز کشور³ پیاراستند⁴
زمین کوه گشت از کران تا کران
پی مور⁶ شد بر زمین⁷ ناپدید⁸
نهانی برافگند مردی¹⁰ براه
برین گونده از جای برخاستند¹²
ندادند سررا بدین کین ز پای¹³
که کار بد از مردم بد رسد¹⁵
اگر بد رسد بر تن شهریار
بنزدیک کاوس کی شد نهان
چو بشنید کاوس خیره همانند¹⁶
نه گسترده از بهر من شد زمین
که با نوش زهرست با جنگ¹⁸ مهر
بزرگی¹⁹ و مهرش حصار منست
بیارای گوشش بنوک سنان
ممان آشکارا نه اندر نهان

بدین گونه VI-⁴ سه کشور I, IV-³ گونه VI-²؛ دست IV-² لشکر VI-¹
از جهان IV-⁷ پیل IV-⁶ به پیش تهمتین سپاه گران I-⁵ از جای برخاستند
⁸ I-повторяет второе мисра б. 237; IV-доб.:

سپاه سه کشور ز جا خاستند * سپاه سه کشور پیاراستند
بیک I-¹² همی جنگجوی IV-¹¹ همه جنگجوی I-¹¹ گردی I-¹⁰ پس نزد I, IV-⁹
VI-66. 241-244؛ بیک ره سوی من نهادند روی IV-¹³؛ ره نهادند سوی من روی
دلبران IV-¹³؛ دلبران ندانند هر سر ز پای I-¹³ оп.; I-повторяет второе мисра б. 239.
سزد I-¹⁵ بد VI-¹⁴ نه بینند پیدا سرانرا ز جای VI-¹⁴؛ ندانند سررا ز پای
و با جور I, IV, VI-¹⁸ است آئین VI-¹⁷ I, IV, VI, Б-66. 248-249 оп.
I, IV, VI-²¹ مر مرد رخشنده VI-²¹؛ مر رخش پوینده I, IV-²⁰ پناهست VI-
وزیشان

- 225 چو بیرون شد از شهر خود با سپاه
چپ و راست لشکر بیاراستند
گو پیلتن گفت جنگی منم
برآورد گرز گرانرا⁴ بدوش
چو دیدند لشکر بر و یال اوی⁷
- 230 تو گفتی که دلشان برآمد ز تن
همان شاه با نامور سرکشان
گریزان پیامد بهاماوران¹³
چو بنشست سالار با رای زن
بدان تا فرستد هم اندر زمان
- 235 یکی نامه هر یک بچنگ اندرون
کزین پادشاهی بدان نیست دور¹⁷
گرایدونک باشید¹⁹ با من یکی
و گرنه بدان²⁰ پادشاهی²¹ رسد
- بروز درخشان¹ شب آمد سپاه²
بچنگ اندرون نامور خواستند
برآورد گنه بر درنگی منم³
برانگیخت رخس⁵ و برآمد خروش⁶
بچنگ⁸ اندرون گرز و⁹ گویال اوی⁷
ز هولش¹⁰ پراگنده شد¹¹ انجمن
ز رستم چو دیدند یک یک نشان¹²
ز¹⁴ پیش تهنمتن سپاهی گران
دو مرد جوان خواست از انجمن¹⁵
بمصر و بیربر چو باد دمان
نوشته بدرد دل از آب¹⁶ خون
بهم بود نیک و بد و جنگ و سور¹⁸
ز رستم نترسم بچنگ اندکی
درازست بر هر سویی دست بد²²

فاستحال علییه النهار لیلا - ب: پرو رود همچون - IV: ز پرو روز همچون - I: 1
I-доб.: 3 سپاه - IV: 2 مظلما

بپوشید پس جوشن کارزار * برخش دونده برآمد سوار
VI- 6 اسب - I, IV: 5 فرغ جرز - B: دلیران - L: 4 IV-доб. вариант того же б.
I, 11 هر کس - IV: 10 زخم - VI: 9 بدشت - IV: بدست - I: 8 او - L: 7 برآورد جوش
و تفرقت جمعهم فانهزم الملک و دخل هاماوران - B: I, IV, VI-б. оп.; 12 گشت - IV, VI
VI-вместо бб. 232-233 дает: 15 I, IV: 14 ز هاماوران - I: 13

برافگند سالار هاماوران * فرستاد نامه بر سواران
کزین کرد پرمایه مردان کار * سخن گوی و داننده و هوشیار
نپیک و بید هر دوانرا یکپست - I, IV, VI: 18 دور نیست - I, IV, VI: 17 آب و - I: 16
باشند - IV: 19 و نحن مشترکون فی الخیر و الشر و متفاسمون للفرح و الترح - B
نه از هر کس از - I, IV: 22 بدان پادشا بد - I, IV: 21 و گر موبدان - VI: 20
رستمت خود رسد

بگردن: بپیامی هنگ مرا¹
 بدادش پیام یکایک سوران
 ز کردار² خود در شگفتی بماند
 جهان پیش چشمش همه تیره شد³
 بهامون دگر⁴ نسپرد⁵ نیز پی
 نهمینی مگر تیغ و گرز گران⁶
 اگر رایت این آرزو خواستست
 برین گونه سازیم⁸ آیین و راه⁹
 دلیران لشکر شدند انجمن
 که بر خشک بر¹¹ بود¹² ره با درنگ
 بشد تا سر مرز¹³ هاماوران
 ز خون روی کشور شده جوی جوی¹⁵
 که رستم نهادست بر رخس زین¹⁶
 نهد روزگار سکون و درنگ

و گرنه بیارای جنگ مرا
 [فرستاده شد نزد هاماوران
 چو پیغام بشنید و نامه بخواند
 چو برخواند نامه سرش خیره شد
 چنین داد پاسخ که کاوس کی
 تو هر گه که آیی به بربرستان
 همین⁷ بند و زندانت آراستست
 بیایم بجنگ تو من با سپاه
 چو بشنید پاسخ گو پیلتن
 سوی راه¹⁰ دریا بیامد بجنگ
 بکشتی و زورق سپاهی گران
 بتاراج و کشتن نهادند روی¹⁴
 خبر شد پشاه هاماوران
 بمایست ناگاهش¹⁷ آمد بجنگ

215

220

¹ I, IV, VI—доб.:

همانا شنیدی تو از مهتران * که چون کرده ام جنگ مازندران
 Л—доб. на полях другим почерком этот б. и два следующих:

چو پوینده نزدیک ایشان رسید * بگفت آنچه از گفت رستم شنید
 چو برخواند نامه دلش گشت دوش * برآورد چون رعد غرنده جوش
 فلمّا اقام الرسول و قرأ³ Л—66. 212—214 оп.; VI—б. 212 оп.; Б—
 سواران همه گرد کرده عنان⁶ I, IV, VI—
 و امّا اذنا فمقبل علیک فی عساکری⁹ Л—б. оп.; Б—
 رسیدند نزدیک¹³ I, IV, VI—
 VI—از آرم دلها پیمیراستند¹⁵ I, IV—
 I, IV—доб.: I, IV—ففاضطرّ ملک هاماوران الی اللقاء¹⁶ Л—б. оп.; Б—
 برآشفت و زان مرز برشد خروش * جهان آمد از غارت و خون جوش

و لم یبق له زمان قلیت و تمکث¹⁷ Б—; ذاکام VI—; ذاکام و Л—¹⁷

- دل خویش ازین رنج پرداختن
دلش گشت پر خون² و جان³ پر ز درد
میان بستهام جنگ را کینه خواه
کنم شهر ایران ز ترکان قبی
ز بند⁵ کمین گاه و کار سپاه
میان بسته بر⁸ جنگ و⁹ لشکر¹⁰ براند¹¹
- کنون چاره باید انداختن
بمارید رستم ز چشم¹ آب زرد
چنین داد پاسخ که من با سپاه
چو یابم ز کاوس شاه آگاهی
پس⁴ آگاهی آمد ز کاوس شاه
سپه را یکایک⁶ ز کابل بخواند⁷
- 200

۴

- فرستاد نزدیک کاوس شاه¹²
بشدد نامداری ز کنداوران¹⁴
پر از گرز و شمشیر و پر کارزار¹⁵
بپیوستن اندر¹⁶ بد انداختی¹⁷
نرفتن¹⁸ برسم¹⁹ دلاور پلنگ²⁰
اگر چند باشد دلش پر ز کین
زو رستی ز جنگ و دم²¹ ازدها
- یکی مرد بیدار جوینده راه
بنزدیک¹³ سالار هاماوران
یکی نامه بنوشت با گیرودار
که بر شاه ایران کمین ساختی
نه مردی بود چاره جستن جنگ
که در جنگ هرگز نسازد کمین
اگر شاه کاوس یابد رها
- 250
- 210

- چو- VI-⁴ زجان- VI- دل- L-³ پر ز تاب- VI- تاب- I, IV-² برخ- I, IV-¹
بسته- I-⁸ براند- VI- ز کابل بزابل بخواند- IV-⁷ ز زابل- I, IV, VI-⁶ بندو- I, IV-⁵
B-перевод бб. 201-202 отсутствует.¹¹ و- I, IV, VI-¹⁰ بسته جنگ- VI-⁹
و لما اتی الخیر رستم بن داستان بما جری علی کیکاوس ارسل رسولاً و B-¹² L-5. оп.:
همان نزد- I, IV, VI-¹³ رسولاً آخر ملک هاماوران VI-دوب.:¹⁴
دبیر نويسنده را پیش خواند * بروبر فراوان سخنها براند
нет рифмы); VI-دوب.:¹⁵ IV-
پیامی بکردار برنده تیغ * کزو شیر درنده دارد گریغ
بستان- IV-¹⁹ برفتی- IV- بزفتی- I-¹⁸ برافراختی- VI-¹⁷ ایدر- IV-¹⁶
جنگ بد- IV, VI- جنگ و بد- I-²¹ نهنگ- I, IV, VI-²⁰

- 180 پراگنده شد در جهان آگهی
چو بر تخت زرین ندیدند شاه
ز ترکان و از⁴ دشت نیزه‌وران⁵
گران⁸ لشکری ساخت افراسیاب
از ایران برآمد زهر سو خروش
بر آشفست¹¹ افراسیاب آنزمان¹² 185
بجنگ اندرون بود لشکر سه ماه
چنین است رسم سرای سپنج
سرانجام نیک و بدش بگذرد
شکست آمد از ترک بر تازیان
سپاه اندر ایران پراگنده شد¹⁸ 190
همه در گرفتند ز²⁰ ایران پناه
دو بهره سوی²² زاولستان²³ شدند
که مارا ز بدها تو باشی پناه
دریغست ایران که ویران شود
همه جای جنگی²⁷ سواران بدی 195
کنون جای سختی²⁸ و رنج و²⁹ بلاست
کسی کن³⁰ پلنگان بخوردست شیر³¹
- که گم شد ز پالیز سرو سہی¹
بجستن² گرفتند هر کسی³ کلاه
ز هر سو پیامد سپاهی⁶ گران⁷
برآمد سر از خورد و آرام و خواب
شد آرام⁹ گیتی پر¹⁰ از جنگ و جوش
بر آویخت با لشکر تازیان¹³
بدادند سرها ز بهر کلاه
گاهی ناز و نوش و گهی¹⁴ درد و رنج
شکارست مرگش همی بشکرد¹⁵
ز بهر¹⁶ فزونی سرآمد زیان¹⁷
زن و مرد و کودک همه بنده شد¹⁹
بایرانین²¹ گشت گیتی سپاه
بخواہش بر پور دستان شدند
چو²⁴ گم شد سر²⁵ تاج²⁶ کاوس شاه
کنام پلنگان و شیران شود
نشستن گه شهریاران بدی
نشستن گه تیز جنگ ازدهاست
بدین³² رنج³³ مارا بود دستگیر³⁴

1 I, IV — б. стоит после б. 178. 2 I — ز ترکان 3 IV — سو 4 Л, IV — (метр нарушен):
5 VI — کینه‌وران 6 IV, VI — سپاه 7 Б — перевод б. 182 отсутствует 8 I, IV —
از دمان 12 I — چو شد تند 11 I, IV — تر (!) 10 IV — آن رام 9 Л — یکی 6 VI — دگر
13 Л — б. стоит после б. 183; б. 184 — после б. 186; I, IV — обратный порядок мисра. 14 I, IV,
17 I, IV — جستن 16 I, IV, VI — خاکش کجا بسپرد 15 VI — همه از پی آرزبا [در] — VI —
б. стоит после б. 191. 18 VI — شکسته شدند 19 I, IV — б. стоит после б. 186; VI —
بر 22 IV — بایرانین 21 Л — 20 I, IV — ز оп. 24 VI — کودک و مرد خسته شدند
جنگ 27 Л — کنون فر 26 I, IV — سر و 25 VI — که 24 VI — زاولستان 23 I, IV, VI —
نخوردست شیر 31 I — و شیر 30 I — کو 29 I, IV, VI — جای 28 VI — زشتی 29 I, IV, VI —
ازین 32 I, IV, VI — کار 33 VI — 34 I, IV, VI — следующий б. (198) оп.

- ز گردان نگهبان دژ شد¹ هزار²
 سراپرده او بـتـاراج داد
 165 برفتند پوشیده رویان دو⁴ خیل
 که سودابه را باز جای آورند
 چو سودابه پوشیدگانرا⁸ بدید
 بمشکین کمند اندر آویخت¹¹ چنگ
 بدیشان چنین گفت کین کارکرد¹²
 170 چرا¹⁴ روز چنگش نکردند¹⁵ بند
 سپهدار چون گیو و گودرز¹⁸ و طوسی
 همی²⁰ تخت زرین کمینگه کنید²¹
 فرستاد²² گانرا سگان کرد نام
 جدایی نخواستیم ز کوس گفت
 175 چو کوس را بند باید کشید
 بگفتند گفتار او با پدر
 به حصنش²⁷ فرستاد نزدیک شوی²⁸
 نشستش²⁹ بیک خانه³⁰ با شهریار
 چو بسته شد آن شاه دیهیمجوی

و فرق علی - ب- کمایگان برد و قاراج - VI-³ مائة الف - ب-² دژرا - VI-¹
 VI-⁸ خلیل - IV, VI-⁷ میان - IV, VI-⁶ میانه - I-⁶ نگه - IV-⁵ و - I, VI-⁴ عسکره
 I, IV-¹² افگند - I, IV, VI-¹¹ دمید - VI-¹⁰ برو - VI-⁹ پوتن - I, IV-⁹ پوشیده رویان
 هلا - ب- نکردید - I, IV-¹⁵ چو از - IV-¹⁴ جنگ - VI-¹³ بند و رنگ - VI-¹³ پند و درد
 گودرز و چون گیو - II-¹⁸ کمند - II-¹⁷ خامشی - VI-¹⁷ جامه اش = جامش¹⁶ اخذوه
 همی گفت زرین کمین در کنید - VI-²¹ همین - IV-²⁰ آواز - IV, VI-¹⁹
 سمن دلبران چون پدر - IV-²³ سمن را پدر از خون پر آواز کام - I-²³ پرستند - I, IV, VI-²²
 VI-²⁶ سهرش شد - I, IV-²⁶ 66. 173-174 оп. - VI-²⁵ اگور - I-²⁴ آواز کیم
 فتقدم بانقادها الى القلعة - ب- بندش - I-²⁷ (нарушен метр) دل از کین شد
 و ایداعها مع زوجها - ب- بیک جای - I, IV-³⁰ بنستش - I-²⁹ آوی - VI-²⁸
 VI-³¹ 66. 178-179, оп. - VI-³¹ بی بیت واحد

- 145 بهیسته همه¹ لشکرش را² میان بدین⁴ گونه تا یکسر ایمن شدند همه گفته⁶ بودند و آراسته ز بربر برین گونه⁷ آگه شدند شبی بانگ بوق آمد و تاختن ز بربرستان چون پیامد سپاه 150 گرفتند ناگاه کوسرا چه گویند درین مردم پیش¹¹ بین چو پیوسته خون نباشد کسی بود¹³ نیز پیوسته خونی که مهر¹⁴ چو مهر کسیرا بخواهی ستود¹⁶ 155 پسر گر¹⁸ بجاه از تو برتر شود¹⁹ چنین است گیهان ناپاک رای چو کوس بر خیرگی بسته شد یکی کوه بودش سر اندر سحاب 160 یکی دژ برآورده از کوهسار بیدان دژ فرستاد کوسرا همان²³ مهتران دگررا به بند
- پرسنند بر³ پیش ایرانیان ز چون و چرا و نهیب⁵ و گزند سگالیده از جای بر خاسته سگالش چنین بود همه⁸ شدند⁹ کسیرا نبرد آرزو ساختن بهاماوران شاددل گشت شاه چو گودرز و چون گیو و چون طوسرا¹⁰ چه دانی تو ای کردار¹² اندرین نیاید برو بودن ایمن بسی ببرد ز تو تا بگرددت¹⁵ چهر بهاید بسود و زیان آزمود¹⁷ هم از رشک مهر تو لاغر شود²⁰ بهر باد خیره بچنید ز جای²¹ بهاماوران رای پیوسته شد برآورده ایزد²² از قعر آب تو گفستی سپهرستش اندر کنار همان گیو و گودرز و هم طوسرا ابا شاه کوس در دژ فگند

بُـد. IV-; I, VI-³ گشادند گردان لشکر-Л-² همی- I, IV-¹
 I, IV-⁸ همه لشکر- I, IV, VI-⁷ خفته- VI-⁶ ز بیم- I, IV-⁵ برین- I, VI-⁴
 چودرز و B- همان گیو و گودرز و هم طوسرا- I, IV, VI-¹⁰ VI-б. оп.⁹ در خور
 پیوسته خون مهر- Л-¹⁴ برو- IV-¹⁵ کردار- Л-¹² زرف- I, IV, VI-¹¹ جیو و طوس
 B- доб.¹⁷ بسود- I, IV, VI-¹⁶ تا نبینند- VI- نیا بگرددت- IV- ز قابوت گیردش- Л-¹⁵
 زنان دوستی را ز پیدا کنند * همان که دروغست رسوا کنند
 B- کمتر بود- I, IV, VI-¹⁹ بود کو- VI- نبود- IV- نو گراو- I-¹⁸
 B- برآورده تا- چرخ- I, IV, VI-²² B- перевод- B-²¹ بود
 همه- I-²³ کسمانی الهواء و تصافع السماء

ترا خود بهاماوران² جای نیست
 نیاید که با سور⁴ جنگ آورند⁵
 ترا زین شدن⁶ انده آید⁷ بروی
 نیامدش⁸ زیشان کسیرا ببرد⁹
 بهمانی شاه هاماوران
 همه¹¹ از در جشن و سور¹² و¹³ خرام
 همه¹⁵ شهر سر تا سر آذین¹⁶ بهست
 همه شهر بردند پیشش نماز
 بدینار و²⁰ عنبر برآمیختند
 بهم بر²² کشیدند چون تار و پود²³
 پیاده شدش پیش با²⁴ مهتران
 همه نر و یاقوت²⁷ بارید و زر
 بسر²⁸ مشک و عنبر همی پیختند²⁹
 نشست از بر تخت کاوس شاد
 خوش و خرم آمدش جای نشست
 میان بسته بد شاه هاماوران

130 ترا پی بهانه بچنگ آورند³
 ز بهر منست این همه گفت و گوی
 ز سودابه گفتار باور نکرد
 بشد با دلیران و کنداوران
 یکی شهر بد شاهرا¹⁰ شاه نام
 135 بدان شهر بودش سرای و¹⁴ نشست
 چو در شاه¹⁷ شد شاه گردن فراز
 همه¹⁸ گوهر و زعفران ریختند¹⁹
 بشهراندر آوای²¹ رود و سرود
 چو دیدش سپهدار هاماوران
 140 ز²⁵ ایوان سالار تا²⁶ پیشش در
 بزین طبقها فرو ریختند
 بکاخ اندرون تخت زین نهاد
 همی بود³⁰ یکهفته با می بدست
 شب و روز بر³¹ پیش چون کهتران

لیس من الرأى مصيرك اليه - بهمان او - I, IV, VI -² پس آنکه چنین - I, IV -¹
 دنیايد جز از رنج - I -⁷ خرام - VI -⁶ آورد - I, IV, VI -⁵ سور و - IV -⁴ آورد - I, IV, VI -³
 11 I, IV - شاه بد شهر را - VI -¹⁰ بدر - VI -⁹ نمی داشت - I, IV -⁸ دنیايد جز انده - IV -
 همی - I -¹⁵ و - I, VI -¹⁴ و - IV -¹³ سور و جشن - I, IV -¹² همی - VI -¹¹ بهمان
 شهر را تا سر آذین - VI -¹⁷ شهر تا شهر آذین - IV -¹⁶ سر بسر راه آذین - I -¹⁶
 آواز - I, IV -²¹ و - VI -²⁰ پیختند - VI -¹⁹ برو - I, IV -¹⁸ شهر - VI -¹⁷
 VI -²⁴ 136-138 оп. ; B-перевод бб. 136-138 отсутствует. - I, IV -²³ در - VI -²² آورد - VI -
 می و - VI -²⁸ نر خوش آب - VI -²⁷ در - VI -²⁶ از - VI -²⁵ شدش با همه
 فلما دخلها قرحل له ملك هاماوران في جميع أمرائه و - B -²⁹ درآمیختند - IV -
 در - I, IV, VI -³¹ نبودند - VI -³⁰ قواده و نثرت عليه اللالی و الجواهر

تـو گفـتی کـه رـوی زـمـین^۱ لـالـه کـشت^۲
 دـل آـرام بـا زـیـب و بـا فـرّ و جـاه^۳
 سـتـون دـو اـبرو چـو سـیمـین قـلـم
 بـسـودا بـه بـر نـام یـزدان بـخـواند^۶
 ز بـیـدار دـل پـیـر^۷ سـر مـوبـدان^۸
 بـیـسـتـنـد عـهـدی بـر آیـین و^۹ کـیش

یـکـی لـشـکـر آراستـه چـون بـهـشت
 چـو آمـد بـنـزدیک کـوس شـاه
 دـو یـاقـوت خـنـدان^۴ دـو نـرگـس دژم
 نـگـه کـرد کـوس و^۵ خـیـره بـمانـد
 یـکـی انـجـمن سـاخـت از بـخـردان
 سـزادید سـودا بـه را جـفت خـویـش

120

۳

ز هـر گـونـه چـاره جـست انـدران
 فـرستـاده آمـد بـه^{۱۱} نـزدیک شـاه
 بـیـاید خـرامان بـه ایـوان^{۱۵} خـویـش
 چـو بـیـنـد رـخـشـنـده گـاه^{۱۷} بـلـند^{۱۸}
 نـهـان بـند او^{۲۰} بـود رـایـش^{۲۱} دـرست
 نـبـاشـدش بـر سـر یـکـی^{۲۳} بـاز جـوی^{۲۴}
 کـه بـا سـور پـر خـاش دـارد بـسر^{۲۵}

غـمـی بـد^{۱۰} دـل شـاه هـامـاوران
 چـو یـک هـفـتـه بـگـذشت هـشتم پـگاه
 کـه گـر^{۱۲} شـاه بـیـند کـه^{۱۳} مـهـمان خـویـش^{۱۴}
 شـود شـهـر هـامـاوران^{۱۶} ارجمـند
 بـدین^{۱۹} گـونـه بـا او هـمـی چـاره جـست
 مـگر^{۲۲} شـهـر و نـخـتر بـمانـد بـدوی
 بـدانـست سـودا بـه رـای پـدر

125

دلارای و آن خوب I, IV, VI—^۳ 113. 123. 124, 125 после б. 127. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

I, IV, VI—доб.: چهره سپاه

ز هودج برآمد یکی ماه نو * چو آراسته شاه بر گاه نو

ز مشک سیم کرده بر گل نگار * فروهشته بر غالیه گوشوار

VI—б. оп. 8 IV—قیـر 7 VI—پـراند 6 I, IV—و. оп. 5 I, IV—رخشان 4

آمدش I, IV—^{۱۱} شد IV, VI—^{۱۰} و. оп. 123, 124, 125 после б. 127. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

سوی خان خویش VI—; ز پیش I, IV—^{۱۴} به I, IV—^{۱۳} اگر I, IV—^{۱۲}

I, IV—^{۱۷} مازندران I—^{۱۶} به مهمان VI—; شود خان IV—; سوی خان I—^{۱۵}

I, IV—^{۱۹} 123, 124, 125 после б. 127. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479.

- 160 سپارم کنون¹ هرچ خواهد² بدوی
غمی گشت و سودابه³ را پیش خواند
بدو گفت کز⁵ مهتر سرفراز
فرستاده چهری گوی آمدست
همی خواهد از من که بی کام من
105 چه گویی تو اکنون⁷ هوای تو چیست
بدو گفت سودابه زین⁹ چاره نیست
کسی کو بود شهریار جهان
ز¹⁰ پیوند با او چرایی دژم
بدانست سالار هاماوران
110 فرستاده شاه را پیش خواند
ببستند¹³ بندی¹⁴ بر آیین¹⁵ خویش
بیک هفته سالار هاماوران
بیاورد پس خسرو خسته دل
هزار استر²² و اسب و اشتر²³ هزار
115 معماری بمهاله نو آراسته

لا أخالف امره و سأنفذ ما يريد الى خدمة ب- نباید I, IV, VI² ورا I, IV, VI¹
B- چندی I, IV, VI⁴ эти рукописи всюду дают такое начертание. L, I³ نخسته
L⁷ باداستانها I, IV, VI⁶ قد نفذالى رسولا B- کلی L, IV, VI⁵ و ذکر لها
ان كان و لا بد B- گز I, IV, VI⁹ یکباره I, IV- زیاریک VI⁸ کنون و
VI¹²—доб.: I, VI¹¹ واین I, VI¹¹ به I, IV, VI¹⁰

یکی داستان زد بدو شهریار * زکار خسود و گزردش روزگار
کرا در پس پیرده دختر بود * اگر تاجدارست بد اختر بود
بدان IV, VI¹⁶ باآیین I, VI¹⁵ عهدی I, IV, VI¹⁴ نوشتند VI¹³
VI²¹—б. стоит VI²⁰ از VI²⁰ وکیش I, IV, VI¹⁹ رسم VI¹⁸ بد I, IV¹⁷
I—доб.: I, IV, VI²⁴ استر I, IV, VI²³ اشتر I, IV, VI²² 114. б. после
ز هیوج فروه شسته دیبا جلیل * سپاه ایستاده رده خیل خیل
IV, VI—доб. варианты того же б.; B—перевод этого б. отсутствует.

بگـویـشـی که پیـونـد ما¹ در جـهـان
 که³ خورشید روشن ز تاج منست
 هـرآنـکـس که در سـایـهٔ مـن پـناه
 کنون با تو پیـونـد جـویـم هـمـی
 85 پس پردۀ تو یکی دخترست
 که پاکیزه تخم⁶ ست و پاکیزه تن
 چو⁷ داماد⁸ یابی چو پور قباد
 بشد مرد پیدار¹⁰ روشن¹¹ روان¹²
 زبان کرد گوینا و دل کرد گرم
 90 ز کوس دادش فراوان¹³ سلام¹⁴
 چو بشنید ازو شاه¹⁶ هاماوران
 همی گفت هرچند کو پادشاست¹⁷
 مرا در جهان این یکی دخترست
 فرستاده را گر کنم سرد و خوار
 95 همان به که این درد را نیز²⁰ چشم
 چنین گفت بامرد شیرین سخن
 همی خواهد از من گرامی دو چیز
 مرا پشت گرمی بد از خواسته
 بمن زمین سپس جان نمآند همی

بگـویـنـد کارآزموده مـهـان²
 زمـین پـایـهٔ تخت عـاج منست
 نیـابـد ازو⁴ کم شود پایگاه
 رخ آشتی را بشـویـم هـمـی
 شـنـیدم که گـاه⁵ مرا درخورست
 ستوده بهر شهر و هر انجمن
 چنان⁹ دان که خورشید داد تو داد
 بـنـزدیک سالار هامـاوـران
 بیماراست لبـرا بگفتار ذرم
 ازان¹⁵ پس بگفت آنچ بود از پیام
 دلش گشت پردرد و سر شد گران
 جـهـاندار و پیـروز و فرـمانـرواست
 که از¹⁸ جان شیرین گرامی ترست
 نـدارم پیـی و¹⁹ مـایـهٔ کارزار
 بپوشیم²¹ و بر دل بخواهیم²³ خشم
 که سر نیست این آرزو را نه بن
 که آنرا سه²³ دیگر ندانیم نیز
 بفرزند بودم دل آراسته
 و گر شاه ایران ستانند همی

1 I, IV, VI— من; 2 VI—доб.:

که تختم بهامون ز گردون برست * درخشنده چون برفلک اخترست
 3 I, IV, VI— تلیق بتختنا B— تخت; 4 I, IV— ورا; 5 I, IV, VI— چو; 6 I, IV, VI— یقین VI—
 (метр нарушен). داد (؟) VI— 7 I, VI— که; 8 I, VI— لطهارة اصلها B— چهر
 9 I, IV, VI— زبان— 10 I, IV, VI— خیره— VI— چیره— 11 I, IV— دانای 12 I, IV, VI—
 13 I, IV, VI— پارساست IV— 14 I, IV— سالار— 15 I, IV, VI— وزان— 16 I, IV— پیام— 17 I, IV, VI—
 18 I, IV, VI— بپوشیم— 19 I, IV, VI— بخوانیم— 20 I, IV, VI— بر دو— 21 I, IV, VI— بدو— 22 I, IV, VI— کم از
 23 I, IV— اینرا سه— VI— آذرانش— 24 I, IV, VI—

- 65 نغسستین سپهدار هاماوران
غمی گشت وز شاه زنهار خواست
به پیمان که از شهر² هاماوران
ز اسپی و سلیج و ز تخت و کلاه
چو این داده باشد برو بگذرد
70 ز گوینده بشنید کاوس کی
که یکسر همه⁶ در پناه منید
پیفگند شمشیر و گرز گران
بدانست کان روزگار¹ بلاست
سپهد دهد ساو و باز³ گران
فرستد بنزدیک⁴ کاوس شاه
سپاهشی برو بوم او نسپرد⁵
برین گفتنها پاسخ افگند پی
پرستنده⁷ تاج و گاه منید

۲

- ازان⁸ پس بکاوس گوینده گفت
که از سرو بالاش زیما¹⁰ ست
ببالا بلند¹¹ و بگیسو کمند
75 بهشتی ست آراسته پر¹² نگار
نشاید که باشد بجز¹⁴ جفت شاه
بچنبد کاوس را دل ز جای
گزین کرد شاه از میان گروه
گرازمایه و گرد¹⁵ و مغزش¹⁶ گران
80 [چنین گفت رایش بمن تازه کن¹⁸
که او⁹ دختری دارد اندر نهفت
ز مشک سیه بر سرش افسرست
زبانش چو خنجر لبانش چو قند
چو خورشید تابان بخرم بهار¹³
چه نیکو بود شاهرا جفت ماه
چنین داد پاسخ که اینست رای
یکی مرد بیدار دانش پزوه
بفرمود تا شد¹⁷ بهاماوران
بیارای مغزش بشیرین سخن¹⁹

سپارد بدو تاج و ساو VI-³ به پیمان آن شاه VI-²؛ شاه IV-² روز VI-¹
چو IV-⁴؛ چه گوینده I-⁷ شما I, IV-⁶ بگذرد VI-⁵ فرستاد نزدیک VI-⁴
نیکوتر I, IV-¹⁰ وی I, IV-⁹ وزان I, IV, VI-⁸ پزوهنده VI-⁸؛ گوینده
جز او IV, VI-¹⁰؛ جزو I-¹⁴ نگار VI-¹³ چون IV, VI-¹² کمند I-¹¹
IV-¹⁷ با سنگ و گرز VI-¹⁶؛ گرز I, IV-¹⁶ گرازمایه اش نسل I, IV-¹⁵
بدو گفت کاوس رخ باز کن VI-¹⁸ (метр нарушен). (؟) VI-¹⁸؛ باشد
¹⁹ Л-б. оп.; Б-перевод б. 80 отсутствует.

- پدید آمد از قاضیان کسبستی
 درفش بیافراخت³ از مصر و شام
 در کشتی خوار بگذاشتند
 که انباز دارد بشاهنشاهی
 سپه⁶ شاددل شاه⁷ گیتی فروز
 بچوشتید شمشیرها در⁹ نیام
 بدان سو کجا دشمن آمد پدید¹¹
 برآشفت و بر آب لشکر¹³ نشاخت¹⁴
 اگر پای با¹⁵ راه¹⁶ کردی شمار
 ز گیتی برین گونه جویند بهر
 زره در¹⁸ میانه برآسو که خواست
 بهر کشوری در سپاهی گران
 برآمد ز آب زره²¹ با سپاه
 سپهرا سوی بریر آمد گذر
 به بربرستان در شدند²⁷ انجمن
 شد از نعل اسبان ایشان²⁹ ستوه
 نه گور زیان یافت بر دشت راه³¹
 هماندر³² هوا ابر و پَران عقاب
- چو شد کار گیتی بران¹ راستی
 یکی با گهر مرد با گنج و نام²
 ز کاوس⁴ کی روی بر قافتند⁵
 چو آمد بشاه جهان آگهی
 بزد کوس و برداشت از دیروز
 همه⁸ بر سپهرها نشستند نام
 سپهرا ز هامون بدریا¹⁰ کشید
 بی اندازه کشتی و زورق¹² بساخت
 همانا که فرسنگ بودی هزار
 همی راند تا در میان سه شهر
 بدست چپش مصر و بربر براست¹⁷
 به پیش اندرون شهر¹⁹ هاماوران²⁰
 خبر شد پدیشان که کاوس شاه
 هم آواز²² گشتند یک با دگر²³
 یکی گشت²⁴ چندان²⁵ یل²⁶ تیغ زن
 سپاهی که دریا و صحرا²⁸ و کوه
 نبود شمر نژنده را خوابگاه³⁰
 پلنگ از بر سنگ و ماهی در آب

کاوس و - IV, VI -⁴ برافراشت I, IV, VI -³ کام I, IV -² بدین I, IV -¹
 سپه شاد و شه شاد و - VI -⁷ شده I, IV -⁶ گاشتند I, IV, VI -⁵
 کس اندر I -¹¹ ز دریا سپهرا بهامون VI -¹⁰ از II -⁹ سپه IV -⁸
 بدور I -¹² چو کاوس لشکر بغشکی کشید IV -¹ جهان کوه و صحرا ندید
 ابراهرا VI -¹⁶ را I, IV -¹⁵ کشتی پناخت VI -¹⁴ پیاراست لشکر بدور I, IV -¹³
 I, IV, VI -¹⁹ بر I, IV, VI -¹⁸ مصر و هم بربر است VI -¹⁷ نژ راست I -¹⁷ پای
 مازندران VI -²⁰ و قدماها البحر و کانت هذه المدينة تسمى هاماوران -⁵ شاه
 سپه بود IV, VI -²⁴ با یکدگر I, IV, VI -²³ آواز IV -²² ز دریای چین VI -²¹
 اسبان از ایشان IV -²⁹ هامون VI -²⁸ شده IV -²⁷ سر II -²⁶ چندین VI -²⁵
 همان در VI -³² نه پیل زیان رفت بر دشت شاه VI -³¹ جایگاه I, IV, VI -³⁰

عمود گران از میان¹ برکشید
ابا نیزه³ و تیر جوشن گذار
دمان از پس اندر⁴ همی رفت شاه
بگرداندرون نیزه‌داری نماند
چو برگشته دیدند باد⁵ نبرد
جگرخسته و پرگناه⁶ آمدند
همه باژرا⁷ گردن افکنده‌ایم
سپاسی ز گنجور بر سر نهیم⁸
یکی راه و آیین نو ساختنشان
برآمد ابا¹² ناله کز نهی¹³
سوی کوه قاف آمد و¹⁶ باخت
نیایش کنان برگرفتند راه¹⁸
بسر بر نهادند باژ¹⁹ گران
بی آزار رفتند²¹ شاه و سپاه
بهمه‌مانی پور دستان کشید
گهی رود و می خواست²² گه باز و یوز
که بر گوشه گلسستان رست خار
نشیب آیدش²⁴ چون شود بر فراز²⁵

چو گورز گیتی بران گونه دید
بزد اسب با نامداران² هزار
بر آویخت و بدرید قلاب سپاه
تو گیتی ز بر بر سواری نماند
پشهر اندرون هر که بد سالخورد
همه پیش کوی شاه آمدند
که ما شاه را چاکر و بنده‌ایم
بجای درم زر و گوهر دهیم
ببخشود کوی و⁹ بنواختنشان
وزان جایگه بانگ¹⁰ سنج¹¹ و درای
چو آمد بر¹⁴ شهر مکران¹⁵ گذر
چو آگاهی آمد بریشان¹⁷ ز شاه
پذیره شدندش همه مهتران
چو فرمان گزیدند بگرفت²⁰ راه
سپهرا سوی زابلستان کشید
ببد شاه یک ماه در نیمروز
برین بر نیامد بسی روزگار
کسی²³ از آزمایش نیابد جواز

نامداری — 2 Л — عمود گران را ز زمین — VI — ز کوه عمود گران — I, IV — 1
وجعلوا — Б — و عذر خواه — I, IV — 6 کل — VI — 5 پس او — I, IV, VI — 4 ابا جوشن — VI — 3
و — 9 VI — دهیم — 8 همان قاج را — VI — همان باژرا — IV — 7 یعتذرون الیه
— I, IV — و برآمد همان — VI — 12 سنج — I, IV — 11 همانگاه آواز — VI — بانگ و — IV — 10
— Л — 13 —: خروج آمد و

بتوفید گیتی چو لشکر براند * — بروز اندرون روشنایی نماند
و سار حتی وصل الی نواحی المغرب — Б — بر بر — I, IV — 15 آمدش از — I, IV — 14
— 6. — VI — 18 بایشان — I — بدیشان — IV, VI — 17 از — VI — 16 و جانب جبل قاف
— VI — 22 گشته است — VI — و برگشت — I, IV — 21 و جستند — I, IV, VI — 20 قاج — VI — 19
بود سرفراز — VI — 25 آمدش — I — 24 خود — Л — 23 رود میخواست

رزم کاوس با شاه هاماوران

۱

که در پادشاهی بچندید زجای
گذر کرد ازان پس بمکران زمین
میانها ندید ایچ رنج از گره^۵
نکرد آزمون گاو^۷ با شیر قاو
جهانجوی^۸ با تخت و افسر شدند
زمانه دگر گونه تر شد برونک
که برخاست از لشکر شاه بزم^{۱۰}
خور از گرد اسبان پرازدیشه^{۱۲} گشت^{۱۱}
کس از خاک^{۱۴} دست و عنانرا ندید^{۱۵}
بران سان که برخیزد از آب موج^{۱۷}

ازان^۱ پس چنین^۲ کرد کاوس رای
از ایران بشد قتا بتوران و چین^۳
زمکران شد آراسته قتا زره^۴
پذیرفت هر مهتری باز و ساو^۶
چنین هم گرازان ببربر شدند
شاه ببرستان پیاراست جنگ
سپاهی پیامد ز ببربر بزم^۹
هوا گفتی از نیزه چون بیشه گشت^{۱۱}
ز گرد سپه پیل شد^{۱۳} ناپدید
بزخم اندر آمد همی^{۱۶} فوج فوج

5

10

بلاد الترك B-; بتوران زمین I- VI- و 3-; چنان I- IV- 2- وزان I- VI- 1-
ندیدند بوند و گره I- 5- الی بحر زره B-; بشد قتا بآب زره VI- 4- و الصین
نبد VI- 7- بازقاو VI- 6- نبد هیچ رنجی کسی را بزه VI-; ندیدند و بوند و گره IV-
; که برخاست گفتی ز گردش زمین I- 10- زمین I- 9- و I- VI- 8- گاورا هیچ
VI- 14- شد هوا VI- 13- جفاپیشه II- 12- شد I- 11- 8. 6. ب. стоит после I- IV, VI-
و انسدتلت دیول القتام انسدتال جنح الظلام B-; I- IV, VI- 15- گرد
حتی لم یکد آن یری الناظریده و الفارسی عنانه I- 17- ب. 6. 16- VI- سپه

پشادی بر تخت زرین نشسته
 زمین را به بخشید برمهتران
 بطوسی آنزمان داد اسپهبدی
 پس آنکه سپاهان بگودرز داد
 وزان پس پشادی و می دست برد 910
 بزد گردن غم بشمشیر داد
 زمین گشت² پر سبزه و آب و نم
 توانگر شد از داد و از ایمنی
 بگیتی خبر شد که کومی شاه
 بهاندند یکسر همه زین⁴ شکفت 915
 همه پاک با هدیه و با نثار
 جهان چون بهشتی شد آراسته
 سر آمد کنون⁷ رزم مازندران
 همی جور و بیداد را در بیست
 چو باز آمد از شهر مازندران
 بدو گفت از ایران بگردان بدی
 و را کام و فرم آن مزر داد
 جهانرا نموده بسی دست برد¹
 نیامد همی بر دل از مرگ یاد
 بهاراست گیتی چو³ باغ ارم
 ز بد بسته شد دست اهریمنی
 ز مازندران بستند آن تاج و گاه
 که کومی شاه این⁵ بزرگی گرفت
 کشیدند صف بر در شهریار
 بر از داد و آگنده از⁶ خواسته
 به پیشش آورم جنگ هاموران⁸

VI-؛ شد آراسته همچو³ I, IV- بود VI-² 906-910 оп. I, IV, VI-¹
 VI-⁶ گاه IV-؛ آن I, VI-⁵ درین بر VI-؛ زن IV-⁴ جهان گشته برسان
 I, IV-6. оп. کنون گوش کن جنگ نام آوران VI-⁸ شنیدی همه VI-⁷ پر خوبی و

890	یکی تخت پیروزه و ² میشسار ³ یکی دست زربفت شاهنشاهی صد از ماهرویان زرین ⁶ کمر صد از اسب با زین و زرین ⁷ ستام همه بارشان دیبۀ خسروی بپردند صد بدره دینار نیز ¹⁰	نشست از بر تخت نزدیک ¹ شاه یکی خلعت آراست با آفرین یکی خسروی تاج گوهرنگبار ابا ⁴ یاره و طوق و ⁵ با فرهی صد از مشک مویان با زیمب و فر صد استر سیه موی و زرین لگام ⁸ ز چینی و رومی ⁹ و از پهلوی ز رنگ و زبوی ¹¹ و ز هرگونه چیز ¹² ز پیروزه دیگر یکی پر گلاب ز مشک و ز عنبر و عود و عنبر ¹³ بنوی همه کشور نیروز نباشد بران تخت کس را ¹⁵ کلاه خداوند شمشیر و گوپال را ¹⁶ که بی تو مبیناد کس ¹⁸ پیشگاه ¹⁹ روانست پر از شرم و آرم باد بسیج گذر کرد و ²³ بریست ²⁴ رخت ز شادی بهر کس رسانید ²⁶ بهر ²⁷ جهان کرد روشن بآیین و راه
895	زیاقوت جامی پر از مشک ناب نوشته یکی نامه بر حریر سپرد این ¹⁴ سالار گیتی فروز چنان کنز پس عهد کوس شاه مگر نامه رسستم زال را ازان ¹⁷ پس برو آفرین کرد شاه دل تاجداران ²⁰ بتو گرم ²¹ باد فروبرد ²² رستم بهوسید تخت خروش تیره ²⁵ پرآمد ز شهر بشد رستم زال و بنشست شاه	
900		
905		

شاهوار VI-؛ پیشش نثار I-³ پیروز I, IV, VI-² پیروز I, IV, VI-¹
ماهرویان بزین I-⁶ و оп. I, IV-⁵ یکی I, IV-⁴ و تخت من الیروزج B-
زر I-¹⁰ رومی و چینی I, IV, VI-⁹ I-б. оп.⁸ اسبان قازی بزین IV-⁷
ز مشک و می و عنبر و عود و قیر I, IV-¹³ لعل و گوهر I-¹² موی VI-¹¹
وزان VI-¹⁸ I, IV, VI-¹⁷ I, IV-б. оп.¹⁶ کس با VI-¹⁵ سپرده I, IV, VI-¹⁴
بود Л-²² نرم VI-²¹ نامداران I, IV-²⁰ هور و ماه I, IV, VI-¹⁹ نسازد کسی
خروشی به تیره VI-²⁵ برکرد VI-²⁴ I-б. оп.²³ رسانیده IV-²⁶ I, IV-²⁷
доб.:

بمستند آذین و بانگک درای * بغرید کوس و همین کتره نای
VI-доб. вариант того же б.

بیک هفته بنا و یژگان می^۱ بچنگ
تیمتن چنین گفت با شهریار
مرا این هنرها ز اولاد خاست
بمازندران دارد اکنون امید
۸۷۵ کنون خلعت شاه باید نخست
که تا زنده^۴ باشد بمازندران
چو بشنید گفتار خسروپرست
ز مازندران مهترانرا بخواند
سپرد آن زمان تخت شاهی بدوی

بمازندران کرد زان پس درنگ
که هرگونه^۲ مردم آید بکار
که بر هر سویی راه بنمود راست^۳
چنین دادمش راستی را نوید
یکی عهد و مهتری بروپر درست
پرستش کندش همه مهتران
ببر زد جهاندار بیدار دست^۵
ز اولاد چندی سختها براند^۶
وزانجا نسوی پارس بنهاد روی

۱۷

۸۸۰ چو کاوسی در شهر ایران رسید
برآمد همی تا بخورشید جوش
همه شهر ایران پیاراستند
جهان سربسر نو شد از شاه نو
چو بر تخت بنشست پیروز و^۸ شاد
۸۸۵ ز هر جای روزی دهانرا بخواند
برآمد خروش از در پیامت
همه شادمان نزد شاه آمدند

ز گرد سپه شد هوا^۷ ناپدید
زن و مرد شد پیش او با خروش
می و رود و رامشگران خواستند
ز ایران برآمد یکی ماه نو
در گنجهای کهن برگشاد
بدیوان دینار دادن نشاند^۹
بزرگان لشکر^{۱۰} شدند انجمن
بران^{۱۱} نامور پیشگاه^{۱۲} آمدند

برسوی من راه پیمود — I, IV, ۳ گونه مرد اندر — IV, ۲ با بجام می بد — I, IV, VI, ۱
Л-доб.: سپهبد بغلعت بیازید دست — VI, ۵ که او شاه — I, IV, VI, ۴ راست
چنین گفت کین بر شما پادشاه * که چونان ندیدست خورشید و ماه
از اسبان تازی بزرین ستام * ز شمشیر هندی بزرین نیام
ز دیبای رومی زبجر جددنگار * وزان ژنده پیلان جنگی چهار
نهاده بریشان همه تخت زر * بزراندرون برنشاند گهر
I, IV, ۱۱ همه نامداران — VI, ۱۰ بخواند — VI, ۹ پیروزه — IV, on; VI, ۸ جهان — VI, ۷
بارگاه — VI; تخت و گاه — I, IV, ۱۲ بدان — VI, ۱۲ زبر

- چنین گفت کاوردم ان لغت کوه
 پرویش² نگه کرد کاوس شاه
 وزان رنجهای کهن یاد کرد³
 بدرخیم فرمود تا تیغ تیز
 860 بلشکر گهش کس فرستاد زود
 ز گنج و ز تخت و ز نر و گهر⁷
 نهادند هر جای چون کوه کوه
 سزاوار هر کس ببخشید گنج
 ز دیوان هر آنکس که بد ناسپاسی
 865 بفرمودشان تا بریدند سر
 وز آن پس بیامد بجای نماز
 بیک هفته بر پیش یزدان پاک
 به شستم در گنجهها کرد باز
 همیگشت یک هفته زین گونه نیز
 870 سیم هفته چون کارها گشت¹⁴ راست
- ز بیم تیر شد بچنگم¹ ستوه
 ندیدش سزاوار تخت و کلاه
 دلش خسته شد سر⁴ پر از باد کرد⁵
 بگیرد کند تنش را ریز ریز⁶
 بفرمود تا خواسته هرچ بود
 ز اسب و سلیج و کلاه و کمر⁸
 برفتند لشکر همه هم گروه
 بویژه⁹ کسی کشی فزون بود رنج¹⁰
 وزایشان دل انجمن پر هراس
 فگندند جایی که بد ره گذر¹¹
 همی گفت با داور پاک راز
 همی با نیایش بپیمود خاک
 ببخشید بر هر که بودش نیاز¹²
 ببخشید آنرا که بایست چیز¹³
 می و جام یاقوت و میخواره¹⁵ خواست

— I, IV, ⁴ کرد یاد — I, IV, ³ بدو در — I, IV, ² زچنگم — Л — ز رستم — VI, ¹
 : I, IV, ⁶ I, IV, ⁵ باد سرد — VI, ⁵ I, IV, ⁵ بر — VI, ⁵ لب

تهدتن گرفت آنگهی ریش او * کشید و برون بردش از پیش او
 بفرماد آن خسرو نامدار * بکردند از آن پس ورا پاره پار
 VI — доб.:

چو کشته شد آن شاه بیدادگر * که در خور نبودش کلاه و کمر
 — VI, ¹⁰ خصوصاً — IV, ⁹ تیغ و گهر — I, IV, ⁸ کلاه و کمر — IV, ⁷ قاج و کمر — I, ⁷
 — VI, ¹¹ 863, 865, ¹¹ VI —

بکشت و تبه کردشان سربسر * ز دیوان بپرداخت آن بوم و بر
 — VI, ¹² доб.:

همی گفت کای داور داوران * فروزنده گردون بدین اختران
 همه فر فیروزی از فر تست * از آخر توپی هم تو بودی نخست
 — I, IV, VI, ¹⁵ کرد — VI, ¹⁴ — IV, ¹³ 6. оп.

بدو¹ گفت رستم که چون رزم سخت
مرا دید چون شاه³ مازندران
برخشی دلاور سپردم عنان
گمانم چنان بد که او شد نگون⁵
برین گونه شد سنگ در پیش من
برین گونه خارا یکی کوه گشت
بلشکر گمش برد باید کنون
ز لشکر هر آنکس که بد زورمند
نه برخاست از جای سنگ گران
گو پیلتن کرد چنگال باز
بران گونه آن سنگ را برگرفت
پیاده¹⁶ همی رفت بر کتف کوه¹⁷
ابر کردگار آفرین خواندند
به پیش سرافرده شاه بدرد
بدو گفت ارایدونک پیدا شوی
و گرنه به گرز و بتیغ¹⁹ و تبر
چو بشنید شد چون یکی²¹ پاره²² ابر
تهدتن گرفت آن زمان دست اوی

ببود و بی فروخت پیروز² بخت
بگردن برآورده گرز گران⁴
زدم بر کمر بند گبرش سنان
کنون⁶ آید⁷ از کوه زین برون
نبود آگه از رای⁸ کم پیش من⁹
ز جنگ و ز مردی بی اندوه گشت
مگر کاید از سنگ خارا برون¹⁰
بسودند¹¹ چنگ¹² آزمودند بند¹³
میان اندرون¹⁴ شاه مازندران
بران آزمایش نمودش نیاز
کزو ماند لشکر سراسر¹⁵ شگفت
خروشان پس پشت او در¹⁸ گروه
برو زر و گوهر بر افشانند
ببفکنند و ایرانیانرا سپرد
بگردی ازین تنبل و جادوی
ببزم همه سنگ را سر بسر²⁰
بسر برش پولاد و بر تنش²³ گبر
بخندید و زی شاه²⁴ بنهاد روی

840

845

850

855

¹ I, IV, VI - چنین ² I, IV, VI - بیدار ³ I, IV - شاه; VI - سالار ⁴ Л - б. оп.;
آمد - IV ⁵ روان - VI ⁶ از دلش خون - VI, Л ⁷ نزد مرا خواست از مهتران - VI
VI - б. оп. ⁸ از کم و از پیش من - IV; او از کم و پیش من - I ⁹ آگه او از - I ¹⁰ I, IV, VI - б. оп.
چند - VI ¹¹ برفتند - VI ¹² سنگ - I, IV, VI ¹³ برفتند - VI ¹⁴ I, IV, VI - б. оп.
سفت - IV ¹⁵ ببازو - IV ¹⁶ همه لشکر از وی بمانده - VI ¹⁷ میان درون - I, IV ¹⁸ هم - Л ¹⁹ همی شد پیاده ابر سفت - I
فلقتک بالمعاول - Б; پولاد تیغ - I, IV, VI ²⁰ VI - доб.: و قطعتک قطعاً
چو بشنید سالار مازندران * بجنبید در مغز سنگ گران

در برش - I, IV ²¹ همچو یکپاره - I, IV ²² برون آمد از گه همچو یک - VI ²³
سوی شاه کاؤس - VI ²⁴

- 820 ازان میمنه تا بدان میسره
ز شبگیر تا تیره شد آفتاب
ز چهره بشد شرم و آیین مهر
ز کشته² بهر جای بر توده گشت³
چو رعد خروشنده شد⁴ بوق⁵ و کیوس
ازان سو که بد شاه ماندندان
825 زمانی⁷ نکرد او یله جای خویش
چو دیوان و پیلان¹⁰ پرخاشجوی
جهانجوی کرد از جهاندار یاد
بر آهیخت گرز و برآورد¹³ جوش
بر آورد¹⁵ آن گرد¹⁶ سالار کش
830 فگنده همه دشت خرطوم پیل
ازان پس تهمتن یکی نیزه خواست
چو بر نیزه رستم افگند چشم
یکی نیزه زد بر کمر بند اوی
شد از جادویی تنش یک¹⁹ لغت کوه
835 تهمتن فروماید اندر²² شکفت
رسید اندران جای²⁴ کاوس شاه
برستم چنین گفت کای سرفراز

خروشان شده - IV - 4 بود - IV, VI - 3 نکرد - Л - 2 مردم - VI - 1 رمه - IV - 1
از بیم در پرده - VI - 5 اندر سراپرده - I, IV - 6 طبل - I, IV - 5 خروشان همی - VI -
خود - IV - 10 خود و دیو و پیلان - I - 10 جای - IV, VI - 9 بر - I - 8 زمردی - VI - 7
12 Л, I - 6. оп. یکباره - I, IV, VI - 11 خود و شیر و پیلان - VI - 11 نو پیل و دیوان
14 Л - 6. оп.; I - 14 برانگیخت - VI - 13

بر آهیخت گرز و بر انگیخت اسپ * پیامد بکردار آذر گشسپ
کرد - VI - 17 گرز - VI - 16 از آواز - I, IV, VI - 15 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.
20 I - چون یکی - VI - 19 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.
23 Л, VI - بدندان 24 ل - اندرو نیزه 21 I, IV - بران بد 22 I, IV, VI - ازو در

هوا نیلگون شد زمین آبنوس
همی آتش افروخت از گرز و تیغ
ز بس نیزه² و گونه گونه درفش³
همه موجش از خنجر و گرز و تیر⁴
سوی غرق دارند گویسی شتاب⁵
چو باد⁶ خزان بارد ازبید برگ
بروی اندر آورده بودند⁷ روی
ز سر برگرفت آن کیانی کلاه
بیماد همی بود گریان⁸ بپای⁹
چنین گشت کای داور راست گوی
تویی آفریننده آب و خاک¹⁰
بمن تازه کن تغت شاهنشاهی
بیماد بر نامور لشکرش
بچنمید چون کوه لشکر¹¹ ز جای
به¹² پشت سپاه اندر آرند کوس
چو رهام و گرگین جنگ آوران
درفشی برافراخته هفت¹³ یاز
درفتند با نامداران نیو
زمین را بخون دلیران بشست
سلیح و سپه¹⁴ برد و کوس و بنه¹⁵

برآمد زهر دو سپه بوق و کوس
چو برق درخشنده از تیره¹⁶ میخ
هوا گشت سرخ و سیاه و بنفش
زمین شد بکردار دریای قیر¹⁷
دوان بادپایان چو کشتی بر آب
همی گرز¹⁸ بارید بر خود و ترک
بیک هفته دو لشکر نامجوی
به شستم جهاندار¹⁹ کاوس شاه
بپیش جهاندار گیمهان خدای²⁰
ازان پس بمالید بر خاک روی
برین نره دیوان بی بیم²¹ و پاک
مرا ده تو پیروزی و فرهی
بپوشید ازان پس بمغفر سرش
خروش آمد و ناله کز نای
سپهبد بفرمود تا گویو و طوس
چو گودرز بازنگه شاهاوران
گرازه همی شد²² بسان گراز
چو فرهاد و خرداد و برزین و گویو
تیمتن بقلب اندر آمد زخست
چو گودرز کشواد بر میمنه

زبس - VI 5 دریای خون - VI 4 بنفش - IV 3 زمین تیره - I, IV 2 تیغ - I 1
آورده زین - I, IV 9 تیر - VI 8 ماه - I, IV 7 VI - 6. оп. 6 نیزه و خنجر آبگون
جهان - VI جهاندار او رهنمای - IV جهان داور رهنمای - I 11 سپهبدار - VI 10 گونه
ترس - I, IV, VI 14 بچای - I 13 همی بود گریان و زالان - VI 12 آفرین یک خدای
با - Л 16 в тексте - по Т. 16 باد و خاک - I, IV 17 زاد و خاک - VI 18 داد و پاک - Л 15
و تزارفت الصفوف - Б؛ پیل لشکر - VI؛ چون پیل رستم - I, IV 19 پیل رستم - I, IV, VI 17
سپه - VI 20 سپهر - I, IV 21 هشت - I, IV, VI 19 بیماد - I, IV, VI 18 ز - I, IV, VI 17
بود و گوش - Л 21 819. б. стоит после б. 21

- 780 بدو¹ گفت کاوس کین کار تست
چو بشنید ازو این سخن پهلوان
براندگیخت رخس دلور ز جای
بآورد گه رفت چون پیل مست
عنانرا به پیچید و برخاست کرد
785 بجویان چنین گفت کای بدیشان
کنون بر تویر جای بخشایش است
بگریزد ترا آنک زاینده بود
بدو گفت جویان که ایمن مشو
که اکنون بدزد جگر مادرت
790 چو آواز جویان برستم رسید
پس پشت او اندر آمد چو کرد
بزد نیزه بر بند درع و زره
ز زینش جدا کرد و برداشتش
بمنداخت از پشت اسبش بخاک
795 دلیران و گردان مازندران
سپه شد شکسته دل و زرد روی
بفرمود سالار¹⁸ مازندران
که یکسر بتازید¹⁹ و جنگ آورید
- از ایران نخواهد کسی این جنگ² جست
بیماد بکردار شیر ژبان³
بچنگ اندرون نیزه سرگرای
یکی پیل⁴ زیر ازدهایی بدست
ز پانگشی⁵ بلرزید دشت نبرد
پیفگنده⁶ قامت ز کرد نکشان
نه هنگام آورد⁷ و آرامش⁸ است
فزاینده بود از گزاینده⁹ بود
ز جویان و از خنجر سر سر درو
بگریزد بدین جوشن و مغفرت¹⁰
خروشی چو شیر ژبان برکشید¹¹
سنان بر کمر بند او راست کرد
زره را نمائد ایچ¹² بند و¹³ گره
چو بر بابزن مرغ بر گاشتش¹⁴
دهان پر ز خون¹⁵ وزره¹⁶ چاک چاک
بخیره فرو ماندند اندران
برآمد ز آورد گه گفت و گوی¹⁷
بیکسر سپاه از کران تا کران
همه رسم و راه پلنگ آورد

شیر - VI؛ تاره - I, IV, VI - 6. on. رزم - I, IV, VI - 2. چنین - I, IV, VI - 1.

آسایش - I, IV, VI - 8 آرام - I, IV - 7 پیفتاد - VI - 6 گرزش - IV؛ گردش - I - 5

dob.: I, IV - 11 خنجر - I - 10 بود و گزاینده - II - 9

چو رستم شنید این سخنها تمام * برآورد یک نعره و گفت نام
IV - dob.:

دهن - IV - 16 دهن پر زخاک - I, IV - 15 برداشتش - IV, VI - 14 تاو - I - 13 آنچه - VI - 12

بگفتند رندان - VI - 18 VI - 66. 795, 796 on. و گوئی بجانشان همه زخم او - I, IV - 17

که سر بر فرازید - I, IV, VI - 19

- 765 چو گودرز کشواد بر میسره سپهدار کاوس در قلمگاه
سپیش سپاه اندرون پیلتن
یکی نامداری ز مازندران
که جویان² بدش نام و جوینده بود
770 بدستوری شاه دیوان³ برفت
همی جوشن اندر تنش⁵ برفروخت
پیامد بایران سپه⁷ بر گذشت
همی گفت با من که جوید نبرد
نشد هیچکس پیش جویان⁹ برون
775 باواز گفت آنزمان شهریار
که زین دیوتان سر چرا¹² خیره شد¹³
ندادند پاسخ دلیران¹⁵ بشاه
یکی بر گرایید رستم عنان
که دستور باشد مرا شهریار
- شده کوه آهن زمین¹ یکسره
ز هر سو رده برگشیده سپاه
که در جنگ هرگز ندیدی شکن
بگردن برآورده گرز گران
گراینده گرز و گوینده بود
به پیش سپهدار⁴ کاوس گفت
همی تف⁶ تیغش زمین را بسوخت
بتوفید از آواز او کوه و دشت
کسی کو برانگیزد از آب گرد⁸
نه رگشان بجنبید در تن نه خون¹⁰
بگردان هشیار و مردان کار¹¹
از آواز او رویتان¹⁴ تیره شد¹³
ز جویان پشمرده¹⁶ گفتی¹⁶ سپاه
بر شاه شد تاب داده سنان¹⁷
شدن¹⁸ پیش این دیو¹⁹ ناسازگار

VI-⁴ گویا- VI: جویا- I, IV-³ جویان- Б- IV-² همه- I, IV, VI-¹
VI-⁸ доб.: بایرانیان- I, IV, VI-⁷ آب- I, IV, VI-⁶ برش- IV-⁵ به پیش صف شاه
همی گشت غران میان دو صف * خروشان و بر لب برآورده کف
VI-⁹ جویا- VI-¹⁰ I, IV-б. оп.: VI-¹⁰
از ایران نشد پیش او کس بجنگ * همیکرد جویا بمیدان درنگ
I, IV-¹¹
بایرانیان گفت¹ کاوس شاه * که سرتان نیابد سوی شرم راه
VI-
بایرانیان گفت کاوس شاه * بتابید سرتان ز آیین راه
روزتان- VI-¹⁴ گشت- VI-¹³ کزین دیو دلتان چنین- IV: چنین- IV, VI-¹²
بگردن برآورد رخشان- I, IV-¹⁷ پشمرده¹⁶ بر جای کوس و- VI-¹⁶ از ایران- I, IV-¹⁵
مرد- I, IV-¹⁹ شده- VI-¹⁸ با زوده عنان- VI: نسان

دل کینه دارش پر از جوش خون
همه کرد بر شاه ایران پدید
دلیری کن و رزم دیوان³ بسیج
چنان دان که خوارند بر چشم من⁴

750 چو آمد بنزدیک شاه اندرون
ز مازندران هرچ دید¹ و شنید
وزان پس ورا² گفت مندیسی هیچ
دلیران و گردان ان انجمن

۱۵

شاه اندر زمان⁵ رزم را کرد ساز
سپه را همه سوی هامون کشید
چو گرد سپاه⁶ از میان بر دمید
زمین آمد از پای اسبان⁸ ستوه
نخست ایج¹⁰ هنگام رفتن زمان

755 چو رستم مازندران گشت باز
سراپرده از شهر بیرون کشید
سپاهی که خورشید شد ناپدید
نه دریا پدید و نه هامون و آکوه⁷
همی راند لشکر برانسان⁹ دمان

۱۶

که تنگ اندر آمد ز دیوان سپاه
نخستین بران کینه بند¹¹ کمر
بگیو و بگرگین آزادگان
سنان و سپرها¹² پپیراستند
کشیدند بر دشت مازندران
دل کوه پر ناله کز نای

760 چو آگاهی آمد بکاوس شاه
بفرمود تا رستم زال زر
بطوس و بگودرز کشوادگان
بفرمود تا لشکر آراستند
سراپرده شهریار و سحران
ابر¹³ میمنه طوس نوذر بیای

دلیری و جنگ دلیران - I, VI³ روان - VI⁴; چو - IV² گفت - I, IV¹

T - доб.; و اعلم أن اسودهم و رجالهم احقر فی عینی من التراب - B⁴ Л - б. оп.;

که نزم نیرزند یک ذره خاک * بدین گرز ازیشان برآرم هلاک

نه هامون پدید و نه صحرا نه کوه - I, IV, VI⁷ سپاه - IV, VI⁶ شاه جادوان - I, IV, VI⁵

آنچه - VI¹⁰ از انسو⁹ - VI⁹; از انسان - I, IV⁹ زمین گشت از پای پیلان - I, IV, VI⁸

سوی - I, IV, VI¹³ تبیره - IV¹² بپندد بدین کین - IV, VI¹¹; کین بپندد - I¹¹

اگرچه دل و چنگ شیران توئی
 بر اورنگ زرین و برسر¹ کلاه
 نه رسم² کیان بد نه آیین پیش³
 کزین برتری⁴ خواری آید بروی
 وگرنه زمانت سرآرد سنان⁷
 تو پیدا نبینی⁸ سرت را ز پای
 یکی راه برگزیر و⁹ بفرگن گمان¹⁰
 سرآید شمارا همه¹¹ گفت و گوی
 بشاه¹² و سپاه و رد¹³ و پهلوان
 سرش تیزتر شد به پیکار¹⁴ اوی
 بفرمود تا خلعت آرند شاه¹⁵
 که ننگ آمدش زان¹⁷ کلاه و کمر¹⁸
 همه تیره دید اختر و ماه اوی¹⁹
 سرش گشته بُد زان سخنها گران²⁰

بگویش که سالار ایران توئی
 منم شاه مازندران با سپاه
 مرا بپهده خواندن پیش خویش
 براندیش و تخت بزرگان مجوی
 سوی گاه⁵ ایران بگردان⁶ عنان
 اگر با سپه من بجنیم ز جای
 تو افتاده بی گمان در گمان
 چو من تنگ روی اندر آرم بروی
 نگه کرد رستم بروشن روان
 نیامدش با مغز گفتار اوی
 تهمتن چو برخاست کاید براه
 نپذیرفت ازو جامه و اسب¹⁶ و زر
 بیامد دژم از بر گاه اوی
 برون آمد از شهر مازندران

740

745

¹ I, IV, VI - زرین ² VI - رای ³ IV, VI - باشد و رسم کیش ⁴ I, آیین و کیش
 عنان - VI; زمان - I ⁵ نه پیچان - L ⁶ شهر - I, VI ⁷ کزین در ترا - VI; جستنت - IV
 یکی رای پیش آر و - I, IV ⁸ تو نشناسی آنگه - IV ⁹ زمانه سرآید زمان - IV
 سرآید ترا - IV; سرآید ترا تیزی و - I, VI ¹⁰ نپکی گمان - I ¹¹ یکی راه زه گیر - VI
 در - I, VI ¹² فنظر رستم الی الملک و أصحابه - B; گاه - I, VI ¹³ یکسر این
 - I, IV, VI ¹⁴ به آواز - VI; ز بازار - IV; به آزار - I ¹⁵

یکی خلعتی ساختش شاهوار * بیآورد نزدیک رستم سوار
 IV - доб.: ¹⁶ I, VI - زو ¹⁷ VI - سپم ¹⁸

برون آمد از پیش او خشمناک * دلی پر ز کینه نه ترس و نه پاک
 رخ از پیش آن شاه دیوان بکاشت * مردی به تنهایی آن ده گذاشت
 I, IV - б. оп.; ¹⁹ I, IV - б. оп.; ²⁰ VI - دلور سران
 L - доб.:

برون رفت از آنجا و بپرید راه * رسید او بنزدیک کاوسی شاه
 V - доб.:

وز آنجا بیامد چو باد دمان * سوی شاه کاوس و دل بد گمان

دژم روی زانپس¹ بدو داد چنگ
 شد از درد دستش³ بکردار نیل
 بمردی ز خورشید منشور داشت
 فرو ریخت ناخن چو برگ از درخت
 پی و پوست و ناخن فرو ریخته
 که بر خویشتن درد نتوان نهفت
 فراخی مکن بر دل⁶ خویش تنگ
 اگر رام گردد به از ساو نیست
 بمغشیم بر کهنتر و مهتران
 به آید که جانرا هراسان کنیم
 برشاه برسان شیر ژیان⁸
 ز کاوس پرسید و از لشکرش
 که چون راندی اندر نشیب و فراز
 که داری بر و بازوی پهلوی
 اگر چاکری¹⁰ را خود اندر خورم
 که او پهلوانست و گردد و سوار¹¹
 پیام جهانجوی خود کامه را
 سر سرکشان در کنار آورد
 دژم گشت و اندر¹³ شکفتی بماند
 چه باید همی خیره این گفت و گوی¹⁵

پرسید پرسیدنی چون پلنگ
 بیفشارد چنگ² سرافراز پیل
 به پیچید و اندیشه زو⁴ دور داشت
 بیفشارد چنگ کلاهور سخت
 کلاهور با دست آویخته⁵
 720 بیاورد و بنمود و با شاه گفت
 ترا آشتی بهتر آید ز جنگ
 ترا با چنین پهلوان تاو نیست
 پذیریم از⁷ شهر ماندران
 725 چنین رنج دشوار آسان کنیم
 تهنیتن پیامد هم اندر زمان
 نگه کرد و بنشانند اندر خورش
 سخنان راند از راه و رنج دراز
 ازانپس بدو گفت رستم قوی
 730 چنین داد پاسخ که من چاکرم⁹
 کجا او بود من نیایم بکار
 بدو داد پس نامور نامها
 بگفت آنک¹² شمشیر بار آورد
 چو پیغام بشنید و نامه بخواند
 735 برستم چنین گفت کین جستجوی¹⁴

اندیشه⁴ VI - چنگش³ I, IV, VI - دست² VI - وانگه¹ I, IV, VI

پیل ژیان^{VI} - پیل دمان⁸ I, IV - بر⁷ I, IV, VI - تن⁶ IV - آمیخته⁵ VI

Л - доб.:

چو سالار ماندرانش بدید * نوازد و بنشانندش چون سزید

11 IV - доб. : کهنتری¹⁰ VI - کهنترم⁹ VI

چو من صد هزاران بر گرز اوی * نیاید چو پیدا شود برز اوی

جست و جوی¹⁵ I, VI - گفت و گوی¹⁴ I, VI - دروی¹³ IV - آنچه¹² I, VI

- 700 چو بشنید سالار مازندران
بفرمودشان تا خمیره² شدند
چو چشم تهمتن بدیشان رسید
بکند و چو ژوپین بکف بر گرفت
بینداخت چون نزد ایشان رسید
یکی دست بگرفت و بفشاردش
705 بخندید ازو⁷ رستم پیلتن
بدان خنده اندر⁸ بیفشارد جنگ
بشد هوش¹¹ از آن مرد رزم¹² آزمای
یکی شد بر شاه مازندران
سواری که نامش کلاهور بود
710 بسان پلنگ زیان بد بغوی
پذیره شدن را فرا پیش¹⁸ خواند
بدو گفت پیش فرستاده شو²⁰
چنان کن که گردد رخس پر ز شرم
715 بیامد کلاهور چون نره شیر
- ز گردان¹ گزین کرد چندی سران
هژیر ژیانرا پذیره³ شدند
بره بر درختی گشن شاخ⁴ دید
بماندند لشکر همه در شگفت
سواران⁵ بسی زیر شاخ آورید⁶
همی آزمون را بیمازاردش
شده خمیره زو چشم آن انجمن
ببردش رگ⁹ از دست و زروی رنگ¹⁰
ز بالای اسب اندر آمد پپای¹³
بگفت آنچ دید از کران تا کران¹⁴
که مازندران زو¹⁵ پر از شور بود
نکردی بجز جنگ¹⁶ چیز¹⁷ آرزوی
بمردیش بر چرخ گردان نشانند¹⁹
هنرها پدیدار کن نو بنو
بچشم اندر آرد زشرم²¹ آب گرم
به پیش جهاندار مرد²² دلیر

تیمیره - IV³ ندیره - VI پذیره - I, IV² دیوان - IV لشکر - I, VI¹
نکس اندر جهان این شگفتی ندید - I⁶ ز مردم - VI⁵ کهن سال - IV⁴ خمیره - VI
T - доб. б.: بهره بر درختی دگر برگزید - I

کسی از بزرگان مازندران * کجا او بدی پیش رو بر سران
خمیره اندر - IV⁸ ازان - VI⁷ ثم جاء واحد من فرسانهم و قبض علی ید رستم - B
I⁹ - доб. б.: I¹⁰ - доб. б.: پی - IV⁹

همان استخوانهای آزرده گشت * رخ ارفوانیش چون زرده گشت
I¹³ - доб. б.: IV¹³ جنگ - IV زور - I, VI¹² زور - I, VI¹¹

چو لشکر بدیدند کردار او * بخیره بماندند در کار او
همیچ - I, IV, VI¹⁷ رزم - VI¹⁶ زو - IV¹⁵ оп. IV¹⁵ - б. стоит после б. 711. IV¹⁴
برخ - I, IV, VI²¹ رو - I, IV, VI²⁰ رساند - I¹⁹ بر خویش - I, IV, VI¹⁸

جهان پهلوان - IV جهانجوی مرد - I, VI²²

چنین گفت کاوس با^۱ پیلتن
 چو بشنید رستم چنین گفت باز
 مرا برد باید بر^۳ او پیام 685
 یکی نامه باید چو برنده تیغ
 شوم چون فرستاده نزد او
 پاسخ چنین گفت کاوس شاه
 پیمبر تویی هم تو پیل دلیر 690
 بفرمود تا رفت پیشش دبیر
 چنین گفت کین گفتن^۷ نا بکار
 اگر سر کنی زین فزونی تهی
 وگرنه بجنگ تو لشکر کشم
 روان بدانیدیش دیو سپید

کزین ننگ بگذارم این انجمن
 پیشش شهنشاه کهتر نواز^۲
 سخن برگشایم چو تیغ^۴ از نیام
 پیامی بکردار غرنده میخ
 بگفتار خون اندر آرم بجوی
 که از تو فروزد^۵ نگیب و کلاه
 بهر کینه گه بر^۶ سرافراز شیر
 سر خامه را کرد پیکان تیر
 نه خوب آید از مردم هوشیار^۸
 بفرمان گرای بیسان رهی
 ز دریا بدریا سپه برکشم
 دهد کرسا را بمغزت نوید

۱۴

چو نامه بهر اندر آورد شاه 695
 بزین اندر افگند گرز گران^{۱۰}
 بشاه آگهی شد که کاوس کی
 فرستاده چون هژبر دژم
 بزیر اندرون^{۱۴} باره گامزن

جهانجوی رستم بپیمود راه^۹
 چو آمد بنزدیک ماندردان^{۱۱}
 فرستادن^{۱۲} نامه افگند پی^{۱۳}
 کمندی بفتراک بر شست خم
 یکی ژنده پیلست گویی بتن

^۱ I, IV, VI — ۱. ^۲ I, IV, VI — 6. оп.; IV — доб.:
 ۱۱۳

چو بشنید رستم برآشفت ازوی * بفرهاد بنهاد از خشم روی
 کجاشد دل و مردی و رای تو * بهاندی چنین سست بر پای تو
 چه باشند دیوان ماندردان * که ترسند گشتی چنین سرگران
 فراز از VI: فرازد — ^۵ I, IV, VI که من برکشم تیغ تیز — ^۴ I, IV, VI سوی — ^۳ I, IV, VI
 نیا — ^{۱۰} VI — 6. оп. ^۹ VI — 6. оп. ^۸ شهریار — ^۷ VI — 6. оп. ^۶ I, IV, VI چون — ^۵ I, IV, VI تو دارد
 اندرش — ^{۱۴} IV — 6. оп. ^{۱۳} VI — 6. оп. ^{۱۲} فرستاده و — ^{۱۱} VI — 6. оп. ^{۱۰} اهریمن — ^۹ VI — 6. оп.

غـهی گشت از ¹ ارژنگ و دیو سپید
چو آن نامه شاه یکسر بخواند 670
که شد کشته ² پولاد ³ غندی و پید
دو دیده بخون دل اندر نشاند ⁴

۱۳

چنین داد پاسخ بکاوس کی
مرا بارگه ⁶ زان تو برترست
بهر سو ⁷ که بنهند بر جنگ روی
بیارم کنون ⁹ لشکری شپرفش
ز پیلان جنگی هزار و دویست 675
از ایران برآرم یکی تیره خاک
چو بشنید فرهاد ازو داوری
بکوشید ¹¹ تا پاسخ نامه یافت
پيامد بگفت آنچ دید و شنید
چنین گفت کو ز آسمان بر ترست 680
ز گفتار من سر به پیچید نیز
جهاندار مر پهلوانرا بخواند

که گر آب دریا بود نیز می ⁵
هزاران هزارم فزون لشکرست
نماید بسنگ اندرون رنگ و بوی ⁸
برآرم شمارا سر از خواب خوش ¹⁰
که در بارگاه تو یک پیل نیست
بلندی ندانند باز از مغاک
بلندی و تندی و کندآوری
عنان ¹² سوی سالار ایران شتافت
همه پرده رازها بر درید
نه رای بلندش بزیر ¹³ اندرست
جهان پیش چشمش نیرزد به چیز
همه گفت فرهاد با او براند ¹⁴

¹ IV, VI - شد ² I - خسته ³ Л, I, VI - اولاد ⁴ IV - فشاند ⁵ I, IV -
⁶ IV - که در جام شیراست بی آب و می VI - که در جام تیر است بی آب و می
نماید نه سنگ و نه رنگ و نه بوی ⁸ I, VI - بهر جا ⁷ I, IV, VI - پا یگه
⁹ I, VI - لم یبقوا حجراً و لامدراً - B - نماید گیل و سنگ را رنگ و بوی ¹⁰ IV -
برت ¹⁰ IV - доб.: IV - یکی

مرا همچو دیو سپید و چو پید * بود صد هزاران سیاه و سپید
چو سنجه سوام دوسد دیو هست * که در جنگ گیرند مه را پندست
¹¹ I, IV, VI - ¹² VI - روان ¹³ I, IV, VI - بدین ¹⁴ I, IV, VI -
چو بشنید ¹¹ VI -
6. оп.

بیدو گفت کین نامۀ پند منند
چو از شاه بشنید فرهاد گردد
بشهری کجا سست پایان² بدند
هم آنکس که بودند⁴ پا از دوال
بدان شهر بد شاه مازندران
چو بشنید کز نزد کاوس شاه
پذیره شدن را سپاه گران
ز لشکر یکایک همه⁵ برگزید
چنین گفت کامروز فرزاندگی⁷
همه راه و رسم پلنگ آویند
پذیره شدنش پراز چین بروی
یکی دست بگیرفت و بفشاردش
نگشت ایچ¹¹ فرهاد را روی زرد¹²
بمردند فرهاد را نزد شاه
پس آن نامه بنهاد پیش دبیر¹⁶
چو آگه شد از رستم و کار دیو
بدل گفت پنهان شود آفتاب
ز رستم نخواهد جهان آرمید

بیر سوی¹ آن دیو بسته ز بند
زمین را بموسید و نامه ببرد
سواران بولادخایان³ بدند
لقبشان چنین بود بسیار سال
هم آنجا دلیران و کنداوران
فرستاده باهش آمد ز راه
دلیران و شیران مازندران
از ایشان هنر خواست کاید پدید⁶
جدا کرد نتوان⁸ ز دیوانگی
سر هوشمندان بچنگ آورید
سخنشان⁹ زرفت ایچ بر¹⁰ آرزوی
پی و استخوانها بیازاردش
نیامد برو رنج بسیار و درد¹³
ز کاوس¹⁴ پرسید وز رنج راه¹⁵
می و مشک انداخته¹⁷ پر حریر
پر از خون شدش دیده¹⁸ دل پر غریو
شب آید بود گاه آرام و خواب
نخواهد شدن نام¹⁹ او ناپدید

655

660

665

دلیران خنجر — Л, IV³ دوال پای — Б; نرم پایان — Т; گرگساران — Л² نزد — I, VI¹
کسانی که بودند — IV, VI⁵ کسی را که بینی دو — I⁴ گذاران
IV — доб.⁶

هر آنکس که نیرو و را یار شد * دل او به پیروی گرفتار شد
VI¹¹ از — I, IV, VI¹⁰ سخنها — I, IV, VI⁹ پاید — I, IV, VI⁸ مردانگی — I, IV, VI⁷
VI — رنج بیداد و درد — IV; رنگ و قندی بزوی — I¹³ زرد روی — I¹² آنچه
وزیر — VI¹⁶ پرسیدش از راه و از گاه شاه — I¹⁵ ز کارش به — IV¹⁴ رنگ قندی ز درد
چشم و — I, IV, VI¹⁸ بد پیخته — Т; بد آخته — VI; بد باخته — IV; بد ساخته — I¹⁷
I, VI¹⁹ جان — I, VI¹⁹

کند دلش بیدار و مغزش گران
بزرگان که بودند با او همال
برافروختن جان تاریک اوی²

شود نبرد سالار مازندران
بران کار خشنود شد پور زال
فرستاد نامه نزدیک¹ اوی²

۱۲

بدو اندرون چنند³ بیم و امید
پدید آورد اندرو زشت و خوب
کزو دید پیدا بگیتی هنر
درشتی و تنیدی و مهر آفرید
خداوند گردنده خورشید⁴ و ماه
ز هر کس نیابی بجز⁵ آفرین
ز چرخ بلند آیدت سر ز نش
ز فرمان او کی گذر باشدی
ز دیو و ز جادو برآورد گردد
روان و خرد پادشاه⁹ آموزگار
بدین بازگاه¹⁰ آی چون که تیران
بده زود برکام ما باز¹³ ساو
مگر زین نشان راه بگشایدت¹⁴
ذلت کرد باید زجان نا امید
گراینده¹⁵ تیغ¹⁶ پولاد را
ز بی کاری و رنج بی بهر بود¹⁷

۶۳۵ یکی نامه بر حریر سپید
دبیر خردمند بنوشت خوب
تخت آفرین کرد بر دادگر
خرد داد و گردان سپهر آفرید
بنیک و بید داد مان دستگاه
۶۴۰ اگر دادگر باشی و پاک دین
وگر بددشمان⁶ باشی و بدکنش
جهاندار اگر دادگر باشدی
سزای تو دیدی⁷ که یزدان چه کرد
کنون گری شوی⁸ آگه از روزگار
۶۴۵ همانجا بمان تاج مازندران
که¹¹ با جنگ رستم ندارید¹² تاو
وگر گاه مازندران بایدت
وگر نه چو از تنگ و دیو سپید
بخواند آنزمان شاه فرهاد را
۶۵۰ گزین بزرگان آن شهر بود

خشیم - IV; جنگ و - I, VI; ² شاه - VI; ³ فرستادن نامه نزدیک - I, IV, VI;
کهن - IV; بدان بین - I; ⁷ بد نهان - I, IV; ⁶ جز از - I, IV; ⁵ گردنده مهر - IV;
نداری - I, IV, VI; ¹² چو - VI; ¹¹ جایگاه - VI; ¹⁰ بودت - I, IV, VI; ⁹ شدی - VI; ⁸ بین
ش - I, IV, VI; ¹⁵ I, IV, VI; ¹⁴ I, 66, 666, 667, 668; ¹³ I, IV, VI; ¹² I, IV, VI;
و کان من وجوه الملوک و اعیا بهم - I, 6, 66, 667, 668; ¹⁷ I, IV; ¹⁶ گزاردنده

- 610 ازان پس اگر خاک را¹ بسپرم
رسید آنگهی نزد کاوس کی²
چنین گفت کای شاه دانش پذیر
دریدم جگر گاه دیو سپید
615 ز پهلوش بیرون کشیدم جگر
برو آفرین کرد کاوس شاه
بران مام کو چون تو فرزند زاد
مرا⁶ بخت ازین هر دو فرخترست
برستم چنین گفت کاوس کی
بچشم من اندر چکان خون اوی
620 بچشمش چو اندر کشیدند خون
نهادند زیر اندرش تخت عاج
نشست از بر تخت مازندران
چو طوس و فریمرز و گودرز و گیو
برین گونه یک هفته با رود و می
625 بهشتم نشستند بر زین همه
همه برکشیدند گرز گران
برفتند یکسر بفرمان کی
ز شمشیر تیز آتش افروختند
بلشکر چنین گفت کاوس شاه
چنان چون سزا بُد بدیشان رسید
630 بماید یکی مرد با هوش و سنگ
- و گرنه ز پیمان تو نگذرم
یل پهلوا فروز³ فرخنده پی⁴
بمرگ بداندیش رامش پذیر
ندارد بدو شاه ازین پس امید
چه فرمان دهد شاه پیروزگر
که بی تو مبادا نگین و کلاه⁵
نشاید جز از آفرین کرد یاد
که پیل هژدرا فگنم⁷ که ترست
که ای گرد و فرزانه نیک پی
مگر باز بینم ترا نیز روی⁸
شد آن دیده تیره خورشید گون⁹
بپاویختند از بر عاج تاج
ابا رستم و نامور مهتران¹⁰
چو رهام و گرگین و فرهاد¹¹ نیو
همی رامش آراست کاوس کی
جهانجوی و گردنکشان و رمه
پراگنده در شهر مازندران¹²
چو آتش که برخیزد از خشک نی
همه شهر یکسر همی سوختند
که اکنون مکافات کرده گناه
ز کشتن کنون دست باید¹³ کشید
کجا¹⁴ باز داند شتاب از درنگ

گو پهلوان شهیر - I, VI³ شاه - I² مرگ را - I¹
کرا - IV⁶ کلاه و سپاه - I, IV, VI⁵ جهان پهلوان رستم نیکپی - IV⁴ پوینده راه - I⁴
شد آن تیرگی پاک با خون برون - I, IV⁹ 66. 618, 619 on. I, IV, VI⁸ آورم - I⁷
سر بماید - I, IV, VI¹³ VI-6. oft. بهرام - I, IV, VI¹¹ پهلوان - VI¹² مهتران - I¹⁰
که تا - IV¹⁴

- گرایه‌دو نیک از چنگ این ازدها
نه که‌تر نه پرتر منش مه‌تران²
همی گفت ازین گونه دیو سپید
ته‌متن بنی‌روی جان‌آفرین
بزد دست و برداشتش نره‌شیر
فروبرد خنجر دلش بردرید
همه غار یکسر پراز کشته⁷ بود
بیامد ز اولاد بگشاد بـند
600 باولاد داد آن کشیده¹⁰ جـگر
بدو گفت اولاد کای نره‌شیر
نشانه‌ای بند تو دارد تنم
بچیزی که دادی دلم را امید¹⁴
به پیمان شکستن نه اندر خوری
605 بدو گفت رستم که مازندران
ترا زین سپس بی‌نیازی دهم
یکی کار پیش‌شست و رنج¹⁷ دراز
همی شاه مازندران را ز گاه
سر دیو جادو هزاران هزار

- بریده پی¹ و پوست یابم رها
نه بیند نه بزم مازندران³
همی داد دلرا بدینسان نوید⁴
بکوشید بسپار با درد و کین⁵
بگردن برآورد و افگند زیر⁶
جگرش از تن تیره بیرون کشید
جهان همچو⁸ دریای خون گشته بود
بفتراک بر دست پیچان⁹ کمند
سوی شاه کاوسی بنهاد سر
جهانی¹¹ بتیغ¹² آوریدی بزیر
بزیر کمند تو بد گردنم¹³
همی باز خواهد امیدم نوید
که شیر ژبانی و کی منظری¹⁵
سپارم ترا از کران تا کران
مازندران سرفرازی دهم¹⁶
که هم با دشیم است و هم با فراز
بباید ربودن فگندن بچاه
ببفگند باید بخنجر هزار¹⁸

ز نام‌آوران—VI 3 نه مه‌تر نه که‌تر ز مازندران—I, VI 2 دریده بدو—VI 1

4 I, IV, VI—б. оп. 5 I, IV, VI—б. оп.; Л—на полях другим почерком доб.:

بگیتی که بیند چنین یک سوار * که در رزم دیوان کنند کارزار
6 I, IV—доб.:

زدش بر زمین همچو شیر زبان * چنان کز تن وی برون شد روان
VI—доб. вариант этого же бейта. 7 I, IV, VI—تن کشته 8 IV—جهانی چو 9 I, VI—
بتیغ آوریدی—VI 12 جهانرا—I, VI 11 فسرده—IV 10 تازان—IV; بست آن کیانی
15 Л—б. оп.; 14 IV—نوید 13 IV, VI—بشکنم 16 I, IV, VI—б. оп. و لا یلیق بمثلک نقض العهد و اخلاف الوعد
رنجی—I 17 I, IV, VI—б. оп. 18 I, VI—زکار IV; زبار—IV 18 I, VI—

- سـرـاـپـای اولاد برهم ببست¹ 575
 برآهیخت جنگی² نهنگ از نیام
 میان سپاه اندرآمد چو گگرد
 نه استاد کس پیش او در جنگ
 رهش باز دادند و بگریختند
 وزانچایگه سوی دیو سپید
 بکردار دوزخ یکی غار⁶ دید
 زمانی همی بود در جنگ تیغ⁹
 ازان تیره گی جای دیده ندید
 چو مژگان بمالید و دیده بشست
 بتاریکی اندر یکی کوه دید
 برنگ شبیه روی و چون شیر موی¹⁴
 سوی رستم آمد چو کوهی سپاه
 ازو شد دل پیلتن پر نهیب
 برآشفت برسان پیل¹⁷ ژیان
 زنیروی¹⁸ رستم ز بالای اوی
 بریده برآویخت با او بهم
 همی پوست²¹ کند²² این ازان آن ازین
 بدل گفت رستم گر²³ امروز جان
 همیدون بدل گفت دیو سپید 590
- بـخـم کـمـند آـنـگـهی برنشست
 بخرید چون رعد و برگشت نام
 سرانرا سر از تن³ همی دور کرد⁴
 نجستند با او یکی نام و ننگ
 با آورد با او نیاویختند⁵
 پیامد بکردار تابنده شید
 تن دیو از تیرگی⁷ ناپدید⁸
 نمد جای دیدار و راه گریخ¹⁰
 زمانی بران جایگه آرمید¹¹
 دران جای¹² تاریک لغتی¹³ بجست
 سراسر شده غار از و ناپدید
 جهان پر ز پهنای و بالای اوی
 از آهنش¹⁵ ساعد ز آهن کلاه
 بترسید کامد بتنگی¹⁶ نشیب
 یکی تیغ تیزش بزد بر میان
 بینداخت یکران¹⁹ و یک پای اوی
 چو پیل سرافراز و شیر²⁰ دژم
 همی گل شد از خون سراسر زمین
 بماند بمن²⁴ زنده ام جاودان
 که از جان شیرین شدم ناامید

سـرـاـنـرا بـخـنـجـر I-3 جنگ IV-2 با تن ببست VI-1؛ اولاد را کرد بست I, IV-1
 چاه IV, VI-6. 6. 573, 574. 66. VI-4 سر از تن بخنجر IV, VI-6. 6. 573, 574. 66. VI-4
 گریز IV-10 جنگ تیز IV-9 سر اسر شده غار ازو IV-7
 غار I-13 غار IV, VI-12 فجعت الظلمة نظره فمسح بالماء عینه B-13 غار IV, VI-12
 بتندی IV-16 ز پولاد IV-15 موی و چون شیر روی I, VI-14 چندی IV, VI-17 جانی
 پیل سرافراز I-20 یک دست IV-19 بالای I, VI-18 شیر I, IV, VI-17
 همی VI-24 که I-23؛ اگر با من VI-23 همی زور کرد VI-22 گوشت I-21 و شیری

بغون دل و مغز دیو سپید
که چون خون اورا بسان سرشک
شود تیرگی پاک با خون برون
از انجایگه رفتن آغاز کرد
که⁴ من کردم آهنک دیو سپید⁵
فراوان بگرداندرش لشکرست
شما دیر مانیید خوار و دژ
دهد مرا اختر نیک¹¹ زور
بیمار آید آن خسروانی درخت

پزشکان به¹ درمانش² کردند امید
چنین گفت فرزانه مردی پزشک
چکانی سه قطره بچشم اندرون
گو پیلتن جنگ³ را ساز کرد
بایرانیمان گفت بیدار بید
یکی⁶ پیل⁷ جنگی و چاره گرسست
گرایدونک پشت من آرد⁸ بغم
و گر⁹ یار باشد خداوند هور¹⁰
همان¹² بوم و در باز یابید¹³ و تخت

555

560

۱۱

بیماد پر از کینه و جنگ سر¹⁴
بران نره دیوان گشته گروه
بگرد اندرون لشکر دیو دید
همه بر ره راستی دیدمت
مرا راه بنمای و بگشای راز
شود گرم و¹⁷ دیو اندر آید بخواه
کنون یک زمان کرد باید درنگ
جزاز جادوان¹⁸ پاسبان اندکی
اگر یار باشدت پیروز گر
بدان تا برآمد²¹ بلند آفتاب

وز انجایگه تنگ بسته کمر
چو رخس اندر آمد بران هفت کوه
بنزدیک غار بی بن¹⁵ رسید
باولاد گفت آنج پرستیدمت
کنون¹⁶ چون گه رفتن آمد فراز
بدو گفت اولاد چون آفتاب
بر ایشان تو پیروز باشی بچنگ
ز دیوان نیمی نشسته یکی
بدانگه¹⁹ تو پیروز باشی مگر
نکرد ایچ²⁰ رستم برفتن شتاب

565

570

¹ که — II ² که دیدند — I, VI ³ رزم — IV ⁴ چو — I ⁵ VI—66. 554, 555, 556, 557 оп.
⁶ I, VI—که او ⁷ دیو — IV ⁸ آید — VI ⁹ گرم — IV ¹⁰ زور — I ¹¹ سعد — IV ¹² I,
IV, VI—همه ¹³ یابیم — I ¹⁴ T—доб.:

ابا خویشتن برادر اولادرا * همی راند مر رخس چون بادرا
و ركب معه اولاد يتقدمه و يبدله على الطريق يرقق — B
جادو و — I ¹⁵ I, VI—چنان ¹⁶ I, VI—بیماد چو نزدیک غارش ¹⁷ I, IV, VI—و оп. ¹⁸ I—
¹⁹ بر ایشان — VI ²⁰ آنچه — VI ²¹ I, IV—بر آید

کجا کرد با شاه ترکان نبرد¹
 یل² دانش افروز پر خاشا جوی³
 همه سرفرازان شدند انجمن
 پسر سیدش از رنجهای دراز⁶
 ز زالش پسر سید⁷ و از رنج راه
 همی رخسار را کرد بایدد روان¹⁰
 کز ارزنگ شد روی گیتیتی تھی
 همه نرّه دیوان شونده انجمن
 ز دیوان جهان پر ز لشکر شود
 برنج¹³ اندر آور تن و تیغ و تیر
 سر جادوان اندر آری بخاک
 ز دیوان بهرجای کرده¹⁶ گروه
 چنان چون شنیدم پر از بیم¹⁸ و باک
 همه رزم را ساخته چون پلنگ
 کزویند لشکر به بیم و امید
 که اویست سالار و پشت سپاه
 مرا چشم در تیرگی خیره شد²¹

540 بگاہ قہاد این خرووشش نہکرد
 بیامد ہم اندر زمان پیش او
 بنزدیک⁴ کاوش شد پیلتن
 غریوید بسیمار⁵ و بردش نماز
 گرفتش بہ آغوش کاوشش
 بدو⁸ گفت پنہان ازین جادوان⁹
 چو آید بدیو سپید آگہی
 کہ نزدیک¹¹ کاوش شد پیلتن¹²
 545 ہمہ رنجہای تو بی بر شود
 تو اکنون رہ خانہ دیو گیر
 مگر یار باشدت یزدان¹⁴ پاک
 گذر کرد باید بر¹⁵ ہفت کوه
 یکی غار پیش آیدت ہولناک¹⁷
 گذارت بران¹⁹ نرہ دیوان جنگ
 550 بغار اندرون گاہ دیو سپید
 توانی²⁰ مگر کردن اورا تہاہ
 سپہ را ز غم چشمہا تیرہ شد

¹ Л, I, VI— б. оп.

² VI—, 5

VI— ³ IV—обратный порядок мисра.

⁴ I, IV, VI—حم ذہ دیک

فر اوان غریوید IV—⁵

⁶ VI-б. оп.

⁷ I, VI—e

8 IV— ورا 7 I, VI— و [VI—حال] زال 6 VI—6. оп. 5 IV— فراوان غریوید

⁹ I, VI—ازاید ر دمان ¹⁰ Л—ذهبان; IV—доб.:

بگگیری ز پنهان ره دیو تـنـد * مگر گردد آن تیز چنگال کند
مگر باز روشن شود این دو چشم * بترسم همی زان بد زشت چشم
بجنگ ¹⁴ I, IV, ¹³ IV, VI زکینه به پیچد بر خویشتن ¹² VI ¹¹ I, IV, VI بنزدیک

IV—جہا گروہا—Л, I, VI¹⁶ ابر—VI—؛ بایدت کرد از—I, IV¹⁵ باشد جہاندار—VI—؛ گذارش پر از—I¹⁹ من از قمری—IV؛ قمری—I, VI¹⁸ سہمناک—IV¹⁷ جای گشتہ متر нарушен.—تو توانی—VI—؛ تو دانی—I²⁰ گذارش پر—VI—IV—دوب.:²¹

مرا و قرا بیم ازویست و بس * چو او کشته شد نیست بیمی ز کس
که او کرد مارا چندین بی بها * برانست کزایدر نیایم رها
به دست و دغست این سپاه مرا * سپه کرد خورشید و ماه مرا

بـخـفـت آذـمـان رـسـتـم جـنـگـجـوی
بـه پـیـچـید اولادرا بـر درخت
بـزین اندر افـگـند گـرز نـیـا

چـو خـورـشـید تـا بـنـده بـنـهـود روی
بـخـم^۱ کـمـنـدش درآویخت سـخـت
هـمـی رـفـت^۲ یـکـدل پـر از کـیـمـیا

۱۰

۵۲۰ یکی مغفـری خـسـرـوی بـر سـرش
بـه ارژنـگ سـالار بـنـهـاد روی
یـکـی نـعـره زـد در مـیـان گـروه
بـرون آمـد^۶ از خـیـمـه^۷ ارژنـگ دـیـو
چـو رـسـتـم بـدـیدش بـر^۹ انـگـیـخـت اسـپ
سـر و گـوش بـگـرفـت و یـالـش دـلـپـر
۵۲۵ پـر از خـون سـر دـیـو کـنـده ز تـن
چـو دـیـوان بـدـیدنـد گـوپـال اوی
نـکـردنـد یـاد بـر و بـوم و رـسـت
بـرآهـیـخـت شـمـشـیر کـیـن پـیـلـتـن
چـو بـر گـشـت پـیـروز^{۱۱} گـیـتـی فـروز
۵۳۰ ز اولاد بـگـشـاد خـم^{۱۲} کـمـنـد
تـهـمـتـن ز اولاد پـرـسـیـد راه
چـو بـشـنـید ازو تـیـز بـنـهـاد روی
چـو آمـد بـشـهـر اندرون تـاجـبـخـش
بـایـر اذیـان گـفـت بـس شـهـر یـار
۵۳۵ خـروـشـیـدن رـخـشـم آهـد بـگـوش

خـوی آـلـوده بـیـر بـیـان در بـرش
چـو آمـد بـر لـشـکـر نـامـجـوی^۳
تـو گـفـتـی بـدـر یـد^۴ دـریـا و کـوه^۵
چـو آمـد بـگـوش اندر شـ آن^۸ غـریـو
بـیـامـد بـر وی چـو آذر گـشـسـپ
سـر از تـن بـکـنـدش بـکـردار شـیـر
بـیـنـدـاخـت ز آذـسو کـه بـود انـجـمن
بـدـر یـد شـان دـل ز چـنـگـال اوی
پـدر بـر پـسر بـر هـمـی راه جـسـت
بـپـردخـت یـکـبـاره زان^{۱۰} انـجـمن
بـیـامـد دـمـان تـا بـکـوه اسـپـروز
نـشـسـتـنـد زـیـر درختـی بـلـنـد
بـشـهـری کـجا بـود کـاوس شـاه
پـیـاده دوان پـیـر شـ او رـاهـجـوی
خـروـشـی بـرآورد چـون رـعد رـخـش^{۱۳}
کـه بـر مـا^{۱۴} سـر آمـد بـد رـوز گـار
رـوان و دـلـم تـازـه شـد زان خـروـش

۱ VI- بدژند I- ۲ گفت VI- ۳ جنگجوی I, IV, VI- ۴ از انسان بگوشش I- ۵ از ازانسان بگوشش I- ۶ استیت پسله 6. 519. ۷ زانگاه VI- ۸ دیوان ازان VI- ۹ بپرداخت از دیو آن I- ۱۰ ورا دید I, VI- ۱۱ از ازانسان بگوشش I- ۱۲ پیرچان IV- ۱۳ T-доб.: ۱۴ منارا IV, VI- و سمع کیکاوس صوته و عرف بذلك قدوم رستم B-

همه نره دیوان بفرمان اوی²
 چو فرسنگ سیصد کشیده سرای⁴
 رهی زشت و فرسنگهای گران
 همانا که هستند سیصد هزار⁶
 کزیشان بشهر اندرون جای نیست
 بسایدت سوهان⁷ آهرمندی
 نمیننی ازیشان یکی را دژم
 بدو گفت اگر با منی راه جوی
 چه⁹ آید بران نامدار انجمن
 بخت¹⁰ و بشمشیر تیز¹¹ و هنر¹²
 بچنگ¹⁴ اندرون زخم گویال من
 عنانرا¹⁵ ندانند باز از رکیب
 مرا¹⁶ راه بنمای و بردار پی
 همی راند¹⁷ تا پیش کوه اسپروز
 ز دیوان¹⁸ جادو بدو بد رسید
 خروش آمد از دشت و بانگ جلب¹⁹
 بهرجای شمععی همی سوختند²⁰
 که آتش برآمد همی چپ و راست²¹
 که از²² شب دو بهره زیارند خفت²³
 که هزمان²⁴ برآید²⁵ خروش²⁶ و غریو

کنارنگ دیوی نگهدار¹ اوی
 وزان روی بزگوش³ تا نرم پای
 ز بزگوش تا شاه⁵ مازندران
 پراکنده در پادشاهی سوار
 ز پیلان جنگی هزار و دویست
 نتابی تو تنها و گر ز آهنی
 چنان لشکری با⁸ سلیج و درم
 بخندید رستم ز گفتار اوی
 بمیننی کزین یک تن پیلتن
 بنیروی یزدان پیروزگر
 چو بینند تاو¹³ بر و یال من
 بدرد پی و پوستشان از نهیب
 ازان سو کجا هست کاوسی کی
 نیاسود تیره شب و پاک روز
 بدانجا که کاوسی لشکر کشید
 چو یک نیمه بگذشت از تیره شب
 بمازندران آتش افروختند
 تهمتن باولاد گفت آن کجاست
 در شهر مازندران است گفت
 بدانجای که باشد ارژنگ دیو

500

505

510

515

بپای IV, VI-; بجای I-⁴ سنگسار IV-³ پرخاش جوی I-² نگهبان I, IV-¹
 بسائی بسوهان I, IV, VI-⁷ هستش هزاران هزار I, IV, VI-⁶ شهر I, VI-⁵
 تبر VI-¹² شیر I-¹¹ بتخت IV-¹⁰ بد VI-⁹ لشکر با IV-⁸; لشکری پر I-⁷
 کنون I, VI-¹⁶ عنانها I, IV, VI-¹⁵ پای VI-¹⁴; یال I, IV-¹³ پای I, IV, VI-¹³
 چپ IV-²⁴ برافروختند VI-²⁰ شغب IV-¹⁹ ز دیووز I, VI-¹⁸ رفت IV-¹⁷
 I-²² در I-²³ L-²³ доб.: و دست راست

سپهبد چو کولاد و ارژنگ و پید * همه پهلوانان دیو سپید
 درختی که دارد سر اندر سحاب * ستاده رده برکشیده طناب
 غرنگ I, VI-²⁶ برآرد IV-²⁵ هر دم IV-²⁴

نمایایی و پیمدا کنی راستی
 من این تخت و این تاج و گرز گران
 480 تو باشی برین دهم و بر شهریار
 بدو گفت اولاد دلرا² ز خشم
 تن من مپرداز خیره ز جان³
 ترا خانه بید و⁵ دیو سپید
 بجایی که بستست کاوس شاه
 485 از ایدر⁸ بنزدیک کاوس کی
 وزانجا سوی دیو فرسنگ صد
 میان دو صد¹³ چاهساری شگفت
 میان دو کوهست این¹⁴ هول جای
 ز دیوان جنگی ده و دو هزار
 490 چو پولاد¹⁷ غندی سپهدار اوی
 یکی کوه یابی مراورا²⁰ بتن
 ترا با چنین یال و دست و عنان
 چنین برز و بالا و²² این کارکرد
 24 کزو بگذری سنگلاخست و دشت
 495 چو زو²⁶ بگذری رود آبست پیش

نمایاری بکار¹ اندرون کاستی
 بگردانم از شاه مازندران
 ارایدونک کژی نیاری بکار
 بپرداز و بگشای یکباره چشم
 بیابی ز من هرچ خواهی همان⁴
 نمایم من این را که دادی نوید⁶
 بگویم⁷ ترا یک بیک شهر و راه
 صد افکنده بخشیده⁹ فرسنگ پی¹⁰
 بیاید¹¹ یکی راه دشوار و¹² بد
 به پیمانش اندازه نتوان گرفت
 نپژد بر آسمان بر¹⁵ همای
 بشب پاسبانند بر چاهسار¹⁶
 چو بیدست و¹⁸ سنجه نگهدار اوی¹⁹
 بر و کتف و یالش بود ده رسن
 گذارنده گرز و تیغ و سنان²¹
 نه خوب است با دیو جستن نبرد²³
 که آهوبران ره²⁵ نیارد گذشت
 که پهنای او بر دو فرسنگ پیش

پرسی نشان— I, IV, VI—⁴ چنان VI—³ مغزت— I, IV, VI—² بداد— I, IV, VI—¹
 نمایم— I, VI—⁷ б. оп. I, VI—⁶ نمایم همان هرچه داری امید— IV—⁵ خانه و جای— IV—⁵
 فرسنگ فرخنده— I, VI—¹⁰ предпочтительнее. — بخشنده— T—⁹ کنون تا— I, IV, VI—⁸
 IV—¹⁴ صف— I, IV, VI—¹³ و— I—¹² دشوار— IV—¹² در آید— IV—¹¹ б. оп. IV—¹¹ پی
 کوهسار— I, VI—¹⁶ آسمان پر— IV—¹⁵ نپژد بران آسمانش— I, VI—¹⁵ در— I, VI—¹⁵ پر
 چو بید و چو— IV—¹⁹ چو بیدار— I, VI—¹⁸ اولاد— VI—¹⁷ ل— I—¹⁷ T—доб.:
 سر نره دیوان چو دیو سپید * کزو کوه لرزان بود همچو بید
 پیکار کرد— I, VI—²³ و— I—²² گران— I, VI—²¹ مراورا یکی کوه یابی— VI—²⁰
 وزو— VI—²⁶ اگر— I—²⁶ بر— I, IV—²⁵ کزین— IV—²⁴

- 460 چنین گفت رستم که نام من ابر
همه نیزه و تیغ بار آورد²
بگوش تو گر نام من بگذرد
نیامد بگوشت بهر⁵ انجمن
هران مام کو چون تو زاید پسر
تو با این سپه پیش من راندهای⁷
465 نهنگ بلا بر کشید از نیام
چو شیر اندر آمد میان بره¹¹
بیک زخم دودو سر افگند خوار¹³
سراذرا ز زخمش بغاک¹⁵ آورید
470 در و دشت شد پر ز گرد سوار
همی گشت¹⁸ رستم چو پیل دژم
به اولاد چون رخس نزدیک شد
پیغفگند رستم کمند دراز
از اسب اندر آمد دو دستش ببست
بدو گفت اگر راست گویی سخن
475 نمایی مرا جای دیو سپید
بجایی که بستست کاوس کی²⁶
- اگر ابر باشد بزور¹ هژیر
سراذرا سراندر کنار آورد²
دم و³ جان و خون و دلت بفسرد⁴
کمند و کمان گو پیلتن
کفن دوز خوانیمش ار⁶ مویه گسر
همی⁸ گوز بر گنبد افشاندای⁹
بیامدخت از پیش زین¹⁰ خم بخام
همه رزمگه شد ز کشته خره¹²
همی یافت از تن بیک تن چهار¹⁴
سر سرگشان زیر پی گسترید¹⁶
پراگنده گشتند بر کوه¹⁷ و غار
کمندی بمازو درون¹⁹ شصت خم
بکردار شب²⁰ روز تارینک شد
بغم²¹ اندر آمد سر سرفراز
بپیش اندر افگند و خود²² برنشست
ز کژی نه سر یابم²³ از تو²⁴ نه پن
همان جای پولاد²⁵ غندی و بید
کسی کین بدیدها فگندست پی²⁷

خون تو IV-⁴ و оп. I, VI-³ آورم VI-² اگر بر نویسد بچنگ I, IV, VI-¹
I, VI-⁹ همه VI-⁸ راندی I, VI-⁷ یا IV-⁶ و I-⁶ بهیج IV-⁵ بفسرد
بکشت آنکه بودند گردش همه I, IV, VI-¹² رمه I, IV, VI-¹¹ چون VI-¹⁰ افشاندی
VI-¹³ I, IV, VI-¹² لزتن می جدا کرد و تن بر گداز IV-¹⁴ سر سرفراز IV-¹³
VI-¹⁵ ب. оп. I, IV, VI-¹⁵ پپای I, IV, VI-¹⁶ ب. оп. VI-¹⁶
فتسافطت رؤس اصحاب اولاد B-; оп. لزتن می جدا کرد و تن بر گداز IV-¹⁴ سر سرفراز IV-¹³
جهاندار را VI-²⁰ کله دار را I-²⁰ بفتراک بر IV-¹⁹ رفت I, IV, VI-¹⁸ دشت L-¹⁷
I-²¹ راه کولاد L-²⁵ خود IV-²⁴ یابی IV-²³ افگندش IV-²² بپند I-²¹
غندی و ارزنگ و VI-²⁶ جای ارزنگ و IV-²⁵ جای اولاد
نمودست راه I, IV, VI-²⁷ شاه I, IV, VI-²⁶

یکی چوب زد گرم بر پای اوی
بدو دشتوان گفت کای اهرمن
بر رنج نابرده برداشستی
بجست و گرفتش یکایک دو گوش
نگفت از بد و نیک با او³ سخن⁴
غریوان و مانده ز رستم⁶ شکفت
یکی نامجوی⁸ دلیر و جوان
پر از خون بدستش گرفته⁹ دو گوش
پلنگینه جوشن از¹¹ آهن کلاه
و گر اژدها خفته بر جوشنست
مرا خود به اسب و بکشته¹² نهشت
دو گوشم بکنند و همانجا بغفت
برون آمد از درد دل همچو دود
ابا او ز بهر چه کردست بد¹⁵
ابا نامداران ز بهر شکار¹⁶
بنخچیر گه بر پی شیر دید
بدان سو که بود¹⁹ از تهمتن نشان
تهمتن سوی رخس بنهاد روی
کشید و بیامد چو غرنده میغ
چه مردی و شاه و پناه تو کیست
ره²² نره دیوان²³ پر خاشخار

سوی رستم و رخس بنهاد روی
چو از خواب بیدار شد پیلتن
چرا اسب بر خرید بگذاشتی
ز گفتار او تیز¹ شد مرد هوش
ببفشرد و² بر کند هر دو ز بن
سبک دشتبان گوشرا⁵ برگرفت
بدان مرز اولاد بد پهلوان⁷
بشد دشتبان پیش او با خروش
بدو گفت مردی¹⁰ چو دیو سیاه
همه دشت سر تا سر آهرمنست
برفتم که اسبش برانم ز کشت
مرا دید برجست و¹³ یافه نگفت
چو بشنید اولاد برگشت¹⁴ زود
که تا بنگرد کو چه مردست خود
همی گشت اولاد در مرغزار
چو از دشتبان این شکفتی¹⁷ شنید
عنانرا بتاپید¹⁸ با سرکشان
چو آمد بتنگ اندرون جنگجوی
نشست از بر رخس و رخشنده²⁰ تیغ
بدو گفت اولاد نام تو چیست
نبایست کردن برین ره²¹ گذر

¹ I, IV, VI—² I, IV, VI—³ I, IV, VI—⁴ I, IV, VI—⁵ I, IV, VI—⁶ I, IV, VI—⁷ I, IV, VI—⁸ I, IV, VI—⁹ I, IV, VI—¹⁰ I, IV, VI—¹¹ I, IV, VI—¹² I, IV, VI—¹³ I, IV, VI—¹⁴ I, IV, VI—¹⁵ I, IV, VI—¹⁶ I, IV, VI—¹⁷ I, IV, VI—¹⁸ I, IV, VI—¹⁹ I, IV, VI—²⁰ I, IV, VI—²¹ I, IV, VI—²² I, IV, VI—²³ I, IV, VI—²⁴ I, IV, VI—²⁵ I, IV, VI—²⁶ I, IV, VI—²⁷ I, IV, VI—²⁸ I, IV, VI—²⁹ I, IV, VI—³⁰ I, IV, VI—³¹ I, IV, VI—³² I, IV, VI—³³ I, IV, VI—³⁴ I, IV, VI—³⁵ I, IV, VI—³⁶ I, IV, VI—³⁷ I, IV, VI—³⁸ I, IV, VI—³⁹ I, IV, VI—⁴⁰ I, IV, VI—⁴¹ I, IV, VI—⁴² I, IV, VI—⁴³ I, IV, VI—⁴⁴ I, IV, VI—⁴⁵ I, IV, VI—⁴⁶ I, IV, VI—⁴⁷ I, IV, VI—⁴⁸ I, IV, VI—⁴⁹ I, IV, VI—⁵⁰ I, IV, VI—⁵¹ I, IV, VI—⁵² I, IV, VI—⁵³ I, IV, VI—⁵⁴ I, IV, VI—⁵⁵ I, IV, VI—⁵⁶ I, IV, VI—⁵⁷ I, IV, VI—⁵⁸ I, IV, VI—⁵⁹ I, IV, VI—⁶⁰ I, IV, VI—⁶¹ I, IV, VI—⁶² I, IV, VI—⁶³ I, IV, VI—⁶⁴ I, IV, VI—⁶⁵ I, IV, VI—⁶⁶ I, IV, VI—⁶⁷ I, IV, VI—⁶⁸ I, IV, VI—⁶⁹ I, IV, VI—⁷⁰ I, IV, VI—⁷¹ I, IV, VI—⁷² I, IV, VI—⁷³ I, IV, VI—⁷⁴ I, IV, VI—⁷⁵ I, IV, VI—⁷⁶ I, IV, VI—⁷⁷ I, IV, VI—⁷⁸ I, IV, VI—⁷⁹ I, IV, VI—⁸⁰ I, IV, VI—⁸¹ I, IV, VI—⁸² I, IV, VI—⁸³ I, IV, VI—⁸⁴ I, IV, VI—⁸⁵ I, IV, VI—⁸⁶ I, IV, VI—⁸⁷ I, IV, VI—⁸⁸ I, IV, VI—⁸⁹ I, IV, VI—⁹⁰ I, IV, VI—⁹¹ I, IV, VI—⁹² I, IV, VI—⁹³ I, IV, VI—⁹⁴ I, IV, VI—⁹⁵ I, IV, VI—⁹⁶ I, IV, VI—⁹⁷ I, IV, VI—⁹⁸ I, IV, VI—⁹⁹ I, IV, VI—¹⁰⁰ I, IV, VI—

یکی گنده پیری شد اندر کمند
میانیش بختیگر بدو نیم کرد
پیر آژنگ و نیرنگ و بند و گزند¹
دل جادوان زو² پیر از بیم کرد

۹

وزانجا سوی راه بنهاد روی 425
همی رفت پویان بجایی رسید
شب تیره چون روی زنگی سیاه
تو خورشید گفتی بمنند اندرست
عنان رخش را داد و بنهاد روی
وزانجا سوی روشنایی رسید 430
جهانی ز پیری⁶ شده نو جوان
همه جامه بر برش⁷ چون آب بود⁸
برون کرد بپر بمان از برش
بگسترد هر دو بر¹¹ آفتاب
لگام از سر رخش برداشت¹² خوار 435
پوشید چون خشک شد خود و بپر¹⁴
بخت و بیاسود از رنج تن
چو در سبزه دید اسیرا دشتوان¹⁶
چنان چون بود مردم راه جوی³
که اندر جهان روشنایی ندید⁴
ستاره نه پیدا نه خورشید و⁵ ماه
ستاره بغم کمند اندرست
نه افراز دید از سیاهی نه جوی
زمین پر نیان دید و یکسر خوی
همه سبزه و آبهای روان
نیازش به آسایش⁹ و خواب بود⁹
بجوی اندرون غرقه بد¹⁰ مغررش
بغواب و آسایش آمد شتاب
رها کرد بر خوی در کشتزار¹³
گیا کرد بستر بسان هژبر
هم از رخس غم بد هم از خویشتن¹⁵
گشاده زبان سوی او شد¹⁷ دوان¹⁸

پیر از رنگ و نیرنگ و اورنگ-IV: سراسر پیر از بند و نیرنگ و بند-Л¹
IV-доб.: زو بند

چو شن گری موی و تن و رو سیاه * بدیدار زشت و پلید و تپاه
IV-доб.: 4 см. второе мисра б. 429. نه افراز دید از سیاهی نه جوی VI-3 جمله VI-2

شب و روز هر دو بیگسان بدی * دل مردم ازوی هراسان بدی
I, IV, VI-تنش 8 VI-شد: I-б: стоит перед б. 431, 6 VI-سبزی 6 VI-تابنده I, VI-5

پس هر دو بر VI: هر دو بر IV-11 شد VI-10 آرایش VI-9
между ними-б. 427.

метр нарушен. - خود و کمر VI-14 VI-б. оп. 13 اسب پرکرد I-12

گشاده زبان شد دمان و I, VI-17 کشته دید رخس رادشتیان IV: دشتیان I, VI-16

دنان I-18 سوی وی دمان IV-

- نشست از بر چشمه فرخنده پی¹
 ایا می یکی نیز³ طنبور یافت⁴
 405 تهمتن مرآذرا بمر در گرفت
 که آواره و بددششان⁶ رستم است
 همه جای جنگست میدان اوی
 همه جنگ با شیر⁹ و زر¹⁰ اژدهاست¹¹
 می و جام و دیو¹³ گل و میگسار¹⁴
 410 همیشه بچنگ نهندگ اذدر است¹⁶
 بگوش زن جادو آمد سرود
 بیمار است رخ¹⁹ را بسان بهار
 بر رستم آمد پر از²¹ رنگ و بوی
 تهمتن بیزدان نیایش گرفت
 415 که در دشت مازندران یافت خوان
 ندانست²⁵ کو جادوی ریمنست
 یکی طایس می بر کفش²⁶ بر نهاد
 چو آواز داد از خداوند مهر
 روازش گمان نیایش نداشت
 420 سیه گشت چون نام یزدان شنید
 بپنداخت از باد خم کمند
 پسر سید و گفتش³⁰ چه چیزی بگوی
- یکی جام زر دید² پر کرده می
 بیابان چندان خانه سور یافت⁴
 بزد رود و گفته ارها بر⁵ گرفت
 که از روز⁷ شادیش به ره غم⁸ است
 بیابان و کوهست بنستان اوی
 کجا اژدها از کفش ناره است¹²
 نکر دست بغشش ورا کرد گار¹⁵
 و گر با پلنگان بچنگ اذدر است¹⁶
 همان ناله¹⁷ رستم و زخم¹⁸ رود
 و گر چند زیما نبودش نگار²⁰
 پسر سید و بنشست نزدیک اوی
 ابر آفرینها فزایش²² گرفت²³
 می و جام با میگسار جوان²⁴
 نهفته برنگ اذدر اهریمنست
 ز دادار²⁷ نیکی دهش کرد یار
 دگر گونه تر گشت جادو بچهر²⁸
 زبانش توان ستایش نداشت
 تهمتن سبک چون درو بنگرید
 سر جادو آورد²⁹ ناگه بپند
 بدان گونه کت هست³¹ بنمای روی

5 I, بود I, IV, VI- 4 نعر IV- 3 یافت IV- 2 یاقوت I, VI- 1 بر گردنی I, VI-
 دیو I, VI- 9 کم I, IV, VI- 8 نذر VI- 7 پر ز غم IV- 6 در IV- 5 آنکهره اندر VI-
 13 IV- ز دیو بیابان نیابد رها 12 I, IV, VI- 11 اژدها I, IV, VI- 10 رزم با شیر و با IV-
 اذدر I, IV, VI- 16 مرا کرد گار IV- 15 مر غزار I, IV, VI- 14 بوی
 برین رستم VI- 21 بکار VI- 20 خود IV- 19 بانگ IV- 18 خواندن VI- 17 گفتن I-
 بدانست IV- 25 ب. on. VI- 24 ب. on. VI- 23 برو آفرین و ستایش I- 22 آمد برین
 پسر سید گفتا I- 30 افگند I, IV- 29 بهر VI- 28 یزدان VI- 27 جام باده بکف IV- 26
 بدان سان که هستی تو IV- 31

نگه کرد برزد یکی^۱ تپیز دم^۲
روان خون گرم^۴ از بر تپیزه خاک
همی پهلوی^۵ نام^۶ یزدان بخواند
جهان جز بزور^۷ جهانزبان نجست
تو دادی مرا دانش و زور و فر
بیابان بی آب و دریای نیل
چو چشم آورم پیش چشم یکیست

چو رستم بران ازدهای دژ
بیابان همه زیر او بود پاک^۳
تختین ازو در شگفتی بماند
بآب اندر آمد سر و تن بشست
بیزدان چندی گفت کای دادگر
که پیشم چه شیر و چه دیو و چه پیل^۸
بداندهش بسیرار و گر اندکیست

390

۸

بیاورد گل رنگ را^۹ ساخته
خیم^{۱۰} منزل^{۱۱} جادو اندر گرفت
چو خورشید تابان بگشت از فراز
چندان چون بود جای مرد جوان
یکی جام زرین برو پر نیید^{۱۳}
نمکدان و ریچال گرد اندر
از آواز او دیو شد ناپدید^{۱۷}
بغرم^{۱۹} و بنان اندر آمد^{۲۰} شگفت

چو از آفرین گشت پرداخته
نشست از بر زین و ره برگرفت
همی رفت^{۱۲} پویان بر راه دراز
درخت و گیاه دید و آب روان
چو چشم تذروان یکی چشمه دید
یکی غرم^{۱۴} بریان و نان از برش
خور جادوان^{۱۵} بد چو رستم رسید^{۱۶}
فرود آمد از باره^{۱۸} زین برگرفت

395

400

^۱ I, VI—آن بدان یال و بتفوزو آن I, VI—доб.:

نگه کرد. و آن سه هم او را بدید * شگفتی همی اندرو بنگرید
فران همی IV—^۵ ازو VI—بمالیدروی از I—^۴ نیایش کنان پیش یزدان پاک I, IV, VI—^۳
که در پیش من دیو و هم I, IV, VI—^۸ جهاندار را جز I, IV, VI—^۷ شیر VI—^۶ پهلوان T—
ز راهش پی IV—^{۱۱} همان VI—^{۱۰} ره I—^۹ مبر رخش را I, IV, VI—^۹ شیر و پیل
چون خون کمتر نیید VI—^{۱۲} درو پر ندید IV—^{۱۳} چون خون کمتر بدید I—^{۱۲} همی راه J—
بدید J, IV—^{۱۶} جادوان I—^{۱۵} فوجد... غزالاً مشویاً B—همی غرم I, IV—^{۱۴} مرغ J, VI—
در بمانده IV—^{۲۰} مرغ J, VI—^{۱۹} اسپ و I, IV, VI—^{۱۸} 403. ب. стоит после б. I, IV—^{۱۷}

ز نعلش زمین شد همه چاک چاک
بر آشفست با دارة دستکش
که پنهان نکرد اژدها را زمین
سیمک تیغ تیز از میان برکشید
زمین کرد پر آتش از ⁴ کارزار ⁵
کزین پس تو گیتی نبینی بکام ⁶
روایت برآید ز تاریک تن
که از جنگ من کس نیاید رها
بلند آسمانش هوای منست
ستاره ⁸ نپیند زمینش بخواب
که زاینده را بر تو باید گریست
ز دستان وازسام واز ¹⁰ نیرم
برخشی دلاور زمین بسپرم
نیامد بفرجام هم زو رها
کزان سان برآویخت با تاجبخش
بلند اژدها را بدندان گرفت ¹⁴
برو خیره شد پهلوان دلیر
فروریخت چون زود خون ¹⁹ از برش
یکی چشمه خون از برش ²¹ بردمید

خروشید و جوشید و برکند خاک
چو بیدار شد رستم از خواب خوش
چنان ¹ ساخت ² روشن جهان آفرین
بران ³ تیرگی رستم اورا دید
بغریب برسان ابنر بهار
بدان اژدها گفت برگوی نام
نیاید که بی نام بر دست من
چنین گفت دژخیم ز اژدها
صد اندر صد این دشت جای منست
نیارد گذشتن ⁷ بسربیر عقاب
بدو اژدها گفت ⁹ نام تو چیست
چنین داد پاسخ که من رستم
بتنها یکی کینه ور لشکر ¹¹
برآویخت با او بجنگ اژدها
چو زور تن ¹² اژدها دید رخش
بمالید گوش اندر ¹³ آمد شکفت
پدید کتفش ¹⁵ بدندان چو ¹⁶ شیر
بزد تیغ و ¹⁷ بداخت از بر ¹⁸ سرش
زمین شد بزرگش ²⁰ ناپدید

شد پر آتش که - IV, op. از I, VI - دران VI - کرد I, VI - جهان VI -

IV - доб.:

بدانست کسان اژدها جادوست * ابسا آدمی دشمن بدخوست
بگفت این و پس گفت IV - زمانه I, VI - پریدن I, IV, VI - بدام VI -
گوش و بر ¹³ چو از دور آن VI - لشکر کشورم - ¹¹ ل - سامم هم از I, VI -
بلرزید پشتش VI - اسپش I - چرمش IV - ¹⁵ بدندان و گفت VI - ¹⁴ گفت I -
ابنر زهر VI - شیر I - ¹⁹ تن I, IV, VI - ¹⁸ و ¹⁷ op. - ¹⁶ بدانسان که I, IV -
زرد آب ازو I - چشمه خون ازو IV, VI - ²¹ اندرش I, VI - ²⁰

بر او یکی اسب¹ آشفته دید²
 که یارد بدین جایگاه آرمید
 ز دیوان و پیلان و شیران نر
 ز چنگ بداندیش نر ازدها
 دوان اسب⁷ شد سوی⁸ دیهیم جوی
 چو تندر خروشید و افشاند دم⁹
 سر پر خرد پر ز پیمکار شد
 شد آن ازدهای دژم ناپدید
 ازان کو¹² سر خفته بیدار کرد
 ز تار یکی آن ازدها شد برون
 همی کند خاک و همی کرد پخش
 بر آشفست و رخسارگان کرد زرد
 بجز تیرگی شب بدیده¹⁴ ندید¹⁵
 که تار یکی شب بخواهی نهفت
 به بیداری من گرفتت شتاب
 سرت را بزم بشمشیر تیز
 کشم بپر¹⁷ و شمشیر و گرز گران
 ز بمر بیان داشت پوشش برش
 همی آتش افروخت گفتمی¹⁹ بدم
 نپارسست رفتن بر پهلوان
 کشن از رستم و ازدها بیم بود²¹
 چو باد دمان²³ نزد²⁴ رستم دوید

پیامد جهانجوی را خفته دید
 پر اندیشه شد³ تاجه⁴ آمد پدید
 نپارسست کردن کس آنجا گذر
 همان⁵ نیز کامد⁶ نیابد رها
 سوی رخس رخشنده بنهاد روی
 همی کوفت بر خاک روی پنه سم
 تهمتن چو از خواب بیدار شد
 بگرد پیابان یکی¹⁰ بنگرید
 ابا رخس بر¹¹ خیره پیمکار کرد
 دگر باره چون¹³ شد بخواب اندرون
 ببالین رستم تگ آورد رخس
 دگر باره بیدار شد خفته مرد
 پیابان همه سر بر سر بنگرید
 بدان مهربان رخس بیدار¹⁶ گفت
 سرمرا همی باز داری ز خواب
 گراین بارسازی چنین رستخیر
 پیاده شوم سوی مازندران
 سیم¹⁸ ره بخواب اندر آمد سرش
 بغرید باز ازدهای دژم
 چراگاه بگذاشت رخس آنزمان²⁰
 دلش زان شکفتی بدونیم بود²¹
 هم²² از بهر رستم دلش نازمید

350

355

360

365

I-⁵ که VI-⁴ کی I-³ بد Cm. 6. 295. ² پیل VI-¹ دیو I-¹
 J, I, IV, ⁹ سوی I, IV-⁸ رخس I, IV, VI-⁷ کاید IV-⁶ هران VI-⁵ هراین
 همه I, VI-¹⁰ همی IV-¹⁰ ; в тексте—по Т. ; واخذ يضرب بعوافره الارض VI-6. оп.;
 I, VI-¹⁵ تیره شب هیچ دیگر IV-¹⁴ در I-¹³ بدان کو I, IV, VI-¹² پر IV-¹¹
 گوئی I, VI-¹⁹ دوم I-¹⁸ زمین و گویال I, IV, VI-¹⁷ هشمار IV-¹⁶ 6. оп.
 پيش I, IV, VI-²⁴ دوان J-²³ چو I, IV, VI-²² شد VI-²¹ آن دمان IV-²⁰

- بران غرم بر آفرین کرد چند
 گیاه بر¹ در و دشت تو سبز باد 330
 ترا³ هرک یازد بتیر و کمان
 که زنده شد از تو گو⁵ پیلتن
 که در سینه اژدهای بزرگ
 شده⁷ پاره پاره کنان و کشان⁸
 روانش¹⁰ چو پردخته شد ز آفرین 335
 همه تن بشستش¹¹ بران آب پاک
 چو سیراب شد ساز نخچیر کرد
 پیفگند گوری چو پیل زیان
 چو خورشید تیز آتشی بفروخت
 بپردخت ز آتش¹⁵ بخوردن گرفت 340
 سوی چشمه روشن آمد بر آب
 تهمتن برخش سراینده¹⁸ گفت
 اگر دشمن آید سوی من بپوی
 بغفت و برآسود و نگشاد لب

۷

- ز دشت اندر آمد یکی اژدها 345
 بدان جایگه بودش آرامگاه
 کزو پیل گفستی نیاید رها
 نکردی ز بیمش برو دیو راه

مبادا ز تو بر دل — IV؛ مبادا ز تو بر دل یوز یاد — I, VI² گیاهی — VI؛ گیاه و — I¹
 وایما قوس راعک انباضه فلا زالت متقطعة — B؛ روان — IV⁴ بتو — I, VI³ توز یاد
 کشان و — VI؛ بهر خاکشان — II⁸ شود — VI⁷ بگنجد — VI⁶ تن — I, VI⁵ اوتاره
 چمانند — VI¹² تهمتن بشستش — I, IV, VI¹¹ زبانش — IV¹⁰ دشمن — I, VI⁹ کنان
 — I, IV, VI¹⁵ بر او ز آب اندر — VI؛ نو بر — I, IV¹⁴ کمان برد — VI؛ بسپچید — I, IV¹³
 ستیز زنده — T¹⁸ ستزدن — I, IV, VI¹⁷ چنگ — I, IV, VI¹⁶ ازان پس

دهد شاه کاوس را زیهنههار
گشاید بی آزار گیهمان خدیو
پرستنده و بندگان تواند¹
که از³ تشنگی سست و آشفته شد
زبان گشته از تشنگی چاک چاک⁵
بپیمود پیش تهمتن زمین
بدل گفت کابشخور این کجاست
فرار آمدست اندرین روزگار
بزور جهاندار بر پای خاست⁷
گرفته بدست دگر پالنگ
چو⁹ میش سرور بدانجا¹⁰ رسید
چنین گفت کای داور راستگوی
به پیچد نیارد خردرا¹² بجای¹³
همان غم دشتی مرا خویش نیست
پناهت بجز پاک یزدان مکن

بپویم همی تامگر کردگار
هم ایرانیانرا ز چنگال دیو
گنهار و افگندگان تواند¹
تن پیلوارش چنان قفته² شد
بیفتاد رستم بران⁴ گرم خاک
همانکه یکی میش نیکو سرین
ازان رفتن میش اندیشه⁶ خاست
همانا که بغشایش کردگار
بیمشارد شمشیر بردست راست
بشد بر پی میش و تیغش بچنگ
بره بر یکی چشمه آمد پدید⁸
تهمتن سوی آسمان کرد روی
هواندکس¹¹ که از دادگر یک خدای
درین چشمه آبشخور¹⁴ میش نیست
بجایی که تنگ اندرآید سخن

5 Л- 6 دان I- 7 شد VI- 8 خفته IV- 9 چو این گفته I, VI- 10 توایم IV- 11

доб.:

همی گفت باخویشتن پیلتن * کجا یادش آمدز گور و کفن
که گر لشکری پیشم آید بچنگ * به آوازشان رفتمی چون پلنگ
بیک حمله زیروز بر کردمی * دم از جان ایشان برآوردمی
ورایدونک پیش آمدی کوه کنگ * که چاره گذر نیستی جز بسنگ
بگرز گران کردمی کوه پست * چو بر من همی آمدی زو شکست
ورایدونک دریا و جیحون بدی * که کشتی ز دریاش بیرون بدی
بیمشاردشتمی آب دریا بخاک * بمردی و نیروی یزدان پاک
بکین حسودست مردی و زور * که شد بغت سازنده را چشم کور
IV- 8 320. 6 к б. 320. 7 I, IV, VI-б. оп.; см. разночтение 6 к б. 320. 8 I, IV, VI-
که I, VI- 11 سرافراز آنجا VI- 10 دل آرام آنجا IV- 9 چشمه آب دید
جای پی I, IV, VI- 14 327. 13 I, IV, VI- б. стоят после б. 327. 12 I, IV, VI- 13 هرکس

بر او یکی اسب² آشفته دید
چو خواهم³ سوارم خود آید بدست
چو آتش بجوشید رخسار آنزمان
همان تیز دندان به پشت اندرش
ددی را بران چاره⁴ بیچاره کرد
جهان دید بر شیر تار یک و تنگ
که گفتت که با شیر کن کارزار
من این گرز⁶ و این⁷ مغفر جنگجوی
کمند کیانی⁸ و گرز گران
خروش توم چون رسیدی بگوش⁹
ترا جنگ¹¹ با شیر کوفته شدی
تهدمتن ز خواب خوش آمد ستوه
ز یزدان نیکی دهش کرد یاد¹²

295. بر فی یکی پیل را¹ خفته دید
نخست اسب را گفت باید شکست
سوی رخسار رخشان برآمد دمان
دو دست اندر آورد و زد بر سرش
همی زد بران خاک تا پاره کرد
300. چو بیدار شد رستم تیزچنگ
چنین گفت با رخسار کای هوشیار
اگر تو شدی کشته در چنگ⁵ اوی
چگونه کشیدی بهماز ندران
چرا نامدی نزد من با خروش
305. سرم گر¹⁰ ز خواب خوش آگه شدی
چو خورشید برزد سر از تیره کوه
تن رخسار بسترد و زین بر نهاد

۶

همی رفت بایست بر خیره خیر
ز گرما و از تشنگی شد ز کار
همی رفت پویان¹⁴ بکردار مست
سوی آسمان کرد روی آنگهی
همه رنج و سختی تو آری بسر
بدان گیتی آگنده کن¹⁶ گنج من

یکی راه پیش آمدش ناگزیر
پی¹³ اسب و گویا زبان سوار
310. پیاده شد از اسب و ژوپین بدست
همی جست بر چاره جست¹⁵ رهی
چنین گفت کای داور دادگر
گرایدونک خشنودی از رنج من

VI-؛ بدانجای IV-⁴ آیم I, VI-³ دیو IV-² به بر یکی پیلتن I, IV, VI-¹
کپان I, IV-⁸ که بردی چنین VI-⁷ بهر I, IV, VI-⁶ بدست I, IV, VI-⁵ بدانگونه
I, IV, VI-⁹ ب. оп. I, IV, VI-¹⁰ اگرم I, VI-¹¹ رزم IV-¹² обратный порядок мисра.
و جعل یمشی کاذبه سکران B-؛ گریان VI-؛ حیران J-¹⁴ تن I, IV, VI-¹³
شد I, IV, VI-¹⁶ کردن IV-¹⁵

زمانه بدین سان همی بگذرد
هران³ روز بد کز تو اندر گذشت
دمش¹ مرد دانا همی بشمرد²
برانی کزو گیتی آباد گشت⁴

۵

280 برون رفت پس⁵ پهلوی⁶ نیمروز
285 دو روزه بیک روزه بگذاشتی
290 بدین سان همی⁷ رخش ببرد راه
تدش چون خورش جست⁹ و آمد بشور
یکی رخش را تیز¹⁰ بنمود ران
285 کمند و پی رخش و رستم سوار
کمند کیانی بینداخت شیر
کشید و پی بگند گور آنزمان
ز پیکان تیر آتشی بر فروخت
290 بران آتش تیز بریانش کرد
بخورد و بینداخت زو¹⁸ استخوان
لگام از سر رخش¹⁹ برداشت خوار
21 بر نیستان بستر²² خواب ساخت
دران نیستان پیشه²³ شیر بود
چو یک²⁴ پاس بگذشت درنده شیر

ز پیش پدر گرد گیتی فروز
شب تیره را روز پنداشتی
بتابنده⁸ روز و شبان سیاه
یکی دشت پیش آمدش پر ز گور
تگ گور¹¹ شد از تگ او گران
نیابد ازو دام و دد¹² زینهار
بحلقه¹³ در آورد گور دلیر¹⁴
بیامد برش چون هژبر دمان¹⁵
بدو خار و خاشاک و هیزم¹⁶ بسوخت
ازان پس که بی پوست¹⁷ و بی جانش کرد
همین بود دیگ و همین بود خوان
چرا²⁰ دید و بگذاشت در مرغزار
در بیم را جای ایمن شناخت
که پیل نیارست ازو نی درود
بسوی²⁵ گنام خود آمد دلیر

همان I, VI-³ دشمرد-T؛ دل مرد بینا همی بنگرد IV-² پیش I, IV, VI-¹
VI-⁶ آمد آن IV-؛ آن I, VI-⁵ گذشته همان باد گردد بدشت IV-⁴ مران IV-
رخش VI-¹¹ تند IV-¹⁰ خواست اندر IV, VI-⁹ بتابید VI-⁸ پی VI-⁷ پهلوان
6. on. I, IV, VI-¹⁵ گردی VI-¹⁴ بخلق اندر I-¹³ نهد دام و در را ازو IV-¹² I,
دور I, IV, VI-¹⁸ بی توش I, IV, VI-¹⁷ خار و هیزم فراوان VI-؛ لغتی I-¹⁶
موضع II-²³ جایگاه I, VI-²² یکی I, IV, VI-²¹ گیما IV-²⁰ اسب I, VI-¹⁹
پیش I, IV, VI-²⁵ یکی VI-²⁴

بخوانند اگرچه بماند بسی¹
 گذارد² برفتن نباشد نژند
 که من بسته دارم بفرمان کمر
 بزرگان پیششین ندیدند رای
 نیاید کسی پیش درنده³ شیر
 نخواهم⁴ جزاز دادگر دستگیر
 طلسم دل⁵ جادوان بشکنم
 بپارم بمندم کمر بر میان
 نه سنج نه پولاد⁶ غندی نه پید
 که رستم نگرداند از رخش پای
 فکنده⁸ بگردنش در⁹ پالهنک
 پی رخش برده زمین را ز جای¹³
 برو آفرین خواند بسیار¹⁴ زال
 رخش رنگ بر جای و دل هم بجای¹⁶
 همی زار بگریست دستان بروی
 نه بگزیدم این راه بر آرزوی
 بیزدان چه امیدداری همی
 توجان و تن من بزنهار دار¹⁷
 که دانست کشی باز بینند پیش

نخواهد همی ماند ایدر کسی
 کسی کو جهانرا بنام بلند 260
 چنین گفت رستم بفرخ پدر
 ولیکن بدوزخ چمیدن بپای
 همان از تن خویش نابوده سپر
 کنون من کمر بسته و رفته گیر
 تن و جان فدای سپهبد کنم 265
 هراکس که زنده است ز ایرانیان
 نه ارژنگ مانم نه دیو سپید
 بنام جهان آفرین یک خدای⁷
 مگر دست ارژنگ بسته چو سنگ
 سرو مغز¹⁰ پولاد¹¹ را¹² زیر پای 270
 بپوشید بمر و برآورد یال
 چو رستم¹⁵ برخش اندر آورد پای
 بیامد پر از آب رودابه روی
 بدو گفت کای مادر نیکگوی
 مرا درغم خود گذاری همی 275
 چنین آمدم بخشش روزگار
 بپدرود کردنش رفتند پیش

اگرچند باشی VI-؛ نمانی اگرچند مانی بسی-IV؛ اگرچند باشد بسی I-¹
 تن- I, VI-⁵ نباشد I-⁴ غرنده I, IV, VI-³ بگوید VI-؛ بگوید I, VI-² بسی
 کدخدای VI-⁷ в тексте-по Т.؛ کولاد I-؛ نه سنج نه اولاد غندی- I, IV, VI-⁶ و تن- IV
 بر- IV¹² اولاد- I, VI, VI-¹¹ پای I, VI-¹⁰ بگردن درش- I, IV, VI-⁹ نکرده VI-⁸
 فراوان برو آفرین IV-¹⁴ (см. 6. 272). رخش رنگ بر جای و دل هم بجای- I, VI-¹³
 (см. 6. 270). پی رخش برده زمین راز جای I, VI-¹⁶ پیلای- I, IV, VI-¹⁵ خواند
 I, IV, VI-¹⁷ 66. 274, 275, 276 оп.

بخواهی¹ بتیغ جهان بخش کنی²
 ترا پروزانید پروردگار
 که³ آسایش آری و گر⁴ دم زنی
 سر از خواب⁵ و اندیشه پردخت کن
 که گوید که اورا روان⁶ آرمید
 از آوای⁷ تو کنوه هامون شود
 بجان از تو دارند⁸ هرگز امید
 همه خرد¹⁰ بشکن بگرز گران
 درازست و¹² من چون شوم کینه خواه
 دو راهست و هردو برنج و وصال
 دگر کوه و بالا و منزل¹⁵ دو هفت
 بمانید بدو چشمیت از بخیرگی
 کنه یار تو باشد جهان آفرین
 پی رخس فرخ زمین¹⁶ بسپرد
 نیایش¹⁸ کنم پیش یزدان پاک
 همان پهلوی²⁰ چنگ و گوپال تو
 برآید بفرمان²¹ گیهمان خدیو
 چنان کو گذارد²² بماند گذاشت

کنون کرد باید ترا رخس زین
 همانا که از بهر این روزگار
 نشاید بدین کار آهرمندی
 برت⁴ را ببر بمان سخت کن
 245 هران تن که چشمش سنان تو دید
 اگر جنگ دریا کنی خون شود
 نماید که ارژنگ و دیو سپید
 کنون⁹ گردن شاه مازندران
 چنین پاسخش داد رستم¹¹ که راه
 250 ازین پادشاهی بدان¹⁸ گفت زال
 یکی از دوراه¹⁴ آنک کاوس رفت
 پر از دیو و شیرست و پر تیرگی
 تو کوته بگزین شکفتی بپین
 اگرچه برنجست هم بگذرد
 255 شب تیره تا¹⁷ برکشد روز چاک
 مگر باز بینم بر¹⁹ و یال تو
 و گر هوش تو نیز بر دست دیو
 تواند کسی این سخن باز داشت

¹ VI—بخواهم ² IV—доб.:

مرین کارهارا تو زیمی کنون * مرا سال شد از دوصد بر فزون
 ازین کار یابی تو نام بلند * رهایی دهی شاهرا زین گزند
 کزان پس روانش—⁶ I, IV, VI کار—⁵ I, IV, VI تنیت—⁴ IV نه—³ I, IV, VI آید و گر—³ I
 مهره—¹⁰ I, IV, VI همان—^{VI} همه—^{IV} همی—⁹ I یا بند—⁸ VI آواز—⁷ I, IV, VI
 دیر باز—¹⁴ I, IV, VI ازان پادشاهی بدو—^{VI} 13 و—¹² I, VI گفت رستم بپاسخ—¹¹ IV
 ستایش—¹⁸ IV چون—¹⁷ IV و—¹⁶ I, IV, VI و دیگر که بالاش باشد—¹⁵ I, IV, VI
 رسانید یزدان—²¹ I, IV پرو بازو و—²⁰ I, IV, VI سر—¹⁹ I, IV, VI
 کجا چونکه آید—²² I, IV, VI نهادست یزدان—^{VI}

که ای شاه بی پر بکردار بید
چراگاه مازندران خواستی¹
بدیدی³ و کس را ندادی تو دست⁴
خرد را بدینگونه بگریفتی
دلت یافت آن آرزوها که جست
گزین کرد جنگی ده و دو هزار⁶
سر سرکشان پر ز تیغمار کرد
چو از بند و بستن بپرداختند⁷
بدان تا گذارند روزی بروز
چه از تاج یاقوت و گرز گران¹¹
به ارژنگ سالار مازندران
که ز آهر من اکنون¹⁴ بهانه مجوی
نه خورشید بینند¹⁶ روشن نه ماه¹⁷
بدان تا بداند فراز و نشیب
کسی نیز نهد برین کار گوش
سوی شاه مازندران کرد روی¹⁹
اسیران و اسیران آراسته
بدان برز کوه آمد از پهن دشت²⁰

بهشتیم بگریزد دیو سپید
 همی برتری را بیاراستی
 همی نیروی خویش چون ² پیل مست
 چو ⁵ با تاج و با تخت نشکافتی
 کنون آنچ اندر خور کار تست
 ازان تره دیوان خنجر گذار
 بر ایرانیان بر نگه دار کرد
 سوادرا همه بندها ساختند
 خورش دادشان اندکی جان ⁸ سپوز
 ازان پس همه ⁹ گنج شاه جهان ¹⁰
 سپرد آنچ ¹² دید از کران تا کران
 بر شاه رو گفت و ¹³ اورا بگویی
 همه پهلوانان ایران و شاه ¹⁵
 بکشتن نکردم بروبر نهیب
 بزاری و سختی برآیدش هوش
 چو ارژنگ بشنید گفتار او
 همی رفت با لشکر و خواسته
 [سپرد او بشاه و سبک بازگشت

¹ کامستی—VI ² دید—IV; را—II ³ ندیدی—IV ⁴ بگردد ازو بوم—II
 زیست—VI; б. оп. ⁵ تو—I, IV, VI ⁶ دوب:—II

پس از نَرّه دیوان مازندران * بیاراست جادو سپاهی گران
⁷ I, IV, VI—⁸ جو⁸ ⁹ VI—¹⁰ I, IV, VI—¹¹ I, IV, VI—¹² I, IV, VI—¹³ I, IV, VI—¹⁴ VI—¹⁵ I, IV, VI—
¹⁶ IV—¹⁷ IV—دوب.: نه بینند خورشید¹⁶ سپاه
 پیروزه گاه

که او خود نمیند نشیب و فراز * مکن دست بر شاه ایران دراز
میدار کسرا بگزرز گران * مکنش هیچکس را ز ایرانیان
همه گنج او دار هشیار گوش * تو این پند من ای برادر نیوش
همان پهلوانان ایران سپاه * میدانار گفتمت کاوسی شاه
Л, I, VI—б. оп. 20 بهازندران شاه 19 I, IV, VI—
18 IV—¹⁸ بلند از

یکی لشکری^۱ جنگ سازان نو
 نبینی بهمازندان زنده^۲ کس^۳
 بر دیو پیغام شه باز گفت^۴
 که^۵ از روز گاران مشو ناممید
 بهرم پی او^۶ ز مازندان
 جهان کرد^۷ چون روی زنگی سپاه
 همه روشناپیش گشته نهان
 سپه شد جهان چشمها خیره خیر^۸
 جهانجوی را چشم تاریک شد
 سر^۹ نامداران ازو^{۱۰} پر ز خشم^{۱۱}
 نبود از بد بخت ماننده چیز^{۱۲}
 بد آمد ز کردار او بر سپاه
 جوان دولت و بخت^{۱۳} برگشت پیر
 که خیره نماید^{۱۴} شکفت از شکفت
 که دستور بیدار بهتر ز گنج^{۱۵}
 بدیده ز^{۱۶} ایرانیان کس ندید

جهانجوی کاوس شان پیشرو
 کنون گر نباشی تو فریادرمی
 چو بشنید پیغام سنجه نهفت^۱
 چنین پاسخش داد دیو سپید
 بیایم کنون با سپاهی گران^۲
 شب آمد یکی ابر شد با سپاه
 چو دریای قارست گفتی جهان
 یکی خیمه زد بر سر از دود و قیر^۳
 چو بگذشت شب روز نزدیک شد
 ز لشکر دو بهره شده تیره چشم
 از ایشان فراوان تبه کرد نیز
 چو تاریک شد چشم کاوس شاه
 همه گنج تاراج و لشکر اسیر
 همه داستان یاد باید گرفت
 سپید چنین گفت چون دید رنج
 بسختی چو یکهفته اندر کشید

195

200

205

^۱ I, IV — ز لشکر یکی ^۲ I, IV, VI — نیز ^۳ Л, IV — б. оп. ^۴ I, IV, VI —
 IV—доб.: خود روی بنهاد و تفت VI — ماننده باد تفت I — ^۵ گرفت
 پیامد بنزدیک آن سرفراز * بگفت آنچه بشنید از آن جنگساز
 بشد سنجه نزدیک آن بدگمان * بداد آگهی گفتش ایدر ممان
 I VI — доб. первый бейт разночтения; VI—доб.:

پیامد بگفت آنچه شه گفته بود * همان نیز ازان کو برآشفته بود
 چو آمد VI — ^۷ چو VI — ^۸ فوصل سنجه الی ملک الجن شرح لدیه الحال B —
 گشت تار I — ^۹ قار I — ^{۱۰} گشت I, IV — ^{۱۱} پیش را VI — ^{۱۲} کنون لشکر بیکران
^{۱۳} I, IV, VI — б. стоит после б. 199. ^{۱۴} شد بخشم IV — ^{۱۵} شده I — ^{۱۶} دل VI —
^{۱۷} I, IV, VI — ^{۱۸} IV, VI — ^{۱۹} VI — б. стоит после б. 203; Л—доб.:

دریغا که پند جهانگیر زال * نه بدرفتیم و آمدم تنگحال
^{۲۰} I, IV, VI — از بدیدار

جهان کن سراسر ز دیوان¹ تهی²
 ز لشکر گزین کرد گردان⁴ نیمو
 بمبارید⁵ شمشیر و گرز گران
 نیافت⁶ از سر⁷ تیغ او زینهار
 بپالود برجای تریاک زهر
 پر از خرمی بر درش⁹ بهر¹⁰ دید
 پرستار باطوق و با گوشوار
 بچهره بکردار تابنده ماه
 بیکجای دینار سرخ و¹³ گهر
 بهشتیست گفستی همیدون بجای¹⁴
 ازان خرمی جای و آن فرهی
 که مازندران را بهشتست جفت
 ز دیبای چین بر گل آذین ز دست¹⁷
 بگلنارشان روی رضوان بهشت¹⁹
 ز غارت گشادند یکسر²⁰ میان
 دلش گشت پردرد و سر شد گران
 که جان و تنش²³ زان سخن رنجه بود
 چنان رو²⁴ که بر چرخ²⁵ گردنده شید
 به غارت از ایران سپاهی گران

چنین تا بدیوان رسید آگهی
 گمر بست و رفت از در³ شاه گیو
 بشد تا در شهر مازندران
 زن و کودک و مرد با دستوار
 همی کرد غارت همی سوخت⁸ شهر
 یکی چون بهشت برین شهر دید
 بهر برزنی بر¹¹ فزون از هزار¹²
 پرستنده زین بهشت تر با کلاه
 بهرجای گنجی پراکنده زر
 بی اندازه گرد اندرش چارپای
 بکاو می بردند از او آگهی
 همی¹⁵ گفت خرم زیاد آنک گفت
 همه شهر گویی مگر بتکده ست¹⁶
 بتان بهشتند¹⁸ گویی درست
 چو یک هفته بگذشت ایرانیان
 خیر شد سوی²¹ شاه مازندران
 ز دیوان پیشش اندرون²² سنجه بود
 بدو گفت رو نزد دیو سپید
 بگویش که آمد بمازندران

175

180

185

190

IV-⁵ مردان IV-⁴ از بر I, IV-³ I-² обратный порядок мисра. جادو IV-¹
 همی کشت و غارت VI, I-⁸ ندیدند از VI-⁶ بد I-⁷ ندید IV-⁶ بیازید
 و یسن علیهم الغارات و یحرق الدیار B-⁸ همی سوخت و غارت همی کرد I-¹ همی کرد
 بدان خرمی از در زهر VI-¹⁰ که از خرمی نزد او I, IV-⁹ و ینهب الاموال
 ز زر و بدیگر I, IV-¹³ شمار VI-¹² بهر کوی و برزن I, IV, VI-¹¹
 بت پرست I-¹⁶ چنین VI-¹⁵ گوئی همیدون پهای VI-¹⁴ دینار و جائی VI-¹⁴
 بهشت VI-¹⁹ بتان برانسان VI-¹⁸ بتان پاک حورند I-¹⁸ بد بست I, IV-¹⁷
 بگرد اندرش VI-²² چه پیشش درون I, IV-²² بر I, IV, VI-²¹ یکیک I, IV, VI-²⁰
 تخت VI-²⁵ شو I-²⁴ دلش I, IV, VI-²³

دما دم سپه روی بنهاد و¹ تفت
کشیدن سپه² سر نهادن براه
نهادند سر سوی مازندران
کلید در گنج و⁴ تاج و نگین
ترا تیغ کینه بیاید⁵ کشید
که پشت سپاهند⁶ و زیبای گاه
سپه را همی راند گودرز و طوسی
بزدگاه بر پیش کوه اسپروز⁷
بدان جایگه ساخت آرام و خواب
بدان جایگه پیل را⁸ بیت بود⁹
هوا پر ز بوی از می خوشگوار¹¹
نشستند بر تخت کاوس کی¹²
بشبگیر کن خواب¹³ برخاستند
کمر بسته و¹⁴ با کلاه آمدند
دو باره ز لشکر گزیدن¹⁵ هزار
گشایند شهر مازندران
تنی کن¹⁶ که با او¹⁷ نباشد روان¹⁸
شب آور بجای¹⁹ که باشی بروز²⁰

155 چو زال سپهبد ز پهلو بر رفت
بطوسی و بگودرز فرمود شاه
چو شب روز شد شاه و جنگ³ آوران
بمیلاد بسپرد ایران زمین
بدو گفت گر دشمن آید پدید
160 ز هر بد بزال و پرستم پناه
دگر روز برخاست آوای کاوس
همی رفت کاوس لشکر فروز
بجایی که پنهان شود آفتاب
کجا جای دیوان دژخیم بود
165 بگسترد زربفت¹⁰ بر میش سار
همه پهلوانان فرخنده پی
همه شب می و مجلس آراستند
پراکنده نزدیک شاه آمدند
بفرمود پس گیورا شهریار
کسی کو گراید بگزرز گران
170 هرانکس که بینی ز پیر و جوان
وزو هرچ آباد بینی بسوز

۱ I, IV- و. ۲ II- ب. ۳ I, IV- کند. ۴ II- و. ۵ I- بیاید. ۶ I- پناهست. ۷ IV- که. ۸ I- دیورا. ۹ VI- ۱۰ VI- دینای. ۱۱ IV- کرد. ۱۲ I- ۱۳ VI- جای. ۱۴ IV- و. ۱۵ VI- گزیدن. ۱۶ I, IV, VI- اورا. ۱۷ I, IV- چنان کن. ۱۸ VI- کران. ۱۹ I, IV- زهر آنجا. ۲۰ IV- درخشنده روز.

سر نرّه دیوان شکار منست
مفرمای مارا بدین در¹ درنگ
ندیدد ایچ² پییدا سرش را ز بن
بدلسوزگی³ با تو گوینده ایم
برای تو بایدد زدن گام و دم
سخن آنچ⁷ دانستم انداختم⁸
نه چشم جهان⁹ کس بدسوزن بدوخت
جهانجوی ازین سه¹² نیابد جواز¹³
مبادا که پند من آیدت یاد¹⁵
بتو باد روشن دل و دین¹⁶ و کیش
دل از رفتن او پر از دود کرد¹⁷
شده تیره بر چشم او هور و ماه
چو طوم و چو گودرز و رهام¹⁸ و گیو
همی خواهم آنک او²⁰ بود²¹ رهنمای
نمباشد ندارم مر اورا بکس
مبادا بتو دست دشمن دراز
جز از آفرینت سخن نشنویم²⁴
بتو دارد امید ایران زمین
چنین راه دشوار بگذاشتی
ره سیستانرا برآراست کار

جهان آفریننده یار منست
گرایدونک یارم نباشی بچنگ
چو از شاه بشنید زال این سخن
بدو گفت شاهی و مابنده ایم
اگر داد فرمان دهی گر⁴ ستم
از اندیشه دلرا⁵ بپرداختم⁶
نه مرگ از تن خویش بتوان سپوخت
بپرهیز هم¹⁰ کس¹¹ نجست از نیاز
همیشه¹⁴ جهان بر تو فرخنده باد
پشیمان مبادی ز کردار خویش
سبک شاهرا زال پدروود کرد
برون آمد از پیش کاوس شاه
برفتند با او بزرگان نیو
بزال آنکهی گفت گیو از¹⁹ خدای
بجایی که کاوس را دسترس
ز تو دور باد آز و چشم²² نیاز
بهر سو که آئیم و اندر شویم²³
پس از کردگار جهان آفرین
ز بهر گوان رنج برداشتی
پس آنکه²⁵ گرفتندش اندر کنار

135

140

145

150

VI-² فلا تشیرون علمینا بالتثبط عن امرنا B- مفرمای بر گاه کردن- I, IV, VI-¹
I, IV, VI-⁵ خواهی همی یا IV-؛ گوئی همی یا I, VI-⁴ ز دلسوزگی- I, IV-³ آنچه
زمان- I, IV, VI-⁹ آموختم IV-⁸ هرچه- I, IV, VI-⁷ پرخوختم IV-⁶ من دل
I, VI-¹⁴ جهانجوی را این نباشد نیاز VI-¹³ خود- IV-¹² گر- VI-¹¹ هر- IV, VI-¹⁰
VI- از رفتنش پر غم و دود کرد- I, IV-¹⁷ جان- IV-¹⁶ آیدبیاد VI-¹⁵ که روشن
کم- IV-²⁰ آن IV-¹⁹ بهرام B- بهرام I, IV, VI-¹⁸ ز شاه جهان زال را دل بدرد
VI-؛ بهر جا که آئیم و آنجا رویم- IV-؛ بویم- I-²³ مرگ و- I, IV, VI-²² از داور VI-²¹
سراسر- I, IV, VI-²⁵ II-²⁴ B- оп. آنجا رویم

ازو مافد ایدر بسی گنج و کاخ
 چه مایه پزرگان که داریم یاد
 نکردند آهنگ مازندران
 طلسمست وز¹ بند جادو درست²
 بگنج و بدانش⁴ نیاید بدست⁵
 مده رنج⁷ و گنج⁸ و درمرا بباد⁹
 وز ایدر کنون رای رفتن زدن
 ز شاهان کس این رای هرگز ندید
 چنین بنده دادگر¹⁰ داورند
 ز بهر فزونی¹¹ درختی مکار
 نه آیین شاهان پیشین بود
 کز اندیشه تو نیم بی نیاز
 فزونم بمردی¹³ و فر و درم¹⁴
 که مازندران را نکردند یاد
 جهان زیر شمشیر تیز اندرست
 بآهن¹⁸ چه داریم گیتی نهان
 گر آیین شمشیر و گاه²⁰ آورم
 و گر بر²² نهم باژ و ساو²³ گران
 چه جادو چه دیوان آن انجمن
 کزیشان شود روی گیتی تهی
 نگهبان ایران و بیدار باش

منوچهر شد زین جهان فراخ
 همان زو و با نوذر و کیقباد
 ابا لشکر گشن و گرز گران
 که آن خانه دیو افسونگرست
 مر آنرا بشمشیر نتوان شکست³
 هم آنرا بنیرنگ⁶ نتوان گشاد
 همایون ندارد کس آنجا شدن
 سپهرا بران سو نیاید کشید
 گرین نامداران ترا کهترند
 تو از خون چندین سر نامدار
 که بار و بلندیش نفرین بود
 چنین پاسخ آورد کاوس باز
 ولیکن من از آفریدون¹² و جم
 همان از¹⁵ منوچهر و از کیقباد
 سپاه و دل¹⁶ و گنجم افزونترست
 چو برداشتی¹⁷ شد گشاده جهان
 شوم شان یکایک برآه¹⁹ آورم
 اگر کس نمانم²¹ بمازندران
 چنان زار و خوارند بر چشم من
 بگوش تو آید خود این آگهی
 تو یا رستم ایدر²⁴ جهاندار باش

بگنج و - VI 5 باتش - IV 4 گرفت - VI 3 جادوگرست - VI 2 و از - I 1
 روز - VI 8 مرد - VI 7 مران بندرا هیچ - VI 6 بدینار نیز از شکفت
 I, IV - 13 مرا از فریدون - I, IV - 12 بزرگی - VI 11 چو تو بندگان جهان - I, IV, VI - 10
 انا اکثر - B زر - VI 16 کز - IV 15 برای و بمردی نه کم - VI زور و درم - I 14 فزونست مردی
 I, IV - 19 بآیین - VI از آهن - I, IV - 18 برداشتی - I, IV, VI - 17 رجالات و اوفر مالاً
 ایدر - IV 24 ساو و قاج - VI ساو و باژ - I, IV - 23 نه - IV 22 نماند - VI 21 جام - I, IV - 20

کزین پند ما نیست خود¹ بی نیاز
پشیمانی آید³ ز گیمتی برش
ز تو بگذرد پند کس نشنویم
بر نامور تخت⁵ گاه آمدند

نشاید که گیریم ازو پند باز
ز پند و خرد² گر بگردد سرش
به آواز گفتند ما با توایم
همه یکسره نزد⁴ شاه آمدند

۲

پس او بزرگان زرین کمر
نشسته بر اورنگ بر شادکام
همی رفت تا جایگاه نشست
سرافراز بر مهتران و⁶ مهان
نه چون بخت تو چرخ گردان شنیدند
سرت¹⁰ پرز دانش دلت¹¹ پر ز داد
بر خویش بر تخت بنشاختنش
ز گردان و از رستم سرافراز¹⁴
که نوشه بدی¹⁵ شاه و¹⁶ پیروزگر¹⁷
برافراخته سر بتخت²⁰ تواند
سخنهای شایسته²² را درگشاد²³
سزاوار²⁴ تختی و تاج مهان²⁵
که این راه²⁶ هرگز نه پیموده اند²⁷
سپهر از بر خاک چندی²⁸ بگشت

همی رفت پیش اندرون زال زر 100
چو کاوس را دید دستان سام
بکشی کرده دست و سر افکنده پست
چنین گفت کای کدخدای جهان
چو تخت تو نشنید و افسر ندید⁷
همه ساله⁸ پیروز بادی⁹ و شاد 105
شاه¹² نامبردار بنواختنش
بپرسیدش از رنج¹³ راه دراز
چنین گفت مر شاه را زال زر
همه شاد و روشن¹⁸ بخت¹⁹ تواند
ازان پس یکی داستان کرد یثاد²¹ 110
[چنین گفت کای پادشاه جهان
از تو پیشتر پادشاه بوده اند
که بر سر مرا روز چندی گذشت

پیش I, IV-⁴ آرد I, IV-³ پندخرد I, IV, VI-² خود نیست شاه VI-¹ او- I, IV-¹
که دید VI-⁷ مهتر میان VI-⁶ سرافراز تر مهتر اندر I, IV-⁶ تاج و I, IV, VI-⁵
کی I, IV-¹² سرت I, IV-¹¹ دلت I, IV-¹⁰ باشی I, IV-⁹ ساله I, IV, VI-⁸
و I, IV, VI-¹⁶ بزی IV, VI-¹⁵ VI-¹⁴ обратный порядок мира. رنج و I, IV, VI-¹³
بخت VI-²⁰ بتخت VI-¹⁹ خندان VI-¹⁸ که نوشه بزی شاد و پیروز فر VI-¹⁷
سرافراز VI-²⁴ میگرد یثاد VI-²³ بایسته I, IV, VI-²² پرگشاد I, IV, VI-²¹
تیره گزشت VI-²⁸ تیره IV-²⁸ ل, VI-²⁷ ب. оп. راز IV-²⁶ ل, VI-²⁵ ب. оп.

- 75 چو بشنید دستان به پیچید سخت
همی گفت² کاوسی خودکامه مرد
کسی کو³ بود در جهان پیشگاه
که ماند که از⁴ تیغ او در جهان
نباشد شکفت ار بمن نگرود
80 ورین رنج آسان کنم بر دلم
نه از من پسندد جهان آفرین
شوم گوییش هرچ آید⁸ ز پند
و گر تیز گردد گشادست راه
پر اندیشه بود آن شب دیر باز
85 کمر بست و بنهاد سر سوی شاه
خبر شد بطوسی و بگودرز و گیو
که دستان بنزدیک ایران رسید
پذیره شدندش سران سپاه
چو دستان سام اندر آمد بتنگ
90 برو سر کشان آفرین خواندند
بدو گفت طوسی ای گو سرفراز
ز بهر بزرگان ایران زمین
همه سر بسر نیک خواه توایم
ابا نامداران چنین گفت زال
95 همه پند پیرانش آید بیاد
- تنش گشت لرزان پسان¹ درخت
نه گرم آزموده ز گیتی نه سرد
برو بگذرد سال و خورشید و ماه
بلرزند یکسر کهنان و مهران
شوم⁵ خسته گر پند من نشنود
از اندیشه شاه⁶ دل بگسلم⁷
نه شاه و نه گردان ایران زمین
ز من گر پذیرد بود⁹ سودمند
تتمتن هم ایدر بود با سپاه¹⁰
چو خورشید بنمود تاج از فراز
بزرگان برفتند با او بر راه
برهام و گرگین و گردان نیو
درفش همایونش آمد پدید
سری¹¹ کو کشد پهلوانی کلاه
پذیره¹² شدندش همه بی درنگ
سوی شاه¹³ با او همی راندند
کشیدی چنینی رنج¹⁴ راه دراز
بر آرامش¹⁵ این رنج کردی گزین
ستوده بفر کلاه توایم
که هرکس که اورا نفرسود¹⁶ سال
ازان پس دهد چرخ گردانش داد¹⁷

بود—VI² نبد زرد برگ کیانی—VI؛ که شد زرد برگ کیانی—I, IV¹
نباید که از—VI؛ که ماند دست—I, IV⁴ چون—VI³
دانم—IV⁸ نگسلم—IV؛ گسلم—I⁷ شاد—I⁶ شود—I⁵ وز اندیشه—T
شهی—VI¹¹ ل—I¹⁰ شوم—IV؛ شود—VI, I⁹ باید—VI
دفرسود—I, IV¹⁶ آسایش—VI, I, IV, VI¹⁵ رنج و—VI¹⁴ شهر—I¹³ پیاده—VI, I¹²
باد—VI¹⁷ بفرمود—VI

- مراين بند¹ را چاره اكنون يکپيست
 هيونى³ تڪاور⁴ بر زال سام
 كه گر سر بگل دارى اكنون⁵ مشوى
 مگر كو گشايد لب پندمند⁷ 60
 بگويد كه اين⁹ اهرمن داد ياد
 مگر زالش آرد ازين گفته باز
 سخنها ز هرگونه برساختند
 رونده همى تاخت¹² تا نيمروز
 چنين داد¹³ از نامداران پيام 65
 يکى كار پيش آمد اكنون شگفت
 برين كار گر تو نمى كمر
 يکى شاه را بر دل اندیشه خاست
 برنج نياگاننش از باستان
 همى گنج بى رنج بگزايدش 70
 اگر هيچ سر خارى از¹⁷ آمدن
 همى²⁰ رنج تو داد خواهد بباد
 تو با رستم شير ناخورده سپر
 كنون آن همه باد شد پيش اوى
- بسازيم و اين كار² دشوار نيست
 بپايد فرستاد و دادن پيام
 يکى تيز كن مغز و بنماى روى⁶
 سخن بر دل شهريار بلند⁸
 در ديو هرگز نپايد گشاد
 وگر نه سرآمد¹⁰ نشان¹¹ فراز
 هيونى تڪاور برون تاختند
 چو آمد بر زال گيتى فروز
 كه اى نامور باگهر پور سام
 كه آسانش¹⁴ اندازه نتوان گرفت
 نه تن ماند ايدر نه يوم و نه بر
 به پيچيدش اهرمن از راه راست¹⁵
 نخواهد همى بود همدستان
 چرا گاه¹⁶ ماندان بايدش
 سپهد¹⁸ همى زود خواهد¹⁹ شدن
 كه بردى ز آغاز²¹ با كيماد
 ميانرا بستى چو شير دلير
 به پيچيد جان²² بداندش اوى

كه - VI; آنجا - I⁵ دلاور - VI⁴ هيون - IV³ بند - IV; رنج - Л² بنده - VI¹
 6 VI - доб.: گر گل بسر دارى اينجا مشوى *

كه گر گل بسر دارى اينجا مشوى * يکى تيز كن مغز و بنماى روى
 بگوئى تو اى شاه کاوس کی * كه بر خيره كارى ميگن تو پى
 كه آخر پشيمانى آيد ز اوى * بپايد كنون تيز بر كاست اوى

كه اين مر ترا - VI⁹ 6. 6. б. стоит после б. VI⁸ سخن - VI; يکى - I, IV⁷

داشت - Л, VI¹³ فطروا راکباً - Б; رفت - VI¹² نشيب - I, IV, VI¹¹ آيد - VI¹⁰

همه كار - VI; همى گاه - I, IV¹⁶ 65. б. стоит после б. IV¹⁵ كه از دانش - I, IV, VI¹⁴

بزودى بخواهد شدن - I, IV¹⁹ شه نشه - IV, VI¹⁸ خارى سراز - IV; باشى ز زود - I¹⁷

روان - VI²² در آغاز - VI; به آغاز - I, IV²¹ همه - I, IV, VI²⁰

- من از جم و ضحاک و از کیقباد
 40 فزون بایدم زان³ ایشان هنر
 سخن⁴ چون بگوش بزرگان رسید
 همه زرد گشتند و پرچین بروی
 کسی راست پاسخ نیارست کرد
 چو طوس و چو گودرز⁸ کشواد و گیو
 45 به آواز گفتند ما که تریم
 ازان پس یکی انجمن ساختند
 نشستند و گفتند با یکدگر
 اگر شهریار این سخنها که گفت
 ز ما و ز ایران¹³ برآمد¹⁴ هلاک
 50 که جمشید با فر¹⁷ و انگشتی
 ز مازندران یاد هرگز نکرد
 فریادون پردانش و¹⁹ پرفسون
 اگر شاییدی بردن این بد بسر
 منوچهر کردی بدین پیشدست
 یکی چاره باید کنون اندرین²⁴
 55 چنین گفت پس طوسی با مهتران
- فزونم ببخت¹ و بفر و بداد²
 جهانجوی باید سر تاجور
 از ایشان کسی این رای فرخ ندید
 کسی جنگ⁵ دیوان نکرد آرزوی
 نهانی روانشان⁶ پراز⁷ بادسرد
 چو خرداد و گرگین و رهام⁹ نیو
 زمین جز بفرمان تو نسیپریم
 ز گفتار او دل بپرداختند¹⁰
 که از بخت مارا چه آمد بسر¹¹
 بوی خوردن اندر نخواهد¹² نهفت
 نماد برین¹⁵ بوم¹⁶ و بر آب و خاک
 بفرمان او دیو و مرغ و پری
 نجست از دلیران¹⁸ دیوان نبرد
 همین را روانش²⁰ نبد رهنمون
 بمردی و گنج و بنام و هنر²¹
 نکردی برین بر دل²² خویش پست²³
 که این بد بگرد ز ایران زمین²⁵
 که ای رزم دیو دلاور سران²⁶

نیز از—IV, VI³ نژاد—I, IV² بفر و بتخت—VI؛ بتخت—I, IV¹
 لبانشان پر از غم—IV⁷ غمی شد دل و لب—I⁶ یکی رزم—VI⁵ چنان—I⁴
 IV—6. on.¹⁰ بهرام—I, IV, VI⁹ گودرز و—IV, VI⁸ نهانشان دل از غم بدو—VI؛ لب از
 درین—VI؛ بدین—I¹⁵ آید—IV, VI¹⁴ یزدان—VI¹³ نباید—VI¹² IV—6. on.¹¹
 I, ¹⁹ دلیری ز—IV¹⁸ مع جلالة قدره و فغامة شأنه—B؛ تاج—I, IV, VI¹⁷ موم—VI¹⁶
 بمردی و نام بگنج و—I²¹ همان آرزویش—VI؛ همین را ز دانش—I, IV²⁰ و—IV, VI²³
 VI—²⁵ نمودن بدین—I, IV, VI²⁴ I, IV, VI—6. on.²³ برین همت—VI²² گهر
 مرین چاره باید کنون دست باز * نهانی یکی چاره نو و بساز
 VI—²⁶ روان

چو^۱ رامشگری^۲ دیو زی پرده دار
 چنین گفت کز شهر ماندران
 اگر درخووم بندگان شاه را
 ۱۰ برفت از بر^۵ پرده سالار بار
 بگفتا^۷ که رامشگری بر درست
 بفرمود تا پیش او خواندند^۸
 بمرط چو بایست بر ساخت^{۱۰} رود
 ۲۵ که ماندران شهر ما^{۱۱} یاد باد
 که در بوستانش همیشه گلست
 هوا خوشگوار و زمین پرنگار
 نوازنده بلبل بهارغ اندرون
 همیشه پیاساید^{۱۲} از خفت^{۱۳} و خوی^{۱۴}
 ۳۰ گلابست گوئی بچویش روان
 دی و بهمن و آذر و فرودین
 همه ساله خندان لب جویمار
 سراسر همه کسور آراسته
 بتان^{۱۷} پرستنده با تاج^{۱۸} زر
 ۳۵ چو کاوس بشنید از او این سخن
 دل رزمجویش بپست اندران
 چنین گفت با سرفرازان رزم
 اگر کاهلی پیشه گیرد^{۲۲} دلیر

بپامد که خواهد بر شاه بار
 یکی خوشنوازم ز رامشگران
 گشایید^۳ بر تخت او راه را^۴
 خرامان بپامد^۶ بر شهریار
 ابا بریط و نغز رامشگرست
 بر رودسازانش بنشانند^۹
 بر آورد ماندران سی سرود
 همیشه برو بومش آباد باد
 بکوه اندرون لاله و سنبلست
 نه گرم و نه سرد و همیشه بهار
 گرازنده آهو بهارغ اندرون
 همه ساله^{۱۵} هر جای رنگست و بوی
 همی شاد گردد ز بویش روان
 همیشه پر از لاله بینی زمین
 بهر جای باز شکاری بکار
 زدیبا و دینار و ز^{۱۶} خواسته
 همه نامداران بزرین کمر
 یکی^{۱۹} تازه اندیشه افگند بن
 که لشکر کشد سوی^{۲۰} ماندران
 که ما سر^{۲۱} نهادیم یکسر بمزم
 نگردد ز آسایش و کام^{۲۳} سپر^{۲۴}

بسیام برخ خاک در گاه را-IV-۴ گشایم-VI-۳ رامشگر-VI-۲ که-I-۱

تاختند-I-۸ بگفتی-I, IV, VI-۷ بپامد خرامان-I, IV-۶ بر-VI-۵ پسی-IV-۵

نیاساید-IV, VI-۱۲ شاه را-II, VI-۱۱ بر ساخت بایست-I-۱۰ بنشانند-I-۹

زر-IV-۱۶ از-I, VI-۱۵ سال-I-۱۵ جوی-I, VI-۱۴ آب-I-۱۳ جفت-VI-۱۳

دل-I, VI-۲۱ برد-IV-۲۰ فرستد به-I-۲۰ گل-VI-۱۹ تاج و-IV-۱۸ میان-IV-۱۷

برو بر شود-VI-۲۴ ز آسایش و خواب-IV-۲۳ از آلودن و گاه-I-۲۳ گردد-VI-۲۴ آید-IV-۲۲

پادشاهی کی کاوس و رفتن او بماندران

۱

گر آید ز گردون^۱ بروبر گزند
سرش سوی پستی گراید نخست
بشاخ^۲ نوآیین دهد جای خویش
بهاری بکردار روشن چراغ^۳
تو با شاخ تندی میاغاز ریک^۵
کند آشکارا بروبر نهان
تو بیگانه خوانش مغوازش پسر
سزد گر جفا بیند از روزگار
سرش هیچ پیدا نه بینی ز بن
نخواهد که ماند بگیتی^{۱۱} بسی
مرورا جهان بنده شد^{۱۳} سر بسر
جهان سر بسر پیش خود بنده دید
همان تاج زرین زبرجد^{۱۷} نگار
بگیتی ندانست کسرا^{۱۹} همال
همی خورد روزی می خوشگوار
نشسته بروبر جهان کدخدای
همی رای زد شاه بر پیشی و کم

درخت برومند چون شد بلند
شود برگ پژمرده و پیخ سست
چو از جایگه بگسلد پای خویش
مرورا سپارد گل و برگ و باغ
اگر شاخ بد خیزد^۴ از پیخ نیک^۵
پدر چون بفرزند ماند جهان
گر او بفگند فتر و نام پدر
کرا^۶ گم شود^۷ راه^۸ آموزگار
چنین است رسم سرای کهن
چو رسم بدش^۹ باز داند^{۱۰} کسی
چو کاوس بگرفت^{۱۲} گاه پدر
ز هر گونه گنج آگنده دید
همان تخت^{۱۴} و هم طوق^{۱۵} و هم^{۱۶} گوشوار
همان^{۱۸} تازی اسبان آگنده یال
چنان بد که در گلشن زرنگار^{۱۵}
یکی تخت زرین بلورینش پای
ابا پهلوانان ایران به هم

میامیز VI-^۵ مژه VI-^۴ I-^۳ 6. on. بسرو IV-^۲ گرایدون که آید I-^۱
یابد I, IV-^{۱۰} پدر VI-^۹ نام VI-^۸ کند I-^۷ اگر I, IV-^۶ نیک
نباید که ماند بدو غم VI-^{۱۱}؛ همانند IV-^{۱۲}؛ سزد گر نماید بگیتی I-^{۱۱} یاد دارد VI-^{۱۳}؛ باز
باطوق IV-^{۱۴}؛ تخت I-^{۱۵} هم از تاج I-^{۱۴} بد IV-^{۱۳} بگرفت کاوس I, IV-^{۱۲}
خودرا IV, VI-^{۱۹} هم از I-^{۱۸} گوهر VI-^{۱۷} تخت و طوق همان VI-^{۱۶}؛ با IV-^{۱۶}

و گـر آـز گـیرد سـرتـرا بـدام
 بـر آری یـکی تـیغ تـیز از نـیام¹
 بگفت این و شد زین جهان فراخ
 گزین کرد صندوق بر جای کاخ²
 بـسر شـد کـنـون قـضـه کـیـقـبـاد
 ز کاوس باید سخن کرد یـاد³

¹ Л—доб.:

نـگـه دـار تـن بـاش و اـن خـرد * خـرد مـرد را سـر بـگـردون بـرد
 ز داد و دهش هیچ ماسای نیز * که از داد باشی بگیتی عزیز
² I, IV—доб.: I—دگر گاه و کاخ:

جـهـانـرا چـنـین اسـت سـاز و نـهاد * بـر آرد ز خـاک و دـهـدشـان بـباد
 Л—доб.: کنون کرد یاد—IV, VI; که گیریم یاد—I³

جـهـانـرا چـنـین اسـت سـاز و نـهاد * یـکی نـزد او نـوذر و کـیـقـبـاد
 VI—доб.:

جـهـانـرا چـنـین اسـت سـاز و نـهاد * بـر آرد ز خـاک و فـشـانـد بـباد

- سپاهی و شهری همه¹ یکسرند
 همه در پناه جهاندار بید
 هر آنکس که دارد خورید و دهید
 هر آنکس⁵ کجا باز ماند ز خورد
 چراگاهشان بارگاه منست
 وزان⁸ رفته نام آوران یباد کرد
 پرینگونه صد سال شادان⁹ بزیست
 پسر بد مراورا خردمند چار¹²
 نخستین چو کاؤس با آفرین
 چهارم کجا آرشی بود نام¹⁶
 چو صد سال بگذشت با¹⁸ تاج و تخت
 چو دانست کامد بنزدیک مرگ
 سر ماه²⁰ کاؤس کی را بخواند
 بدو گفت ما بر نهادیم رخت
 چنانم که گویی ز²¹ البرز کوه
 چو بختی²² که بی آگهی بگذرد
 تو گر دادگر باشی و پاک دین²³
- همه پادشاهی² مرا لشکرند³
 خردمند بید و بی آزار بید
 سپاسی ز خوردن بمن بر نهید⁴
 ندارد همی توشه کارکرد⁶
 هر آنکس که اندر⁷ سپاه منست
 بداد و دهش گیتی آباد کرد
 نگر تا چنین در جهان¹⁰ شاه کیست¹¹
 که بودند زو در¹³ جهان یادگار
 کی آرش دوم و دگر کی¹⁴ پیشین¹⁵
 سپردند گیتی به آرام و کام¹⁷
 سر انجام تاب اندر آمد بخت¹⁹
 پیرمرد خواهد همی سبز برگ
 ز داد و دهش چند با او براند
 تو بسپار تابوت و بردار تخت
 کنون آمدم شادمان با گروه
 پرسستند او ندارد خرد
 ز هر کس نیابی بجز آفرین²⁴

1 I, IV, VI—مرا 2 I, IV, VI—پادشاهان 3 I, VI—обратный порядок мисра.
 4 I—б. оп. 5 I, IV—وز آنکس 6 I, IV—قوت از کار کرد 7 VI—نیاید
 8 I, IV, VI—ازان 9 I—آسان 10 I, IV—بگیهان چنین 11 Б—бб. 179—189 переданы
 сокращенно. 12 I, IV—خردمند اورا چهار 13 I, IV—اندر 14 I, IV—ازودر VI—اندر
 15 IV—نشین 16 I—بود نام (پشین؟) 17 IV—همه هر
 18 VI—بر 19 I—تاج اندر آمد ز بخت 20 IV—سرافراز 21 I—از 22 I—چه بختی 23 I, IV, VI—رای
 24 I, IV—بیابی براین بدیگر سرای VI—توایش بیابی بدیگر سرای

- 170 بگسترد زربفت بر مهد بر¹ یکی گنج کشی کس ندانست مر²
 فرستاد نزد یک دستان سام که خلعت مرا زین فزون بود کام³
 اگر باشدم زندگانی دراز قرا دارم اندر⁴ جهان بی نیاز
 همان قارن نیو و⁵ کشوادرا چو برزین و خرد⁶ پولادرا⁷
 بر افکند⁸ خلعت چنانچون سزید کسی را که خلعت سزاوار دید⁹
 درم داد و دینار¹⁰ و تیغ و سپر کرا درخور آمد¹¹ کلاه و کمر

۵

- 175 وزانجا سوی پارس اندر کشید و زانجا سوی پارس اندر کشید
 نشستن گه آن گه باسطغر¹² بود کیانرا بدان جای گه فخر بود
 جهانی سوی او نهادند روی¹³ که او بود سالار¹⁴ دیهیم جوی
 بتخت کیان اندر آورد¹⁵ پای بداد و به آیین فرخنده رای
 چنین گفت با نامور مهتران¹⁶ که گیتی مرا از¹⁷ کران تا کران
 اگر¹⁸ پیل با پیشه کین آورد همه رخنه در داد و دین آورد
 180 نخواهم¹⁹ بگیتی²⁰ جز از راستی که خشم خدا آورد کاستی
 تن آسانی از درد²¹ رنج²² نیست²³ کجا خاک و آبست²⁴ گنج نیست²⁵

و أمر فأغدوا قاجا من الذهب و منطقة ب-² در مهد زر- VI- ززر- I, IV-¹
 مرصعة بالجواهر و أحضروا خمسة من الفيلة العظام و أوقروها بالذهب و الفضة؛
 قرا من کنم- I-⁴ فزودست کام- VI-³ T (P) дает порядок бб.: 168, 169, 167.
 چو برزین و پولاد- IV-⁷ و I, VI-دوب.⁶ قارن شیر و- VI- قارن و گرد- I, IV-⁵
 و أمر لجميع الملوك و الأمراء مثل قارن ب-⁹ بر آراست- IV-⁸ و خردارا
 و کشواد و برزین و خردان بنفائس الخلع و طرائف التعف على اختلاف مراقبهم
 که بودند- VI- کرا بود درخور- I, IV-¹¹ ز دینار و دیما- IV- ز دیما و دینار- I-¹⁰
 VI-¹⁵ و IV-دوب.¹⁴ نهادند رخ سوی اوی- I, IV-¹³ آنگاه اصطغر- IV-¹² خورد(?)
 نجویم- IV-¹⁹ و گر- I, IV-¹⁸ شد- IV-¹⁷ بخردان- I, IV-¹⁶ اندر آورد آنگاه
 تن از داد و از ار(?) بر- I-²³ داد و رنج- IV-²² و VI-دوب.²¹ ز گیتی- VI-²⁰
 جز رنج نیست- I-²⁵ آب و خاکست- I, VI-²⁴ رنج نیست

- 155 نمد پیشتر آشتی را نشان¹ بدین روز گرز من آوردشان
 که چیزی ندیدم نکوتر ز داد
 بسیری همی سر بپیچد⁵ ز جنگ⁶
 بکزی⁷ و ناراستی ندگرد⁸
 نوشته یم¹⁰ عهدی¹¹ ترا¹² بر پرند¹³
 160 بدار و همی¹⁵ باش گیتی فروز
 سراسر سنانیت¹⁸ بزهراب ده¹⁹
 و گر²⁰ چند روی²¹ زمین تنگ نیست²²
 همان گردگاهش بزریں کمر
 بوسید روی زمین مرد گرد
 که بی زال تخت²⁶ بزرگی مباد²⁷
 که او ماندمان یادگار از²⁸ مهن²⁹
 ز یاقوت و پیروزه تاج و کمر
 ز پیروزه رخشان بکردار³¹ نیل
 165 ازان²⁴ پس چنین²⁵ گفت فرخ قباد
 بیک موی دستان نیززد جهان
 یکی جامه³⁰ شهریار یزر
 نهادند مهد از بر پنج پیل

آشتی پیش از آوردشان - VI؛ آشتی هیچ در خوردشان - IV؛ آشتی پیشتر زان نشان - I
 برستم چنین گفت پس - IV³ پس - VI² هَلَّا كَانَ ذَلِكَ مِنْهُمْ قَبْلَ هَذِهِ الْوَقْعَةِ - B
 چو او صلح جوید مرا نیست تنگ - VI⁶ نه بپیچد - Л⁵ فریدون و پور - Л⁴
 فاذا طلب بشنك مصالحتنا و موادعتنا فحقيق بنا أن - B - Л-б. оп.; زکزی - IV⁷
 - VI¹² عهد - IV¹¹ نیستیم - I, IV¹⁰ زابلستان - I, IV, VI⁹ نجیبه الی ما طلب
 وقد تقدمنا بأن يكتب لك عهد على ممالك زابلستان الی بحر السند - B¹³ بران
 داد - VI¹⁷ وگر - VI¹⁶ وزان - I, IV¹⁶ همی دارومی - I, IV¹⁵ تو شو - I, IV, VI¹⁴
 اگر - IV²⁰ داد - VI¹⁹ بدشمن سنانیش - VI¹⁸ و سلم بلاد کابل الی مهرباب - B
 T-доб.:²² جنگ جوی - Л²¹

بسی خلعت آراست شاه رمه * بزال و برستم بداد آن همه
 در - VI²³ و خلع علیه خلعة عظيمة مشتملة على التاج... (далее перевод б. 163)
 164 стоят перед б. 165 I, IV-б. 165 تاج - VI²⁶ چنان - VI²⁵ وزان - I, IV, VI²⁴
 مایه - VI³⁰ إنه بقية الملوك الماضين - B²⁹ مازد از یادگار - Л²⁸ текста.
 قابانتر از آب - VI؛ رخشانتر از آب - I, IV³¹

- 135 و گهر آزمندیست و¹ اندوه و رنج
مگر رام گردد برین⁴ کیقباد
کس⁵ از ما نمیکنند جیحون بخواب
مگر با درود و سلام و پیام
چو نامه بهر اندر آورد شاه
140 ببردند نامه بر کیقباد
چنین داد پاسخ که دانی درست
ز تور اندر آمد⁹ نخستین ستم
بدین روزگار اندر افراسیاب
شنیدی که با شاه نوذر چه کرد
145 ز کینه بافریث پر خرد
ز کردار بد گهر بشیمان شوید¹³
مرا نیست از کینه و آزار¹⁴
شمارا سپردم¹⁶ ازان¹⁷ روی¹⁸ آب
بنوی یکی باز پیمان نوشت¹⁹
150 [فرستاده آمد بسان پلنگ
بینه بر نهاد و سپهر را برآورد
[ز جیحون گذر کرد مانند باد
[که دشمن شد از پیش بی کارزار
بدو گفت رستم که ای شه‌ریار
- شدن تنگ دل در² سرای سپنج³
سر مرد بخرد نگردد ز داد
وز ایران نمایند ازین روی⁶ آب⁷
دو کشور شود⁸ زین سخن شادام
فرستاد نزدیک ایران سپاه
سخن نیز ازین گونه کردند یاد
که از ما نبرد پیشدستی نخست
که شاهی چو ایرج شد از تخت کم
پیامد بتیزی¹⁰ و بگذاشت¹¹ آب¹²
دل دام و دد شد پر از داغ و درد
نه آن کرد کز مردمی در خورد
بنوی ز سر باز پیمان شوید¹³
دسیچیده‌ام در سرای سپنج¹⁵
مگر یابد آرامش افراسیاب
بباغ بزرگی درختی بکشت
رسانید نامه بنزد پشنگ²⁰
همی گردد بر آسمان بر فشاند
وزان آگهی شد بر کیقباد
بدان²¹ گشت شادان دل شه‌ریار²²
مجو²³ آشتی در گه کارزار

¹ I, IV— آرزویست ² دگر ³ B—56. 128—138 переведены сокращен-
но. ⁴ I, IV, VI— بدین ⁵ I— گهر ⁶ VI— نباشد ازین جوی ⁷ I, IV—
I, IV, VI— بایران ⁸ IV— بود ⁹ VI— آمد اول ¹⁰ I, IV—
نشوی I—¹¹ و اما الآن فلا یغفی أن أفراسیاب هجم هذه البلاد ¹² B—
بگذشت ¹³ I, IV— سپهر ¹⁴ I, IV— کینه آزار رنج ¹⁵ VI—6. оп. ¹⁶ I, IV—
IV—¹⁷ شماراست پیمان ازین ¹⁸ IV— از آنسوی ¹⁹ IV, VI— نوشت ²⁰ I, IV—66.
150—153 оп. ²¹ VI— چنان ²² VI— обратный порядок мисра; B—56. 150—153 не
переведены. ²³ I, IV, VI— مجوی

- 120 گـر¹ از تـور بـر اـیـرج ذـیـك بـخـت
[دـر اـن بـر⁴ هـمـی رانـد⁵ بـا بـد سـخـن
گـر اـیـن کـیـنـه از⁷ اـیـرج⁸ آـمـد پـدـید
بـر اـن هـم کـه کـرد آفـریدـون نـخـسـت¹⁰
سـز د گـر بـر اـنـیـم دـل هـم بـر اـن
ز جـیـحـون و¹³ تـا مـا و ر اـلـنـهـر بـر¹⁴ 125
بـر و بـوم مـا بـود هـنـگـام شـاه
هـمـان بـخـش اـیـرج ز¹⁸ اـیـر اـن ز مـیـن
ا ز اـن گـر بـگـردیم و جـنـگ آوریـم
بـود زخـم شـمـشـیـر²¹ و خـشـم خـدای
و گـر²³ هـمـچـنـان چـون فـریدـون گـرد 130
بـبـخـشـیم و زان²⁴ پـس نـجـویـم کـیـن
سـر اـیـنـده از سـال²⁵ چـون بـرف گـشـت
سـر اـنـجـام هـم جـز بـمـالای خـویـش
[بـمـانـیم رـوز پـسـیـم زـیر خـاك²⁷
- بـد² آـمـد پـدـید از پـی تـاج و تـخت³
بـبـا بـد کـه پـیـونـد مـانـد بـیـن⁶
مـنـوچـهـر سـر تـا سـر آن⁹ کـیـن کـشـید
کـجا راسـتـی را بـبـخـشـش بـجـست¹¹
نـگـردیم از آـیـیـن¹² و رـاه سـر اـن
کـه جـیـحـون مـیـانـچـیـسـت¹⁵ اـنـدر گـذر¹⁶
نـکـردی بـر اـن¹⁷ مـر ز اـیـرج نـگـاه
بـداد آفـریدـون و کـرد¹⁹ آفـریـن²⁰
جـهـان بـر دـل خـویـش تـنـگ آوریـم
نـیـابـیم بـهـر بـهـر²² دـو سـرای
بـتـور و بـسـلـم و بـه اـیـرج سـپـرد
کـه چـنـدین بـلا خـود نـیـرزد ز مـیـن
ز خـون کـیـان²⁶ خـاك شـنـگـرف گـشـت
نـیـا بـد کـسی بـهـر از جـای خـویـش
سـراپـای کـر بـاس و جـای مـخـاك²⁸

هم-Л⁴. 121 стоит перед 6.120 текста. 3 VI -б. 2 VI -چه 1 I, IV, VI -که
VI-; نگارید باید حدیث کهن IV-; نماید که پرخاش ناید بین I-⁶ ماند IV-⁵
B-б. не переведен; IV-доб.:
نماندست آن کین ذبا خواسته * وزان خواسته کیننه شد خواسته
آهنگ I, IV-¹² ببرد VI-¹¹ گرد VI-¹⁰ این IV, VI-⁹ تور VI-⁸ کز I-⁷
IV-доб.:¹⁶ میانستش I, IV-¹⁵ در I, IV, VI-¹⁴ خچندست VI-¹³ زخرگاه I, IV-¹³
نه کاهید کشور نه در وی فزود * همه راستی جست و نیکی نمود
که از آفریدون برد VI-; که از آفریدون بدش I, IV-¹⁹ بد I, IV-¹⁸ نکرد اندران I, IV-¹⁷
فیکون جیحون حاجزا بین المملکتین و یکون ماوراء للتورانیة کما کان فی عهد B-²⁰
ایرج و ما هو من جانبہ الآخر للإیرانیة و مقتضى العقل أن نتراضی بهذه القسمة و لا نتعنى
ازان I-²⁴ اگر I, IV-²³ زهر IV, VI-²² خورشید I-²¹ فی محاولة غیرها
VI-²⁷ یلان I-²⁶ سر زنده از سال VI-; سر زنده زال I, IV-²⁵ وزین VI-
I, IV-б. оп.²⁸ بمانیم با آن رشی پنج خاك T-; نماییم ما رستن از کج و خاك

جوانی¹ بدو نیکی روزگار
 که پیش⁴ آمدندم همان⁵ سرکشان
 بسی یاد دادندم از⁷ روزگار
 کنون از گذشته مکن هیچ یاد
 گرت دیگر آید یکی آرزوی
 بیک دست رستم که¹³ تابنده هور
 بروی¹⁶ دگر قرارن رزمزن
 سه دیگر چو کشواد ز زین کلاه
 چهارم چو مهرباب کابل خدای

من امروز را دی گرفتم² شمار³
 پس پشت هر یک درفش⁶ کیشان
 دمان از پس و من دوان⁸ زار و خوار
 سوی آشتی یاز¹⁰ با کیقباد
 بگرد اندر آید سپه¹¹ چار سوی¹²
 که رزم با او نتابد¹⁴ بزور¹⁵
 که چشمش ندیدست هر گز شکن
 که آمد به آمل پیرد آن¹⁷ سپاه
 که دستور شاهست و زابل خدای¹⁸

110

۴

سپهدار ترکان¹⁹ دو دیده پر آب
 یکی مرد با هوشرا²² بر گزید
 یکی نامه بنوشست ارژنگ²⁵ وار
 بنام²⁷ خداوند خورشید و ماه
 وزو بر روان فریادون نزود

شگفتی فرو ماندز²⁰ افراسیاب²¹
 فرسته بایران²³ چنان چون سزید²⁴
 پرو کرده صد گونه رنگ²⁶ و نگار
 که او داد بر آفرین دستگاه
 کزو دارد این تخم ما تار و پود

115

ور امروز تا دی گرفتین VI؛ ز نیک و ز بد بر گرفتن IV-² جزای T-¹
 پیش⁴ IV, VI- (ср. б. 108 текста). دمان از پس من دمان زار و خوار I-³
 I-б. оп.⁹ دمان IV-⁸ کردند از VI؛ دارند ازین IV-⁷ I-б. оп.⁶ همه IV, VI-⁵
 چو I, IV-¹³ Б-бб. 110-115 не переведены. اندیشه I, IV-¹¹ تاز VI-؛ باز IV-¹⁰
 بدست I, IV-¹⁶ ابا گرز و کوپال و با فز و زور I, IV-¹⁵ او بر نتابم VI-¹⁴
 که سالار شاهست و فره‌های VI؛ که سالار شاهست و با فز و رای I, IV-¹⁸ ار VI-¹⁷
 از VI-доб.:²¹ I, IV, VI-²⁰ توران I, IV-¹⁹

که چندین سخنهای یاد آمدست * سرش را کنون رای داد آمدست
 بایران فرستاد I, IV-²³ بیدار دل I, IV-²² VI- б. оп.; Л, IV-доб.:²⁴

دبیر نویسنده را گفت شاه * که پیش آر قرطاس و مشک سپاه
 فرزاندهوار IV-؛ فره‌نگ‌وار I-؛ (описка из арژنگ) L-²⁵ VI-²⁶

سپاهی از VI-²⁷

- 90 جز از آشتی جستندت رای نیست
زمیننی کجا آفریدون گردد
بهمن² داده بودند و بخشیده راست
تو دانی که دیدن نه چون³ آگهیست
[گلستان که امروز باشد بیمار
95 از امروز کاری⁵ بفردا ممان
ترا جنگ ایران چو بازی نمود
نگر تا چه مایه ستام بزر
همان بازی اسپان زرین¹¹ لگام
ازین پیشتر نامداران¹² گردد
100 چو کلبداد و چون بارمان دلیر
خزروان¹⁵ کجا زال بشکست خرد
شاهاساسی کین توز لشکر پناه
[جزین نامداران کین¹⁷ صد هزار
بتر زین همه نام و ننگ²⁰ شکست
105 گر از من سر نامور گشته شد
- که با او سپاه ترا پای نیست¹
بدانگه بتور دلاور سپرد
ترا کین پیشین نپایست خواست
میان شنیدن هم پیشه تپست
تو فردا چنی گل نیاید بکار⁴
که داند که فردا چه گردد زمان
ز⁶ بازی سپهر درازی فزود⁷
هم از⁸ ترگ⁹ زرین و زرین سپر¹⁰
همان تیغ هندی بزین نیام
قیام¹³ اندر آمد بخواری ببرد
که بودی شکارش همه ذره شیر¹⁴
نمودش بگریز گران دستبرد¹⁶
که قارن بکشتش باوردگاه
فزون کشته آمد گه¹⁸ کارزار¹⁹
شکستی که هر گز نشایدش دست
که²¹ اغریثت پرخرد²² کشته شد²³

وقال: الصواب أن نغتنم السلامة منهم و نعد الرسل اليهم جانحين الى السلم —¹
далее бб. 91—103 текста не переведены. ² VI—³ I, IV, VI—⁴ Л—б. оп.;
I, IV— на месте этого б. стоит б. 96 текста; I, IV— пять бб. в порядке: 95, 94, 97, 98, 99
перенесены, стоят после б. 102 текста. ⁵ I, IV—⁶ کارت ⁷ I, IV, VI—⁸ I, IV, VI—⁹ VI—¹⁰ IV—¹¹ I, IV—¹² IV—¹³ I, IV—¹⁴ Л—доб.:
و شیران
چو کلبداد و یسه که قارن بکشت * دل چرخ گردان بدو شد درشت
VI—доб.:

کروخان و یسه که قارن بکشت * دل چرخ گردان بدو شد درشت
¹⁵ VI— бб. 101—103 стоят после б. 105 текста. ¹⁶ VI—¹⁷ I, IV, VI—¹⁸ VI—¹⁹ I, IV—²⁰ Л—доб. و ²¹ I, IV, VI—²² I, IV, VI—²³ Б—
ثم طفق يعتذر الى أبيه من سبق السيف العذل في قتل اغريث اخيه و يسأله العفو و الصفح
далее до б. 114 текста не переведено.

همی زد بگزرز و بتیغ و رکیب
 نیرزید جانم¹ بیک مشت خاک²
 کس اندر جهان این³ شگفتی ندید
 بزین اندر آورد⁴ گرز گران
 که گفتی ندارم بیک پیشه سنگ
 ز چنگش فندام نگون⁷ زیر پای
 دو پایش بخاک اندر و⁸ سر بابر
 کشیدندم از پیش⁹ آن لخت کوه
 بچنگ اندرون زور¹⁰ و آهنگ من
 وزان آفرینش پسر اندیشهام
 نه هوش و نه دانش نه رای و درنگ¹³
 یکی گرزۀ گاوپیچر بدست¹⁶
 زدندش¹⁸ بران تارک ترگدار¹⁹
 ز سنگ و ز رویش²⁰ بر آورده اند
 چه درنده شیر و چه پیل ژیان
 بهمازی همی آمدش کارزار
 بترکان²² نمادی سرافراز کرد²³

همی تاخت اندر فراز و نشیب
 ز گرزش هوا شد پیر از چاک چاک
 همه لشکر ما بهم بر درید
 درفش مرا دید بر یک گران
 چنان بر گرفتیم⁵ ز زین خدنگ⁶
 که بر بند بگسست و بند قبیای
 بدان زور هر گز نباشد هژبر
 سواران جنگی همه هم گروه
 تو دانی که شاهی دل و چنگ من
 بدست وی اندر¹¹ یکی پیشهام
 یکی پیلتن دیدم و¹² شیرچنگ
 عنانرا¹⁴ سپرده بران¹⁵ پیل مست
 همانا که کوپال سیصد¹⁷ هزار
 تو گفتی که از آهنش کرده اند
 چه درپاش پیش و چه ببر بیان
 همی تاخت یکسان چو روز شکار
 چنو²¹ گر بدی سام را دستبرد

اندر⁴ I, IV— آن³ IV, VI—обратный порядок мисра. ² I, IV, VI—جانش¹ I, IV—
 اندرون⁸ I, IV, VI— کتون⁷ VI— پلنگ⁶ I, IV— گرفتشی⁵ IV— افگند
 تو گفتی بدستش¹¹ IV— دلیری و کردار¹⁰ I, IV— چنگ⁹ I, IV—
 بدان¹⁵ I, IV, VI— عنانش¹⁴ I, IV— نه سنگ¹³ I, IV, VI— دیدمش¹² I, IV, VI—
 زدندی¹⁸ VI— بیش از هزار¹⁷ I— همش کوه و هم غار و هم راه پست¹⁶ I, IV, VI—
¹⁹ L—دوب.; I, IV— گرزدار¹⁹ L—

گر از جای جنبان شود کوه خار * بزین در بجنبید ان نامدار
²³ IV—دوب.; ²² I, IV— ز ترکان²¹ VI— چنان²⁰ I, IV, VI— برویش
 جهانجوی و روی سپاهت منم * بدشغواری اندر پناهت منم
 نمادست با او مرا تاو هیچ * برو رای زن آشتی را بسیج

- 60 ز گـرد سواران¹ دران² پـهن دشت
هـزار و صد و شصت گرد دلیر
بـرفتند ترکان ز پـیشی مغان
وزانجا بجایـحون نهادند روی
شکسته سلیج و گسسته کمر
زمین شش شد و آسمان گشت هشت³
بـیک زخم⁴ شد کشته چون نره شیر⁵
کشیدند لشگر سوی دامغان
خلیـده دل و با غم و گفت و گوی
نه بوق و نه کوس و نه پای و نه سر⁶

۳

- 65 برفت از لب⁷ رود نزد⁸ پشنگ⁹
بدو گفت کای نامبردار شاه
یکی آنکه پیمان شکستن ز شاه
نه از تخم ایرج جهان¹² پاک شد
یکی کم شود دیگر آید بجای
70 قباد آمد و تاج بر سر نهاد
سواری پدید آمد از تخم¹³ سام
پیامد بسان نهنگ نژم
زبان پر ز گفتار و کوتاه چنگ
ترا بود ازین¹⁰ جنگ جستن گناه¹¹
بزرگان پیشین ندیدند راه
نه زهر گزاینده ترپاک شد
جهان را نمانند بی کدخدای
بکینه یکی نو در اندر گشاد
که دستانش رستم نهادست نام
که گفتی زمین را بسوزد بدم

¹ I, IV, VI—ستوران ² IV—دران ³ I, IV, VI—доб.:

فرو رفت و بر رفت روز نبرد * بـماهی ذم خون و بر ماه گرد
T—доб.:

نـگه کرد فرزندرا زال زر * بدان نام برادر با زور و فر
ز شادی دل اندر برش پر طپید * که رستم بدادسان هنرمند دید
برید و درید و شکست و بـست * یلان را سر و سپینه و پا و دست
نه کوس و نه⁶ VI— بر پشت شیر IV— زدر جنگ شیر I, VI—⁵ حمله I, IV—⁴
بـپیشی پدر رفت پور⁸ T— از بر IV—⁷ (سر—T) نیزه نه بوق و نه بر
B—переводит рассказ¹¹ زمین I, IV—¹⁰ ذم عبر و توجه نحو آبیه بـشنگ B—⁹

فلما مثل بین یدیه سرد علیه جمیع احوال: Афрасийаба (от 66 до 89 б. текста) так:

زمین I, IV, VI—¹² الواقعة و وصف قوّة الايرانیه و قلّة ثبات التورانیة بین آیدیه

¹³ I—پشت

جوانست و جویای نام آمدست
 چو کشتی که موجش بر آرد ز آب¹
 بگردن بر آورد گرز گران
 فرو کرد گرز گرانرا بزین
 جدا کردش از پشت زین پلنگ⁴
 دهد روز جنگ نغست پندش داد⁶
 نیامد دوال کمر پایدار
 سواران گرفتند گرد اندرش
 بخائید رستم همی⁹ پشت دست
 همی بر کمر ساختم بند خوش¹⁰
 خروشیدن کوی بر¹² چند¹³ میل¹⁴
 که رستم بدرید قلب سپاه
 درفش سپهدار شد ناپدید¹⁶
 خروشی ز ترکان بر آمد¹⁷ بزار
 بجنبید لشگر چو دریاز باد
 درخشیدن¹⁹ خنجر و²⁰ زخم چوب²¹
 غمی شد سر²³ از²⁴ چاک چاک تیر
 ز شنگرف نیرنگ زد بر ترنج

نه بینی که با گرز سام آمدست
 بپیش سپاه آمد افراسیاب
 چو رستم ورا² دید بفشارد³ ران
 چو تنگ اندر آورد با او زمین
 بپند کمرش اندر آورد چنگ
 همی خواست بردنش پیش⁵ قباد
 ز هنگ⁷ سپهدار و چنگ⁸ سوار
 گسست و بخاک اندر آمد سرش
 سپهد چو از چنگ رستم بجست
 چرا گفت نگرفتمش زیرکش
 چو آوای¹¹ زنگ آمد از پشت پیل
 یکی مژده بردند نزدیک شاه
 چنان تا بر شاه¹⁵ ترکان رسید
 گرفتش کمر بند و بفگند خوار
 ز جای اندر آمد چو آتش قباد
 بر آمد خروشیدن دار و کوب¹⁸
 بران²² ترگ زرین و زرین سپر
 تو گفتی که ابری بر آمد ز کنج

¹ VI — در آرد باب ² VI — چنان ³ I, IV — بفشارد ⁴ I, IV — خدنگ ⁵ I, IV — همه ⁶ VI — یاد ⁷ VI — چنگ T (P) — سنگ ⁸ Л, VI — هنگ ⁹ I — بپیش
 بپند و پیش — T (P) — پندجه پیش — T (C) — کردمش بندکش — VI — بپندوکش — ¹⁰ I, IV — доб.:
 I, IV — доб.:

سپهدار ترکان بشد زیر دست * یکی بارهه تیرز تنگ بر نشست
¹¹ I, IV, VI — آواز ¹² I, IV — از ¹³ VI — شد بر دو ¹⁴ Б-бб. 50-52 не переведены.
¹⁵ I, IV — بر آمد ز ترکان ¹⁶ I, IV — ترکان بدید ¹⁷ I, IV — بپند سپهدار ¹⁸ I, IV — обратный
 IV — تیر ¹⁹ I, IV — تیغ و آن ²⁰ VI — درفشیدن ²¹ I, IV — دارو گیر ²² VI — چنان ²³ IV — دل ²⁴ VI — دلش
 порядок мисра.

[ننگون اندر آمد شماساسی گرد
چو دید او¹ ز قارن چنان دست برد²]
25 [چندی است کردار گردون پیر
گاهی چون کمانست و گاهی چو تیر]

۲

چو رستم بدید آنک قارن چه کرد
به پیش پدر شد پیرسید ازوی
30 که افراسیاب آن بداندیش مرد
چه پوشد کجا بر فرازد درفش
من امروز بند کمرگاه اوی
بدو گفت زال ای پسر گوش دار
35 که آن ترک در جنگ زر ازدهاست
درفش سیاهست و خفتان سپاه
همه روی آهن گرفتارسته بزر
ازو خویشترین را نکه دار سخت
40 بدو گفت رستم که ای پهلوان
جهان آفریننده یار منست
بر اندگیخت آن رخس رویینه سم
چو افراسیابش بهامون بدید
45 ز ترکان¹⁷ پیرسید کین ازدها
کدامست کین را ندانم بنام

چه گونه بود ساز ننگ و نبرد
که با من جهان پهلوانا بگویی
کجا جای گیرد بروز³ نبرد
4 که پیداست تابان⁴ درفش بنفش
بگیرم کشانش پیارم⁵ بروی⁶
یک امروز با خویشترین هوش دار
در آهنگ⁷ و در کینه ابر بلاست
ز آهنش ساعد ز آهن کلاه
نشانی⁸ سیه بسته بر خود بر⁹
50 که مردی¹⁰ دلیرست و پیروز¹¹ بخت¹²
تو از من مدار ایچ¹³ رنجه¹⁴ روان
دل و تیغ و بازو حصار منست¹⁵
بر آمد خروشدن گاو دم
شگفتید ازان¹⁶ کودک نارسید
بدین گونه از بند گشته رها
یکی گفت کین پور دستان سام

بدشت I, IV, VI-³ بیفتاد بر جای و آنگه بمرد I-² دیدش VI-¹

دم آهنگ I, IV-⁷ بهوی VI-⁶ پیارم کشانش I, IV, VI-⁵ با او I, VI-⁴

فیروز VI-¹¹ مرد IV, VI-¹⁰ ببر VI-⁹ درفش IV, VI-⁸ درفش I-⁸

12 VI-¹² доб.:

شود کوه آهن چو دریای آب * اگر بشنود نام افراسیاب

16 Л- سر اختر اندر کنار منست IV-¹⁵ مرنج و مرنجان I-¹⁴ آنچه VI-¹³

ز گردان I, IV, VI-¹⁷ عجب مازد ازان VI-¹⁷ بماند اندران

به پیش اندرون کویانی درفش
 ز لشکر چو کشتی سراسر¹ زمین
 سپر در سپر بافته دشت و راغ
 جهان سرپس گشت³ دریای قار
 ز نالیدن بوق و بانگ سپاه⁵ 15
 [سمك قارن رزم زن کان بدید
 میان سپاه اندر آمد دلیر
 گهی سوی چپ و⁹ گهی سوی راست
 [بگریز و بتیغ و سنان دراز
 [ز کشته زمین کرد مانند کوه 20
 [شهابی را دید گرد¹³ دلیر¹⁴
 [پیامد دمان تا بر او رسید
 [بزد بر سرش تیغ زهرآبدار¹⁷

جهان زو شده سرخ و زرد و بنفش
 کجا موج خیزد ز دریای چین
 درفشیدن² تیغها چون چراغ
 بر افروخته شمع ازو⁴ صد هزار
 تو گفستی که خورشید گم کرد راه⁶
 چو رعد از میان نعره بر کشید⁷
 سپهدار قارن بکردار شیر⁸
 بران گونه از هر سوی کینه خواست¹⁰
 همی کشت از ایشان گو سر فراز
 شدند آن¹¹ دلیران ترکان ستوه¹²
 که می بر¹⁵ خروشید چون نره شیر¹⁶
 سمك تیغ تیز از میان بر کشید
 بگفتا منم قارن نامدار¹⁸

درخشیدن VI-² چو کشتی شد از مرد روی VI-¹ چو کشتی شد از باد روی I-¹

I, IV-доб.: جای I-⁶ هندی درای I-⁵ از Л-⁴ گشته I-³

بهر حمله قارن سرفراز * چنانچه چون بود مردم رزمساز
 گهی سوی چپ شد گهی سوی راست * بگردید و از هر کسی کینه خواست
 T-доб.:

دو لشکر بر آمد ز يك ره بجای * نه سر بود پیدا سپهرا نه پای
 بهر حمله قارن سرفراز * پیغ گند ده گرد کردن فراز
 گهی سوی چپ شد گهی سوی راست * بگردید و از هر کسی کینه خواست
 فرکض قارن و برز من: 12-13. Б-после приблизительного перевода бб. 12-13. I, IV, T, Б-б. сп. ⁷

10 I, IV-б. оп. (ср. разночтение 6); [в тексте по ЛиТ (P)]. ⁹ VI-زد 9 - الصف كالهزبر الصائل
 18-24. Б-далее бб. 18-24 не переведены. ¹⁰ جعل يحمل على الميمنة قارة و على الميسرة أخرى
 12 I, IV -б. оп.; Л, VI-доб.: ¹¹ Л-از

سپهدار قارن چو باد دمان * بكف تیغ تیز و بهازو کمان
 17 I-گرد دلیر I-¹⁶ برمی VI-¹⁵ مانند شیر I-¹⁴ و Л-доб. ¹³
 بگاك اندر آمد سرش سوگوار I-¹⁸ آن نامدار

کیقباد

۱

همان تاج گوهر پسر در نهاد
چو داستان و چون قارن^۱ رزم زن
فشاندند گوهر بران^۳ تاج نو^۴
پس^۶ افراسیاب و^۷ سپهرا بدید^۸
خروشیدن آمد ز پرده سرای
چو پیل زیان شد که^{۱۰} در خاست کرد
بمستند خون ریختن را میان
دگر دست گزدهم^{۱۱} جنگی بپای^{۱۲}
ابا کرد کشواد لشگر شکن^{۱۳}
بیک دست آتش بیک دست باد

بشاهی نشست از برش کیقباد
همه نامداران شدند انجمن
چو کشواد و خرداد و^۲ برزین گو
قباد از بزرگان سخن بشنوید^۵
۵ دگر روز در داشت لشکر ز جای
بپوشید^۹ رستم سلیح نبرد
رده بر کشیدند ایران-پایان
بیک دست مهرباب کابل خدای
بغلب اندرون قارن رزم زن
۱۰ پس پشتشان زال با کیقباد

۴ T-доб.: ۳ I- بدان ۲ л- و оп. ۱ VI- (؟) قاری

ازان پس بگفتند کای شهریار * سبوی رزم تـرکان بر آرای کار
چون T- فسايلهم عن افراسياب و حاله B- سپه گسترید VI- سخن بر رسید I-^۵
ل-доб.:^۸ آن I, VI-^۷ از T (P)- چو I-^۶ شنید

چو بشنید افراسیاب آگهی * فرود آمد از تخت شاهنشاهی
بیک I-^{۱۱} چو л, IV-^{۱۰} ببوسید (؟) I, VI-^۹ پیامد برابر صفی بر کشید T (C)-
I- доб.:^{۱۳} کار آزمای VI-^{۱۲} دست گسته

بپیش سپه رستم پهلوان * پس پشت او سرکشان و گوان

- 195 ستد نیزه از دست او¹ نامدار
بزد نیزه و بر گرفتشی³ ز زین
قلون گشت چون مرغ بر باب زن
هزیمت شد از وی سپاه قلون
تهمتن گذشت از طلایه سوار
200 کجا بدد علفزار و آب روان
چنین تا شب تیره آمد فراز
از آرایش جامه⁴ پهلوی
چو شب تیره شد پهلوی پیش بین
بنزدیک زال آوردش بشب
205 نشسته یک هفته با رای زن
بهشتم بیماراست پس¹⁰ تخت عاج
بغرید چون تندر² از کوهسار
نهاد آن بن نیزه را بر زمین
بدیدند⁴ لشکر همه تن بتن
بیکبارگی بخت بدرا زبون
پیامد شتابان سوی کوهسار⁵
فرود آمد آن جایگاه پهلوان
تهمتن همی کرد⁶ هر گونه ساز
همان تاج و هم⁷ بار⁸ خسروی
بر آراست با شاه ایران زمین
به آمد⁹ شدن هیچ نگشاد لب
شدند اندران موبدان انجمن
بر آویختند¹¹ از بر عاج تاج

VI-⁵ پذیرنده VI-⁴ بر ربودش I, IV, VI-³ شیر VI-² وی VI-¹
تهمتن طلایه بسی پیشسوار * بکشت و پیامد سوی کوهسار
بیماراسته I-¹⁰ بامد I, VI-⁹ یاره I, VI-⁸ آن VII-⁷ داد VI, VII-⁶
بیاویخته I-¹¹ بیماراست آن VI-

بپازید¹ جامی لبالب² فبید
 تهمتین همیدون یکی جام می
 بر آمد خروش از دل زیر و بم
 شهنشاه چنین گفت با پهلوان
 که از سوی ایران دو باز سپید
 خرامان و نازان⁵ شدیدی⁶ برم
 چو بیدار گشتم شدم پرامید
 بیاراستم مجلسی⁷ شاهوار
 تهمتین مرا شد چو باز¹⁰ سپید
 تهمتین چو بشنید از خواب شاه
 چنین گفت با شاه کنداوران
 کنون خیز تا سوی ایران شویم
 قباد اندر آمد چو آتش ز جای
 کمر بر میان بست رستم چو باد
 شب و روز از تاختین نغنونید
 قلون دلاور شد آگه ز کار
 شهنشاه ایران چو زان گونه دید
 تهمتین بدو گفت کای شهریار
 من و رخش و کوپال و برگستوان
 بگفت این و از جای بر کرد رخش
 قلون دید دیوی بجسته زدند
 برو حمله آورد ماندند باد
 تهمتین بزد دست و نیزه گرفت

بپاد تهمتین بدم³ در کشید
 بخورد آفرین کرد⁴ بر جان کی
 فراوان شده شادی اندوه کم
 که خوابی بدیدم بروشن روان
 یکی تاج رخشان بکردار شید
 نهادندی آن تاج را بر سرم
 ازان تاج رخشان و باز سپید
 برین⁸ سان که بیدی بدین مرغزار⁹
 ز تاج بزرگان رسیدم¹¹ نوید¹²
 ز باز و ز تاج فروزان چو ماه
 دشانست خوابت ز پیغمبران
 بیماری بنزد¹³ دلیران شویم
 بمور نبرد اندر آورد پای
 پیامد گرازان پس کیقباد
 چنین تا بنزد طلایه رسید
 چو آتش¹⁴ پیامد سوی کارزار
 برابر همی خواست صف بر کشید
 ترا رزم جستین نیاید بکار
 هماناندارند با¹⁵ من توان
 بزخمی¹⁶ سواری¹⁷ همی کرد پخش
 بدست اندرون گرز و بر زین کمند
 بزد نیزه و بند جوشن گشاد
 قلون از دلیریش مانده شگفت

175

180

185

190

1 I, VI- بپازید 2 I- پس گفت جام 3 I- بلب 4 VI- خواند 5 VI- نازان 6 I,

VI- 6. op. نجویبار 9 I, IV- بدین 8 I, IV- مجلس 7 I, IV- رسیدی IV, VI-

10 Л- پیل 11 I, IV, VI- دلیران 12 VI- обратный порядок мисра. رسیدم ز تاج 13 VI- نوید

14 I, IV, VI- پذیره 15 VI- بر 16 Л- بزخم 17 VI- سواران

- 150 جوان از بر تخت خود بر¹ نشست
بدست دگر جام پر باده کرد
دگر جام بر دست رستم³ سپرد
بپرسیدی از من نشان قباد
بدو گفت رستم که از⁵ پهلوان
155 سر تخت ایران بیماراستند
پدرم آن گزین یلان⁶ سربسر
مرا⁸ گفت رو تا بالبرز کوه
بشاهی برو آفرین کن یکی
بگویش که گردان⁹ ترا خواستند
160 نشان از توانی و دانی مرا
ز گفتار رستم دلیر¹¹ جوان
ز تخم فریدون منم کیقباد
چو بشنید رستم فرو برد سر
که ای خسرو خسروان جهان
165 سر تخت ایران بکم تو باده
نشست تو بر تخت شاهنشهی
دودی رسانم بشاه جهان
اگر شاه فرمان دهد بنده را
قباد دلاور بر آمد ز جای
170 تهمتن همانکه زبان بر گشاد
سخن چون بگوش سپهبد رسید
- گرفته یکی دست رستم بدست
وزو ییاد² مردان آزاده کرد
بدو گفت کای نامبردار و⁴ کرد
تو این نام را از که داری بیاد
پیام آوردم بروشن روان
بزرگان بشاهی را خواستند
که خوانند⁷ او را همی زال زر
قباد دلاور بمین با گروه
نیاید که سازی درنگ اندکی
بشادی جهانی¹⁰ بیماراستند
دهی و بششاهی رسانی و را
بخندید و گفتش که ای پهلوان
پدر بر پدر نام¹² دارم بیاد
بخدمت فرود آمد از تخت زر
پناه بزرگان¹³ و پشت مہان
تن ژنده پیلان بدم تو باده
همت سرکشی باده و هم فرهی
ز زال گزین آن یل¹⁴ پهلوان
که بکشایم از بند¹⁵ گوینده را
ز گفتار¹⁶ رستم دل و هوش¹⁷ و رای
پیام سپهبدار ایران بداد
ز شادی دل اندر برش بر طپید

ای I, IV—⁵ و I, IV, VI—⁴ باده بر رستم I, IV—³ نام II—² زرین I, IV—¹
سر I, IV—¹⁰ ایران VI—⁹ بهن VI—⁸ خوانندش I, IV—⁷ مہان I, IV—⁶
یاد IV—¹² (в тексте по T). و II, I, IV, VI—¹¹ بشادی جهان را VI—¹⁰ تخت شاهی
گشایم VI—¹⁰ گشاید ز بند این دو II, IV—¹⁵ گو I, VI—¹⁴ دلیران I, IV, VI—¹³
دل هوش و VI—¹⁷ دل هوش II—¹⁷ بگفتار I, VI—¹⁶ ز بندی دو

- سر راه بر نامداران ببست
وزان روی رستم دلیر و گزین 130
یکی میل ره تا بالبرز کوه
درختان بسسیار و آب روان
یکی تخت بنهاده نزدیک آب
جوانی بکردار تابنده ماه
رده بر کشیده بسی پهلوان 135
بیاراسته مجلسی شاهوار
چو دیدند مر پهلوان را براه⁵
که ما میزبانیم و⁷ مهمان ما
بدان تا همه⁹ دست شادی بریم
تیمتن بدیشان چنین گفت باز 140
مرا رفت باید بالبرز کوه
نماید بهالچین سر و دست ناز¹⁰
سر تخت ایران ابی شهریار
نشانی دهیدم سوی کیقباد
سر آن¹³ دلیران زبان بر گشاد 145
گر آیی فرود و خوری نان ما
بگویم یکسر¹⁵ نشان قباد
تیمتن ز رخشن آمد چو باد
پیامد دمان طالب¹⁷ رود بار
- بمردان جنگی و¹ پیلان مست
بپیمود زی شاه ایران زمین
یکی جایگاه دید بُرنا شکوه³
نشستند گه مردم نوجوان
برو ریخته مشک ناب و گلاب
نشسته بران تخت بر⁴ سایه گاه
برسم بزرگان کمر بر میان
بسان بهشتی برنگ و نگار
پذیره شدندش ازان سایه گاه⁶
فرود آی ایدر⁸ بفورمان ما
بیاد رخ نامور می خوریم
که ای نامداران گردن فراز
بکاری که بسیار دارد شکوه
که پیشست بسسیار رنج دراز
مرا باده خوردن نماید¹¹ بکار
کسی کز شما دارد اورا¹² بیاد
که دارم نشانی من از کیقباد
بیفروزی از روی خود جان ما¹⁴
که اورا چگونست رسم و نهاد
چو بشنید از وی¹⁶ نشان قباد
نشستند در زیر آن سایه دار

بگاه - Л; زراه - I⁵ در - T⁴ بس با شکوه - I, IV³ و - VI² ز - VI¹

I, IV - доб.; جایگاه - I, IV⁶

بگفتند کای پهلوانامور * نشایدت زآنچای کردن گذر
بماندن - I, IV¹⁰ بهی - T⁹ آنجا - IV; اینجا - I⁸ میزبان و تو - T⁷
اول - IV¹² نشاید - VI¹¹ بهالچین شدن دست باز - VI; ازین کار باز
IV - ازینسان - I¹⁶ بگویم تر امن - I, IV, VI¹⁵ I, IV - б. оп.¹⁴ یکی زان - I, IV¹³

بر - VI¹⁷ ازیشان

بگویی^۱ که لشکر ترا خواستند
که در خورد تاج کیان جز تو کس^۴
تسهلتن زمین را بمژگان بررفت
همی^۲ تخت شاهی بیاراستند^۳
نه بینیم شاهها تو^۵ فریادری
کمر بر میان بست و چون باد تفت^۶

○

ز ترکان طلايه بسي بد⁷ براه
 بر آويخت با نامداران جنگ⁹
 دليران توران بر آويختند
 نهادند سر سوي افراسياب
 بگفتند وي را¹⁰ همه بيش و کم
 بفرمود تا نزد او¹¹ شد قلون
 بدو گفت بگزين¹² ز لشکر سوار
 دلير و خردمند و هشيما¹⁵ باش
 که ايرانيان مردمی¹⁷ ريختند
 برون آمد از نزد خسرو قلون

رسيد اندر ايشان يل صف پناه⁸
 يکی گرزۀ گاو پيکر بچنگ
 سر انجام از رزم بگريختند
 همه دل پر از خون و ديده پر آب
 سپهبد شد از کار ايشان دژم
 ز ترکان دليري گوي پر فسون
 وزايد در¹³ برو تا در¹⁴ کوهسار
 بپاسي اندرون نيز¹⁶ بيدار باش
 همی ناگهان بر طلايه زنند
 بپيشي اندرون مردم رهنمون

¹ IV—پگوش ² IV—سر ³ Л—доб. (бб. в рук. перечеркнуты):

کمر بر میان بست رستم چو باد * بیامد گرازان بر کیقباد
 بنزدیک زال آوریـدش بشب * بآمدشـدن هیچ نـگشـاد لب
 نشستند یک هفته با رای زن * شدند اندران موبدان انجمن
 ср. ниже разнотчение 6 и бб. 204 и 205 текста; в перечеркнутом варианте рук. Л эпизод «по-
 ездка Рустама за Қайқубадом на гору Альбурз» отсутствовал. ⁴ 1, IV— ⁵ Л, نیست کسی

I, IV—доб.: چو زال زر این داستانها بگفت—⁶ I, IV نه بینم ز شاهان—VI
 برخش اندر آمد همانگاه شاد * گرازان پیامند بر کیقباد
 جنگ—I⁹ رسیدند در رستم کینه خواه—⁸ I, IV بسی بد طلایه—⁷ I, IV
 شهریار—I, IV¹⁴ بر—VI¹³ قارن—VI¹² وی—VI¹¹ اورا—I, IV¹⁰
 مردم—I, IV, VI¹⁷ سخت—I, IV, VI¹⁶ بیدار

- سپهبد جهان‌دیدگان را بخواند
 جهان‌اندیدیده و کارکرده¹ ردان
 بسی سروری و مہی³ خواستم⁴
 همه کار بی روی و بی سر⁶ سپاه
 ز گیتی یکی آفرین خاست نو⁸
 بتخت کیی بر کمر بر¹¹ میان
 که بی سر نباشد تن آدمی¹²
 یکی شاه با فرّ و بخت جوان¹⁵
 که با فرّ و پرزست و با رای و داد¹⁶
- 105 ز لشکر بلشکر دو فرسنگ مانند
 بدیشان چنین گفت کای بخردان
 هم ایدر من این² لشکر آراستم
 پراگنده شد⁵ رای بی تخت شاه
 چو بر تخت بنشست فرخنده⁷ زو
 شہی⁹ باید اکنون¹⁰ ز تخم کیان
 [شہی کو باورنگ دارد زمی
 نشان داد موبد¹³ مرا در زمان¹⁴
 ز تخم فریدون یل کیقباد
- 110

۴

- که بر گیر کوپال و¹⁷ بفر از پال¹⁸
 گزین کن یکی¹⁹ لشکر²⁰ همگروه
 مکن پیش او بر²¹ درنگ اندکی
 گه و بیگه²² از تاختن نغوی
- برستم چنین گفت فرخنده زال
 برو تازیان تا بالبرز کوه
 ابر کیمباد آفرین کن یکی
 بدو هفته باید که ایدر بوی
- 115

بسی I, IV-³ من ایدر مہی VI-² هم ایدر بسی I, IV-¹ کاردیده
 بد-⁵ I-⁴ إني قد حشدت هذا الجمع الكثير والجم الغفير ب-⁴ نیکوئی و بهی
 VI-⁸ доб.:⁸ نرمایه(?) IV-⁷ پرمایه I-⁷ بر I-⁶ ممر IV, JI-⁶
 کنون کان نمازدست پشت گوان * ندارد بدانگونه نوش و روان
 I, IV-¹² ب. оп.¹² شہی با کمر در VI-¹¹ یکی شاه باید IV-¹⁰ یکی IV, VI-⁹ کسی I-⁹
 با تخت و فرّ VI-¹⁵ با فرّ و برز کیان I, IV-¹⁵ بما فرخان JI-¹⁴ باید I, IV-¹³
 B-¹⁸ пе-¹⁸ оп. و IV-¹⁷ خود(?) و داد VI-¹⁶ رسم داد IV-¹⁶ رسم و داد I-¹⁶ جوان
 فأنفذ زال آبنه رستم الى جبل البرز في جماعة من أعيان
 الأمراء و فرسان القواد و سار و طوى تلك المنازل البعيدة و المراحل المتعذبة في
 أسبوعين حتى أتى كيقباد و بشره بالملك و أقبل معه و دخل المعسكر ليلا و مكثوا
 كنون VI-¹⁹ أسبوعا يتشاورون و يمضون الآراء حتى ترقبت الأمور و انتظمت الأحوال
 شب و روز VI-²² در IV-²¹ لشکری I, IV-²⁰

دل زال زر شد چو خرم بهار ز رخسار نو آیین و فرخ سوار
[در گنج بگشاد و دینار داد]¹ از² امروز و فردا نیامدش یاد

۳

بزد مهره در جام³ بر پشت پیل خروشیدن کوس با کزنای
95 بر آمد ز زابلستان⁸ رستخیز
بپیشی اندرون رستم پهلوان
چنان شد ز لشکر درو⁹ دشت و راغ
تیمیره زدندی همی شست جای¹⁰
[بهنگام بشکوفه]¹¹ گلسستان
100 [ز زال آگهی یافت افراسیاب
[بیاورد لشکر سوی خوار ری¹⁵
ز¹⁹ ایران پیامد دمادم سپاه

ازو⁴ بر شد⁵ آواز تا چند⁶ میل
همان ژنده پیلان و⁷ هندی درای
زمین خفته را بانگ بر زد که خیز
پس پشت او سالخورده گوان
که بر سر نیارست پرتید زاغ
جهان را نه سر بود پیدا نه پای
بیاورد لشکر ز زابلستان¹²
بر آمد ز آرام و از¹³ خورد و خواب¹⁴
بران¹⁶ مرغزاری¹⁷ که بد آب و نی¹⁸
ز راه بیابان سوی رزمگاه

I—دوب.:

زنخ نرم و کفک افگن و دست کش * سرین نرم و بینادل و گام خوش
IV—دوب.:

زنخ نرم و کف افگن و دست کش * سرین پهن و بینادل و گام خوش
VI—دوب.:

زنخ نرم و کف افگن و دست کش * سرین گرد و بینادل و دوست خوش
I, 5 وزو—IV, 6 I, 4 برجام—IV, 3 I, 2 دینار بگشاد و داد—IV, 1 I, 10 که ان—VI, 9 زابلستان—IV, 8 I, 7 و—VI, 4 برچند—VI, 6 رفت—IV, 11 فصل من—B; زابلستان—IV, 12 I—ب. оп.; 13 I—ب. оп.; 14 I—ب. оп.; 15 IV—رود ری—VI, 16 I—ب. оп.; B—66. 100 و 101 переданы так: 17 I—б. оп.; B—66. 100 و 101 переданы так: 18 I—б. оп.; B—66. 100 و 101 переданы так: 19 I, IV, VI—وز
و بلغ خیره افراسیاب فسار فی عساکره و ساقهم حتی وصل الی الری فنزل فی مرج
و کثیر الماء و القصص

- سر ابرش¹ آورد ناگه² بپند³
 همی خواست کندن بدندان سرش
 از آواز او خیره شد مادریان
 کزان مشقت بر گشت لرزان⁴ تنش⁵
 بسوی گله⁶ تیز بنهاد روی
 برو تنگتر کرد خم کهند
 بیفشارد یک دست⁸ بر پشت دور⁹
 تو گفستی ندارد همی¹⁰ آگهی¹¹
 کنون کار کردن بدست منست
 بچندست و این را که خواهد¹² بها
 برو راست کن روی ایران زمی
 بدین¹³ بر توخواهی¹⁴ جهان کرد¹⁵ راست
 همی¹⁶ گفت نیکی ز یزدان سزد¹⁷
 سرش تیز شد کینه و جنگ را
 بدیدش که دارد دل و تاو و رگ¹⁹
 تن پیلوار و بر و یال او²⁰
 همی سوختندش ز بیم²¹ گزند
 باورد تازنده²² آهو²³ شدست²⁴
- [بیمنداخت رستم کیانی کهند
 بیامد چو شیر ژیان مادرش
 بغرید رستم چو شیر ژیان
 یکی مشقت زد نیز بر گردنش
 بیفتاد و بر خاست و برگشت ازوی
 بیفشارد⁶ ران رستم زورمند
 بیازید چنگال گردی⁷ بزور
 نکرد ایچ پشت از فشردن تهی
 بدل گفت کاین بر نشست منست
 ز چوپان پرسید کاین ازدها
 چنبدن داد پاسخ که گر رستمی
 مرا این را بر و بروم ایران بهاست
 لب رستم از خنده شد چون بسد
 بزین اندر آورد گلرنگ را
 گشاده زنج دیدش¹⁸ و تیز تگ
 کشد جوشن و خود و کوپال او²⁰
 چنان گشت ابرش که هر شب سپند
 چپ و راست گفستی که جادو شدست

3 Б—перевод
 سر و گردنش اندر آمد—IV² سراپایش—VI¹ سر و پایش—Л¹
 последующих 3 бб. отсутствует. I, IV, VI—б. оп.⁴ Л—رمه⁵ I, IV, VI—بیفشرد⁶
 Б—после перевода этого
 мگر—IV¹⁰ مور(?)—VI⁹ انگشت—Л⁸ گردان—Л⁷
 10 бб., доб.: آست-رضاه
 13 I, IV, VI—داند¹² ل-فسسه مرکویا و کان یسمی رخشا
 17 VI—رسد¹⁸ I, IV, VI—چنبدن—I, VI¹⁶ گشت—IV, VI¹⁵ خواهد—I, IV, VI¹⁴
 20 I, IV—в обих случаях
 19 I, IV, VI—ورگ—(без рифмы). VI—زور (قاب؟) ورگ—I, IV¹⁹ کردش
 21 I, IV, VI—زبهر²² I, VI—یازنده²³ VI—جادو (без рифмы). Л—доб.:²⁴
 سرون نرم و شیراوژن و دست کش * زنج کرد و کفک افگن و گام خوش

- 60 دو گوشش چو دو خنجر آبدار
یکی کَرّه از پس بی-الای او
سیه چشم و بورا برش و گاودم²
تنش پر نگار از کران تا کران
[چو رستم بران⁵ مادیان بنگرید
65 کمند کیانی⁶ همی داد خم
برستم چنی-ن گفت چوپان پی-ر
بپرسید رستم که این اسپ کیست
چنی-ن داد پاسخ که داغش مجوی
همی رخس خوانیم⁹ بورا برش است
70 خداوند این را ندانیم کس
سه سالست تا این بزین آمدست
چو مادرش بیند کمند سوار
- برو یال فریه میانش نزار¹
سری-ن و برش هم بی-پهنای او
سیه خایه و تند و پولادسم³
چو داغ گل سرخ بر زعفران⁴
مرآن کَرّه پیلتن را بدید
که آن کره را باز گیرد ز رم⁷
که ای مهتر اسپ کسان را مگیر
که دو رانش از داغ آتش⁸ تهیست
کزین هست هر گونه گفت و گوی
بخو آتشی و برنگ¹⁰ آتش است
همی رخس رستمش خوانیم و¹¹ پس
بچشم بزرگان گزین آمدست
چو شیر اندر آید کند کارزار

¹ Л—(۹) نزار ² VI— و شرزه بر و گاودم ³ I—доб. 4 поврежденных бб.: سیه چشم و شرزه بر و گاودم

سنان گوش و مه تازش و چرخ گرد * زمین کوب و دریا برو ره نورد
گرازنده از پیش و ره بر ز پس * جهنده رها و گریزنده رس
از اندنش دل سبک بویتر * ز رای خردمند ره پیوی تر
چه بر آب بودی چه بر خشک راه * بروز از خور افزون شدی شب ز ماه
⁴ Л—доб.:

همی رخس خوانیم بورا برش است * بخو آتشی و برنگ آتش است
(см. б. 69); I, IV—доб.:

بشعب مورچه بر پلاسی سیاه * نمودی بگوش از دو فرسنگ راه
بنیروی پیل و بیالا هیون * بزهره چو شیران گه بیستون
و خلفها مهر جذع فی قَدّ الأم طامع الطرف مطهم الخلق: Б—бб. 61—63 переданы так: перевод бб. 64—72 отсутствует.

که از داغ روی دو⁸ I, IV—دم⁷ VI— کیان را⁶ VI— بدان⁵ I, IV, VI—
¹⁰ I, IV, VI— و I, IV, VI—доб. خوانند⁹ IV— که از داغ شاهی دو رانش¹¹ VI— زانش
و¹¹ I— оп. доб. после 63 б. текста, см. разнот. 4. Л—б. بخوبی چو آب و برنگ

[سرانشان بکوبیم بدان گرز بر
[که روی زمین را کنم² بی سپاه
نیاید برم هیچ پرخاشخـر¹
که خون بارد³ ابر اندر⁴ آوردگاه⁵]

۲

چنان شد ز گفتار او پهلوان
گله هرچ بودش بزابلستان⁷
همه پیش رستم همی راندند
هر اسپه که رستم کشیدیش پیش¹¹
ز نیروی او پشت کردی بـغم
چنین تا ز کابل بیامد زرنـگ¹⁴
یکی مادیان تیز¹⁵ بگذشت خـنگ
که گفتی بر افشاند خواهد روان⁶
بیاورد لغتی⁸ بکابلستان⁹
برو داغ شاهان¹⁰ همی خواندند
پشتش بیفشاردی¹² دست¹³ خویش
نهادی بروی زمین بر شکم
فسیله همی ساخت از رنگ رنگ
برش چون بر شیر و¹⁶ کوتاه لنگ

55

¹ Л—вместо этого б.:

شکسته کنم من بدو پشت پیل * ز خون رود رانم چو دریای نیل
IV—б. 52 стоит перед б. 51 текста; после б. 51 доб.:

همه رسم و راه پلنگ آرم * سر سرکشان زیر چنگ آرم
کأنه الذی عنه مترجم الكتاب
VI—бб. 51, 52 и 53 оп.; Б—после перевода бб. 49 и 50 доб.:
بقوله

و أرعن عن ثغر الغضنفر كاشرا * شتیم المـحیا فیـه صولة جبار
كصاعقة او واجهت ركن يذبل * تشطى كرمـل فى البطائح منهـار
یکی رزم سازم چنان IV; گر ایدونکه رزمی بود I—² перевод бб. 50—52 отсутствует.
Л—доб.:⁵ از ابر I—⁴ ریزد I—³

بباشند خدنگی مرا پایدار * کجاز آهنین کوه گیرد گذار
I—доб.:

همه رسم و راه پلنگ آرم * سر سرکشان زیر چنگ آرم
T—доб. эпизод передачи Рустаму палицы—10 бб.; в рукописях и Б—отсутствует.⁶ VI—б. оп.

زکابلستان I, IV, VI⁹ بیاورد بهری VI; بیاورد چندی I, IV⁸ ز زابلستان I, IV⁷
فشردی کف VI—¹³ فشردی همی I, IV—¹² کشیدی بپیش I, VI—¹¹ شاهی VI—¹⁰
جاءوا بغیل B; بر آمد درنگ VI; بیامد درنگ IV; بیاورد زنگ (?) I—¹⁴ دست
و L—¹⁶ оп. نیز IV—¹⁵ کشیره من کابل

- 45 اگر دشت کین آید و رزم¹ سخت² بود یسار یزدان پیروز بخت³
 [بیمینی که در جنگ من چون شوم
 [یکی ابر دارم بچنگ اندرون
 [همی آتش افروزد از گوه‌رش
 یکی باره باید چو کوه⁸ بلند
 یکی گرز خواهم چو یک لغت کوه
- 50
- چو اندر پی ریزش خون شوم⁴
 که هم‌رنگ آبست⁵ و بارانش خون⁶
 همی مغز پیلان بسایند سرش⁷
 چنان چون من آرم بغم⁹ کمند⁹
 گر آیند¹⁰ پیشم ز توران گروه

و لیکن ز ترکان افراسیاب * شب تیره من سر نیارم بخواب
 ترا گناه بزمست و آوای رود * کشیدن می و پهلوانی سرود
 نه هنگام رزمست و ننگ و نبرد * بر آوردن از خاک بر ماه گرد
 نه: Л—после этих 11 бб. повтoряет бб. 42 и 43 текста (вариант—начало второго мисра второго б.:
 B—не дает перевода этих 11 бб. (زیبا)

کینست و گر VI—² کینست و گر جنگ IV—¹ کینست اگر جنگ I—³ VI—³ روی تخت

هر آنکه که خامی بزه در کشم * زمانه بر آرد سر از تر کشم
 چو با رخس IV—⁴ که با جور گل رخس در جوشم Л—⁴ I—⁴ б. оп.; (ср. разночтение 7).
 و سوف ترانی اذا اشتجرت الرماح و تصافحت الصفاح و فی یدی قطعة سحاب یتفجر من
 خلالها الدم و تسعر صواعقها و تتضرم أفلق هامات الأبطال و أھجم بها علی هجمة
 Л—⁵ доб.: VI—⁵ I—⁶ б. оп.; B—бб. 46—48 переданы так:
 I—⁷ б. оп.; B—бб. 46—48 переданы так:

هر آنکه که جوشن بر در کشم * زمانه بر آرد سر از تر کشم
 هر آن باره کو زخم کوپال من * بپیند برو بازوی و یال من
 نترسد ز عراده و منجذیق * نگهبان نباشد ورا جاثللیق
 چو من پیش دارم سنانم بچنگ * ببرد ز خون دل پیل رنگ (?)
 I—⁸ доб. варианты первых трех бб. рук. Л; IV, VI—⁸ доб. варианты этих же четырех бб.

⁹ Л—⁹ б. оп.; I, IV—⁹ доб.:

که زور مرا تاب دارد بچنگ * بگیرد ز خونش دل سنگ رنگ
 چو آید به VI—¹⁰ که آیند به IV—¹⁰ VI—¹⁰ доб. вариант того же б.

کزین تازی اسپان نشاید همی
 بخواهم ز هر سو که هست انجمن¹
 که هستی³ برین کار همداستان⁴
 بپندی میان و نباشی دژم⁵
 ببودند شادان دل و تازاه روی
 سلیح سواران جنگی بساخت⁷
 بیلا سرت بر تر از انجمن
 کزو بگسلد خواب و آرام و ناز
 چه سازم که هنگامه بزم نیست
 دلت ناز و شادی بجوید همی¹¹
 ترا پیشی ترکان پر کین و درد¹²
 که جفت تو بادا مهی و بهی¹⁴
 که من نیستم مرد آرام و جام¹⁶
 نه والا بود پروریدن بنناز¹⁷

[یکی اسپ جنگیش باید همی
 بجویم یکی باره پیلتن
 بخوانم برستم بر² این داستان
 که بر کینه تخمه زادش
 همه شهر ایران ز گفتار⁶ اوی
 ز هر سو هیونی تکاور بتاخت
 برستم چنین گفت کای پیلتن
 یکی کار پیشست و رنجی دراز
 ترا نوز⁸ پورا گه⁹ رزم نیست
 هنوز از لبش شیر بوید¹⁰ همی
 چگونه فرستم بدشت نبرد
 چه گویی چه سازی¹³ چه پاسخ دهی
 چنین گفت رستم بدستان سام¹⁵
 چنین یال و این جنگهای دراز

35

40

چون VI-⁴ هستم VI-³ بر رستم IV-² B-перевод бб. 31-32 отсутствует.¹
 VI-⁶ و سأستمهضه فی هذه الأمر الفداح B-бб. 33 и 34 переданы так: راستان
 نیز I-⁸ و جاء رستم أباه متعزضا لأمره B-вместо перевода этого бб.: بگفتار⁷
 ترا I, IV-¹² B-перевод б. отсутствует.¹¹ پوید IV-¹⁰ ترا وقت میدانگه VI-⁹
 سازم L, VI-¹³ ترا نزد شیران پر کین و درد VI-¹² نزد شیران و مردان مرد
 سپاه(?) VI-¹⁵ B-перевод б. отсутствует. کاهی و مهی VI-¹⁴ مهی و مهی L-¹⁴
 L-б. зачеркнут; L-доб.:¹⁷ L-б. зачеркнут. آرامگاه VI-¹⁶

چنین پاسخ آورد رستم بدی * که ای نامور بهتر نامجوی
 هماندا فراموش کردی ز من * دلیری نمودن بهر انجمن
 ز کوه سپند و ز پیل ژیان * گمانم که آگاه بد پهلوان
 کنون گر بترسم ز پور پشنگ * نمازد ز من در جهان بوی و رنگ
 زنان را از آن نام ناید بلند * که همواره در خوردن و خفتن انید
 بدو گفت زال ای دلیر جوان * سر نامداران و پشت گوان
 ز کوه سپند و ز پیل سپید * فزودی و دادی دلم را نپوید
 هماندا که آن رزم آسان بدی * دلم زان سخن کی هراسان بدی

- 20 سـوی زابلـستان نهادند روی
 بگفتند با¹ زال چندی درشت
 پس از سام⁴ تا تو شدی پهلوان
 سپاهی ز جیحون بدین⁶ سو کشید
 اگر چاره دانی⁸ مرا این را بساز
 25 چنین گفت پس نامور¹⁰ زال زر
 سواری چو من پای بر¹² زین نگاشت
 بجایی که من پای بفشاردم
 شب و روز در جنگ یکسان بدم
 کنون چنبری گشت یال¹⁸ یلی
 30 کنون²² گشت رستم چو سرو سبلی
- جهان شد سراسر پر از گفت و گوی
 که گیتی بس آسان² گرفتگی³ بگشت
 نبودیم یک روز روشن روان⁵
 که شد آفتاب از جهان ناپدید⁷
 که آمد سپهر بد بتنگی فراز⁹
 که تا من بیستم بمردی کمر¹¹
 کسی تیغ و گرز¹³ مرا بر نداشت¹⁴
 عنان¹⁵ سواران شدی¹⁶ پاردم
 ز پیروی همه ساله ترسان بدم¹⁷
 نتابدم¹⁹ همی²⁰ خنجر کابلی²¹
 بزیدم²³ برو بر²⁴ کلاه مهی

5 I, IV—доб.: 4 پس سام—VI 3 گرفتگی بس آمان—I 2 تن آسان—Л 1 از—Л

چو زو در گذشت و پسر شاه بود * بدان را ز بد دست کوتاه بود
 کنون شد جهانجوی گرشاسپ شاه * کنون گشت پی تاج و بی سر سپاه
 VI—доб.:

چو زو در گذشت و پسر شاه بود * جهان را ز بد دست کوتاه بود
 6 اینک منذ جلست موضع: 7 VI—б. оп.; Б—бб. 22 и 23 переданы так: 8 IV—داری 9 VI—б. оп. 10 I, IV, VI—با مهتران
 11 VI—б. оп. 12 VI—در 13 IV—گرز و تیغ 14 IV—доб.:

بدریا نهنگ و بکه بر پلنگ * ز بیم نهان گشت در آب سنگ
 15 و صارت أعنة الفرسان أنغارا—B 17 I, VI—б. оп.; 16 I, VI—بدی 18 I, IV, VI—پشت 19 I, VI—نتابیم IV
 20 و صدور الشجعان أدبارا 21 IV—доб.: 22 یکف—I

سپاسم ز یزدان کزین بیخ شست * شد از وی یکی شاخ فرخ پرست
 که از وی همی سر بگردون رسد * بیمم بمردی که تا چون رسد
 من ار باز ماندم ز تاب و توان * نمافم جهان بی جهان پهلوان
 22 پرستیده بربر(?)—VI 23 که زدیم—IV 24 ل—ل 25 ولسی—I

- 10 فرستاده رفتی¹ بنزدیک او
همی گفت⁴ اگر تخت را سر بدی
تو خون برادر بریزی همی
مرا با تو تا جاودان کار نیست
پیر آواز شد گوش ازین آگهی
15 پیامی پیامد بکردار¹³ سنگ¹⁴
که بگذار¹⁶ جیحون و بر کش سپاه
یکی لشکری ساخت افراسیاب
[که گفتی زمین شد سپهر روان
یکایک پایران رسید آگهی

1 I, IV—فرستاده رفت 2 VI—بسال و بجه بد که 3 I, IV—شاه 4 B—و کان یقول علی سبیل 5 I—چو اغریپرثت 6 Л—доб. 7 IV—و رای 8 Л—(надписано) 9 IV—(без рифмы) 10 I, IV—доб.:

چنین تا بر آمد برین روزگار * درخت بلا حنظل آورد بار
VI-

ترا سوی دشمن فرستم بچنگ * همی با برادر کنی روز تنگ
فمضی علی ذلک مدّة من الزمان و تنهای الخیر: ¹² Б-начало главы: ¹¹ پیکار—VI
آن دلاور—¹⁵ IV ز نزد پشنگ—¹⁴ IV بکسدار (؟)—¹³ VI بموت زوّ الی بشنگ
بگذر ز—¹⁶ I بگذر:—¹⁷ I—доб.: ¹⁶ I نهنگ

ترا سوی دشمن فرستم بچنگ * همی بر برادر کنی روز تنگ
 و عبر بهم B—доб.:¹⁹ سپیدجـاب; VI—سپیدجان¹⁸ IV—доб. вариант того же б.¹⁸ I—доб.:²⁰ چپچون

بنه سال این لشکر نامدار * پیامد ز توران سوی کارزار
IV, VI—доб. варианты того же б.; Б—перевод б. отсутствует. ²¹ VI—б. оп.; I—доб.:

بدان سال گرشامسپ زو در گذشت * ز گیتی همان بد چو او در گذشت
بمذ تخت ایران ز شاهان قهی * ندیده کسی روزگار بنهی
بر آمد همان کوی و برزن بیجوش * وز ایران سراسر بر آمد خروش

IV—доб. варианты того же б.; Б—перевод бб. отсутствует.

[پادشاهی گرشاسپ]

۱

پدر کرده بودیش گرشاسپ^۲ نام
بسر بر نهاد آن کیانی کلاه
جهان را همی^۵ داشت با زیب و فر^۶
درخت بنلا کیبینه آورد بهار^۷
بران^۹ سان که بد تخت بی کار^{۱۰} گشت^{۱۱}
ببخشید گیتی و بگذاشت آب^{۱۳}
سرش پر ز کین بود و دل پر ز جنگ^{۱۵}
بتیمار اغریتر آغشته^{۱۷} بود
شد آن تیغ روشن پر از تیره زنگ

پسر بود زو را^۱ یکی خویش کام
پیامد نشست از بر تخت و گاه^۳
چو بنشست بر تخت و گاه^۴ پدر
چنین تا بر آمد برین روزگار
پترکان خبر شد^۸ که زو در گذشت
پیامد بخوار ری^{۱۲} افراسیاب
نیامد یک تن درود^{۱۴} پشنگ
دلش خود ز تخت و کله گشته^{۱۶} بود
بدو روی ننمود هرگز پشنگ

۱ IV, VI—تختگاه ۲ I, VI—گرشاسف ۳ IV, VI—بود ویرا VI—بدمرورا I, IV—
۴ VI—دوب: ۵ VI—جهانی همه ۶ VI—تختگاه

نبد تخت ایرانیان کاند رو(؟) * شد آن دشت گستر بی آرزو (؟)
زمانا(؟) همانا شد از داد سیر * جهان خواست کاید بچنگال شیر
خبر شد پترکان I, IV— ۸ I, IV— ۷ I, IV— ۶. ۵. ۴۴. ۳. ۶. ۴۵. царствования Зау и разночтение 5 к 6.

۹ I, VI—بدان ۱۰ I, IV—شاه ۱۱ Б—заголовок царствования Гаршаспа и перевод первых
пяти бб. отсутствуют; начало соответствующей главы представляет собой перевод б. 6: و کان

۱۲ VI—افراسیاب لما ارتحل من خوار الی و غیر جیحون قسم الممالک
شد آن VI— ۱۵ VI— ۱۴ VI—(؟) برود ۱۶ IV—تخته ۱۷ I—کشته
کشته I— ۱۶ IV— ۹. ۶. ۳. ۹. ۸ و ۹. ۵. ۴۴. ۳. ۶. ۴۵. ۱۷ I—
آشخته IV—

[فراخی که آمد¹ ز تنگی² پدید
 بهر سوییکی جشنگه ساختند
 چنین تا بر آمد برین سال پنج⁴
 بید⁶ بخت⁷ ایرانیان کندرو
 جهان آفرین داشت آن را کلید³
 دل از کین و نغزین پپرداختند
 نبودند آگه کس از درد و رنج⁵
 شد آن داد گستر جهاندار زو⁸

45

IV, ⁴ بر گماشت آن کلید—VI ³ از تنگی آمد—I, IV ² پیامد فراخی—VI ¹
 از ان درد و رنج—VI; نگشتند با یکدگر بدسکال—IV; کسی را ز رنج—I ⁵ پنج سال—VI
 (без рифмы); Л—доб.:

زمانه همانا شد از داد سیر * جهان خواست کاید بچنگال شیر
 I—доб.:

چو سال اندر آمد بهشتاد و شش * پپژمرد سالار خورشیدفش
 زمانه همانا شد از داد سیر * همی خواست کاید بچنگال شیر
 IV—доб. два бб. рук. I в обратном порядке; Б—добавленные бб. отсутствуют. ⁶ VI—شد
⁷ IV—تخت ⁸ IV—доб.:

پترکان خبر شد که زو در گذشت * بدان سان که بد تخت بی شاه گشت
 زو... مزی لسبیلہ بعد خمس سنین من ملکہ فائزکست اُمور الاِیرانیة—VI—б. оп.; Б—
 و اختلت احوالهم

- 25 سخن¹ رفتشان یک بیک همزبان² که از ماست بر ما بد آسمان³ فرستاده آمد بنزدیک زو نیامد بجز درد و اندوه و رنج⁷ سراییم یک با دگر⁸ آفرین ز تنگی نبود روزگار درنگ که در دل ندارند¹¹ کین کین ز کار گذشته نیارند¹² یاد ازان بخش گیتی ز نزدیک و دور¹⁴ سپردند شاهای بران¹⁷ انجمن¹⁸ ازو زال را دست کوتاه بود چنین بخش کردند تخت و کلاه کین بود لیکن جهان کرد نو جهانی گرفتند هر یک بر زمین شد پر از رنگ و بوی و نگار پر از چشمه و باغ و آب روان [بگردد²⁴ زمانه پرو²⁵ تار و تنگ²⁶] بدادار بر آفرین خواند²⁷ نو
- 30 بران⁹ بر نهادند هر دو¹⁰ سخن ببخشند گیتی برسم و بداد ز دریای پیکند تا مرز تور¹³ روارو¹⁵ چنین تا بچین¹⁶ و ختن ز مرزی کجا مرز¹⁹ خرگاه بود وزین²⁰ روی ترکان نجویند²¹ راه سوی پارس لشکر برون راند زو سوی زابلستان بشد زال زر پر از غلغل و²² رعد شد کوهسار [جهان چون عروسی رسیده جوان [چو مردم بداد²³ نهاد پلنگ 40 مهران را همه انجمن کرد زو

که بر ما بد آمد بد آسمان-I³ بر زبان-VI؛ همنشان-I² همه-VI¹ انده فزای-VI⁷ سپنجی سرای-VI⁶ از-VI⁵ آواز غو-I⁴ بد گمان-VI⁸ نگیرند-VI¹¹ یکسر-VI¹⁰ بدان-I, VI⁹ بر یکدگر-I, IV, VI⁸ درد او دو(؟)-VI¹² از رود آمل شهر تا مرز روم-I, IV, VI¹³ میارید-VI¹² ندارند-I¹² برو-VI¹⁵ و آباد بوم-I, IV, VI¹⁴ زجیحون همی تا سر مرز تور-T¹⁴ شهر تا مرز تور فاستقیرت الحال: 33-31 переданы так: Б-бб. 18 بدان-IV, VI¹⁷ تا بروم-VI¹⁶ رو(؟)-VI²¹ و زن-VI²⁰ رسم-VI, VI¹⁹ و التورانیة و من هذا الجانب لزو و الايرانیة نگردد-I, IV, VI²⁴ ندارد-I, IV, VI²³ و оп. I, IV²² نجستند کرد-L²⁷ Б-перевод бб. 39 и 40 отсутствует. 26 بدو-I²⁵

- سپهدار دستان و یکسر سپاه
چو بشنید زو گفته موبدان
پیامد بنزدیک ایران سپاه
بشاهی برو آفرین خواند⁶ زال
کهن بود بر سال هشتاد مرد⁸
سپه را ز کار بدی باز داشت
گرفتن نیارست و بستن¹² کسی
همان بد که تنگی بد اندر جهان
نیامد همی ز¹⁶ اسمان هیچ نم¹⁷
دو لشکر بران¹⁹ گونه تا²⁰ هشت²¹ ماه²²
نکردند²³ یکروز²⁴ جنگی²⁵ گران
ز تنگی چنان شد که چاره نماند
- ترا خواستند ای سزاوار¹ گاه²
همان گفته قارن و بخردان³
بسر بر نهاده⁴ کیانی کلاه⁵
نشست از بر تخت زو⁷ پنج سال
بداد و بخوبی⁹ جهان تازه¹⁰ کرد
که با پاک یزدان یکی¹¹ راز داشت
وزان پس ندیدند کشتن¹³ بسی¹⁴
شده خشک خاک و گیارا¹⁵ دهان
همی بر کشیدند زان با¹⁸ درم
بروی اندر آورده روی سپاه
نه²⁶ روز یلان بود و رزم سمران²⁷
سپه را²⁸ همی پود و تاره²⁹ نماند

¹ VI—خواستندی سرافراز—² I, IV, VI—شاه—I—доб. вместо бб. 14 и 15 текста:

بـروزی همایون زو نیکبخت * پیامد بر آمد بر افراز تخت
بشاهی برو آفرین خواندند * نثار شاهی بر وی افشانند
IV—доб. первый б. рук. I; IV—после б. 13 текста—заголовок царствования Зау. ³ I, IV—б.

оп. (ср. разночтение 2). ⁴ VI—نهادان—⁵ I, IV—б. оп.; Л—доб.:

سر آمد همه کار نوذر چو بود * کنون کنار زورا بناید ستود
پذیرفت شاهی و برخاست زو * پیامد نشست از بر گاه نو
بر—VI—زُر—IV—⁷ کرد—⁶ I—
Л, VI—заголовок царствования Зау перед б. 16 текста.

VI—⁹ وکان کمیر السمن قد أناف علی ثمانین سنة—⁸ Б—
کشتن—¹² I, IV, VI—بدل—VI—همی—IV—¹¹ شاد—VI—¹⁰ بدود و بخوردن (?)

و کف آیدی الظلمة و قلم—¹⁴ VI—ب. 19 стоит после б. 21 текста; Б—¹³ کینه—VI—¹⁵ کشته—I—
آب و نم—¹⁷ I, VI—¹⁶ خود از—VI—¹⁸ خشک و تشنه گیارا—VI—¹⁹ أظفار الجورة

و وقع فی ذلک العهد قعط عظیم عز فیہ الطعام حتی کان یقابل بالدرهم—¹⁸ Б—
ثمانیة أشهر—²² بـر پنج—²¹ I—²⁰ دو خسرو بران گونه بر—IV—²⁷ یلان—VI—²⁶ که—²⁵ I, IV—²⁴ هر روز—²³ I, IV—²⁸ نکردند—²⁹ I, IV, VI—²⁷ رزم—VI—²⁶ کسی اسپ و یاره—VI—²⁵ جنگ—²⁴ زان و یاره (باده؟)—IV—²³ ز لشکر—²² I, IV, VI—²¹ ز

پادشاهی زو طهماسب

سخن گفت¹ بسپار ز افراسیاب
وزان⁴ پهلوانان و یاران خویش
بود⁶ بخت بیدار و روشن روان
که دارد گذشته سخنها بیاد
همش باد و هم بادبان تخت شاه
سپاهست و گردان بسپارمر⁸
بماید یکی شاه بیدار بخت⁹
بتابد ز دیهیم¹¹ او بخردی
یکی شاه زیبای تخت بلند
که زور¹³ کیان داشت و فرهنگ گوی¹⁴
سپاهی ز بامین و ز گرزبان¹⁷
که تاج فریدون بتو گشت نو

شبی زال بنشست هنگام خواب
هم از² رزم زن³ نامداران خویش
همی گفت هر چند کز⁵ پهلوان
بماید⁷ یکی شاه خسرو نژاد
بکردار کشتیست کار سپاه
اگر داری طوسی و گسته هم فز
نزیبید بریشان همی تاج و تخت
که باشد بدو¹⁰ فرقه ایزدی
ز تخم فریدون بجستند چند
ندیدند جز پور¹² طهماسب زو
بشد قارن و موبد¹⁵ و¹⁶ مرزبان
یکی مزده بردند نزد یک زو

5

10

برو VI-⁶ کو VI-⁵ هم از I-⁴ رزم ان IV-³ همان VI-² راند VI-¹
هم VI-¹² گفتار I-¹¹ برو IV, VI-¹⁰ VI-⁹ б. оп. VI-⁸ б. оп. بیامد VI-⁷
رای زن موبد I-¹⁵ آهنگ او VI-¹⁴ فرهنگ و گوی IV-¹⁴ فز IV, VI-¹³ سنگ
سپاهی و نامی و از VI-¹⁶ گروهی هنرپرور و خوش زبان IV-¹⁷ و VI-¹⁶ оп.
(?) بکردار B, I-—после этого б.—заголовок царствования Зау.

که لغتی بپاید همی¹ شرم و آب
ز یزدان بترسی و مکن بد بکس
نخواهد شدن رام با هر کسی⁴
خورد با سر دیو کی در خورد⁷
بپاسخ بشمشیر یازید دست⁸
چنان سنگدل⁹ ناهشپوار مرد¹⁰
خبر¹¹ شد بنزدیک زال سوار¹²
شود تار و ویران شود تخت اوی¹³
بیاراست لشکر چو چشم خروسی
همی رفت پر خشم و دل کینه جوی
رخ¹⁶ ماه و خورشید پر گرد بود
که داستان جنگی چه افکند بن
بیاراست جنگ و پیفشارد¹⁸ پی
تو گفتی که گیتی برو تنگ بود
همه نامداران پرخاش جوی²¹

چنین داد پاسخ بپاسیاب
هر آنگه کت آید² ببد دسترسی
که تاج و کمر³ چون تو بیند بسی
یکی پیر ز آتش⁵ یکی⁶ پر خرد
سپهد بر آشفست چون پیل مست
میان برادر بدو نیم کورد
چو از کار اغریـرت نامدار
[چنین گفت کاکنون سر بخت اوی
بزد نای رویین و بر بست کوسی
سپهد¹⁴ سوی پاری بنهاد روی
ز دریا بدریا همی¹⁵ مرد بود
چو بشنید افراسیاب این سخن
بیاورد لشکر سوی خوار ری¹⁷
طلایه شب و روز در جنگ بود
مبارز بسی¹⁹ کشته شد بر دو²⁰ روی

530

535

540

Л-доб.:⁴ تاج کیان-VI³ که باشد-VI؛ که یابی-IV² همان-VI؛ هم از-I¹
درازاست دست فلک بر بدی * همه نیکوئی کن اگر بخردی
چو نیکی کنی نیکی آید برت * بدی را بدی باشد اندر خورت
VI-⁸ بر خورد-VI⁷ دلی پر زدانش سری-IV⁶ دانش-Л, I⁵
سپهد بشمشیر یازید دست * بر آشفست ماننده پیل مست
B-бб. 524-534 переданы так: چنان بی وفا ناسزاوار مرد I-¹⁰ تیز سر-IV⁹
و لـمافر اغریـرت من آمل و بلغ سری و اجتمع بپاسیاب آنکر علیه
فعله الذی فعل و کان قد بلغه فتنمر له و طفق یعنفه و یویخه و آخر ذلک آن سل
سوی زال سام سوار-I, IV, VI¹² روان-VI¹¹ علیه السیف وقده بنصفین
نهی فی-B؛ خاری-VI¹⁷ برخ-IV¹⁶ همه-VI¹⁵ شتابان-IV¹⁴ I-б. оп.¹³
هر دو-Л²⁰ همه-VI؛ همی-I, IV¹⁹ بیفشرد-VI¹⁸ جموعه الی خوارالری
B-бб. оп.; I-доб.:²¹ از دو-IV, VI

بر آمد دو هفته برین روزگار * پیاده بمانده ز کار سوار

بزد نای رویین و لشکر برانند¹
 پدید آمد آن بندهارا کلید²
 ز ساری³ سوی زابلستان بتاخت
 که بر گشت گشواد با فرهی
 سراینده را جامه⁴ خویشتن داد
 پذیره شدش زال زر چون سزید⁵
 کجا مانده⁷ بودند در⁸ جنگ شیر⁹
 پسر خاک بر کرد و بگریست زار¹²
 پیاراست ایوانهای بلند
 که با تاج¹³ و با تخت و افسر بدند
 شد از خواسته بی نیاز آن سپاه

همه بستگان را بساری بهمانند
 چو گشواد فرخ بساری رسید
 یکی اسب مهری یکی را بساخت
 چو آمد بدستان سام آگهی
 یکی گنج ویژه بدرویش داد
 چو گشواد نزد یک زابل رسید
 بران بستگان زار⁶ بگریست دیر
 پس از¹⁰ نامور نوذر شهریار¹¹
 بشهر اندر آوردشان ارجمند
 چنان هم که هنگام نوذر بدند
 پیاراست دستان همه¹⁴ دستگاه

515

520

۱۳

وزان کارها¹⁵ آگهی یافت کی
 که با شهید حنظل بر آمیختی
 که جای خرد نیست و¹⁹ هنگام هشی
 نباید²² بچنگ اندرون آبروی²³
 که هرگز نیامیخت کین²⁴ با خرد

چو اغریثت آمد ز آمل بری
 بدو گفت کاین¹⁶ چیست کانگیختی¹⁷
 بفرمودمت کای برادر¹⁸ بکش
 بدانش نباید²⁰ سر جنگجوی²¹
 سر مرد جنگی خرد نسپرد

525

فترك الأسارى کلهم فی تلك المدينة و رکب فی جمیع عساکره —¹ B
 IV—доб.:² متوجها الى الری الى افراسیاب
 همه بند از پایشان بر گشود * ز ساری پیآورد و وی گشت زود
 I—⁴ از آمل I, IV, VI—³ فنزل گشواد علی ساری B—VI—доб. 66. 519 و 520 текста;
 VI—б. оп.⁹ بر—⁸ بسته I, IV, VI—⁷ زال I, IV, VI—⁶ پدید VI—⁵ خلعت
 I, ¹⁴ با گنج IV—¹³ VI—б. оп., ср. разночтение 2. ¹² نامدار I—¹¹ بران VI—¹⁰
 I, ¹⁸ کین کین بر انگیختی IV—¹⁷ این VI—¹⁶ ازان کار او I—¹⁵ چنان VI—
 پسر از خشم باید دل IV—²¹ نباشد VI—²⁰ و оп. VI—¹⁹ کاین بدان را IV—
 کس VI—²⁴ آب جوی I—²³ نباشد VI—²² جنگجوی

بروی زمین بر نهادهاند روی
 نوندی ز ساری برون تاختند¹
 پیماورد ازان نامداران پیام³
 شد اغریترت پرخرد⁵ یار ما
 بران⁶ بر نهادیم یکسر⁷ سخن
 بیایند و جویند با⁹ وی¹⁰ نبرد¹¹
 ز آمل گذارد سپهرا¹² بری
 تن یک جهان مردم آید¹⁴ رها
 سراینده در پیش¹⁶ داستان رسید
 پیام یلان پیش ایشان براند¹⁸
 پلنگان²¹ جنگی و نامآوران
 بمردی سیه کرده در²⁴ جنگ دل
 بخورشید گردن بر افراختن
 منم گفت یازان بدین²⁷ داد²⁸ دست
 که خرم بدی³⁰ تابود ماه و سال
 ز زابل بآمل نهادهاند روی
 خبر شد باغریترت نیک خواه³³

بزرگان ایران ز گفتار او
 چو از آفرینش پیرداختند
 پیوید نزدیک² داستان سام
 که بخشود⁴ بر ما جهاندار ما
 یکی سخت پیمان فگندیم بن
 کز ایران چو داستان آزاد⁸ مرد
 گرانمایه اغریترت نیک پی
 مگر زنده از جنگ¹³ این اژدها
 چو پوینده در¹⁵ زابلستان رسید
 بزرگان و جنگ آوران¹⁷ بخواند
 ازان پس چنین گفت کای¹⁹ سروران²⁰
 کدامست مردی²² کنارنگ دل²³
 خریدار این جنگ و این تاختن
 بهر زد بران²⁵ کار کشواد²⁶ دست
 برو²⁹ آفرین کرد فرخنده زال
 سپاهی ز گردان پرخاشجوی
 چو از پیش داستان³¹ برون شد سپاه³²

500

505

510

که پیوید VI-؛ شتابان بنزدیک IV-؛ پیامد بنزدیک I-² بر انداختند IV-¹
 ازان نامداران رساند پیام VI-؛ که ای نامور پهلوان شادکام IV-؛ سلام I-³ بنزدیک
 اگر زال I-⁸ باوی IV-⁷ بدان IV-⁶ پره‌نر VI-⁵ بخشود IV-⁴
 VI-¹¹ او I, IV, VI-¹⁰ بیاید بجوید ابا I-⁹ اگر پهلوانرا دو IV-؛ زر با دو
 مرد VI-¹⁴ دست I-¹³ سپهرا گذارد ز آمل I-¹² بیاید که جوید ز ترکان نبرد
 (без рифмы)؛ بخواند IV-¹⁸ نامآوران را IV-¹⁷ نزدیک I-¹⁶ بر I-¹⁵ یابد
 گردی I, IV-²² سواران IV-²¹ یاوران VI-²⁰ با IV, VI-¹⁹ رساند VI-
 سیه گردد از VI-²⁴ که بارنگ دل VI-؛ زابل سنگدل IV-²³ زنگی (۹) VI-
 بدو I-²⁹ باد VI-؛ کار Л-²⁸ برین IV, VI-²⁷ دشوار VI-²⁶ برین I-²⁵
 کنارنگ بیرون I-³² زپیش کدازه VI-؛ زپیش کدازه (۹) IV-³¹ بزی I, IV, VI-³⁰
 دابخواه VI-³³ ز پیش سپاه

- از ایشان بشد خورد و آرام و خواب
ازان پس² به اغریپرث آمد پیام³
480 بگیمتی بگفتار تو زنده ایم
تو دانی که دستان بزابلستان⁵
چو برزین و چون قارن رزمزن
[یلانند با چنگهای دراز
[چو تابند گردان ازین سو عنان
ازان¹¹ تیز گردد رد افراسیاب¹²
485 پس آنکه سر یک رمه¹⁴ بی گناه
اگر بیند اغریپرث هوشمند
پراکنده گردیم گرد جهان
پیشی بزرگان ستایش کنیم
490 چنین گفت اغریپرث پر خرد
ز من¹⁹ آشکارا شود دشمنی
یکی چاره سازم دگر گونه زین²⁰
گر ایدون که دستان²² شود تیز چنگ
چو آرد²³ بنزدیک ساری رمه
495 بپردازم آمل نیایم بچنگ
- پر از بیم¹ گشتند از افراسیاب
که ای پرمنش مهتر نیک نام⁴
همه یک بیم مرترا بنده ایم
بجایست با شاه کابلستان
چو خرد و کشواد لشکر شکن⁶
ندارند از ایران⁷ چنین دست⁸ باز⁹
بچشم اندر آرند نوک سنان¹⁰
دلش گردد از بستگان¹³ پر شتاب
بخاک اندر آرد ز بهر¹⁵ کلاه
مرا این بستگان را¹⁶ گشاید ز بند
زبان بر گشاییم پیشی مهان
همان¹⁷ پیشی یزدان نیایش کنیم
کزین گونه گفتار کی در¹⁸ خورد
بجوشد سر مرد آهرمنی
که با من نگرده برادر²¹ بکین
یکی لشکر آرد²³ بر ما²⁴ بچنگ
بدستان²⁵ سپارم شمارا همه
سر مرا ز نام²⁶ اندر آرم بننگ²⁷

فأرسلوا [الامراء المأسورين] الى أغریپرث - B- وزیشان IV-² ترس I, IV, VI-¹
دستان زاولستان - J-⁵ ازان پرمنش مهتران شد پیام I-⁴ نیک نام I-³ رساله
مثل برزین و قارن و کشواد و خرد و آنهم لا یدعون ممالکهم فی یدی افراسیاب - B-⁶
و لا بد لهم من الاجتماع و الاحتشاد فی طلب المعادة الى مساکنهم و مواطنهم
VI-¹² اگر VI-¹¹ J-⁶ op. J-¹⁰ op. J-⁹ ب. op. I-⁸ چنگ I-⁷ ازایشان I-⁷
سر یک رمه مردم I, IV, VI-¹⁴ کین ما I-¹³ J-¹³ (؟) ز افراسیاب
چاره نه اندر I, IV, VI-¹⁸ همه I, VI-¹⁷ بنندگان VI-¹⁶ بسوی VI-¹⁵
ایران I-²² برادر نگرده I, IV, VI-²¹ دگر گون ازین I, VI-²⁰ زما IV-¹⁹
سر نام را I-²⁶ بدیشان I, IV-²⁵ سوی ما IV, VI-²⁴ (оба раза). I-²³ آید I-²³
که تا لشکر آرد نسازد درنگ VI-²⁷

- 465 همه¹ تیغ زهر آبگون بر کشید² بکین جستن آید و دشمن کشید³
همانا برین⁴ سوگ با ما⁵ سپهر ز دیده فرو باردی خون به مهر⁶
شما نیز دیده بر از خون کنید که با کین شاهان نشاید⁷ که چشم
همه اذجهن زار و گریان شدند زبان¹⁰ داد دستان که تا رستخیز
470 چمان¹¹ چرمه¹² در زیر تخت منست رکابست¹³ پای مرا جایگاه
برین¹⁴ کینه¹⁵ آرامش و خواب نیست روان چنان شهریار جهان
475 شمارا بداد جهان آفرین ز مادر همه مرگرا زاده ایم
چو گردان سوی کینه بشتافتند بساری سران آگهی یافتند²²

I-доб.: آیند و لشکر کشند VI-³ برکشند VI-² همی L-¹

بپوشید جوشن همه کینمرا * کجا تازه شد کین دیرینمرا
ز مهر VI-⁶ ببارد همی خون مهر IV-⁶ ما از IV-⁵ ما بر L, VI-⁵ کزین L-⁴
و کأنهم بلسان B-⁹ передает 66. 458—468 так: باشد IV-⁸ نماید I, IV, VI-⁷
حالهم یقولون

یا صامم الجعد الذی * ملئت مضاربیه فلولاً
یا کوکب الاحسان أ * بجلک الدجی عننا أفولاً
یا غارب النعم العظا * م غدوت معمودا جزیلاً
لهفی علی ماض قضی * ألا نری مننه بیدیلاً
و زوال ملککم نکران * یومنا نقتدر أن یرزوا
رکبست I, IV-¹³ جامه I-¹² جهان IV, VI-¹¹ همان I-¹¹ زمان IV-¹⁰
باداز IV-¹⁷ همانند I, IV-¹⁶ همانند VI-¹⁶ کینم VI-¹⁵ بدین IV, VI-¹⁴
زوانتسان به آرام بداد و دین I-¹⁹ آرام L-¹⁸ надписано: آرام I, IV, VI-¹⁸
دیرانیم I-²⁰ دل آرنده (?) بادا بدرگاه کین VI-²⁰ دل امید باد اندر آرام و دین IV-²⁰
و تناهی الخیر بذلک الی الأمراء المأسورین B-²² بدو IV-²¹ بدو I-²¹ زبرین نیز VI-²¹

450 ز پيشی دهستان سوی ری کشید
از اسپان برنج و بتک¹ خوی کشید
کلاه کیانی بسر بر نهاد
بدینار دادن در اندر گشاده

12

بگستهم و طوس آمد این آگهی
 بشمشیر قیز آن سر تاجدار³
 بکنندند موی و شخودند⁵ روی
 سر سر کشان گشت پر گرد و خاک
 سوی زابلستان نهادند روی
 بر¹⁰ زال رفتند با سوگ¹¹ و درد
 که زارا¹² دلیرا شها نوزرا¹³
 نگهبان¹⁶ ایران¹⁷ و شاه جهان¹⁸
 سرت افسر از خاک جوید همی
 گیایی²² که روید بران²³ بوم و بر
 همی²⁴ داد خواهیم و زاری کنیم
 نشان فریدون بدو²⁵ زنده بود
 بزاری و خواری²⁷ سرشرا ز تن

که تیره شد آن فر شاهنشاهی²
 بزاری بریدند و بر گشت کار⁴
 از ایران بر آمد یکی های وهوی⁶
 همه دیده پر خون همه⁷ جامه چاک⁸
 زبان شاه گوی و روان شاهجوی⁹
 رخان پر ز خون و سران پر ز گرد
 گوا¹⁴ تاجدارا مها مهتر¹⁵
 سر تاجداران¹⁹ و پشت مهان²⁰
 زمین خون شاهان پیوید همی²¹
 نگون دارد از شرم خورشید سر
 بخون پدر سوگواری کنیم
 زمین نعل اسپی ورا²⁶ بنده بود
 بریدند با نامدار انجمن

نام‌دار — I³ که شد تیره دیپیم شاهنشهی — I, IV, VI² ازیشان برنج و ببد — IV¹
 I, IV, VII⁷ (ср. б. 456). زبان شاه‌گوی و روان شاه‌جوی — VI⁶ خلیدند — I⁵ خوار — IV⁴
 VI — б. оп.; IV — VI⁹ — б. оп.; IV — VI⁸ — б. оп.; IV — VI⁸ دیده خون و همه — VI⁸
 رادا — VI — I¹² زال — I¹² رنج — II¹¹ سوی — IV, VI¹⁰ جهانی بدستان نهادند روی
 سر — I¹⁷ نگهدار — IV, VI¹⁶ داورا — I, IV¹⁵ یلا — IV¹⁴ داورا — VI¹³
 نامداران — IV¹⁹ پشت گوان — VI — پشت مهران — I, IV¹⁸ سرفرازان
 VI — б. 460 стоит перед²¹ سر نامداران جهان پهلوان — VI — شاه جهان — I, IV²⁰
 همه — I, VI²⁴ بدان — VI — ازان — I²³ گیاهی — I, VI²² — б. 459 текста.
 بخواری و زاری — I, VI²⁷ ترا — IV²⁶ بتو — IV²⁵

که گر¹ چرخ گردان کشد² زین تو
 پس آن بستگان⁵ را کشیدند⁶ خوار
 چو افریث پرهیز آن بدید⁹
 [همی¹¹ گفت چندین سر بی گناه 440
]بیماد خروشان بخواهشگری
 که چندین سرافراز گرد و سوار
 [گرفتار کشتن نه والا بود
 سزد گر نیاید¹⁶ بجانشان گزند
 بریشان یکی غار¹⁸ زندان کنم 445
 بساری²⁰ بزاری بر آرند هوش
 بهخشید جانشان²¹ بگفتار اوی²²
 بهرمودشان تا بساری²⁵ برند²⁶
 چو این کرده شد ساز رفتن گرفت²⁸

سرانجام خاکست³ بالین تو⁴
 بجان خواستند آنگهی⁷ زینهار⁸
 دل او بپر در چو آتش دمید¹⁰
 ز تن دور ماند بهرمان شاه¹²
 بیماراست با نامور داوری¹³
 نه با ترگ و جوشن نه در¹⁴ کارزار¹⁵
 نشیمنست جای بی که بالا بود
 سپاری همیدون بهمنشان بپند¹⁷
 نگهدارشان¹⁹ هوشمندان کنم
 تو از خون بکشی دست و چندین مکوش
 چو بشنید با درد²³ پیکار²⁴ اوی
 بغل و بهسمار و خواری برند²⁷
 زمین زیر اسپان نهفتن گرفت²⁹

1 IV, VI— اگر 2 IV— شود 3 IV, VI— خشتست 4 I—б. оп.; IV—порядок

قال صاحب الكتاب: 432—437 переданы так: 433, 436, 437, 435, 434; Б—бб. 432—437
 فیما صاحب العقل و الإنصاف انزع أردية الحرص عن الأکتاف و قس علی هذه
 الأحوال احوالک فکم رأى التاج و التخت أمثالک و اعلم أنك و ان أسرجت لک
 الأفلاک و قطأطاً لعزک السماء و دعیت ملاک الرقاب لم تموسد بالخرة غیر التراب
 خواستند VI—; خواسته هر یکی I—⁷ گرفتند I—⁶ گشتگان را (؟) I—⁵ Л,
 بیماراست با I—¹⁰ آمد بخواهشگری I—⁹ IV—б. оп. I—⁸ یکمیک
 و با Л—¹⁴ I, IV—б. оп. بدل VI—¹¹ VI—б. оп. نامور داوری
 VI—¹⁵ IV—бб.: بر

همه بیگناهند و بیچاره اند * ستم یافته نه ستم کاره آند
 چاه VI—; خانه IV—¹⁸ بساری همیدون بریشان بلند VI—¹⁷ نیاری I—¹⁶ IV,
 I—²¹ و آنفذهم الی مدینة ساری B—; بهمان تا Л, IV—²⁰ نگهبانان IV, VI—¹⁹
 IV—²⁴ زاری و I—²³ بهخشیدشان جان ز کردار اوی IV—²² بهخشودشان جان
 بپند و I—²⁷ و أمر بهم فعملوا الی مدینة ساری B—²⁶ بزاری I—²⁵ گفتار
 سپهرا پراگند Л—²⁹ وزان پس سپهدار ترکان چین Л, VI—²⁸ در شهر ساری برند
 سپهرا برکند (پراکند؟) دل پر زکین VI—; IV—б. оп.; بر دشت کین

بز آشفت و گفتا که نوز کجاست
 چه چاره‌است جز¹ خون او ریختن
 [بدژخیم فرمود کورا⁴ کشان
 سپهدار نوز چو آگاه شد
 سپاهی پر از غلغل و گفت و گوی
 بپسستند⁸ بازویش با بند⁹ تنگ
 [بدشست آوردندش از خیمه¹¹ خوار
 چو از دور دیدش زبان بر گشاد
 ز تورو ز سلم¹³ اندر آمد نخست
 بدو گفت هر بد که آید سزاست¹⁴
 بز گردن خسرو تاجدار¹⁶
 شد آن¹⁷ یادگار منوچهر شاه
 ایما¹⁹ دانشی مرد بسیار هوش
 که تخت و کله چون تو بسیار دید
 رسیدی بجایی که بشتافتی
 چه جویدی²⁵ ازین تیره خاک نژند

کزو ویسه خواهد همی کینه خواست
 یکی کینه نو² بر انگیختن³
 بمر تا پیاموزد او⁵ سرفشان⁶
 بدانست کش روز⁷ کوتاه شد
 سوی شاه نوز نهادند روی
 کشیدندش از جای پیش نهنگ¹⁰
 برهنه سر و پای و بر گشته کار¹²
 ز کین نیاگان همی کرد یاد
 دل و دیده از شرم شاهان بشست
 بگفت و¹⁵ بر آشفت و شمشیر خواست
 تنش را بخاک اندر افگند خوار
 تهی ماند ایران ز تخت و کلاه¹⁸
 همه چادر²⁰ آزمندی مپوش
 چنین²¹ داستان چند خواهی شد²²
 سر آمد کزو²³ آرزو یافتی²⁴
 که هم باز گرداندت²⁶ مستمند

3 I-б. 422 стоит перед б. 421 текста; I-доб.:
 1 IV- (?) کز 2 I, IV- از نو 4 I-б. 422 стоит перед б. 421 текста; I-доб.:
 1 IV- (?) کز 2 I, IV- از نو

اگر چرخ گردان کشد زین تو * سرانجام خشتست بالین تو.
 (ср. б. 437). 4 IV- اورا 5 IV- پیاموزدش 6 I, VI- б. оп. 7 IV- عمر 8 I, IV,
 آوردش VI- 11 همچون پلنگ I- 10 زور IV- 9 گرفتند VI-
 12 I- б. 427 стоит перед б. 426 текста; IV- б. оп. 13 I, VI-
 سپهراسیمه
 نوز VI- نوز شهریار I- 16 بدین خود VI- 15 رواست I- 14 ز سلم و ز تور
 ازو IV- 21 جامه I, IV- 20 تو ای IV- 19 بشد VI- 17 تاجدار
 22 IV-доб.:

کسانی کز ایران اسیران شدند * همه پهلوانان و می‌ران بدند
 کشیدندشان بسته و خوار و زار * همیخواست هر یک بجان زینهار
 23 VI- کنون 24 I-б. 435 стоит перед б. 434 текста. 25 I- خواهی 26 I-
 گردد I-
 گرد آمدت VI- ترا

- شهماساسی و آن¹ لشکر رزم ساز
 پس اندر دلیران زاولستان²
 چندان شد ز پس کشته در رزمگاه³ 410
 سوی شاه ترکان نهادند سر⁴
 شهماساسی چون در بیابان رسید
 که از لشکر وپسه بر گشته بود
 بهم باز خوردند هر دو⁷ سپاه
 بدانست قارن که ایشان کینند⁹ 415
 بزد نای رویین و بگرفت راه
 ازان¹¹ لشکر خسته و بسته مرد¹²
 گریزان شهماساسی با چند مرد

۱۱

- سوی شاه ترکان¹⁵ رسید آگهی
 دلش گشت پر آتش از¹⁸ درد و غم 420
 کزان¹⁶ نامداران جهان¹⁷ شد تهری
 دو رخ را بخون¹⁹ جگر داد²⁰ نم²¹

روی I-⁴ آوردگاه- I, IV, VI-³ زاولستان I, IV, VI-² شهماساسی با VI-¹
 باز خورد این دو IV-: باز خورد آن دو باره I, VI-⁷ گلولی I-⁶ شکسته VI-⁵
 بدند VI-⁹ 6. 414 стоит перед 6. 413 текста. VI-⁸ رزمخواه IV-⁸ جنگی
 بسته خسته خورد I-¹² برین IV-; بدان I, VI-¹¹ ز زاولستان تاخته I, IV, VI-¹⁰
 IV-¹³ доб.: بسته و خسته خورد IV-
 بسی را بیست و بسی را بخست * بسی را بگزر گران کرد پست
 فأمربضرب: 416-418 переданы так: Б-66. همی تاخت دل خسته بوستان (9) کرد IV-¹⁴
 الطبول و سل السیوف و صدمهم صدمة لم ینج منها غیر شهماساسی فی نفر قلیل
 ز خون I-¹⁹ оп. از I, VI-¹⁸ زمین IV-¹⁷ که از I-¹⁶ توران VI-¹⁵
 I-²¹ доб.: کرد IV-²⁰

چنین گفت پس نوذر تاجدار * بزدان و یاران من کشته زار
 و قال کیف اُبقی نوذر حیا و قد قتل اعیان امرائی و وجوه قوادی: ср. Б:

بدست اندرون داشت گرز پدر
 بزد بر سرش گرزۀ گاورنگ
 بیفگند و بسپرد و زو در گذشت⁴
 400 شماساسی را خواست⁵ کاید برون
 بگردد اندرون یافت⁶ کلبادرا⁷
 چو شمشیرزن گرز¹⁰ دستان بدید¹¹
 کمان را بزه کرد زال سوار
 405 بزد بر کمر بند کلباد بر
 میانش ابا¹⁵ کوه¹⁶ زین بدوخت¹⁷
 [چو این دو سر افکنده شد در نبرد
 سرش گشته پر خشم و پر¹ خون جگر²
 زمین شد ز خونش چو پشت پلنگ³
 ز پیش سپاه اندر آمد بدشت
 نیامد برون کش بخوشید خون
 بگردن بر آورد⁸ پولاد⁹ را
 همی کرد ازو¹² خویشتن ناپدید¹³
 خدنگی بدو اندرون راند خوار
 بران بند¹⁴ زنچیر پولاد بر
 سپهرا بکلباد بر دل بسوخت
 شماساسی شد بی¹⁸ دل و روی زرد¹⁹]

¹ VI — оп. ² Л — доб.:

خروشان پیامد همان کینه خواه * چو شیر خروشان پیش سپاه
 همانگه برون رفت زال دلیر * بچنگ اندرون همچنان شرزه شیر
 چو دستان بر انگیخت گرد نبرد * همانگه بر آمد خزروان بگردد
 VI — доб.:

دمنده چنان بر خزروان رسید * بر افراخت آن گرز را چون سزید
³ Л —

یکی گرز زد زال بر گردنش * که بشکست آن کوه آهن تنش
 IV — доб.:

خروزان شد از کینه و جنگ سیر * همانگه بر انگیخت زال دلیر
 دید⁷ B — ⁶ I — شماساسی میخواست⁵ I — بسپرد چو بر گذشت⁴ VI —
 I — ⁹ بر آورده⁸ Л — فوق تحت ظلام العجاج علی کلباد أحد أعیان التورانیة
 کردم¹² I — رسید¹¹ VI — (؟) ¹⁰ چو آن گرز و شمشیر¹⁰ I — (так же в б. 405). فولاد
¹³ Л — доб.:

پیامد برش گرد کلباد زود * همی خویشتن را بمردی ستود
 I — доб.:

گریزان شماساسی و گردان همه * پراکنده چون روز باران رمه
 کوه¹⁶ Л — کمرگاه ابا¹⁵ IV — میان رانش با¹⁵ Л, VI — و I, IV, VI — доб.
 و رمه بنباشه سمرته علی سرجه¹⁷ B — بد¹⁸ Л — IV, VI — б. оп.¹⁹

خددنگی¹ بچرخ اندرون راند² راست
 بر آمد خروشیدن داروگیر⁴
 بران⁶ قیر کردند هر کس ذنگاه
 نراند چنین در کمان قیر کس⁷
 خروش تبیره بر آمد ز دشت
 خروشیدن ذنگ و هندی درای⁸
 سراپرده و پیل بیرون کشید
 چو هامون شد از گرد¹² کوه¹³ سپاه
 یکی تاختن کرد بر¹⁶ زال زر
 گسسته¹⁷ شد آن نامور جوشنیش
 برفتند گردان کابلستان¹⁸
 بچنگ اندر آمد بکردار شیر

ذنگه کرد تا جای گردان کجاست
 بپنداخت سه جای³ سه چویه تیر
 چو شب روز شد⁵ انجمن شد سپاه
 بگفتند کاین تیر زالست و بس
 چو خورشید تابان ز بالا بگشت
 بشهر اندرون کوس با کزنای
 بر آمد⁹ سپهرا¹⁰ بهامون کشید
 سپاه اندر آورد پیش¹¹ سپاه
 خزروان¹⁴ دمان با¹⁵ عمود و سپر
 عمودی بزد بر بر روشنش
 [چو شد تافته شاه زابلستان
 یکی درع¹⁹ پوشید زال²⁰ دلیر

390

395

فلما قرب من⁴ ب⁴ آنگاه³ VI³ اندر آورده² VI² خددنگش¹ I, IV¹
 معسكر الاثراك رمى بثلاثة أسهم الى وسط خيامهم فوق فيهم الاضطراب و علت منهم
 نراند جز و در کمان هیچ کس⁷ I⁷ بدان⁶ I, IV⁶ گشت⁵ I⁵ الأصوات
 Л—доб.:

شماسی گفت از خزروان میز * نکردی چنین نرم کردن بچیز
 نه مهراب ماندی نه لشکر نه گنج * نه از زال بودی بدین روز رنج
 نبودی مگر او چنین رزمخواه * که سازید بر ما کنون کینه خواه
 خزروان چنین گفت کو یک تنست * نه آهرمنست و نه از آهنست
 تو از چنگ او دل مدار ایچ تنگ * هر آنگه که آرم من اورا بچنگ
 I, IV, VI—доб. варианты тех же бб., кроме третьего, оп. в I и IV. рукописях; Б—
 перевод бб. отсутствует. ⁸ VI—доб.:

دلور پوشید ساز نبرد * باسپ اندر آمد بکردار گرد
 سپاهش نشستند بر پشت زین * سری پر ز کین ابروان پر ز چین
 اندر آمد پیش¹¹ I, IV¹¹ چو پیل زیان رخ¹⁰ VI¹⁰ سپید⁹ IV⁹ پیامد⁹ I⁹
 I—¹⁴ I, VI¹³ شد از گرد [دود^{VI} نور^{IV}] هامون چو¹² I, IV, VI¹²
 B—¹⁸ B شکسته¹⁷ I¹⁷ با¹⁶ VI¹⁶ باد و¹⁵ VI¹⁵ خزروان^{VI} خروزان^{IV} و خروان
 گرد²⁰ VI²⁰ و لبس خفتان^B گبر¹⁹ I, IV, VI¹⁹ فتخمت الفرسان الزاولية

- همه پادشاهی سپارم بدوی 370
تن پهلوان را نیارم برنج
ازین سو دل پهلوان را² بمست
نویدی⁵ بر افگند نزدیک⁶ زال
بدستان بگو آنچه⁷ دیدی ز کار⁸
که دو پهلوان آمد ایدر¹⁰ بجنگ
دو لشکر کشیدند بر هیرمند 375
گر از¹⁴ آمدن دم زنی یک زمان
- همیشه دلی شاد¹ دارم بدوی
فرستمش هر گونه آگنده گنج
وزان در سوی³ چاره یازید⁴ دست
که پرند شو باز کن پیر و بال
بگویش که از⁹ آمدن سر مخار
ز ترکان سپاهی چو دشتی¹¹ پلنگ
بدینارشان¹² پای کردم ببند¹³
بر آید همی¹⁵ کامه بدگمان

۱۰

- فرستاده نزدیک دستان رسید
سوی گرد مهراب بنهاد روی
چو مهراب را پای بر جای دید
بدل¹⁷ گفت کانون¹⁸ ز لشکر چه پاک 380
[پس آنگه سوی شهر بنهاد روی
بمهراب گفت ای هشیوار مرد
کنون من شوم در شب تیره گون
شوید آگه از من که باز آمدم
کمانی بیازو در افگند سخت 385]
- بکردار آتش دلش بر دمید
همی تاخت با لشکری جنگجوی¹⁶
بسرش اندرون دانش و رای دید
چه پیشم خزروان¹⁹ چه یک مشت خاک
چو آمد بشهر اندرون نامجوی²⁰
پسندیده اندر²¹ همه کارکرد
یکی دست یازم برایشان بخون
دل آگنده و کینه ساز آمدم
یکی²² تیر بر سان شاخ درخت

پهلوانان-IV² همیشه دل آرام-VI؛ دل خرم و رام-IV؛ دل خویش را شاد-I¹
VI-⁵ بیازید-VI⁴ وزان سوی-VI؛ وزان سو سوی-IV؛ وزان سوی بر-I³
در-IV⁹ بکار-⁸ بگویی آنچه-I, VI⁷ بر سوی-VI⁶ گزندی (؟)
VI-¹³ بگفتارشان-IV؛ بدیدارشان-¹² جنگی-IV¹¹ ایدر آمد-VI¹⁰
کینه جوی-IV¹⁶ همه-I, IV, VI¹⁵ اگر ز-I, IV¹⁴ بدستانشان کرده ام پای بند
-I, IV²⁰ خزوزان-IV, VI؛ خزوزان-I¹⁹ اکنون-I, IV, VI¹⁸ بدو-I, VI¹⁷
پسندیده در-I²¹ فلما اجتمع بمهراب اثنی علیه و شکر سعیه-B. оп.;
بسی-IV²²

- خزروان¹ ابا² تیغزن سی هزار
 برفتند بیدار⁴ تا هیرمند
 ز بهر پدر زال با سوگ و درد⁷
 بشهر اندرون گرد مهراب بود 355
 فرستاده‌ای آمد از نزد اوی
 پپیشی سراپرده آمد فرود
 که بیداردل شاه توران سپاه
 ز ضحاک تازیست مارا نژاد
 پپیوستگی¹³ جان خریدم همی 360
 کنون این سرای و نشیست منست
 ازایدر چو دستان بشد¹⁶ سوگوار
 دلم شادمان شد¹⁷ بتیمار¹⁸ اوی
 زمان خواهم از نامور پهلوان
 یکی مرد بینا دل و²² پرشتاب 365
 مگر کز نهان من آگه شود
 نثاری فرستم چنان چون سزاست
 گر ایدونک گوید بنزد من آی
- ز ترکان بزرگان³ خنجرگزار
 ابا تیغ و با گرز و بخت⁵ بلند⁶
 بگوراب⁸ اندر⁹ همی نخمه کرد¹⁰
 که روشن روان بود و بی خواب¹¹ بود¹²
 بسوی شماساسی بنهاد روی
 ز مهراب دادش فراوان درود
 بماناد تا جاودان با کلاه
 بدین پادشاهی نیم سخت شاد
 جز این نیز¹⁴ چاره ندیدم همی
 همان زاولستان¹⁵ بدست منست
 ز بهر مستودان سام سوار
 بر آذم¹⁹ که هرگز نیمینمش روی
 بدان تا فرستم هیونی²⁰ دوان²¹
 فرستم بنزدیک افراسیاب
 سخنها گوینده²³ کوتاه شود
 جزاین نیز هرچ از در پادشاست
 جز از²⁴ پیش تختش نباشم²⁵ بپای

IV-³ خود و سروران - VI² خزیران - B؛ خروشان - IV؛ خروان - I¹
 ابا تیغ - IV⁶ تخت - I⁵ هوشیار - IV⁴ ز ترکان دلیران - VI؛ سواران و ترکان
 و لما توجه شماساسی و : переведены так: 353-350. B-؛ و گرز و کمان و کمند
 خزیران من عند افراسیاب نحو زاولستان فی عساکرهما ساروا علی طریق سجستان
 بگور - IV⁹ کورابد - B؛ بگورابه - VI⁸ بود - VI⁷ حتی وصلوا الی هیرمند
 - VI¹² خوش خواب - Л¹¹ همه رخ بغاک سیمه بر بسود - VI¹⁰ آب نژدر
 بدان شهر مهراب بد پهلوان * خردمند و بیدار و روشن روان
 همه کابلستان - IV؛ همه زابلستان - I, VI¹⁵ جزان روی - IV¹⁴ بپیوند من - IV¹³
 I-²⁰ بران شد - VI¹⁹ ز تیمار - IV¹⁸ بد - I¹⁷ ز بهر پدر زال شد - VI¹⁶
 دیرینه - IV²³ و - I, VI²² نهان - VI؛ دمان - I²¹ رسولی - VI؛ سواری
 شوم پیش تختش نباشم - IV²⁵ بجز - VI²⁴

گلیم اندر آب زوان افکنم¹
 به پیش² پسر³ آمدن کینه جوی⁴
 کنون کین و جنگ⁵ ترا ساختم⁶
 نه روی هوا مانند روشن نه ماه
 چو رود روان خون همی ریختند
 ازو¹⁰ ویسه در جنگ بر گاشت روی
 باورد¹¹ چون ویسه سرگشته شد¹²
 نرفت¹³ از پیشش قارن رزم زن
 ز درد پسر مژه کرده¹⁵ پر آب

[چنین داد پاسخ که من قارنم
 نه از بیم رفتم نه از گفت و گوی
 چو از کین او دل بپرداختم
 بر آمد چپ و راست گرد سپاه⁷
 سپه⁸ یک بدیگر بر آویختند⁹
 بر ویسه شد قارن رزم جوی
 فراوان ز جنگ آوزان کشته شد
 چو بر ویسه آمد ز اختر شکن
 بشد ویسه تا پیش¹⁴ افراسیاب

345

۹

بکینه سوی زابلستان شدند
 سوی سیستان روی بنهاد و¹⁹ تفت

[و دیگر که¹⁶ از شهر ارمان¹⁷ شدند
 شماساس کن¹⁸ پیشی چپ چون نرفت

350

چنین است فرجام گردان سپهر * نخواهد برید از تو یکروز مهر
 اگر شاه نوذر گرفتار گشت * نه گردون گردنده بیکار گشت
 شما را همانروز پیش آورد * وزین بدتری خوی خویش آورد
 بقارن چنین گفت بدخواه بخت * ربود از شما تاج و دیهیم و تخت
 زمان و زمین دشمن شاه نیست * ترا بخت بیدار گشتست چیست
 IV-⁵ جنگجوی I, VI-⁴ پدرت VI-³ بسوی I, VI-² نفکنم IV-¹

جنگ و رزم IV-⁶ доб.:

چنانست فرستم بدنبال اوی * که آگه شوی زود ز احوال اوی
 VI-¹ доб.:

نمایم ترا هم یکی دستبرد * چنان چون نمایند مردان گرد
 ابا-¹⁰ VI بر آمیختند I, IV-⁹ سبک I, IV, VI-⁸ سپاه I, IV, VI-⁷
 IV-¹⁴ (в тексте по Т). نرفت I, IV, VI-¹³ Л, I, IV, VI-¹² б. оп. ز آورد I-¹¹
 مژه و رخ VI-¹ زهر دو دیده IV-¹ دیدگانیش I-¹⁵ تانزد
 оп. و I, IV-¹⁹ از VI-¹⁸ از راه کرمان Л-¹⁷ دگر آنکه VI-¹ سپاهی که IV-¹⁶

- ازان پیشتر تا¹ بقارن رسید
 دلیران و گردان توران سپاه
 330 دریده درفش و نگونسار کوس
 ز ویسه بقارن⁶ رسید آگهی
 ستوران تازی سوی نیمروز
 [ز درد پسر ویسه جنگجوی
 چو از پارس قارن¹³ بهامون کشید¹⁴
 335 ز گرد اندر آمد¹⁶ درفش سپاه¹⁷
 زده بر کشیدند بر¹⁹ هر دو روی
 [ز قلب سپه ویسه آواز داد
 [ز قنوج تا مرز کابلستان
 همه سرپسر²² پاک در چنگ ماست
 340 [کجا یافت خواهی تو آرامگاه

چو ویسه چنان دید غمناک شد * دلش گفتی از غم بدو چاک شد
 بهاریدش از دیدگان آب گرم * پس قارن اندر هم میراند نرم
 فرأی قبل وصوله الیه ابنه کروخان طریحا - B 328-330 оп.; VI - 66. 2 کو - IV 1
 زابا او یکی لشکری کینه خواه - I 3 (بارمان имя сына Висе должно быть) فی الطریق
 I - доб.:

روان گشته با او چو ابر روان * فتاده ازو شور اندر جهان
 VI - 66. 330 стоит перед б. 329 текста; B - порядок бб. текста. 4 I - ز 5 I, VI - 66. 330
 IV - 10 کسی کرد و - I 9 به پیروزی - I 8 که رفت او - VI 7 ز قارن ویسه
 I, IV - 12 فنغذ الحرم و الضمین الی نیمروز و ركب فی عسکره - B 11 فرستاد سالار
 بر آمد از آنجا - I 16 گردی - I 15 رسید - VI 14 لشکر - I, IV 13 ب. оп.
 VI - 20 از - I, IV, VI 19 ز پیشش - IV 18 (без рифмы). سپاه - IV 17
 چنین گفت ویسه که ای بدژاد * شد ان تغت و تاج و بزرگی بهاد
 همان تا در دشت - IV 21 همان نیز غزنین و - I 21 B - перевод бб. 337-343 отсутствует.
 VI - 24 نقشش اونگ - I, IV 23 سراسر همه - VI 22 جهان سرپسر - IV 22
 ویسه چنین گفت قارن که بسی * کجا بی زبانه (زمانه؟) بهر دست بسی (کس؟)
 زمانه چو تنگ آمدش کار بود * هم آرد غم و درد و تیمار سود

همو تاج و تخت¹ بلندید دهد بدشمن همی ماند و هم بدوست
سرت گز بسایید باپر³ سپاه
وزان پس بفرمود افراسیاب
320 بجوینید⁷ تا قارن رزم زن
چو بشنید کو پیش ازان¹⁰ رفته بود
غمی گشت ازان کار افراسیاب
که قارن رها یافت از وی بجان
چنین گفت با ویسه¹³ نامور
325 که چون¹⁶ قارن کاوه¹⁷ جنگ آورد
ترا رفت باید بستمه¹⁸ مهر

همو تیگرگی و نژندی دهد
گاهی مغز یابی از و² گاه پوست
سراذجام خاک است ازو جایگاه⁴
که از⁵ غار و کوه⁶ و بیابان و آب
رهایی نیاید ازین⁸ انجمن⁹
ز کار شبستان بر آشفته بود¹¹
ازو دور شد خورد و آرام و خواب¹²
بران درد پیچید و شد بد گمان
که¹⁴ دل سخت گردان مهرگ پسر¹⁵
پلنگ از شتابش درنگ آورد
یکی لشکری ساخته پر هنر

۸

بشدد ویسه سالار توران¹⁹ سپاه
ابا لشکری نامور²⁰ کینه خواه²¹

Б — содержание⁴ برابر³ I, IV — ازو مغز یابی گهی² I — تخت و¹ IV, VI —
و کذا عادة الأیام مامدت أطناب خیرها علی أحد إلا قوضتها: 318 — 315. 66.
کز آغاز کوه⁶ I — در⁵ IV — و لا أبرمت حبال العز الملک إلا نقضتها
: IV — доб.: سر نامداران آن انجمن⁹ IV — ازان⁸ VI — کس از⁸ I — بجویند⁷ VI —
کجا رفت ازین سهمگین رزمگاه * که پیشم نیاید بدن کینه خواه
یکی گفت قارن بشب رفته بود * ز کار شبستان بر آشفته بود
: 322 — 323. 66. VI — вместо 322 — 323. 66. I, IV — 322 — 323. 66. VI — 322 — 323. 66. I, IV —
بگفتند با بارمان او چه کرد * چگونه بر آورد ز اسپش بگرد
غمی شد ز افراسیاب این شنید * همی پشت دستش بدندان گزید
(پسر (зачеркнуто, надписано) پدر¹⁵ Л — تو¹⁴ VI — ویسه کای¹³ VI — ویسه پس¹³ I —
پیشی پسر¹⁶ VI — پیشم پسر¹⁷ IV — ز بهر پسر¹⁸ I — گرد¹⁷ I — کجا¹⁶ VI —
بسی نیز²¹ VI — همان لشکر نامور²⁰ IV — ابا او یکی لشکر²⁰ I — ترکان¹⁹ IV —
: VI — доб.: با او نیفکنده راه (؟)

- 300 پیر آویخت چون شیر با بارمان
یکی نیزه زد بر کمر بند اوی
سپه سرپسر⁵ دل شکسته شدند
سپهبد سوی پارس بنهاد روی
- سوی چاره جست¹ ندادش زمان²
که بگسست بنیاد و پیوند³ اوی⁴
همه یک ز دیگر گسسته شدند
ابا نامور لشکر⁶ جنگ جوی

۷

- 305 چو بشنید نوذر که قارن⁷ برفت
همی تاخت کز روز بد بگذرد
چو افراسیاب آگهی یافت زوی
سپاه¹¹ انجمن کرد و پویان برفت
چو تنگ اندر آمد بر¹⁴ شهریار
[بدان سان¹⁵ که آمد همی جست راه
شب تیره تا شد بلند آفتاب
ز گرد سواران¹⁸ جهان¹⁹ تار شد
خود و نامداران هزار و دویست
بسی راه جستند و بگریختند
چنان²³ لشکری را گرفته بپند
اگر با تو گردون نشیند برآز
- دمان⁸ از پیش روی بنهاد و⁹ تفت
سپهرش مگر زیر پی نسپرد¹⁰
که سوی بیابان نهادست روی
چو شیر¹² از پیش روی بنهاد و¹³ تفت
همش تاختن دید و هم کارزار
که تا بر سر¹⁶ آرد سری بی¹⁷ کلاه
همی گشت با نوذر افراسیاب
سر انجام²⁰ نوذر گرفتار شد
تو گفתי کشان بر زمین جای²¹ نیست
ببدم بلا هم بر²² آویختند
بیاورد با شهریار بلند
هم از گردش او نیابی²⁴ جواز

نپهنای پیوند (؟) — 3 Л سوی راه شد قارن آنگه دمان — 2 VI چاره خود — 1 Л
4 VI — доб.: همه بند و پیوند — IV

نگون اندر آمد ز پشت ستور * شده تیره زو چرخ تابنده هور
چو — 8 I هارن — 7 VI همان لشکر نامور — 6 IV یکسره — VI یک بیک — 5 IV
دمان — 12 I, IV, VI سپه — 11 I بسپرد — 10 VI و — 9 I, IV, VI شیر
سر — 16 IV بدین سان — VI؛ براهی — 15 Л پس — 14 I, IV و — 13 IV оп., ср. 6. 304.
شهنشاه — 20 VI هوا — 19 IV دلیران — 18 I, VI با — 17 VI کس سر — VI؛ بر
— 24 I, IV همان — 23 I هم در — VI؛ برهم — IV؛ درنه — 22 I راه — 21 IV
نیابی هم از گردش او

- نشستند بر خوان و می خواستند
 پس آنگه سوی خان قارن شدند 290
 [سخن را فگندند هر گونه بن
]که ما را سوی پارس باید کشید⁴
 [چو پوشیده رویان ایران سپاه
]که گیرد بدین دشت نیزه بدست
 [چو شیدوش و کشواد و قارن بهم 295
 چو نیمی گذشت از شب دیزباز
 بدین روی دژدار بد گژدهم¹²
 وزان روی دژ بارمان و¹³ سپاه
 کزو قارن رزم زن خسته بود
- زمانی دل از غم¹ بپیراستند
 همه دیده چون² ابر بهمن شدند³
 بران بر نهادند یکسر سخن
 نباید برین جایگاه⁵ آرمید⁶
 اسپران شوند از بد⁷ کینه خواه⁸
 کرا باشد آرام و جای نشست⁹
 زدند اندرین¹⁰ رای بر پیش و کم
 دلیران برفتن گرفتند ساز¹¹
 دلیران بیدار با او بهم
 ابا کومی و پیلان¹⁴ نشسته براه
 بخون برادر کمر بسته بود¹⁵

IV—доб.:³ پر—IV² ز غم دل—I¹

بسی گفته راندند از هر دری * فزودند اندیشه هر سری
 و ثم مد السماط فلما طعموا و قاموا رجع قارن الى منزله و هو لا يستصوب المقام—B
 برین—VI؛ بدین رای هیچ—I⁵ شدن—IV⁴ 291—295 не переведены. бб. далее
 :доб.: I⁸ بر—I⁷ جز این هیچ رائی نباید زدن—IV⁶ راه هیچ
 زن و زاده در بند ترکان شوند * ابی جنگ دل پر ز پیکان شوند
 I—б. оп.; آرام جای و نشست—Л⁹ IV, VI—доб. варианты того же б.
 ازین—VI—б. оп.; دژبان بد و گسته—I¹² IV—б. оп. اندران—Л¹⁰
 چو دو—IV؛ پیل و گردان—I, VI¹⁴ با—I, IV, VI¹³ روی در بود با گژدهم
 :доб.: VI—¹⁵ پیل و گردان

بپوشید قارن سلیج نبرد * چو بایست آراستن راست کرد
 سپهرا گذر بود با بارمان * سوی راه شد قارن آنگه دمان
 پس او برفتند گردان اوی * سوی بار بنهاد یکباره روی
 شد آگاه ازو بارمان دلیر * به پیشی اندر آمد بکردار شیر
 چو قارن مراورا چنان پیر دید * به پیکار در گرد خود بر یزید (?)

برو بسته¹ شد راه² جنگ سوار³
گرفتشی ز جنگ درنگی شتاب⁴
سپه‌پد کروخان⁵ ویدنه نژاد
براه⁷ بنیابان سر اندر کشید⁶
بجوید بنه مردم بد تنه⁹
گسی کرد لشکر بهنگام خواب
بر¹¹ نوذر آمد بسان پلنگ
نگه کن که با شاه ایران چه کرد
سپاهی فرستاد بی‌مر بر
برین نامداران شکست آورد¹²
بدنب کروخان¹³ بپاید¹⁴ کشید
سپاهی به‌هر تو دارد روان¹⁵
که از شهریاران دلیری سزد¹⁷
بگیرم بری‌شان ز هر گونه راه¹⁸
سپه‌را چو تو¹⁹ لشکر آرای نیست
بدانگه که بر خاست آوای کوسی
کند ساز²¹ ایشان چنان چون سزد²²

چو نوذر فرو هشت پی در حصار
سواران پیاراست افراسیاب
یکی نامور ترک را کرد یاد
سوی پارسی فرمود تا بر کشید⁶
کزان سو⁸ بد ایرانیان را بنه
چو قارن شنود¹⁰ آذکه افراسیاب
شد از رشک جوشان و دل کرد تنگ
که توران شه آن ناجوانمرد مرد
سوی روی پوشیدگان سپاه
شیرستان ما گر بدست آورد¹²
بننگ اندرون سر شود ناپدید
ترا خوردنی هست و آب روان
همی باش و دل را مکن هیچ بد¹⁶
کنون من شوم برپی این سپاه
بدو گفت نوذر که این رای نیست
ز بهر بنه رفت گسسته‌م و طوسی
بدین زودی اندر شیرستان رسد²⁰

275

280

285

¹ I — فرو بسته ² I — جای ³ VI — استوار; Л-б. оп. ⁴ Л-б. оп., ср. разночтения б. 270. ⁵ IV — کروخان; Б-کروخان ⁶ IV — в обоих случаях; کشد
VI — в обоих случаях; کشند ⁷ Л — پسوی ⁸ VI — کزانسان ⁹ IV — بی بنه
VI — قراخان; ¹⁰ I, VI — شنید ¹¹ VI — سوی ¹² Л — آورد ¹³ I — یک تنه
VI — از بر تو توان ¹⁴ IV — نباید ¹⁵ I — بد ¹⁶ I — تنگ ¹⁷ I — کار جنگ
IV — که آسان شود بر تو بر کار جنگ ¹⁸ I — از پی تو توان ¹⁹ IV —
²⁰ IV, VI — б. оп.; I — доб.:

یکن شیری آنجا که شیری سزد * که از شهریاران دلیری سزد
کشید²⁰ IV — جز از تو کسی — VI; سپاهست جز — IV; سپاهست چون — ¹⁹ Л
I — доб.; سزد — IV; I — б. оп.; ²² I — کار — IV, VI ²¹

رسیدند اندر شیرستان بساز * یلان و بزرگان گردن فراز

- همه شب همی لشکر آراستند
زمین کوه تا کوه جوشن وران³
نبد کوه پیدا ز⁴ ریگ و ز⁴ شیخ
بیماراست قارن بقلب⁵ اندرون
چپ شاه گرد تلیمان بخواست⁷
ز شبگیر تا خور ز گردون⁸ بگشت
[دل تیغ گفتی ببالد¹¹ همی
چو شد نیزه ها بر زمین سایه دار
چو آمد بخت اندرون تیرگی
بران سو¹⁶ که شاپور نستوه بود
همی بود شاپور تا کشته شد
از انبوه ترکان پرخاشجوی
شب و روز بد بر گذرهاش جنگ
- همی¹ تیغ و ژوپین² بپیراستند
برفتند با گرزهای گران
ز دریا بدریا کشتیدند نخ
که با⁶ شاه باشد سپهرا ستون
چو شاپور نستوه بر دست راست
نبد کوه پیدا نه دریا⁹ نه دشت¹⁰
زمین زیر اسپان بنالد همی¹²
شکست اندر آمد سوی¹³ مایه دار
گرفتند¹⁴ ترکان برو¹⁵ چیرگی
پراکنده شد هرک¹⁷ انبوه بود
سر بخت ایرانیان¹⁸ گشته شد¹⁹
بسوی دهستان نهادند روی²⁰
بر آمد برین نیز چندی درنگ²¹

IV, VI- همه³ کوپال-IV; نیزه⁴ I- همه⁵ همان- I¹; I, IV- в обоих случаях⁴ نه نیزه وران
L-⁷ که تا⁶ I, IV, VI- برزم⁵ I-¹¹ بنالد- L¹¹ ز دریا و دشت¹⁰ IV-¹⁴ گرفتند- I¹⁴ آمد اندر سر- IV, VI¹³
همان- I, VI-⁸ گنبد⁹ I, VI-¹⁰ بخواست
B-перевод бб. 265-267 отсутствует.¹² I, IV- همی- VI; بران- I¹⁵
همه- I, IV, VI-¹⁷ هر چه- I, IV, VI¹⁶ برانسان- IV¹⁴
IV-доб.:¹⁹ ایران سپه- IV¹⁸

وزانسو کجا بد تلیمان گرد * بماندند زنده بززرگان و خرد
L-доб.:²⁰

دهستان گرفتند زیشان حصار * برو بسته شد راه جنگ استوار
سواران بیماراست افراسیاب * گرفتند جنگ درنگی شتاب
ср. бб. 272 и 273; I-доб.:

دهستان گرفتند ایشان حصار * سپهرا بسپاره بر بد گذار
IV-доб.:

دهستان گرفتند ازیشان حصار * بسه جای بد بُد سپهرا گذار
B-و تحصن بالبلد- VI-б. 272 стоит перед б. 271 текста.²¹

250 یکی را به جنگ ¹ اندر آید ² زمان
تن کشته با مرده ³ یکسان شود
پیدایش مران پندها چون سزید
گرفت آن دو فرزند را در ⁶ کنار
یکی با کلاه مهی ² شادمان
طپد یک زمان بازش ⁴ آسان شود
پس آن دست شاهانه بیرون کشید ⁵
فرو ریخت آب از مژه ⁷ ریزار

۶

255 ازان پس به اسود لشکر دو روز
نبرد شاه را روزگار ⁹ نبرد
ابا لشکر نوذر ¹¹ افراسیاب
خروشیدن آمد ز ¹⁵ پرده سرای
تیره بر آمد ز درگاه ¹⁹ شاه
پرده سرای رد افراسیاب
سه دیگر چو بفروخت ⁸ گیتی فروز
به چارگی جنگ بایست کرد ¹⁰
چو دریای جوشان ¹² بُد و ¹³ رود آب ¹⁴
ابا ¹⁶ ناله کومی ¹⁷ و هندی درای ¹⁸
نهادند بر سر ز آهن ²⁰ کلاه
کسی را سر اندر نیامد ²¹ بخواب ²²

باز IV-⁴ مرده با کشته VI-؛ مرده و کشته IV-³ کیی I-² بغاک آندر آرد I-¹
I, IV-б. оп.; Б-66. 243-251 не переведены. ⁶ Л-بر ⁷ Л-доб.:

بشد طوسی و گستهیم با او بهیم * رخان پر ز درد و روان پر ز غم
I-доб. (метр нарушен):

بشد طوسی و گستهیم نوذر بهیم * رخانشان را ز آب و جانشان دژم
IV-доб.:

بشد طوسی و گستهیم نوذر بهیم * دو رخساره پر آب دل پر ز غم
VI-доб.:

بشد طوسی و گستهیم و نوذر نمازد * دل دردمندش بغم در بماند
ср. б. 233 текста. ⁸ VI-چون بر افروخت ⁹ درنگ I-¹⁰ کرد بایست I-¹⁰

کسی را I-¹⁴ و چون VI-¹³ جوشانند IV-¹² ¹¹ گرد VI-¹¹ جنگ
بوق I, IV, VI-¹⁷ همان IV-¹⁶ ¹⁵ هردو IV, VI-¹⁵ سر اندر نیامد ز خواب
سر اندر نیامد IV-²¹ ²⁰ VI-از آهن ¹⁹ ¹⁸ I-б. оп. ¹⁹ خرگاه IV-¹⁹

کسی را ²² I-66. 257 и 258 оп.

- 235 از اندر درز فـرخ پـدر پـاد کـرد
کجا گفته بودش که از ترک و چین
ازیشان ترا دل شود دردمند
ز گفتار شاه آمد اکنون نشان
[کس از نامه نامداران⁴ نخواند
240 شمارا سوی پارس باید شدن
وزان جا کشیدن سوی زاوه⁸ کوه⁹
ازیدر کنون زی¹⁰ سپاهان¹¹ روید¹²
ز کار شما دل شکسته شوند
ز تخم فریدون مگر یک نو تن
245 ندانم که دیدار باشد¹⁸ جزین
شب و روز دارید کار آگاهان
ازین لشکر ار بد²⁰ دهند آگهی
شما دل دارید بس²² مستمند
- پیر از خون جگر لب پیر از باد سرد¹
سپاهی بیاید بایران زمین
بسی بر سپاه تو آید گزند
فراز² آمد آن روز گردنکشان³
که چندین سپه کس ز ترکان⁵ براند⁶
شهرستان بیاوردن و آمدن⁷
بیران کوه البرز بدردن گـروه
وزین¹³ لشکر خویش¹⁴ پنهان روید¹⁵
برین¹⁶ خستگی نیز خسته¹⁷ شوند
برد جان ازین بی شما انجمن
یک امشب بکوشیم¹⁹ دست پسین
بجوید هـشـیار کار جهان
شود تیره²¹ این فر شاهنشاهی
که باید چنـین بد ز²³ چرخ بلند

¹ I, IV کرد; VI—последнее слово оп.; Б—бб. 235—238 переведены следующей фразой:

IV—³ فرود VI—² و ذکر ما کان أبوه أخیره به عند موته من غلبه ألتبرک إياه
B—приблизительный VI—⁶ نراند; I—⁵ شهریاران IV—⁴ مردمکشان
стоит после (فانی لم أسمع بمثل هذا العسكر الذی خرج الآن من التبرک) б. 239
و أمرهما أن B— бб. 240—242 переведены следующим образом: б. 244 текста.

يتوجهها الى صوب فارس و ينطلقا على طريق إصبهان يستصحبان الحرم و النساء و ما
لـ⁹ رایه IV—⁸ قدرا عليه من الغزائن و يصيران الى جبل راوه من جبال البرز
کنون سوی راه I—¹¹ کنون زی پراه VI—¹⁰ کشیدند سورا کوه VI—¹² کشیده سپهرا بکوه
IV—¹⁵ روند VI—¹⁴ گشن IV—¹³ ازین II—¹² سپاهی روند VI—¹² صفاهان

نباید که آید شمارا گزند * ازین بدکنش جادوی بد پسند
چو گشتند آگاه ایرانیان * ازین پس بپندید کین را میان
بکوبیم IV, VI—¹⁹ برانم که دیدن نباشد VI—¹⁸ رسته VI—¹⁷ وزین VI—¹⁶ بدان I—¹⁶
I, VI—²³ ازین VI—²² کس I—²¹ که تیره شد VI—²¹ اگر لشکر از بد I—²⁰

تا بود این بود IV—²³ تا بُد چنین بود

چندان چون بود ساز جنگ¹ کینان
 بزد کوس² روپین و صف³ بر کشید
 که خورشید گفתי شد اندر نهان
 بیابان نبود ایچ⁴ پیدا ز کوه
 چو رود روان خون همی ریختند⁹
 فرو ریختی خون ز گرد سیاه¹¹
 همه¹² خون شدی دشت چون رود آب¹³
 پیامد بنزدیک او رزمخواه¹⁴
 سنان یک بدیگر بر افراختند¹⁶
 شهانرا¹⁹ چنین کی بود کارزار
 برو خیره²¹ شد دست پور پشنگ
 وزان روی پیکار پیوسته²⁴ شد
 بهامون بر افکنده²⁶ بگذاشتند
 که تاجش ز اختر پر از گرد بود
 بفرمود تا پیش او رفت طوس
 لبان پر ز باد و روان²⁷ پر ز غم
 همی گفت چندی و چندی گریست

زده بر کشیدند ایرانیان
 چو افراسیاب آن سپه را بدید
 چنان شد ز گرد سواران جهان
 دهاده بر آمد ز هر دو گروه
 برانسان⁵ سپه⁶ بر هم⁷ آویختند⁸
 بهر سو که قارن شدی رزمخواه¹⁰
 کجا خاستی گرد افراسیاب
 سرانجام نوذر ز قلب سپاه
 چنان نیزه بر نیزه انداختند¹⁵
 که بر هم نیچید¹⁷ بران¹⁸ گونه مار
 چنین تا شب تیره آمد بتنگ²⁰
 از ایران سپه²² بیشتر²³ خسته شد
 بیچارگی²⁵ روی بر گاشتند
 دل نوذر از غم پر از درد بود
 چو از دشت بنشست آوای کوس
 بشد طوس و گسته هم با او بهم
 بگفت آنک در دل مرا درد چیست

نبرد-I, IV-⁴ پیامد برابر صفی-I-³ نای-IV-² رسم و ساز-VI-¹
 همه-VI-⁶ بدینسان-VI-؛ ازان سان-I-⁵ نبود آنچه-VI-؛ هیچ
 سنان یک بدیگر-Л-⁹ آمیختند-IV, VI-⁸ در هم-I, VI-⁷
 چو دریا بجوی-IV-؛ ازان رزمگاه-I-¹¹ رزمجوی-IV-¹⁰ بر آمیختند
 همه دشت از خون شدی-IV-؛ برسان آب-Л-¹³ همی-Л-¹² در آن رزمگاه-T-
 بر-IV-؛ آویختند-Л, VI-¹⁵ VI-б. оп.؛ کینه خواه-I-¹⁴ VI-б. оп.؛ رود آب
 که از یکدیگر باز نشناختند-IV-؛ چو رود روان خون همی ریختند-Л-¹⁶ ساختند
 VI-²⁰ کینانرا-I-¹⁹ ازان-I, IV-¹⁸ نیچید بهم بر-VI-¹⁷ آمیختند-VI-
 VI-²⁴ پیش او-VI-²³ از ایرانیان-I-²² چیره-I, IV-²¹ بچنگ
 ابروان-Л-²⁷ پراکنده-I-²⁶ پیکبارگی-VI-²⁵ بر کار بر بسته

ندیدم روانرا چنین سوگووار
ترا زین جهان جاودان بهر¹ باد²
زمی را⁵ جز از⁶ گور گهواره نیست
تن پر هنر مرگ را داده ام
که بر کین ایرج زمین بسپرم⁷
همان تیغ پیولاد ننهاده ام⁸
سر انجام من هم برین بگذرد
بتنگ¹⁰ اندر آورد پور پشنگ
از آسودگان خواست چندی سپاه
بیماد⁹ بنزدیک من جنگجوی¹²
که با دیدگانش برابر شدم
که با¹⁵ چشم روشن نمازد آب و رنگ
مرا بازو از کوفتن¹⁶ خیره گشت
هوا زیر خاک¹⁸ اندر آید¹⁷ همی
که گرد²⁰ سپه بود و شب شد²¹ سپاه

چنین گفت کز مرگ سام سوار
چو خورشید پادا روان قباد
کزین رزم و ز³ مرگمان⁴ چاره نیست
چنین گفت قارن که تا زاده ام
[فریدون نهاد این کله بر سرم
هنوز آن کمر بند نگشاده ام
برادر شد آن مرد سنگ و خرد
اندوشه بدی⁹ تو که امروز جنگ
چو از لشکرش گشت¹¹ لغتی تباه
[مرا دید با گرز¹⁰ گاوروی
[برویش بران¹³ گونه اندر شدم
[یکی جادوی ساخت با¹⁴ من بچنگ
شب آمد جهان سر بر سپهر گشت
تو گفستی زمانه سر آید¹⁷ همی
بپایست بر گشتن از¹⁹ رزمگاه

۵

بر آسود پس²² لشکر²³ از هر دو روی²⁴ برفتند روز دوم²⁵ جنگجوی

فعزاه: 2 Б—конец главы от б. 202 текста переведён следующей фразой: 1 IV, VI—بهره

VI—доб.: ۱۱ IV—

جهان را چنینست ساز و نهاد * یکی روز با غم یکی روز شاد

زمین را—⁵ I, IV, VI—⁴ I—مرگشان—³ I, VI—² به پروردن از—¹ IV—

بچنگ—¹⁰ Л, IV, VI—⁹ بزی—⁸ IV—б. оп. ⁷ IV—б. оп. ⁶ I—بجز—

چنان جادوی کرد تا—¹⁴ IV—¹³ بدان—¹² IV—¹¹ کینه جوی—¹⁰ کرد

آمد—¹⁷ I—¹⁶ خویش—¹⁵ IV—¹⁴ کسه در—¹³ VI—¹² کسه بر—¹¹ I—

چو گردون—²⁰ VI—¹⁹ بپایست—¹⁸ I—¹⁷ هوا را ز ابر—¹⁶ I—

شب—²³ IV—²² لشکر پس—²¹ Л—²⁰ بر آسوده شد—¹⁹ VI—¹⁸ بد—¹⁷ VI—

نیماد بنزدیک من—²⁵ VI—²⁴ سوی—²³ I, IV—²² لشکر

- 190 چو او¹ کشته شد قارن رزمجوی²
 دو لشکر بکردار⁴ دریای چین
 درخشیدن تیغ⁷ الماس گون
 بگرد اندرون همچو دریای آب⁸
 [پر از ناله کوس شد مغز میخ
 بهر سو که قارن بر افگند¹¹ اسپ
 تو گفستی که الماس مرجان فشانند
 ز قارن چو افراسیاب آن بدید
 یکی رزم تا شب بر آمد¹⁶ ز کوه
 چو شب تیره شد قارن رزمخواه
 بر نوذر آمد بپرده سرای
 200 ورا دید نوذر فرو ریخت آب
- سپه را پیـ آورد و بنهاد روی³
 تو گفستی که شد جنب⁵ جنبان زمین⁶
 شده لعل و آهار داده بخون
 که شن گرفت بارد پرو⁹ آفتاب
 پر از آب شن گرفت شد جان¹⁰ تیغ
 همی یافت¹² آهن چو آذر گشسپ¹³
 چه مرجان که در کین¹⁴ همی جان فشاند¹⁵
 بزد اسپ و لشکر سوی او کشید
 بکردند¹⁷ و نامد دل از کین ستوه
 پیـ آورد سوی¹⁸ دهستان سپاه
 ز خون¹⁹ برادر شده دل ز جای
 ازان مژّه سیر نادیده²⁰ خواب

Б—далее бб. 3 VI—آن انجمن 2 VI—رزمزن 1 I, VI—چنو
 و استمر البأس بپنهم الی أن غربت الشمس 191—198 переведены следующей фразой:
 4 I, IV, VI—دو 5 Л—доб. 6 VI—б. оп.; Л—доб.:

پیامد دمان قارن رزمزن * وزان روی ترکان شدند انجمن
 I—доб.:

پیامد دمان قارن رزمزن * وزان سوی گرسپیوز پیلتن
 از آواز اسپان و گرد سپاه * نه خورشید پیدا نه تابنده ماه
 IV—доб.:

وزان سوی گرشپو (так!) رزمجوی * ابا لشکر گشن بنهاد روی
 ز آواز اسپان و گرد سپاه * نه خورشید تابید روشن نه ماه
 VI—доб.:

ز آواز اسپان و گرد سپاه * نه خورشید ماند و نه تابنده ماه
 10 IV—همی VI—ابر⁹ ابری پر آب⁸ I, IV, VI—درخشنده شمشیر⁷ IV—
 رفت¹² IV—بر انگیخت¹¹ VI—روی¹³ I—б. 195 стоит после б. 192 текста. 14 Л,
 VI—доб.:

باورد کشتن همی کشت مرد * همی جوی خون کرد دشت نبرد
 20 VI—ناخورده¹⁹ IV—پیش¹⁸ I, IV, VI—بمردند¹⁷ VI—در آمد¹⁶ IV—

سروش فیزه و تیغ بترنده راست¹
 همی رفت باید ز بن⁴ بی گمان⁵
 برادر بجایست با برز و شاخ
 پس از رفتنم⁹ مهربانی کند⁸
 تنم را بدان جای جاوید خواب
 همیشه خرد تار و توپود پناش¹⁰
 باورد که رفت چون پیل مست
 که آورد پیشم سرت را زمان¹²
 همی کرد با جان تو کارزار
 که یکچند گیتی¹³ مرا داد داد
 پیاید¹⁵ زمان یکزمان بی گمان¹⁶
 بداد آرمیدن¹⁷ دل تپیز را
 همی این بران آن برین کرد زور
 به میدان جنگ اندر آمد دمان
 که بند کهرگاه او بر گشاد
 شد آن شیر دل پیر سالار سر
 شکفته دو رخسار²¹ با جاه و آب
 کس از بهتران²² نستد آن²³ از مغان

تنش کرگس و شیر دژنده راست
 یکی را بهستر² بر³ آید زمان
 اگر من روم⁶ زین جهان فراخ
 یکی دهم⁸ خسروانی⁷ کند⁸
 سرم را بکافور و مشک و گلاب
 سپار ای برادر تو پدرود پاش
 بگفت این و بگرفت نیزه بدست
 چنین گفت با¹¹ رزم زن بارمان
 بنایست ماندن که خود روزگار
 چنین گفت مهربارمان را قباد
 بجایی توان¹⁴ مرد کاید زمان
 بگفت و بر انگیخت شب دیزرا
 ز شبگیر تا سایه گسترده¹⁸ هور
 بفرجام پیروز شد بارمان
 یکی خشت زد بر سرین¹⁹ قباد
 ز اسب اندر آمد نگوئسار سر
 بشد²⁰ بارمان نزد افراسیاب
 یکی خلعتش داد کاندز جهان

175

180

185

VI-؛ سبک بر کران I-⁵ ازین IV-⁴ سر I-³ به پیشتر IV-² I-¹ 6. оп.
 یکی پیشتر زن سر آرد زمان * یکی را بر آورد که بیگمان
 I-¹⁰ مرگ من VI-⁹ کنهد I-⁸ پهلوانی IV-⁷ شوم I, VI-⁶
 سپارید مارا و ساکن شوید * بیزدان دادر ایمن شوید
 VI-

سپارد بیزدان که او آفرید * ازین باره غم چند باید کشید
 نیاید IV-¹⁵ بجای تو آن IV-¹⁴ گردون I-¹³ رایگان I-¹² پیل VI-¹¹
 سرون IV-¹⁹ افگند I-¹⁸ آرمیده II-¹⁷ نداند زمین نی تو خود یکزمان I-¹⁶
 آن ندید I-²³ بهتران II-²² رخساره I-²¹ چو شد IV-²⁰

- 155 بشد بارمان تا بدشت نبرد
کزین لشکر نوذر² نامدار
نگه کرد قارن به مردان مرد
کس از نامدارانش پاسخ نداد
دژم گشت سالار بسیار هوش
160 ز خشمش سرشک اندر آمد بچشم
ز⁷ چندان جوان مردم جنگجوی
دل قارن آزرده گشت از قباد
که سال تو اکنون بجایی رسید
توئی مایه ور کدخدای سپاه
165 بخون گر شود لعل مویی¹⁰ سپید
شکست افدر آید بدین رزم گاه
نگه کن که با قارن رزم زن¹³
بدان ای برادر که تن مرگ راست
ز گاه خجسته منوچهر باز
170 کسی زنده بر آسمان نگذرد
یکی را بر آید بشمشیر هوش

VI-⁵ نامور پیر گشته VI-⁴ دانی VI-³ نامور I-² آهنگ VI-¹
جوید IV-؛ دارد سوی جنگ روی I-⁸ که VI-⁷ Л, IV, VI-⁶ I-⁶ б. оп. بارمان (takl)
Л, I, IV, VI-⁹ доб.: همی جنگ اوی

یکی مرد آسوده چون بارمان * جوان و گشاده دل و شادمان
سواروی که دارد دل شایر نر * همی بر فرازد بغورشید سر
10 IV-¹⁰ ریش VI-¹¹ رویش I-¹² б. оп.; B-вместо перевода бб. 165-183 стоит
برادر بران I-¹⁴ رزمجوی VI-¹³ فلم ینجع فیہ ذلک وبرز کالفحل القطم
15 VI-¹⁵ گفت و گوی VI-¹⁶ Л, IV, VI-¹⁷ доб.:

چنین داد پاسخ مراورا قباد * که این چرخ گردان مرا داد داد
(ср. б. 181). I-¹⁸ доб. бб. 173 и 174 текста. I-¹⁷ سوده VI-¹⁶ سر و مال من I-¹⁶
19 IV-¹⁹ ازین روز VI-²⁰ دل IV-²¹ б. 169 стоит после б. 173 текста. Л-²² و оп.
23 I-²³ شکارست هر کس I-²⁴ I, IV-²⁴ б. оп.

نشستست با قاج¹ گیتی فروز
زدن رای با مرد هشیار و³ دوست
ازان پس نیاید چنان روزگار
باشد نزد سالار خورشید فر⁶

همانها شماساس در نیمروز
بهنگام هر کار² جستن نکوست
چو کاهل شود مرد هنگام کار
هیون⁴ تکاور بر آورد پر⁵

140

۴

طلایه پپیش دهستان رسید
همه ساز و آرایش جنگ بود⁸
همی خفته را گفت پیدارمان
سراپرده شاه نوذر بدید
نشان داد ازان لشکر و بارگاه¹⁰
که مارا هنر¹² چند باید نهفت
بجویم ازان انجمن کارزار
جز از من کسی را نخوانند گرد
که گر بارمان را رسد زین گزند
برین¹⁵ انجمن کار بسته شود
که انگشت ازان پس نیاید گزید
ز گفتار اغریث آمدش ننگ¹⁷
که¹⁸ جوشن پیوش و بزه کن کمان
بازگشت دندان نیاید بگاز¹⁹

سپیده چو از کوه سر بر کشید⁷
میان دو لشکر دو فرسنگ بود
یکی ترک بُد نام او بارمان
بیامد سپه را همی⁹ بنگرید
باشد نزد سالار توران سپاه
وزان پس بسالار پیدار¹¹ گفت
بدستوری شاه من شیروار
ببینند¹³ پیدا ز من دستبرد
چنین گفت اغریث هوشمند
دل مرزبانان¹⁴ شکسته شود
یکی مرد بی نام باید گزید
پر آژنگ¹⁶ شد روی پور پیشنگ
بروی دژم گفت با بارمان
تو باشی بران انجمن سرفراز

145

150

هیونی VI-⁴ و оп. I, IV, VI-³ بهر کار هنگام I, IV, VI-² و LI-доб. ¹
141. 142. стоит перед б. LI, VI-⁸ بر دمید VI-⁷ توران خبر IV-⁶ سر VI-⁵
نشان جست از لشکر LI-¹⁰ همه I, VI-⁹ текста; IV-б. 142. стоит после б. 144. текста.
سری VI-¹² بسالار هشیار IV-⁴ بیامد سالار I-¹¹ کینه خواه
پر از رنگ I, VI-¹⁶ قراز I-¹⁵ نامداران IV-¹⁴ چو بینند VI-¹³
بازگشت و دندان نیاید نیاز I, IV-¹⁹ تو I, IV, VI-¹⁸ (без рифмы). VI-¹⁷
بدندان در انگشت باید بگاز VI-

- کشیدند بر دشت پیش حصار
برین بر نیامد زمانی² درنگ
دو سالار کرد از بزرگان³ گزین
ز لشکر سواران⁵ بدیشان سپرد
برفتند شایسته کارزار
ز کینه⁷ بدستان نهادند روی
همی دهمه سازد ورا زال گرد
بدید آنکه¹⁰ بخت اندر آمد بخواب¹¹
برایر سوارپرده¹² برکشید
برو¹³ چار¹⁴ صد بار بشمر هزار¹⁵
بیابان سراسر چو مور و ملخ
همانا که بودند جنگی سوار¹⁶
هیونی بر افکند هنگام خواب
که جستیم نیکی¹⁸ و آمد بچنگ
شکارند و در²⁰ زیر پی بسپیریم²¹
همانا نیاید بدین²³ کارزار²⁴
ندارد همی²⁵ جنگ را²⁶ پای و پر²⁷
چو او شد ز ایران بجویم²⁹ کین³⁰
- سوارپرده نوذر شه ریوار
خود اندر دهستان پیاراست¹ جنگ
که افراسیاب اندر ایران زمین
شماساس و دیگر خزروان⁴ گرد
ز جنگ آوران مرد چون⁶ سی هزار
سوی زابلستان نهادند روی
خبر شد⁸ که سام نریمان بمرد
ازان سخت شادان شد⁹ افراسیاب
نیامد چو پیش¹² دهستان رسید
سپهر را که دافست کردن شمار
بجوشید گفتمی همه ریگ و شخ
ابا شاه نوذر صد و چل هزار
بشکر نگه کرد افراسیاب
یکی نامه بنوشست سوی¹⁷ پشنگ
همه لشکر نوذر ار بشکریم¹⁹
دگر سام رفت از در²² شهر ریوار
ستودان همی سازدش زال زر
مرا بیم ازو بُد بایران²⁸ زمین

¹ I, IV. خود اندر دهستان بر آراست IV؛ چو اندر دهستان پیاراست I.
خزیران B؛ خرایران VI؛ هزیران IV؛ خروان I⁴؛ دلیران I³؛ فراوان VI.
شد VI⁹؛ بد-⁸ پکینه I, VI⁷؛ مرد پر VI⁶؛ لشکری IV⁶؛ سواری VI⁵.
تو سه بار IV¹⁴؛ تو شو I¹³؛ نزد IV¹²؛ خواب VI, IV¹¹؛ آنج-¹⁰ شاد
و قصد بنفسه دهستان فی اربعمائة الف فارس B؛ همانا که بودند صد و ده هزار VI¹⁵.
بشمریم I, IV¹⁹؛ گیتی IV¹⁸؛ نزد I, IV¹⁷؛ سواران و گردان خنجر گذار VI¹⁶.
شکارست چو نان IV²⁰؛ شکارند چو نانک ما بشکریم I²¹؛ شکاری بود VI²⁰.
روزگار I, IV²⁴؛ که هرگز نیاید ایر-²³ VI از پس I, IV²²؛ کجا بشکریم
بپیکار ما IV²⁶؛ همان I²⁵.
بخواهیم I, IV, VI²⁹؛ در ایران VI²⁸.
IV-³⁰ б. оп.

بکینه سوی تور بنهاد روی¹
دگر گرد گرشاسپ³ زان انجمن
برین دو سرافراز ایران زمین⁵
دل بدسگالان پر آتش کنید
که من خون بکین⁶ اندر آرم بجوی⁷

منوچهر از آن جایگه جنگجوی
بکوشید با² قارن رزم زن
مگر دست یابید بر⁴ دشت کین
روان نیایگان ما خوش کنید
[چنین گفت با نامور نامجوی

110

۳

ببستند گردان توران⁸ میان
هم از¹¹ گرزداران خاور¹² زمین
همان بخت نوذر جوانه نبود
خبر نزد پور¹⁴ فریدون¹⁵ رسید
ز کاخ همایون بهامون¹⁶ شدند¹⁷
سپه‌دارشان قارن رزم جوی
جهانی سراسر پر از گفت و گوی
تو گفتی²⁰ که خورشید شد ناپدید

چو دشت از گیا گشت چون پرنیان
سپاهی پیامد⁹ ز ترکان و چین¹⁰
که آن را¹³ میان و کرانه نبود
چو لشکر بنزدیک جیعون رسید
سپاه جهاندار بیرون شدند
براه دهستان نهادند روی
شهنشاه¹⁸ نوذر پس پشت اوی
چو لشکر پیش¹⁹ دهستان رسید

115

¹ Л—доб.:

سپه را جز او نیست ز ایران پناه * بدو باید آراست مهر و کلاه
IV—доб.:

سپه را کنون نیست ز ایران پناه * تهمی ماند از شا (؟) آن تخت و کلاه
VI— б. 106 стоит перед б. 105 текста; VI—доб.:

چو زان (زایران؟) سپاهی چو ابر سپاه * بیایند بر ما بر رزمگاه
شما نیز باید که هم زان نشان * بر آرید گرد از سر سرکشان
سپه را جز آن نیست ایران شاه (؟) * بدان باید آراست مهر و کلاه
مرد گزین VI— گزدان چین—Л⁵ در—IV⁴ ابا گرزگزاسپ—VI³ تا—Л IV²
ترکان چین—Л¹⁰ برآمد—I⁹ ترکان—Л⁸ بروی—VI⁷ ز کین—I, IV, VI⁶
زو—VI¹⁴ سپه را—IV, VI¹³ ایران—IV, VI¹² همان—I¹¹ گزدان چین—VI¹¹
جهاندار—VI¹⁸ б. оп. IV¹⁷ بیرون—VI¹⁶ شاه همایون—IV¹⁵ پور
چنان بد—IV— چنان شد—I, VI²⁰ بنزد—I¹⁹

چو شد ساخته کار جنگ آزمای
 پی‌پیشی پدر شد پر اندیشه دل
 چنین⁴ گفت کای کار⁵ دیده پدر
 منوچهر از ایران⁷ اگر⁸ کم شد دست
 چو گرشاسب¹⁰ و چون قارن رزم زن
 تو دانی که با¹² سلم و تور سترگ¹³
 نیما¹⁵ زادش هم شاه توران سپاه
 ازین در سخن هیچ گونه نراند
 اگر ما نشووریم¹⁸ بهتر بود
 پسر را چنین داد پاسخ پشنگ
 یکی نره شیرست²¹ روز شکار
 قرا نیز با او بپایند شدن
 نیمیره که کین نیارا نجست
 چو از دامن ابر چین کم شود
 چراگاه اسپان شود کوه و دشت
 جهان سرجسر سبز²⁸ گردد ز خوید²⁹
 سپهر را همه سوی³⁰ آمل براند³¹
 دهستان و گرگان همه³³ زیر نعل

90
 95
 100
 105

بکاخ¹ آمد اغری‌رث رهنمای²
 که اندیشه دارد همی³ پیشه دل
 ز ترکان⁶ به‌وردی بر آورده سر
 سپه‌دار چون⁹ سام زیرم شد دست
 جز این¹¹ نامداران آن انجمن
 چه آمد ازان تیغ‌زن پیر¹⁴ گرگ
 که ترگش همی سود بر چرخ و¹⁶ ماه
 به‌آرام¹⁷ بر نام¹⁸ کین نخواند
 کزین جنمش¹⁹ آشوب کشور²⁰ بود
 که افراسیاب آن دلاور نه‌نگ
 یکی پیل جنگی گه کارزار
 به‌ر بی‌ش و کم²² رای فرخ زدن
 سزد گر نخوانی²³ نژادش درست²⁴
 بیابان ز باران پر از دم شود
 گیاهها ز²⁵ یال یلان بر²⁶ گذشت²⁷
 به‌مامون سراپرده بایند کشید
 دلی³² شاد بر سینه و گل براند³¹
 بکوبید³⁴ و ز خون کنید آب لعل

توران—VI⁶ دهر—I⁵ بدو—I⁴ هجـه—IV³ مرا—Л—б. оп.² بکار—I¹
 سپه را سر—VI⁶؛ پنهان سپه—IV⁴؛ سپه را سرش—I⁹ مگر—I⁸ ازیشان—VI⁷، I⁷
 IV¹³ بر—VI¹²، IV¹²، I¹² چنین—I¹¹ و معه قارن و کشتاسب—B¹⁰؛ کرزاسب—VI¹⁰
 оп.¹⁷ و—I¹⁶ نه از—I¹⁵ تیز—IV¹⁴ تور و مسلم بزرگ
 شیر—VI²¹، I²¹ آرام خاور—I²⁰ شورش—IV¹⁹ بسازیم—I¹⁸ بر آرام
 نباشد—VI²³، IV²³، I²³ نیک و بد—VI²² شیر نرست—IV²⁴؛ شرزه ست
 Л—²⁷ در—I²⁶ که از گفت و—VI²⁵ 6. 100 стоит перед 6. 99 текста.²⁴ I²⁴، IV²⁴، VI²⁴
 جهان سبز گردد سراسر خوید—I²⁹ شاد—VI²⁸ قراز آب جیغون بیايد گذشت
 (обратный порядок мисра) برید—VI³¹، IV³¹، I³¹ بنزدیک—VI³⁰
 بیايد—I³⁴ دهستان و جریان—B³²؛ دهستان بکوبید در—I³³ دل—VI³²، IV³²، I³²

- 70 سپهبدش¹ چون ویسه² تیز جنگ جهان³ پهلوان پورش⁴ افراسیاب سخن راند از تور و از سلم گفت کسی⁵ را کجا⁶ مغز جوشیده نیست که با ما چه کردند ایرانیان کنون روز قندی⁷ و کین جستندست 75 ز گفت⁸ پدر مغز افراسیاب پیش پدر⁹ شد گشاده زبان که شایسته جنگ شیران منم اگر زادشیم تیغ بر داشتی میمان را بستمی بکین آوری کنون هر چه¹⁰ مانده¹¹ بود¹² از نیا گشادنش بر تیغ تیز منست بمغز پشنگ اندر آمد شتاب برو بازوی شیر و هم زور پیل زبانش بکردار برزده¹³ تیغ 85 بفرمود تا بر کشد تیغ جنگ سپهبد چو شایسته بیند پسر پس از مرگ باشد سر او¹⁴ بجای
- که سالار بُد بر سپاه پشنگ بخواندش درنگی و آمد شتاب¹⁵ که کین زیر دامن¹⁶ نشاید نهفت برو بر چنین¹⁷ کار پوشیده نیست بدی را بستمند یک یک¹⁸ میان¹⁹ رخ از خون دیده گه شستنست بر آمد ز آرام و ز خورد و خواب دل آگنده از²⁰ کین کمر بر میان هم آورد سالار ایرانی منم²¹ جهان را²² بگر شاسپ²³ نگذاشتی ایرانی نکردی مگر سروری²⁴ ز کین جستن و چاره²⁵ و کیمیا گه²⁶ شورش و رستخیز منست²⁷ چو دید آن سهی قد افراسیاب وزو سایه گسترده²⁸ بر چند میل چو دریا دل و کف چو بارنده میخ ایرانی شود با سپاه پشنگ سزد گر بر آرد بخورشید سر ازیرا پسر نام زد ره نه می²⁹

1 IV- سپهبدار 2 VI- چنان 3 ل- بود 4 IV- 6. op.; B-6. переведен. 5 I- همه VI- چنان 6 I, IV- سری 7 VI- سری کز همه 8 I, IV- جنگست I- تیزی 9 IV, VI- بستمند خون ریختن را میان 10 VI- یکسر I- 11 B-далее вместо перевода бб. 78-87 12 Л- بگفت 13 VI- پسر بر پدر 14 Л- پر 15 I, IV- جهانی 16 I, IV- فامر پشنگ العساکر بالاجتماع والاستعداد 17 I, IV- هرک 18 I, IV- کسی داوری 19 VI-6. op. 20 I, IV, VI- جنگ 21 I, IV, VI- مانده 22 VI- مانده 23 IV- کی 24 VI-6. 81 стоит после б. 77. текста. 25 I- افگنده 26 IV- درنده 27 I- مرورا 28 I, VI-доб.: 29 I, VI-доб.:

بپیش پشنگ آمد افراسیاب * دلی پرز کینه سری پر شتاب

- [بـنوذر در پـندهـارا¹ گـشـاد
 [ز گـرد فریدون و هوشنگ شاه
 55 [که گیتی³ بداد و دهش داشتند
 [دل او ز کـژی بـداد⁴ آورید
 [دل مـهـترانرا بـدو⁵ نرم کرد
 [چو گفته شد از گـفـتنـیهـا⁶ همه
 بـرون رـفـت بـا خـلـعـت نوذری
 60 غلامان و اسـپـان زـیـن سـتـام
 بـرین نیز بگذشت چندی سپهر
- سخنهای نیکو بسی² کرد یـاد
 همـان از مـنـوچـهر زیـبای گـاه
 بـیـداد بـر چـشم نگماشتند
 چـنان کـرد نوذر که او رای دید
 همـه داد و بـیـاد آزره کرد
 بـگـردنـکـشان و بـشـاه رـمـه
 چـه تخت و چـه تاج و چـه⁷ انگشتی
 پـر از گـوهر سـرخ زـیـن دو جـام⁸
 نه بـا⁹ نوذر آرام بودش نه مـهر¹⁰

۲

- پس آنکه¹¹ ز مرگ مـنـوچـهر شاه¹²
 ز نا رفتن¹³ کار¹⁴ نوذر همـان
 چـو بـنـشـنید سـالار تـرکان¹⁵ پـشـنگ
 65 [یکی¹⁷ یـاد کـرد از نـیـا¹⁸ زادش
 [ز کار²⁰ مـنـوچـهر و از لـشـکرش
 همـه نـامـداران کـشـورش را
 چـو ارجسپ²⁴ و گرسپوز و بارمان
- بـشد آگـهی تـا بـتـوران سـپـاه
 یـکـایـک بـگـفـتـند بـا بـدگـمان
 چـنان خـواست کـاید بایران¹⁶ بـجـنگ
 هم از تور بر زد یکی تـیـز دم¹⁹
 ز گردان و سـالار و از کـشـورش²¹
 بـغـواند و²² بـزرگان²³ لـشـکرش را
 چـو کـلبـاد جـنگی هـژبـر دـمان

بودنیهـا IV-6 برو IV-5 براه IV-4 کیهان IV-3 همی IV-2 پندها بر IV-1
 همـان تـغـت و بـا نام و VI-؛ ز تخت و ز تاج و ز IV-؛ چه با تاج و تخت و چه I-7
 I, IV-دوب.:؛ نیاید و از نوذر شاه مهر (؟) VI-10 ابا I-9 VI-ب. оп. 8
 چـو بگذشت از شاهیش هفت سال * شکست اندر آمد بـغـرخ همـال
 وزان رفتن I-13 (46 ب.) см. بدین گیتی اندر بود خشم شاه VI-12 وزان پس IV-11
 I, IV, VI-18 بسی IV, VI-؛ همی I-17 ز توران IV, VI-16 توران I, VI-15 شاه VI-14
 IV-ب. оп.; Б-перевод бб. 65 и 66 I, Б-؛ خواست VI-24 ز گردان و سالارو I-23 آن Л-22 отсутствует.
 پـدر

- 40 نَبودی جز از ¹ خاک بالین من ² [دلش گسر ز راه پدر گشت باز
هنوز آهنی نیست زنگار خورد
[من آن ⁷ ایزدی فره ⁸ باز آورم
[شما بر ¹⁰ گذشته پیشیمان شوید
45 گسر آمرزش کردگار سپهر
بدین گیتی اندر بود خشم شاه
بزرگان ز کرده ¹⁵ پیشیمان شدند
چو آمد بدرگاه سمام سوار
بفرخ پی نامور پهلوان
50 بپوشش مهران ²⁰ پیش نوذر شدند
بر افروخت نوذر ز تخت مهی
جهان پهلوان پیش نوذر ²⁴ بجای
- بدو شاد بودی ³ جهانبین من ⁴
برین بر نیامد زمانی دراز ⁵
که رخشنده دشوار شایدش کرد ⁶
جهان را بمرش نیماز آورم ⁹
بنوی ز سر باز پیمان شوید ¹¹
نیابید ¹² و از نوذر شاه مهر
ببر گشتن آتش ¹³ بود جایگاه ¹⁴
یکایک ¹⁶ ز سر باز پیمان شدند
پذیره شدش نوذر شهریار ¹⁷
جهان سربسر شد ¹⁸ بنوی جوان ¹⁹
بجان و بدل ²¹ ویژه کهنتر ²² شدند
نشست اندر آرام ²³ فرهی ²³
پرستنده او بود و هم رهنمای ²⁵

IV-⁴ گشتی VI-؛ گشته I-³ بندگی پیشه ام IV-² بجز I, IV-¹
IV-دوب.: ز شاهی نبودی خود اندیشه ام
به پیشش بدی خاک بالین من * وزو شاد گشته جهانبین من
فر بر گشته IV-⁸ این I, IV-⁷ VI-⁶ 42 стѣит после б. 44 текста. I-⁵ б. оп.
IV-دوب. (в первом мисра метр нарушен):
I, IV, VI-¹⁰ زمین I-¹¹ IV-¹¹ * بیابید از ممالش روزگار
آگه I-¹³ بیابید I, VI-¹² زباید I-¹²
بنوی I-¹⁶ گفتن I-؛ گفته IV, VI-¹⁵ I, VI-¹⁷ б. оп.; IV-¹⁷ этот б. стоит после б. 49
IV-دوب.:
I-¹⁸ شد سراسر I-¹⁸ * بسی آفرین کیانی بخواند
که لشکر چه کردند و چون بود کار
همیشه جهانرا بشادی گذار
ببخشای هر چندشان بد گناه
IV-دوب.:
I-²³ بار دیگر I-²² بتن VI-²¹ چنان VI-²¹ همه I, IV-²⁰
بر آمد برین روز و خوردند می * بشادی و رامش نهادند پی
بودند با رزم و رامش سه روز * چهارم چو بفرخت گیتی فروز
IV-⁶ بدستوری باز گشتن بجای I, IV, VI-²⁵ سام پیشش VI-²⁵؛ او بر I, IV-²⁴
стоит после б. 58 текста; I, VI-²⁵ следующие шесть бб. оп.

اگر بر نگیرد وی¹ آن گرز کیمین
چو نامه بر سام نیزم رسید
پشیم گیسر هنگام باذنگ خروس
یکی لشکری راند از کرگسار
چو نزدیک ایران رسید⁶ آن سپاه
پیاده همه پیش سام دلیر
ز بهی دادی دوزر تاجور
جهان گشت ویران ز کردار او
بگردد⁹ همی از ره¹⁰ بسجودی
چه باشد اگر سام یل پهلوان
جهان گردد آباد با¹³ داد او¹⁴
که ما¹⁶ بنده باشیم و فرمان کنیم
بدیشان چنین گفت سام سوار
که چون دوزری از نژاد کیمین
بشاهی مرا تاج¹⁸ بآید پسود
خود این گفت یار¹⁹ کسی اندر جهان
اگر دختری از من و چه هر شاه

ز زسم پ-در سر ب-کسو ذ-ه-اد * پ-پیشش یکی گشت ب-داد و داد
 م-راوراست ایران و آن I-¹⁵ بخت او I-¹⁴ از I-¹³ IV-¹² افوشه روان
 بخت IV-¹⁸ ما I, IV-¹⁷ همه I, IV, VI-¹⁶ م-راوراست ایران به بنیاد او IV-¹⁵ بخت او
 38 стoit после VI-⁶ کسی از مهبان I, IV, VI-²⁰ کس این گفت نارد خود VI-¹⁹
 ب. 40 текста. I-²¹ بدی

- 10 بسگسار¹ مـاـزـنـدـران بـود سـام
خـداونـد کـیـوان⁴ و بـهـرام و هـور⁵
نه⁷ دشواری از چـیز⁸ بـرتر مـنش⁹
هـمـه بـا تـوانـایـی او یـکـیـسـت
کـنـون از خـداونـد خـورشـید و ماه
[اـبـر سـام یـل بـاد چـنـدان درود
[مـران¹⁴ پـهـلـوان جـهـانـدیده را
[هـمـیـشـه دل و هوشش آبداد
[شـنـاسـد مگر پـهـلـوان جـهـان
که تا شاه مژگان¹⁸ بـهـم بـر نـهاد
همیدون²¹ مرا پشت گرمی²² بدوست²³
نـگـهـهـمان کـشـور بـهـنـگـام شاه
کـنـون پادشاهی پـر آشوب گشت
- فرستاد نوزر بـر او² پـیـام³
که هست آفریننده پیل و مور⁶
نه آسانـی از اندک اندر¹⁰ بوش
اگر هست بسیار و گر¹¹ اندکیست
ثـنا بـر روان¹² مـنـوچـهـر شاه
که آید همی ز ابر باران فرود¹³
سـرافـراز گـرد پـسـنـدیده را¹⁵
روانش ز هـر درد آزاد بـاد¹⁶
سخنـها هم از آشکار و نهـان¹⁷
ز سـام نـریـمان بسی¹⁹ کـرد یـاد²⁰
که هم پهلوانست و هم شاه دوست
ازویست رخشنده²⁴ فرخ کلاه²⁵
سخنـها از اندازۀ اندر²⁶ گذشت

نخست از جهان آفرین بـرد نام-I³ بردش (؟) VI-² و Л, I, VI-доб.¹
IV-б. оп.; Л, VI-доб. (ср. разночтение к б. 9):
یکـی نامـه بـا لایـه و دردمـند * نوشـتـنـد از شـهـریـار بـلـنـد
نوشـت و فرسـتـاد نـزدیک سـام * نخست از جـهـان آفرین بـرد نام
IV-доб.⁶ گور (؟) IV-⁵ ناهید-I⁴
خـداونـد عـقل و خـداونـد جـان * خـداونـد گـردنـده هـفت آسـمـان
از رنج اندر IV-; اندک بود بر-I¹⁰ و برپرورش IV-⁹ آسان و-I⁸ به Л, VI-⁷
درودی بـجان I, IV-¹² بزرگیش بسیار نه VI-; بزرگست بسیار و یا-I, IV-¹¹
I, IV-б. оп.; VI-¹³
و زو بـر روان فـریـدون درود * کزو دارد این تـغـم ما تـار و پود
I, IV, ¹⁷ I, IV, VI-б. оп. ¹⁶ IV-б. оп. (ср. разночтение 20). ¹⁵ I, IV, VI-¹⁴ ابر-¹⁵ بـدان-I¹⁴
VI-б. оп. ¹⁸ IV-¹⁹ I, IV, VI-²⁰ همی-²⁰ IV-доб. (ср. разночтение 15):
مـران پـهـلـوان جـهـانـدیده را * سـر افـراز گـرد پـسـنـدیده را
ازو گـشت VI-²⁴ ازوست IV-²³ پشت و مرد (؟) VI-²² هم ایدر-I, IV, VI-²¹
بیرون VI-²⁶ ازو گشت رخشنده تخت و کلاه-I, IV-²⁵ فرخنده

پادشاهی نوذر

۱

ز کیوان^۱ کلاه کیی بر فراشت
 بخواند انجمن را^۲ و دینار داد^۳
 که^۵ پیدادگر شد سر شهریار^۶
 جهان را کهن شد سر از شاه نو
 ابا موبدان و ردان تیز گشت^۹
 دلش برده^{۱۲} گنج و دینار شد^{۱۱}
 دلیران سزاوار^{۱۳} شاهی شدند^{۱۴}
 جهانی سراسر بر آمد بجوش^{۱۵}
 فرستاد کسی نزد سام سوار^{۱۶}

چو سوگ پدر شاه نوذر بداشت
 بتخت منوچهر بر بار داد
 برین^۴ بر نیامد بسی روزگار
 ز گیتی^۷ بر آمد بهر^۸ جای غو
 چو او رسمهای پدر در نوشت
 همی^{۱۰} مردمی نزد او خوار شد^{۱۱}
 کدیور یکایک سپاهی شدند
 چو از روی کشور بر آمد خروش
 بترسید پیدادگر شهریار

۵

۱ VI-بگردون ۲ I-داد ۳ VI-доб.:

ازان پس دو سال او برین بر گذاشت * که یکروز بی بار پرده نداشت
 نبرد او بداد و دهش هیچ راه * همه خوردن و خفت بد کار شاه
 زهر I- ۸ بگیتی I- ۷ VI-б. оп. ۶ (метр нарушен). ۵ IV-بدین IV- ۴
 ۱۱ IV, VI- همه VI-زه I, IV- ۱۰ شد درشت VI- گشت زشت I- ۹ شد بدشت L-
 جهان VI- ۱۵ VI-б. оп. ۱۴ بر آواز I- ۱۳ بنده I- ۱۲ (в обоих случаях). گشت
 IV-доб. ۱۶ پر شد از مردم و جنگ و جوش
 یکی نامه با لایه و دلپسند * نبشتند ازان شهریار بلند
 نبشت و فرستاد نزدیک سام * نبخت از جهان آفرین برد نام
 ср. разночтение к б. 10 текста.

شاهنامہ فردوسی

فهرست

۶	پادشاهی نوذر
۴۳	پادشاهی زو طهماسب
۴۷	[پادشاهی گرشاسب]
۶۲	کیقباد
۷۶	پادشاهی کی کاوسی و رفتن او بهمازندران
۱۲۷	رزم کاوسی با شاه هاموران
۱۶۹	سهراب
۲۵۱	ملحقات

انستیتوی ملل آسیا

شاهنشاهی فردوسی

متن انتقادی

جلد دوم

تحت نظر ی. ا. برتلس

تصحیح متن باهتمام

آ. برتلس، ل. گوزلیان،

م. عثمانوف، او. اسمیرنوا، ع. طاهرچانوف

مسکو ۱۹۶۲

اكادمى علوم اتحاد شوروى

سلسله آثار ادبى

ملل خاور

متون

سرى بزرگت

۲

اداره انتشارات ادبيات خاور

شاهنامه فردوسی